

**Универзитет Привредна академија у Новом Саду**  
**Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду**

***Нужна одбрана у теорији и пракси***

**-докторска дисертација-**

***Ментор:***

***Проф. др Јоко Драгојловић***

***Кандидат:***

***Миладин Данојлић***

**- Нови Сад 2021. године -**

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ

**КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ**

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Миладин Данојлић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	проф. др Јоко Драгојловић, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Наслов рада:	Нужна одбрана у теорији и пракси
Језик публикације (писмо):	Српски, ћирилица
Физички опис рада:	Унети број: Страница: 289 Поглавља: 7 Референци: 302 Табела: 0 Слика: 0 Графикона: 0 Прилога: 0

<p>Научна област:</p>	<p>Кривичноправна ужа научна област</p>
<p>Предметна одредница, кључне речи:</p>	<p>Нужна одбрана, напад, одбијање напада, прекорачење граница нужне одбране</p>
<p>Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:</p>	<p>Нужна одбрана је институт кривичног права створен од стране правне теорије и праксе како би се од кривице, а тиме и кривичне санкције, заштитили они који су услед радњи и поступака неког другог, тачније истовременог противправног напада другог лица, принуђени да учине оно што би, када не би постојао институт нужне одбране, имало сва обележја кривичног дела. Представља веома значајан институт, неретко присутан приликом суђења за кривична дела са елементима насиља. Значај овог института је велики, јер до његове примене по правилу и долази приликом суђења за најтежа и најнасилнија кривична дела и то не само са практичног и правног становишта, будући да нападнутог штити од кривичне санкције због онога што је учинио бранећи се, тиме му омогућујући и дајући слободу да сам себе заштити када других начина или средстава заштите нема или нису у потребном моменту на располагању, већ исто тако и са етичког становишта, јер несумњиво узима у заштиту нападнутог од нападача, право од неправда, дакле, у датом тренутку, више праведног од оног мање праведног.</p> <p>Поред веома дуге традиције проблематика нужне одбране је и данас веома актуелна како због честе присутности у судској пракси, тако и због специфичности</p>

	<p>овог института. Потреба за истраживањем нужне одбране је вишеструка. Најпре, с обзиром да примена нужне одбране искључује постојање кривичног дела, јасно је колики је њен практични значај. Такође, како се нужна добрана састоји из напада и одбране као и од услова под којима се ова два елемента морају реализовати да би се признавало право на нужну одбрану, истраживање ових питања у теорији и пракси кривичног права сматрамо оправданим. Најзад, с обзиром да су границе нужне одбране и границе прекорачења нужне одбране вечито спорно питање, значај овог истраживања још више добија на важности.</p> <p>Циљ истраживања ове докторске дисертације састоји се у анализи нужне одбране, њених елемената и услова који су потребни да би постојала нужна одбрана. Такође, циљ је и да се укаже на одређене мере <i>de lege lata</i> и <i>de lege ferenda</i> са циљем унапређења законских прописа из ове области као и њихове примене.</p>
<p>Датум одбране:  (Попуњава накнадно одговарајућа служба)</p>	
<p>Чланови комисије:  (титула, име, презиме, звање, институција)</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. <b>др Боро Мердовић</b>, научни сарадник Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду - <i>председник Комисије</i></li> <li>2. <b>проф. др Јоко Драгојловић</b>, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом</li> </ol>

	<p>Саду– ментор</p> <p>3. проф. др <b>Ненад Бингулац</b>, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитета Привредна академија у Новом Саду – члан <i>Комисије</i></p>
Напомена:	<p>Аутор докторске дисертације потписао је следеће Изјаве:</p> <ol style="list-style-type: none"><li>1. Изјава о ауторству,</li><li>2. Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и</li><li>3. Изјава о коришћењу.</li></ol> <p>Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику.</p>

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD

FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

**KEY WORD DOCUMENTATION**

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Miladin Danojlić
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Phd. Joko Dragojlović, associate professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	Right of Self-Defense in Theory and Practice
Language of text (script):	Serbian language
Physical description:	Number of: Pages: 289 Chapters: 7 References: 302 Tables: 0 Illustrations: 0 Graphs: 0 Appendices: 0
Scientific field:	Law (Specific field of science: <i>Criminal Law</i> )

<p>Subject, Key words:</p>	<p>self-defense, attack, counter-attack, exceeding the limitations of self-defense</p>
<p>Abstract (or resume) in the language of the text:</p>	<p>Self-defense is an institute of criminal law created by legal theory and practice in order to protect from guilt, and thus criminal sanctions, those who are forced to take action, that would otherwise be considered criminal, due to the simultaneous illegal attack from another person. Without this institute, actions taken in self-defense would be considered a crime. It is a very important legal institute, often used in trials for crimes with elements of violence. The importance of this institute is substantial, because its application, as a rule, occurs during trials for the most serious and violent crimes, and not only from a practical and legal point of view, since it protects the attacked person from criminal sanctions for what he did defending himself, thus establishing freedom to protect oneself when other means of protection are not available or are not available at the right time, but also from an ethical point of view, because it undoubtedly protects the attacked from the attacker, the right from wrong, therefore, at a given moment it protects the righteous from the less righteous.</p> <p>In addition to a very long tradition, the issue of self-defense is still very relevant today due to its frequent presence in court practice, as well as due to the specifics of this institute. The need for research on self-defense is multifaceted. First of all, since the use of self-defense excludes the existence of a criminal offense, it is clear how practical it is. Furthermore, as self-defense consist of attack and defense as well as the conditions</p>

	<p>under which these two elements must be realized to recognize the right to self-defense, we consider the research of these issues in the theory and practice of criminal law justified. Finally, given that the limits of self-defense and the limits of exceeding self-defense are an eternally tumultuous topic, the significance of this research becomes even more important.</p> <p>The research goal of this doctoral dissertation is to analyze the institute of self-defense, its elements, and the conditions necessary for the existence of self-defense. Moreover, the goal is to point out certain measures de lege lata and de lege ferenda with the aim of improving legal regulations in this area as well as their application.</p>
<p>Defended:  (The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board:  (title, first name, last name, position, institution)</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. <b>Phd. Boro Merdović</b>, scientific associate, Criminal Police University, Belgrade - President of the Commission</li> <li>2. <b>Phd. Joko Dragojlović</b> , assistant professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – mentor</li> <li>3. <b>Phd. Nenad Bingulac</b>, associate professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – member of the Commission</li> </ol>
<p>Note:</p>	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Statement on the authority,</li> </ol>



	<p>2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and</p> <p>3. Statement on copyright licenses.</p> <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>
--	---

## САДРЖАЈ

УВОД .....	12
1.1. Предмет и циљ истраживања.....	12
1.2. Методе истраживања .....	13
1.3. Програмске фазе истраживања.....	13
1.4. Хипотезе истраживања .....	18
1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА.....	19
1.1. Појам кривичног дела .....	19
1.2. Елементи кривичног дела .....	21
1.3. Субјект и објект кривичног дела .....	35
1.4. Основи искључења кривичног дела .....	38
1.4.1. Искључење противправности.....	38
1.4.2. Искључење кривице .....	46
2. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ НУЖНЕ ОДБРАНЕ.....	48
2.1. Нужна одбрана у античкој Грчкој .....	48
2.2. Нужна одбрана у Римском праву .....	49
2.3. Нужна одбрана у Канонском праву.....	51
2.4. Нужна одбрана у Германском праву .....	52
2.5. Нужна одбрана у Аустроугарском праву.....	55
2.6. Историјски развој нужне одбране у кривичном праву Србије.....	55
2.6.1. Душанов законик .....	55
2.6.2. Карађорђево кривично законик .....	56
2.6.3. Криминални законик из 1860. године и нужна одбрана .....	58
2.6.4. Нужна одбрана у Кривичном законнику Краљевине Југославије из 1929. године .....	59
2.6.5. Нужна одбрана у кривичном законодавству Југославије после Другог светског рата.....	62
3. ОПШТИ ОСВРТ НА ИНСТИТУТ НУЖНЕ ОДБРАНЕ .....	66
3.1. Правна природа нужне одбране .....	66
3.2. Појам нужне одбране .....	71
3.3. Елементи нужне одбране .....	79

3.3.1. Напад.....	79
3.3.2. Одбијање напада.....	91
3.3.3. Путативна нужна одбрана.....	103
3.3.4. Прекорачење граница нужне одбране (excessus iustae defensionis).....	107
3.4. Нужна одбрана - de lege lata и de lege ferenda.....	115
4. ОДНОС НУЖНЕ ОДБРАНЕ И КРАЈЊЕ НУЖДЕ.....	155
4.1. Историјски развој крајње нужде.....	155
4.2. Суштина и садржина крајње нужде.....	159
4.2.1. Појам крајње нужде.....	159
4.2.2. Правна природа крајње нужде.....	162
4.3. Елементи крајње нужде.....	166
4.3.1. Услови за постојање опасности.....	167
4.3.2. Услови за отклањање опасности.....	172
4.3.3. Прекорачење границе крајње нужде.....	177
4.3.4. Дужност излагања опасности.....	179
5. НУЖНА ОДБРАНА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ.....	180
5.1. Нужна одбрана у англосаксонском правном систему.....	181
5.1.1. Нужна одбрана у правном систему Велике Британије.....	181
5.1.2. Нужна одбрана у правном систему САД.....	189
5.2. Нужна одбрана у евроконтиненталном правном систему.....	195
5.2.1. Немачка.....	195
5.2.2. Италија.....	211
5.2.3. Руска Федерација.....	217
5.2.4. Државе бивше СФРЈ.....	224
6. НУЖНА ОДБРАНА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ.....	234
7. НУЖНА ОДБРАНА У СУДСКОЈ ПРАКСИ.....	242
ЗАКЉУЧАК.....	262
Литература.....	272

## **УВОД**

### **1.1. Предмет и циљ истраживања**

Кривично дело представља асоцијално понашање појединаца које нарушава одређене друштвене односе. Понашања која нису у складу са постојећим друштвеним нормама имају за последицу кривичне санкције којима се остварује ефикасна заштита друштвених добара и вредности. Међутим, у одређеним случајевима могуће је да одређено лице неком својом радњом испуни сва обележја дела које је у закону прописано као кривично дело, али да нема кажњивости. У тим случајевима постоје посебне норме које искључују један од основних елемената општег појма кривичног дела те се тиме искључује и постојање кривичног дела. Околности које искључују постојање кривичног дела су основи искључења кривичног дела. Основи искључења кривичног дела могу бити различити. Ипак, нема готово ни једне државе која као основ искључења кривичног дела у свом законодавству не предвиђа нужну одбрану.

Нужна одбрана представља један од најстаријих и најзначајнијих кривичноправних института. Поред веома дуге традиције проблематика нужне одбране је и данас веома актуелна како због честе присутности у судској пракси, тако и због специфичности овог института. Потреба за истраживањем нужне одбране је вишеструка. Најпре, с обзиром да примена нужне одбране искључује постојање кривичног дела, јасно је колики је њен практични значај. Такође, како се нужна одбрана састоји из напада и одбране као и од услова под којима се ова два елемента морају реализовати да би се признавало право на нужну одбрану, истраживање ових питања у теорији и пракси кривичног права сматрамо оправданим. Најзад, с обзиром да су границе нужне одбране и границе прекорачења нужне одбране вечито спорно питање, значај овог истраживања још више добија на важности.

Циљ истраживања ове докторске дисертације састоји се у анализи нужне одбране, њених елемената и услова који су потребни да би постојала нужна

одбрана. Такође, циљ је и да се укаже на одређене мере *de lege lata* и *de lege ferenda* са циљем унапређења законских прописа из ове области као и њихове примене.

## 1.2. Методе истраживања

Методе које ће се користити за израду докторске дисертације су нормативни метод на основу којег ће се анализирати законски прописи који се односе на предмет истраживања. Такође ће се користити и историјски метод на основу кога ће се пратити генеза и историјски развој нужне одбране у Србији и у свету. Поред поменутих, користиће се и комаративи метод на основу кога ће се извршити анализа овог института у упоредном законодавству, како у земљама англосаксонског правног система тако и у државама европско-континенталног правног система. Осим ових користиће се дескриптивни метод анализе и синтезе, метод анализе садржаја и методе индукције и дедукције.

## 1.3. Програмске фазе истраживања

Први део рада који се односи на уводна разматрања, садржи аргументе који говоре о значају предмета истраживања, опис предмета и циљева истраживања као и указивање на методологију и структуру дисертације. С обзиром да нужна одбрана представља основ искучења кривичног дела, појму, елементима, субјекту и објекту кривичног дела, пажња је посвећена у делу дисертације који носи назив *Појам и елементи кривичног дела*. Наиме, иако кривично дело поред учиниоца и кривичне санкције представља основни елемент кривичног права, кривична законодавства многих земаља не садрже дефиницију овој појма.

Многобројне реформе српског кривичног законодавства које су се дешавале у протекле две деценије донеле су нова решења чији је циљ либерално и хуманистички орјентисано кривично право. Једно од тих решења, које има посебан значај, је ново схватање општег појма кривичног дела. Наиме, пре доношења

Кривичног законика<sup>1</sup> из 2005. године (у даљем тексту КЗ) наше законодавство је садржало непотпуну материјално формалну дефиницију општег појма кривичног дела која је била прихваћена од већине кривичноправних теоретичара. Доношењем новог КЗ-а ова концепција је напуштена. Појам кривичног дела, према новом решењу, садржи само правне (формалне) елементе путем којих се оно одређује. Према одредби из члана 14 КЗ-а кривично дело је дело које је законом предвиђено као кривично дело које је противправно и које је скривљено. Из ове дефиниције је изостављен елемент друштвене опасности која се, новим решењем посматра као материјална страна предвиђености у закону. Општи појам кривичног дела у српском законодавству чине: радња, предвиђеност у закону, противправност и кривица. Искучењем неког од ових елемената извршено дело не може се квалификовати као кривично дело. Радња представља окосницу кривичног дела (*nullum crimen sine actione*). Без ње кривично дело не може да постоји. Међутим у појединачним ситуацијама, иако постоје сва обележја кривичног дела, та дела се не сматрају кривичним делима.

У делу о елементима општег појма кривичног дела осим радње кривичног дела и предвиђености у закону посебна пажња је посвећена појму противправности јер се њеним искључењем остварује право на крајњу нужду и нужну одбрану. Као посебан облик искључења противправности у законодавствима многобројних земаља предвиђено је дело малог значаја. Разлози за прописивање овог облика искључења противправности су незнатна штета која се остварује вршењем тих дела, низак степен кривице и непотребност кривичног санкционисања. Осим основа искључења противправности који су порписани КЗ-ом, постоје и други основи искључења овог елемента општег појма кривичног дела, који су прописани другим прописима или произилазе из ставова доктрине или судксе праксе.

Четврти елемент у општем појму кривичног дела је кривица (*nullum crimen sine culpa*). Она представља психички однос учиниоца према свом делу. Без

---

<sup>1</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

постојања тог односа учинилац не може бити кажњен. Психички однос учиниоца се манифестује кроз умишљај и нехат. У теорији се основним елементима кривице сматрају умишљај и урачунљивост, а према новом законском решењу посебан елемент овог појма представља свест учиниоца односно дужност и могућност постојања свести да је његово понашање забрањено. С тога је разјашњење ових појмова значајно за разумевање кривице и основа који је искључују.

С обзиром да је нужна одбрана један од најстаријих кривичноправних института кратак осврт на њен настанак и историјски развој садржани су у делу који носи наслов *Истројски развој нужне одбране*. Иако је нужна одбрана своје место општег института казненог права нашла тек у 18. веку њени корени досежу у још дубљу прошлост, јер су је као право на одбрану, проучавали филозофи Античке Грчке. У време старог Рима право на одбрану сматрало се природним правом и решавало се у односу на врсту правног добра које се овим правом штитило. Свој допринос у развоју овог института дали су канонско право, старо германско право и аустријско право.

Примена института нужне одбране у правном систему наше земље, према доступним изворима, започела је у вереме Душановог царства. Одредба из члана 86 Душановог законика порписује не кажњавање за убиство у циљу одбране сопственог живота и тела. Историјске околности које су уследиле нису допринеле развоју правног система Србије. Промене су настале тек почетком 19. века када је донет Карађорђево криминално законик. О нужној одбрани, као самосталном кривичноправном институту, говори се у Кривичном законнику из 1860. године, који представља први акт у српском правном систему који на системаничан и модеран начин уређује нужну одбрану. Сви кривични законици који су касније уследили су посебном одредбом регулисали примену овог института.

О правној природи нужне одбране у теорији и пракси кривичног права постоје различити концепти. Опште прихваћен је став да се овим институтом штити право од неправда и да због тога извршиоца кривичног дела у нужној одбрани не треба кажњавати. Међутим, разлози који оправдавају некажњивост су различити. У том смислу се у теорији и легислативи налазе концепти који нужну

одбрану виде као основ искључења противправности дела, друштвене опасности дела, кривичне одговорности учиниоца, кажњивости дела. Такође, постоје и правни системи који не прецизирају које обележје кривичног дела недостаје вршењем права на нужну одбрану, већ овај институт виде као основ искључења кривичног дела при чему је присутна могућност да се у теорији и пракси различито гледа на правну природу нужне одбране. Ипак, у правном систему наше земље, као у већини земаља, нужна одбрана је основ искључења противправности дела.

Иако има дугу традицију нужна одбрана се као општи кривичноправни институт дефинише тек у 19. веку. О схватању појма и садржине овог института у различитим временским периодима његовог развоја говори се у *Општем осврту на нужну одбрану*. Из законске дефиниције тог појма произилази да су његови елементи напад и одбрана. Да би се одбрана сматрала нужном оба њена елемента треба да испуне одређене услове. Појам и услови напада, теоријско разјашњавање и специфичности услова напада, разјашњење многобројних недоумица у вези са субјектима напада, сразмерношћу, истовремености, противправности, стварности као и скривљености напада, дато је у делу о нападу као елементу нужне одбране. Свака делатност која је управљена у правцу спречавања, одлагања или отежавања напада назива се одбрана или одбијање напада. Успостављање права на нужну одбрану подразумева испуњење одређених услова на страни одбране. О условима које одбијање напада мора да испуни да би било релевантно у смислу нужне одбране говориће се у делу рада под насловом одбијање напада.

У пракси се веома често дешава да неко лице, држећи да је нападнуто, повреди друго лице. Напад у том случају није стваран због тога се не може говорити о нужној одбрани већ о путативној нужној одбрани. Појам и специфичности овог феномена, као и осврт на појам и облике заблуде садржани су у делу путативна нужна одбрана.

Прекорачење граница нужне одбране је једно од најзначајнијих и најспорнијих питања у вези овог института. До прекорачења долази када лице које врши одбрану изађе из оквира онога што је правно допуштено. Утврђивање врсте прекорачења, разлога који до ње могу довести је значајно питање које утиче на



врсту и висину казне, а под одређеним околностима и на ослобађање од казне. Из тог разлога ће прекорачење граница нужне одбране бити посебно разматрано у овом раду.

Као основ за искључење противправности у нашем законодавству је предвиђен и институт крајње нужде. Појам, историјски развој, правна природа, елементи крајње нужде, услови постојања опасности, услови отклањања опасности као и разлике између ова два института тема су дела рада под насловом *Однос крајње нужде и нужне одбране*.

Право је категорија која је стара онолико колико је стара и цивилизација. Правни истем сваке државе се развијао на различите начине јер су на његов настанак и развој утицале различите околности. Иако се англосаксонски правни систем заснива на прецедентном праву, а европско-контитнетални на закону као основном извору права, између ових правних система се, као савремена тенденција, примећује ублажавање њихових међусобних разлика. Право на нужну одбрану је признато у оба правана система али је оно регулисано с обзиром на њихове специфичности. У англосаксонском кривичном праву право на нужну самоодбрану се заснива на природном праву човека на заштиту својих правних добара. Разлике у кривичноправном третману овог института у два најзначајнија светска правна система потичу од схватања општег појма кривичног дела. Због тога је у делу који је посвећен *Упоредној анализи нужне одбране* разјашњен и појам кривичног дела у англосаксонском систему права.

Нужна одбрана се у међународном кривичном праву примећује од усвајања Римског статута. Римски статут је први међународни уговор у коме је дефинисана нужна одбрана. Према одредби из овог акта нужна одбрана (самоодбрана) је институт који појединца ослобађа од одговорности за насиље извршено над другим људским бићем које би, у другим околностима, представљало кривично дело. Иако многи самоодбану у концепту међународног кривичног права сматрају основном искључења кривичног дела и кривичне одговорности у литератури постоји становиште да је нужна одбрана у међународном кривичном праву институт који искључује проптиваност извршеног дела. Правно на нужну одбрану у овој грани

права представља индивидуално, а не колективно право и односи се на искључење индивидуалне одговорности за ратне злочине за лица која су учествовала у војним операцијама одбрамбеног карактера. С обзиром на специфичне ситуације у којима се овај институт примењује бројне су и његове специфичности као института међународног кривичног права. О њима ће више бити речи у делу ради који анализира нужну одбрану као институт међународног кривичног права.

#### **1.4. Хипотезе истраживања**

Уважавајући предмет и циљ истраживања, хипотезе се састоје у следећем.

Основна хипотеза: У Републици Србији нужна одбрана није адекватно законски регулисана

Помоћна хипотеза: Садашња дефиниција нужне одбране није примењива на све оне животно могуће ситуације у којима је нападнути принуђен да се брани, на једини могући или прихватљиви начин који му је на располагању у том тренутку.

## 1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

### 1.1. Појам кривичног дела

У науци кривичног права се при одређивању општег појма кривичног дела може поћи са различитих становишта. Због тога су дефиниције овог феномена различите. Појам кривичног дела се, у највећем броју случајева, посматра са становишта његове форме и са становишта његове садржине. Због тога се у теорији разликују формали и материјални појам кривичног дела.<sup>2</sup> У формалном смислу кривично дело је правна појава која за собом повлачи одређене последице правне природе.<sup>3</sup> У кривичноправној науци се разликују две концепције овог схватања: нормативна и реалистичка.

У нормативном смислу извршилац кривичног дела не крши кривичноправни пропис већ норму која је у њему садржана. Та норма се састоји у некој забрани чије кршење повлачи кривичну санкцију.<sup>4</sup> Међутим, осим овог схватања међу теоретичарима класичне школе кривичног права било је и оних који су кривичним делом сматрали сваку повреду кривичноправног прописа. За разлику од нормативистичког концепта представници реалистичког схватања кривично дело посматрају као реалну, физичку појаву у спољном свету која се може одредити у односу на радњу и на последицу која је том радњом проузрокована. Реалност кривичног дела се огледа у:<sup>5</sup>

1. противправности, скривљености и кажњивости радње кривичног дела
2. последици која се том радњом остварује

Поред ових схватања за одређивање општег појма кривичног дела у науци кривичног права су значајне и симпоматска и динамичка теорија. Према

---

<sup>2</sup> Делић, Н. (2009). Општи појам кривичног дела у Кривичном законнику Србије, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, трећи део, Правни факултет Београд, стр. 224. (223-243)

<sup>3</sup> Чејовић, Б., Кулић, М. (2014). Кривично правно, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 84.

<sup>4</sup> Binding, K. (1922). Die normen und ihre übertretung, Leipzig, стр. 104.

<sup>5</sup> Лист, Ф. (1902). Немачко кривично право, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, стр. 126.

симптоматском схватању кривично дело представља симптом постојања кривице учиниоца кривичног дела.<sup>6</sup> Главно обележје кажњивог понашања није последица тог понашања већ кривица учиниоца. Због тога при дефинисању кривичног дела представници ове теорије полазе од криминале воље учиниоца.

По динамичном схватању кривично дело је спољни одраз унутршњег психичког стања учиниоца. Ово схватање се ослања на појам опасног стања који су позитивисти поставили као основ законске одговорности и примене мера социјалне заштите.<sup>7</sup> Уношењем кривице у општи појам кривичног дела почетком XX века, формални појам кривичног дела добија и своју субјективну компоненту.

У теорији је постојало и схватање да само формално одређивање појма кривичног дела није довољно већ је неопходно да се оно дефинише и са материјалног аспекта. Са материјалног становишта кривично дело се дефинисало на различите начине. У немачкој литератури под кривичним делом се подразумевало дело којим су се вређали друштвени интереси.<sup>8</sup> У италијанској позитивној школи кривичног права кривичним делом се сматрало дело које је друштвено опасно при чијем постојању се морају применити одговарајуће друштвене мере.<sup>9</sup>

Из материјалне и формалне концепције кривичног дела развила се комбинована концепција која обједињује материјану и формалну димензију кривичног дела. Одређено понашање, према овом схватању, је забрањено јер се њиме повређују или угрожавају заштићена добра. Сходно томе кривично дело се дефинише као дело које је учињено са кривицом, друштвено опасно дело, противправно и у закону одређено као кривично дело. Противправност и кривица нису изричито наведени ако обавезни елементи кривичног дела. Овакво схватање појма кривичног дела у нашем правном систему је постојало све до 2005. године када је донет КЗ Србије. У новом КЗ-у појмови кривичног дела и кривичне одговорности се обједињују. Тачније, појам кривичне одговорности је

<sup>6</sup> Живановић, Т. (1910). Основни проблеми кривичног права, посебни део, Геца Кон, Београд, стр. 100.

<sup>7</sup> Делић, Н., *op. cit.* стр. 225.

<sup>8</sup> Радовановић, М. (1975). Кривично право СФРЈ - општи део, Београд, стр. 51.

<sup>9</sup> Делић, Н., *op. cit.*, стр. 227.

модификован, замењен је појмом кривице и постао је елемент општег појма кривичног дела уз противправност и предвиђеност дела у закону.<sup>10</sup> Члан 14 КЗ<sup>11</sup> гласи:

„Кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено.“

„Нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица, иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом.“

## 1.2. Елементи кривичног дела

Сходно законском тексту општи појам кривичног дела садржи четири елемента. То су:

- радња
- предвиђеност у закону
- противправност
- кривица

С обзиром на функционалну повезаност ових елемената, њихову природу и суштину општи појам кривичног дела у нашем законодавству је објективно-субјективне природе јер су сви елементи тесно повезани и чине јединство. Ова четири елемента су истовремено четири степена прогресивности које треба утврдити у сваком конкретном случају.<sup>12</sup> То значи да се приликом утврђивања постојања кривичног дела увек полази од радње, а завршава са утврђивањем кривице.

Радња представља суштину кривичног дела односно елемент без кога кривично дело не би могло да постоји (*nullum crimen sine actione*). То је акт који

---

<sup>10</sup> Грубач, М. (2006) Усаглашавање Законика о кривичном поступку са Кривичним закоником - још један необављен посао, *Ревизија за криминологију и кривично право*, вол. 44, бр. 1, стр. 29.

<sup>11</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

<sup>12</sup> Делић, Н., *op. cit.*, стр. 228.

има своје обележје манифестовано у спољном свету. Преко радње кривично дело добија димензију реалне (стварне) појаве.

Када се говори о радњи као елементу општег појма кривичног дела логично је да она буде људско понашање односно одређени акт физичке природе који је у спољном свету видљив. Манифестација тог акта у спољном свету представља објективни услов радње. Међутим, за постојање радње кривичног дела неопходно је и да тај акт буде предузет вољно. Невољно предузете радње, као што су радње настале услед физиолошких процеса, спољних утицаја или неодољиве принуде не могу се сматрати радњом кривичног дела. Радња у појму кривичног дела има троструку функцију:<sup>13</sup>

- а) функцију основног елемента
- б) функцију повезујућег елемента
- в) функцију разграничавајућег елемента

Појам радње, наиме, представља радни појам (*genus proximum*) унутар којег се кривично дело разликује од других дела и радњи (*differentia specifica*). У том смислу се препознаје функција радње позната као функција дефинисања.<sup>14</sup> Радња кривичног дела представља основу на коју се надовезују остали елементи.<sup>15</sup> Њоме треба, најпре, да се остваре обележја неког дела које је законом предвиђено као кривично дело, а затим да се то дело вреднује као противправно и друштвено штетно. Све ово се остварује повезивањем основних елемената општег појма кривичног дела у један функционални систем и у том смислу се говори о повезујућој функцији коју појам радње врши. Разграничавајућа функција радње се огледа у искључивању оних облика делатности који нису резултат вољног деловања човека (природне силе, несвесни покрети и сл.). Утврђивање постојања људског дела представља почетак сваке кривичноправне анализе.<sup>16</sup>

<sup>13</sup> Стојановић, З. (2007). Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, стр. 106.

<sup>14</sup> Вуковић, И. (2012). Кривичноправни појам и функције радње, *Crimen*, вол. 3, бр. 1., стр. 76.

<sup>15</sup> Gropp, W. (2001). *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin-Heidelberg, str. 107.

<sup>16</sup> Heinrich, B. (2010). *Strafrecht-Allgemeiner Teil/ Grundlagen der Strafbakeit, Aufbau der Straffat beim Vollendung und Versuchsdelikt*, Stuttgart, 2. Auflage, str. 74.

Појам радње се у кривичноправној теорији различито дефинише. Према натуралистичкој (каузалној) теорији радња је вољни телесни покрет или вољно пропуштање да се предузме телесни покрет. Недостатак ове теорије је што се појам радње своди на само физички покрет. Савремено схватање појма радње садржано је у финалној, социјалној и персоналној теорији као и у негативном појму радње.<sup>17</sup> Полазна тачка финалне теорије је да је људска радња сврсисходни акт. То је делатност која је усмерена према одређеном циљу, а уколико то није она престаје да буде „радња“.<sup>18</sup> Према социјалној теорији радња је социјални феномен односно вољна делатност са социјалним последицама. Истицање друштвене релевантности значи да се то понашање мора манифестовати у спољном свету.<sup>19</sup> Према персоналној теорији радња представља испољавање личности. Људска радња у себи обухвата каузалитет, финалност, психичку компоненту и рационалну осмишљеност.<sup>20</sup> Према теорији негативног појма радње, радње које немају својство радње одмах треба искључити из појма кривичног дела јер су са становишта кривичног права ирелевантне и не могу представљати кривично дело. Такве радње су мисли које се не могу манифестовати у спољном свету, радње остварене под дејством неодољиве силе, телесни покрети предузети у стању губитка свести итд.<sup>21</sup>

Радња се може испољити у различитим облицима. У теорији кривичног права се сматра да се радња може појавити у виду чињења и нечињења (пропуштања чињења).<sup>22</sup> Кривична дела чињења (*delicta commissiva*) су кривична дела која се врше у највећем броју случајева. Овим кривичним делима се крше прохибитивне (забрањујуће) норме јер учинилац, предузимањем одређене делатности, поступа супротно норми која забрањује предузимање те делатности. Кривична дела нечињења (*delicta omissiva*) се врше пропуштањем вршења неке радње. Овим кривичним делима се повређује норма која прописује одређено понашање. То значи да лице чија је дужност да предузме одређену радњу врши кривично дело уздржавајући се од вршења те радње. Из овога произилази да

<sup>17</sup> Делић, Н., *op. cit.*, стр. 234.

<sup>18</sup> Welzel, Н. (1963). *Das Deutsche Strafrecht*, Berlin, str. 33.

<sup>19</sup> Сингер, М. (1963). Појам радње у систему кривичног права, Загреб, стр. 187-188.

<sup>20</sup> Камбовски, В. (2005). Казнено право, општи део, Скопље, стр. 386-387.

<sup>21</sup> Новоселец, П. (2004). Опћи дио казненог права, Загреб, стр. 123.

<sup>22</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 100-101.

извршиоци кривичних дела нечињења могу бити одређена лица чија је обавеза предузимање одређених делатности. Та обавеза може имати различите правне основе: закон, правни посао и сл.

Дејство забрањених понашања у спољном свету назива се последица кривичних дела. Она је код неких кривичних дела више уочљива, а код неких мање што значи да чулно опажање последице не може бити њено обележје.<sup>23</sup> Врста последице зависи од кривичног дела. Она се може састојати у повреди или угрожавању неког правног добра. Повреда, у кривичноправном смислу, је оштећење или уништење правног добра. Угрожавање правног добра се заснива на могућности наступања повреде тог правног добра односно стварање опасности за то.

Да би се последица могла приписати неком лицу она мора настати неком његовом радњом. Однос предузете радње и проузроковане последице назива се узрочни однос (каузална веза). Утврђивање ове везе је значајно јер се на тај начин добија одговор на питање да ли је предузета радња произвела последицу која се може приписати извршиоцу. За утврђивање овог односа не постоји универзално правило које би важило за све случајеве. У фази пре примене норми материјалног права утврђује се фактичка узрочност. С обзиром да се одређени догађај третира као резултат утицаја неког појединца на свет, атрибутивна функција узрочности се састоји у приписивању (атрибуирању, урачунавању) промене у спољном свету одређеној особи. Атрибутивна функција узрочности се назива објективно урачунавање.<sup>24</sup>

Свако противправно поступање није кривично дело. Да би нека радња представљала кривично дело она као таква мора бити предвиђена у закону. Предвиђеност дела у закону има своју формалну и материјалну страну. Формална страна предвиђености у закону се односи на оствареност битних елемената законског описа кривичног дела (бића кривичног дела). Биће кривичног дела представља скуп посебних елемената који представљају обавезна обележја једног

<sup>23</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 105-106.

<sup>24</sup> Мартиновић, И. (2012). Проблем узрочности у казненом праву, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, вол. 19, бр. 1, стр. 90-93.



кривичног дела односно обележја која одређено дело одваја од других кривичних дела. Материјална страна предвиђености у закону се односи на друштвену опасност односно штетност и неповољност одређеног понашања по друштво. Друштвена опасност је у нашем ранијем законодавству представљала једини материјални и једини мерљиви елемент општег појма кривичног дела.<sup>25</sup> По правилу законодавац као кривично дело прописује понашања која се другим облицима друштвене реакције не могу спречити већ само интервенцијом кривичног права.<sup>26</sup> Одређеност дела у закону представља општи формални елемент кривичног дела који произилази из принципа законитости (легалитета). Предвиђеност неке радње у закону као кривичног дела значи остварење свих битних елемената законског описа неког кривичног дела те се, као такав, везује за појам бића кривичног дела.<sup>27</sup> Одређеност дела у закону као темељни принцип кривичног права у нашој земљи дефинисан је у одредби члана 1 КЗ РС који гласи:

*„Никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено.“*

Првим делом одредбе се забрањује изрицање казне или друге санкције за извршење дела које пре извршења законом није било одређено као кривично дело (*nullum crimen sine lege*)<sup>28</sup> што представља елемент општег појма кривичног дела. Из овога произилази да су одлике одређености у закону као елемента кривичног дела следеће:<sup>29</sup>

---

<sup>25</sup> Атанацковић, Д. (1969). Однос друштвене опасности и противправности као елемената општег појма кривичног дела, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 17, бр. 2, стр. 207; Михајловски, А. (1997). Друштвена опасност кривичних дела, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 75-90.

<sup>26</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 88.

<sup>27</sup> Јовашевић, Д., Петровић, Б. (2006). Појам кривичног дела у светлу „учења о неправу“ Јована Стерије Поповића, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 48, стр. 71.

<sup>28</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, стр. 34.

<sup>29</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Ј. (2004). Нужна одбрана у кривичном праву, Ниш, стр. 30.

1. одређено дело не може бити кривично дело ако као такво није прописано у закону;
2. за дело које је законом прописано као кривично дело може се изрећи само казна која је законом прописана за то дело;
3. дело које је у закону прописано као кривично дело мора бити одређено тако да су видљива обележја која чине биће тог кривичног дела;

Следећи елемент у општем појму кривичног дела је противправност (*nullum crimen sine iniuria*). Противправност представља противност норми која је садржана у неком правном пропису позитивног права. Кроз противправност друштво одређује свој став према понашањима којима се крше његове заповести или забране. Без постојања елемента противправности извршено дело није кривично дело.<sup>30</sup> Противправности је у теорији кривичног права посвећена значајна пажња. На почетку се противправност постматрала само са формалног становишта и дефинисала се као противност свим правним нормама јавног права, а не само нормама кривичног права. Ова дефиниција противправности потиче из немачке класичне нормативне школе<sup>31</sup> и прхваћена је у нашој савременој кривичноправној литератури од стране великог броја аутора.<sup>32</sup> Утврђивање формалне противправности није спорно јер оно представља кршење правних прописа било које гране права. Проблем постоји код утврђивања материјалне противправности јер се у овај појам укључује и одређено правно добро које је угрожено или повређено. У том смислу се може говорити о врстама противправности које су врсте истог појма.<sup>33</sup> Међутим, уколико се противправност посматра као противност правним правилима може се доћи до апсурдног закључка да противност кривичноправним нормама није противправно понашање већ је то понашање које у складу са одредбама кривичног законодавства. Због тога је неопходно прихватити

---

<sup>30</sup> Пихлер, С. (1994). О противправности и тзв. искључењу противправности, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, вол. 64, бр. 5, Нови Сад, стр. 5-17.

<sup>31</sup> Binding, К., *op. cit.* стр. 293.

<sup>32</sup> Стојановић, З. (2006). Кривично право, општи део, Правна књига, Београд, стр. 143.

<sup>33</sup> Живановић Т. (1935). Основи кривичног права Краљевине Југославије, Београд, стр. 207.

концепцију према којој је противправно понашање оно које је противно диспозицијама норми Кривичног законика.<sup>34</sup>

У теорији кривичног права постоји мишљење да је одређивање противправности као кршење правних прописа недовољно прецизно јер је „кршење правних прописа“ веома недоређен појам.<sup>35</sup> У домаћој кривичноправној теорији такав став је заступао проф. Живановић. Према њему, уколико се противправност посматра као противност правним прописима, онда би казна за сва кривична дела требала бити иста, јер заповест или забрана садржана у правним прописима не може бити јача или слабија. Формална противправност је за сва кривична дела иста због тога је неопходно одредити материјалну противправност која се може степенувати по неком објективном критеријуму као што је вредност неког добра, начин његовог угрожавања, тежина последице и сл. Општа дефиниција противправности која се односи на целокупно деликтно право не треба да садржи израз „кривичноправно“ јер се противправност код свих деликата (грађанскоправних, привредних престапа, прекршаја) своди на противност правним прописима.<sup>36</sup>

Утврђивање формалне противправности са становишта неких аутора кривичног права није довољна већ је неопходно сагледати и материјалну страну овог појма помоћу кога се добија одговор на питање зашто се неко дело сматра противправним. Међу схватањима о потреби дефинисања материјалне противправности у теорији кривичног права најпознатије је Мајерово схватање. Према овом аутору противправност у материјалном смислу представља противност културним нормама једног друштва које представљају запосвести или забране одређеног понашања у циљу заштите одређених друштвених односа. Међутим, за постојање материјалне противправности није довољна само противност постојећим културним нормама већ је неопходно да је за такво понашање предвиђена и санкција.<sup>37</sup> Присталице материјалне противправности не негирају формалну

<sup>34</sup> Рисимивић, Р. (2012). *Нужна одбрана у кривичном праву*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 22.

<sup>35</sup> Espinar, J. M. Z., et al. (2004). *Derecho penal, Parte general*, Valencia, стр. 557.

<sup>36</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 23.

<sup>37</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 123.

противправност већ сматрају да је за постојање противправности дела осим противправности правном поретку неопходно да радња извршеног дела противречи интересу који се одређеном нормом штити.<sup>38</sup>

Разликовању материјалне и формалне противправности се велики значај придавао у социјалистичким земљама у којима је друштвена опасност дела била један од конститутивних елемената општег појма кривичног дела. Друштвена опасност дела је његов материјални елемент, а противправност га само правно формулише одређујући став позитивног права према таквим делима.<sup>39</sup> Међутим, како је најчешће дело које је противно садржају норме истовремено штетно за друштво, погрешно је друштвену опасност кривичног дела изједначити са материјалном противправношћу. Постоје, наиме, и случајеви када је нако дело противно садржају неке норме, али није друштвено опасно (нпр. у случају крајње нужде и нужне одбране). Материјална противправност представља вредносни суд о делу и његовој непожељности, а друштвена опасност је констатација да је дело штетно за друштво.

Формално-материјални појам противправности је у кривично право унео Франц фон Лист. Према његовом схватању ако је противправност у формалном смислу противност дела државној норми, а противправност у материјалном смислу представља напад на правом заштићена добра, кривично дело представља формални прекршај државне норме и материјални напад на правно заштићене интересе.<sup>40</sup>

Противправност, дакле, не треба посматрати само као противност неког људског понашања државној норми већ и као угрожавање одређених друштвених вредности из чега следи да је такво понашање друштвено опасно и штетно.<sup>41</sup> Овакво схватање противправности у нашем кривичном систему заступано је све до доношења Кривичног законика из 2005. године када је ова концепција напуштена брисањем друштвене опасности као основног елемента општег појма кривичног

<sup>38</sup> Олшар, Е. (1940). Студије о противправности, Праг, стр. 143.

<sup>39</sup> Таховић, Ј. (1956). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, стр. 35.

<sup>40</sup> Лист, Ф. (1902). Немачко кривично право, превод, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, стр. 152.

<sup>41</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 123.

дела. Ипак, друштвена опасност дела и даље има веома важну функцију у нашем кривичном законодавству јер представља један од критеријума за одређивање врсте и висине казне која је прописана и коју суд изриче за одређено кривично дело. Друштвену опасност законодавац одређује као степен повреде или јачину угрожавања заштићеног добра.<sup>42</sup>

Четврти елемент у општем појму кривичног дела је кривица што значи да одређена радња представља кривично дело уколико се за њено вршење учиниоцу може приписати кривица (*nullum crimen sine culpa*). Под појмом кривице се подразумева психичко усаглашавање учиниоца са радњом кривичног дела као одређен психички однос учиниоца према последици кривичног дела.<sup>43</sup> Кривица се изражава у постојању свести и воље у односу на обележја бића кривичног дела односно постојању свести или дужности и могућности постојања свести о противправности свог дела. Кривица се, такође, дефинише и као субјективни однос учиниоца према делу због којег му се може упутити прекор.<sup>44</sup> Она, дакле, представља субјективни елемент кривичног дела.

Поред кривице у кривичноправном смислу у правној теорији се разматра и појам кривице у кривичнопроцесном смислу. У кривичнопроцесном смислу кривица постоји ако је на основу релевантних доказа у кривичном поступку утврђено постојање субјективних и објективних елементата кривичног дела. Услов за постојање кривице је урачунљивост. Члан 22 КЗ-а прописује да кривица постоји уколико је учинилац у време извршења кривичног дела био урачунљив и поступао са умишљајем, а био је свестан или био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено. Кривица постоји и кад је кривично дело извршено са нехатом уколико је то законом изричито предвиђено.<sup>45</sup> Из овога произилази да је кривица субјектива, нормативно-психолошка категорија коју чине три елемента.<sup>46</sup>

---

<sup>42</sup> Јовашавић, Д., Петровић, Б. (2006). Нови концепт кривице у кривичном праву Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 47, стр. 38.

<sup>43</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 172.

<sup>44</sup> Новоселац, П. (2004). *op. cit.*, стр. 203.

<sup>45</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

<sup>46</sup> Јовашавић, Д., Петровић, Б. (2006). *op. cit.*, стр. 38.

1. урачунљивост као способност расуђивања и одлучивања;
2. умишљај или нехат;
3. свест односно дужност и могућност постојања свести о забрањености дела односно противправност свога поступања.

Урачунљивост представља скуп интелектуалних и волунтаристичких способности на основу којих се учиниоцу кривично дело може психички приписати. Интелектуална способност представља свест човека о ономе шта се дешава у њему и око њега. Она се, у кривичноправном смислу, састоји у способности да се схвати значај свога дела односно да је извршилац свестан своје радње, последице коју је том радњом проузроковао и узрочном везом између радње и последице као и свих околности које чине обележје бића конкретног кривичног дела.<sup>47</sup> Волунтаристичка (вољна) способност представља могућност да одлучује и управља својим поступцима. То је способност одлучивања о томе да се изврши или пропусти извршење одређене радње.<sup>48</sup> Поред урачунљивости, према законском решењу, посебан елемент кривице представља и свест учиниоца односно дужност и могућност постојања свести да је његово понашање забрањено односно свест о противправности дела. Свест о противправности представља знање учиниоца да се његова радња сукобљава са нормама позитивног права и да чини нешто што је забрањено. Свест о противправности се разликује од свести као интелектуалног елемента код умишљаја. Свест код умишљаја представља свест о обележјима кривичног дела.<sup>49</sup> Уколико учинилац није свестан противправности свог дела значи да је био у правној заблуди која, кад је отклоњива, представља основ за ублажавање казне, а ако је неотклоњива представља факултативни основ за ослобађање од казне. Свест о противправности може бити актуелна (учинилац зна да је његово дело противправно) или потенцијална (у време извршења учинилац не зна да је његово дело противправно али је могао знати и био је дужан да је зна).<sup>50</sup>

---

<sup>47</sup> Јовашавић, Д., Петровић, Б. (2006). *op. cit.*, стр. 41.

<sup>48</sup> Петровић, М. (1995). Урачунљивост као услов за кривичну одговорност у судској пракси, *Бранич*, вол. 49, бр. 3, Београд, стр. 16-19.

<sup>49</sup> Новоселац, П., *op. cit.*, стр. 246-249.

<sup>50</sup> *Ibid*, стр. 247.

Психички однос учиниоца према извршеном делу се може манифестовати кроз различите облике. Основни облици су умишљај и нехат, а сви остали су *casus*. Реч умишљај означава осмишљену радњу којом се жели постићи одређени резултат. Под умишљајем се, у свакодневном говору, подразумева предузимање предвиђене, осмишљене радње.<sup>51</sup> У кривичноправном смислу умишљај (*dolus*) постоји када се предузетом радњом проузрокује последица која се хтела и желела или се на њено проузроковање пристало ради постизања неког другог резултата.<sup>52</sup> Из овог следи да су свест и воља основи али не и једини елементи умишљаја. Поред њих посебну улогу имају и осећања, мотиви и неки други елементи психолошке личности (намере, интелигенција, карактер итд). Ипак, одлучујући елементи за постојање умишљаја, без обзира на облик њиховог испољавања, су свест и воља.

У теорији кривичног права дуго је постојао сукоб између теорије свести и теорије воље око одлучујућег елемента у формирању умишљаја. Према теорији свести битно обележје умишљаја је свест (представа) умишљаја о делу које је извршио и о последици која је из тога произашла или могла произаћи. Умишљајем би, дакле, биле обухваћене и предвиђене последице, због тога се ова теорија назива и теорија представе.

Према теорији воље, да би неко дело било извршено умишљајно неопходно је да је учинилац кривичног дела хтео да проузрокује последицу. Питање да ли свест код умишљаја треба да обухвата и друпштвени и правни значај дела једно је од најспорнијих питања које се односи на кривицу. Према психолошкој конструкцији за умишљај је довољна свест о стварним околностима дела.<sup>53</sup> Према нормативној конструкцији потребна је свест о противправности дела.

Са становишта савремене кривичноправне доктрине обе теорије су неодрживе јер умишљај не може постојати само на бази представе, а још мање само

---

<sup>51</sup> Јовановић, Љ. (1976). Појам и врсте умишљаја, *Зборник радова Правног Факултета у Нишу*, бр. 16, стр. 132.

<sup>52</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 25.

<sup>53</sup> Таховић, Ј. (1961). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд, стр.172-173.

на бази воље. Другим речима не може се хтети нешто о чему не постоји представа нити се може имати представа о нечему о чему нема вољног односа.<sup>54</sup> У теорији кривичног права према томе преовлађује треће решење које представља комбинацију претходне две теорије, што значи да постојање умишљаја значи постојање свести учиниоца о делу и његово хтење дела или саглашавање са делом, што значи да се умишљај може појавити у више различитих форми од којих су неке општеприхваћене, а неке прихваћене само у законодавствима неких земаља. Општи карактер има директни и евентуални умишљај.

Директни умишљај (*dolus directus*) постоји када је учинилац био свестан свог дела и желео његово извршење. Овај умишљај се састоји из два елемента: свести и воље. Код извршиоца који кривично дело врши са директним умишљајем степен интензитета свести и воље је висок.<sup>55</sup> Елемент свести (интелектуални елемент) је садржан у свесности свога дела и свесности да ће услед његовог чињења или нечињења настати одређена последица. Свест учиниоца обухвата и тзв. стварне физичке и правне околности кривичног дела: објекат кривичног дела, начин извршења, средство извршења итд. Директан умишљај постоји у ситуацијама када је учиниоцу кривичног дела:<sup>56</sup>

1. једини циљ предузете радње је остварење бића кривичног дела;
2. остварење бића кривичног дела служи за постизање неког другог циља;
3. учинилац хоће да изврши једно дело, али је сасвим извесно да ће наступити и друга тзв. узредна последица.

Елемент воље (волунтаристички елемент) се односи на хтење извршиоца дела или на пристајање на наступање забрањене последице. Уколико извршењем радње могу настати и друге последице сматра се да су и оне обухваћене директним умишљајем.<sup>57</sup>

---

<sup>54</sup> Јовановић, Љ., *op. cit.*, стр. 134.

<sup>55</sup> Стојановић, З. (2018). *op. cit.*, стр. 147-148.

<sup>56</sup> *Ibid.*

<sup>57</sup> Станковић, Н. (2016). Кривично право - општи део, Европски универзитет Брчко дистрикт, стр. 150.



Евентуални умишљај (*dolus eventualis*) постоји када је учинилац свестан да извршењем одређене радње може извршити кривично дело али није на то пристао. Иако свест о могућој последици постоји учинилац није сигуран да ће она наступити.

Разликовање евентуалног од директног умишљаја је значајно како због утврђивања степена кривице код одмеравања казне тако и због тога што се нека кривична дела могу извршити само са директним умишљајем. У теорији кривичног права познате су још неке врсте умишљаја:

- претходни умишљај (*dolus antecedens*) – умишљај предходи радњи кривичног дела;
- накнадни умишљај (*dolus consequentes*) – умишљај после извршења кривичног дела;
- предумишљај (*dolus preaeditatus*) - радњи извршења кривичног дела предходи размишљање о кривичном делу (објекат, време, начин);
- изненадни умишљај (*dolus repentinus*) – умишљај изненада долази на помисао учиниоца кривичног дела;
- одређени умишљај (*dolus determinatus*) – последица која је наступила је она коју је учинилац предвидео;
- алтернативни умишљај (*dolus alternativus*) умишљај постоји када учинилац предвиђа могућност да његовом радњом наступи више последица које се међусобно искучују, а његова воља је у истом степену управљена на било коју од тих последица;
- генерални умишљај (*dolus generalis*) постоји када учинилац неком другом радњом оствари жељену последицу, а не оном за коју је био у заблуди да је остварио.

У немачком законодавству постоји и умишљај првог степена који обухвата директни умишљај и намеру.<sup>58</sup>

---

<sup>58</sup> Roxin, С. (2010). О евентуалном умишљају, *Crimen*, вол. 1, бр. 1, стр. 6.

Нехат (*culpa*) се у нашем кривичном законодавству регулише одредбом из члана 26 КЗ-а. „Кривично дело је извршено нехатно када је учинилац свестан да својом радњом може учинити кривично дело, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити.“<sup>59</sup> Овај облик нехата се назива свесни нехат. Дело извршено несвесним нехатом обухвата и ситуације када извршилац није свестан да својом радњом може извршити кривично дело иако је према околностима под којима је оно било учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан тих околности.

На основу законске дефиниције свесног нехата (*Luxuria*) препознају се две његове битне одлике: свест о могућности наступања забрањене последице и непристајање не последицу. Елемент свесности код свесног нехата је, према владајућем схватању, исти као код евентуалног умишљаја.<sup>60</sup> Кључ разграничења ова два облика кривице дао је немачки научник Рајнхард Франк. Уз помоћ Франкове формуле, односно одговора на питање да ли би учинилац предузео радњу и у случају када би знао да ће последица наступити, долази до сазнања о ком облику кривице је реч у конкретном случају. Непристајање на последицу чини разлику између евентуалног умишљаја и свесног нехата.<sup>61</sup>

Несвесни нехат (*negligentia*) постоји када учинилац није био свестан да својом радњом може извршити кривично дело, а био је дужан и могао је бити свестан те могућности. Несвесни нехат представља остварење нежељене али предвидљиве последице радњом која представља повреду дужне и могуће пажње.<sup>62</sup>

За оцену несвесног нехата закон је унео два услова. Први је објективне природе и односи се на дужну пажњу учиниоца. Дужна пажња учиниоца је она која се може очекивати од просечног човека у датој ситуацији. Пажња просечног човека је опште мерило. Посебно мерило просечне пажљивости постоји у разним

---

<sup>59</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 26.

<sup>60</sup> Ђокић И. (2005). Нехат у кривичном праву, *Правни живот*, вол. 54, бр. 9, стр. 364.

<sup>61</sup> Топаловић, Ж. (1911). Граничне међе умишљаја и нехата, *Полицијски гласник*, вол. 7, бр. 1, стр. 68.

<sup>62</sup> Бачић, Ф., *Кривично право – опћи дио*, Информатор, Загреб, стр. 276.

делатностима које по природи захтевају одређен степен пажљивости.<sup>63</sup> Други услов је субјективне природе. О њему се расправља само у случају испуњења првог услова односно када постоји повреда дужне пажње. Оцена испуњености овог услова врши се на основу својства и способности учиниоца у датом стању и датој ситуацији:<sup>64</sup> животна доб, знање, здравље, искуство, психичко стање у време извршења дела и сл. За постојање несвесног нехата непоходно је да оба услова буду кумулативно испуњена.

Осим свесног и несвесног нехата у теорији су познати још и:<sup>65</sup>

- Професионални нехат – нехат лица које је по својој професији дужно да буде пажљивије од других људи при предузимању радњи из делокруга свог позива;
- Одређени нехат (*culpa detreminata*) могуће предвиђање објекта који се може повредити;
- Неодређени нехат (*culpa indeterminata*) – није могуће предвиђање објекта;
- Тежак нехат (*culpa lata*) последицу може предвидети сваки иоле пажљив човек;
- Лаки нехат (*culpa levis*) последицу може превидети само опрезан човек;
- Врло лак нехат (*culpa levissima*) последицу може предвидети нарочито пажљив човек;

### 1.3. Субјект и објект кривичног дела

Кривично дело је противправно, скривљено понашање субјекта који се јавља у улози учиниоца ток дела. Без субјекта (учиниоца) нема ни кривичног дела. Дуго је у теорији кривичног права владало мишљење да субјект кривичног дела може бити само физичко лице. Међутим, под одређеним условима<sup>66</sup>, и правно лице може

---

<sup>63</sup> Срзентић, Н., Стајић, А, Лазаревић, Љ. (2000). Кривично право Југославије - општи део, Савремена администрација, Београд, стр. 224.

<sup>64</sup> Бачић, Ф., *op. cit.*, стр. 280.

<sup>65</sup> Ђокић, И. (2005). *op. cit.*, стр. 374.

<sup>66</sup> Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Сл. гласник РС*, бр 97/2008.

бити субјект кривичног дела. Општеприхваћено становиште у кривичноправној теорији је да субјект кривичног дела може бити активан и пасиван. Активан субјект је лице које својом радњом остварује последицу (учинилац). Активан субјект може бити свако лице које подлеже кривичној одговорности. У нашем законодавству су то лица која су навршила 14 година живота. Такође, то може бити неурачунљиво лице. У том смислу је неопходно разликовати појмове учинилац, извршилац и кривац. Извршилац је лице које је предузело радњу извршења, учинилац је извршилац кривичног дела и свако друго лице које је допринело остварењу дела (подстрекач, помагач, организатор или члан злочиначког удружења). Кривац је учинилац који је одређеног узраста, урачунљивости и кривице.<sup>67</sup>

У кривичном праву се активни субјект кривичног дела разврстава према различитим критеријумима. С обзиром на узраст могу бити малолетна лица (млађи и старији), млађа пунолетна лица и пунолетна лица. Према подобности за кривичну одговорност учиниоци могу бити урачунљиви, неурачунљиви и битно смањено урачунљиви. Извршилац може бити лице које само предузима радњу извршења (непосредни извршилац) или као средство извршења користи друго лице (посредни извршилац) под условом да се друго лице не може сматрати субјектом, односно уколико друго лице не предузима вољну радњу већ кривично дело врши под утицајем апсолутне силе. Када се више лица појави у улози извршиоца реч је о саизвршиоцима.<sup>68</sup>

У вези са појмом кривичног дела непосредно се поставља питање објекта кривичног дела. У формалном смислу објекат кривичног дела представља добро или интерес против кога је уперено кривично дело. У материјалном смислу заштитни објект су друштвена добра која се путем кривичноправне заштите претварају у правна добра. Две су врсте објекта кривичног дела: заштитни објект и објект

---

<sup>67</sup> Ђурђић В., Јавашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). *op. cit.*, стр. 17.

<sup>68</sup> *Ibid*, стр. 18.

радње.<sup>69</sup> Заштитни објект и објект радње су два потпуно одвојена појма јер термин „објект“ у овим случајевима има различито значење.<sup>70</sup>

О заштитном објекту кривичног дела у кривичноправној теорији постоје различита мишљења. То је добро или интерес коме се у неком друштву пружа кривичноправна заштита од повреде или угрожавања кривичним делима. Врста заштићених добара у друштву зависи од друштвеног и политичког уређења. Међутим, живот, здравље, телесни интегритет, основна права и слободе, имовина, животна средина итд. су добра која су општецивизацијска добра која су заштићена у свим државама.

Објект радње представља предмет према коме је управљена радња кривичног дела.<sup>71</sup> Дели се на граматички објект и нападни објект. Граматички објект представља предмет на коме се врши радња кривичног дела. Нападни објект је предмет против кога се врши радња кривичног дела. На пример, код кривичног дела крађе нападни објект је својина неког лица, а граматички објект је покретна ствар која се одузима. Код неких кривичних дела један предмет је истовремено објект напада и граматички објект (на пример: код кривичног дела убиства човек је истовремено и заштитни и граматички објект). Разликовање граматичког и нападног објекта је значајно за тачну квалификацију кривичног дела.

У вези са објектом радње кривичног дела у кривичном праву пажња се посвећује и пасивном субјекту кривичног дела односно разликовању ова два појма. Пасивни субјект кривичног дела је лице које је угрожено или повређено кривичним делом. То је жртва кривичног дела. Утврђивање пасивног субјекта је значајно код појединих кривичноправних института, нарочито код оних код којих се искључује противправност дела извршених у стању нужне одбране, крајње нужде, пристанком повређеног и сл. Утврђивање пасивног субјекта није увек лако. Због тога је одређивање појма пасивног субјекта тражи у вези са објектом радње кривичног

---

<sup>69</sup> Ђорђевић, М. (1995). Живот као објекат кривичноправне заштите, *Правни живот*, вол. 44, бр. 9, стр. 43-55.

<sup>70</sup> Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., *op. cit.*, стр. 162.

<sup>71</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 91.

дела. У том смислу се пасивним субјектом кривичног дела сматра лице које је носилац права или интереса које се повређује извршењем кривичног дела.<sup>72</sup>

## **1.4. Основи искључења кривичног дела**

### ***1.4.1. Искључење противправности***

Противправност је противљење било којој правној норми. Са становишта кривичног права противправност је један од четири конститутивна елемента општег појма кривичног дела који показује однос неког појединца према правном поретку. С обзиром да је противност нормама позитивног права разлог за прописивање неког дела као кривичног, свако кривично дело је противправно. Противправност се увек претпоставља а у пракси се она увек утврђује у негативном смислу тј. утврђује се да ли постоје основи који доводе до њеног искључења. Искључењем противправности дело које одговара законском опису кривичног дела није кривично дело. Околности које оправдавају искључење противправности у кривичном праву се називају околностима за искључење противправности. Основи који важе за искључење свих кривичних дела су општи основи искључења противправности. Ови основи се прописују и регулишу Кривичним закоником. У кривичном законодавству Републике Србије општи услови за искључење противправности дела су:

1. нужна одбрана
2. крајња нужда
3. дело малог значаја

О нужној одбрани и крајњој нужди ће бити речи у следећим поглављима а на овом месту ће пажња бити посвећена делу малог значаја као општем основу за искључивње противправности дела.

Усвајањем формалне објективно-субјективне концепције општег појма кривичног дела из структуре овог појма је изостављена друштвена опасност.

---

<sup>72</sup> Таховић, Ј. (1961). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд, стр. 90.

Упоредо са тим укинута је и незнатна друштвена опасност, али је уведен нов институт – дело од малог значаја.<sup>73</sup> Одредбом члана 18 КЗ-а прописано је да дело које је малог значаја, и поред тога што садржи сва обележја бића кривичног дела, није кривично дело. Дело малог значаја је дело код кога морају кумулативно бити испуњени следећи услови:<sup>74</sup>

- Низак степен кривице;
- Одсутне или незнатне штетне последице;
- Непотребност кривичног санкционисања.

Из наведеног произилази да је за оцену постојња дела малог значаја релеванто постојање околности везаних за дело (објективних околности) и за учиниоца (субјективне околности), што значи да дело мора бити багателно у објективном и субјективном смислу.<sup>75</sup> Први услов се односи на процену интензитета кривице па је, према неким ауторима, то више процесноправни појам опортунитета кривичног гоњења него материјалноправни појам.<sup>76</sup> Овај услов треба тумачити узимајући у обзир све релевантне субјективне околности, а не само оне које се непосредно односе на елементе у структури кривице. Другим речима, осим субјективних неопходно је утврдити објективне околности које могу имати непосредан значај за утврђивање степена криминалне воље учиниоца. Уколико тежина прекора за ивршено неправо учиниоца битно заостаје за степеном осуде у редовним ситуацијама овај институт добија свој пуни смисао.<sup>77</sup>

Други услов се тиче штетности последице кривичног дела у односу на заштићено добро и пасивни субјект. Штета мора бити незнатна или да последица не постоји. Овај услов, дакле, се не односи на последицу као обележје бића кривичног дела већ на последицу као штетни ефекат тј. односи се на негативан

<sup>73</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19., члан 18.

<sup>74</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19., члан 18 став 2.

<sup>75</sup> Стојановић, З. (2012). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд, стр. 125.

<sup>76</sup> Пихлер, С. (2005). Новеле општих усанова у кривичном законодавству Србије – поводом Кривичног законика РС од 29. септембра 2005. г., *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 39, бр. 3, стр. 48-49.

<sup>77</sup> Ђокић, И.(2010). *Minima non curat praetor* - институт из члана 18 КЗ, преузето са <https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic> (22.09.2020.)

ефекат радње на заштићено добро,<sup>78</sup> односно на последицу која представља неку штету<sup>79</sup>. Као фактичко питање штетност последице се утврђује у сваком конкретном случају како код делатносних тако и код последичких кривичних дела.

Испуњеност трећег услова зависи од процене суда, при чему се у обзир узимају све остале субјективне и објективне околности као што су место и време извршења кривичног дела, средства извршења, понашање учиниоца после извршења дела и сл. Наиме, општа сврха кривичних санкција је сузбијање кривичних дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним правом. Овај услов ће бити испуњен уколико није нужно применити казну или другу санкцију јер се ради о делу којим се ове вредности не угрожавају или повређују у „дози“ која би оправдала њихову примену.<sup>80</sup>

Одређивање правне природе института дела малог значаја је веома сложено питање чије је решење пренесено у надлежност кривичноправне догматике. О дејству и правној природи ове правне фигуре у литератури постоје различита схватања. У домаћој литератури је то основ који искључује постојање кривичног дела. Међутим, одговор на питање који елемент општег појма кривичног дела недостаје није једноставан. Ипак, према владајућем схватању, решење треба тражити на нивоу елемента противправности.<sup>81</sup>

Дело малог значаја као основ искучења противправности кривичног дела има ограничено дејство јер законодавац предвиђа да се може применити само за кривично дело за које је прописана казна затвора до три године или новчана казна, односно кривично дело која је законодавац проценио као лакша (багателна) кривична дела.

Поред општих основа искучења противправности постоји одређени број других основа искучења противправности који нису прописани Кривичним

---

<sup>78</sup> Чејовић, Б. (2007). Кривично право, Досије, Београд, стр. 114.

<sup>79</sup> Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Ј. (2000). Кривично право, Савремена администрација, Београд, стр. 140.

<sup>80</sup> Ђокић, И. (2010). *Minima non curat praetor* институт из члана 18 КЗ, *op. cit.* стр. 290.

<sup>81</sup> *Ibid*, стр. 294.



закоником већ неким другим прописима или произилазе из ставова доктрине и судске праксе. То су посебни основи у које се убраја:

1. Вршење службене дужности;
2. Наређење претпостављеног;
3. Пристанак повређеног;
4. Дозвољени ризик;
5. Дисциплинско кажњавање малолетне деце од стране родитеља;
6. Обављање лекарске дужности.

Службеним овлашћењима се службеним лицима даје право да изврше одређене радње које, кад врши неко друго лице или службено лице ван службеног положаја, представљају кривично дело. Услови за искључење противправности у овом случају су:

- да службено лице има посебно овлашћење за вршење одређене радње;
- да службено лице ту радњу врши на основу закона и у случајевима који су законом предвиђени;
- да се радња врши искључиво у интересу службе;

Ови услови морају бити испуњени кумулативно да би службено овлашћење могло бити основ искључења противправности. У супротном постоје услови за постојање кривичног дела које врши службено лице. Наређење претпостављеног је основ за искључење противправности кривичног дела које врши одређено лице на основу наређења лица које му је у служби претпостављено. Овај облик искључења противправности се може појавити у случајевима:

- наређења претпостављеног у вршењу јавне службе;
- наређења претпостављеног у случају војне службе.

Да би наређење претпостављеног могло бити основ искључења противправности неопходно је испуњење одређених услова:<sup>82</sup>

- да се положај подређености заснива на вршењу јавне службе;

---

<sup>82</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 139.

- да се заснива на закону у формалном и у материјалном смислу.

Заснованост на закону у формалном смислу значи да је надређено лице надлежно за издавање наређења, а подређено лице за извршење тог наређења. Заснованост на закону у материјалном смислу значи да постоји потреба да се издато наређење изврши. Подређено лице је у обавези да законито наређење изврши уколико извршење таквог наређења не представља кривично дело. У случају тзв. извињавајуће заблуде односно када је подређено лице било у заблуди да је наређење законито, а за такав став постоје оправдани разлози<sup>83</sup> извршено дело, такође, не представља кривично дело. Уколико потчињено лице зна да ће својом радњом извршити кривично дело има право да одбије наређење и да о томе обавести више претпостављено лице или орган.

Код извршавања наређења претпостављеног војног лица, због потребе чвршће дисциплине, ситуација је специфична јер је потчињено војно лице обавезно да изврши наређење претпостављеног лица у вршењу службене дужности. Изузетак постоји у случају да потчињено лице зна да извршавањем наређења врши кривично дело за које је предвиђена казна затвора више од пет година. У овом случају наређење претпостављеног не представља основ за искључење противправности.<sup>84</sup>

У кривичноправном систему Републике Србије наређење претпостављеног представља основ искључења противправности само у вршењу службене дужности у Војсци Србије и то под одређеним условима.

Иако је готово једнодушно прихваћен, пристанак повређеног није изричито предвиђен као законски основ искључења противправности у кривичном законодавству ни једне земље. Идеја овог основа искључења противправности је овлашћење појединца да располаже власитим правним добром укључујући ту и допуштање њихове повреде.<sup>85</sup> У савременој правној доктрини и законодавствима

---

<sup>83</sup> *Ibid.*

<sup>84</sup> Бабић, М., Марковић, И. (2015). Кривично право - општи дио, Правни факултет, Бања Лука, стр. 172.

<sup>85</sup> Вуковић, И. (2013). Пристанак повређеног као основ искључења противправности, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), Казнена реакција у Србији, III део, стр. 169.

европских земаља претпоставке пристанка повређеног се слично уређују.<sup>86</sup> Да би пристанак искључио противправност неходно је испуњење одређених услова:

- Подобност добра за располагање;
- Пристанак мора бити изјављен пре остваривања дела и не сме бити опозван до момента његовог вршења;
- Способност титулара за давање пристанка;
- Пристанак мора бити изјављен изричито или конклюдентно

Противправност дела код пристанка повређеног је искључена уколико се ради о правном добру које је подобно за располагање. Правна добра која су диспонибилна су правна добра чији је титулар одређена личност (лична, индивидуална правна добра – тело, част, имовина, права и слободе).<sup>87</sup> Међутим, диспонибилност може изостати и код неких индивидуалних правних добара уколико је смисао инкриминације неких понашања заштита интереса жртве, уколико је располагање личним добром искључена неким посебним прописом итд. Ипак, пристанак повређеног највећи практични значај има код кривичних дела телесног повређивања и кривичних дела уништења и оштећења туђе ствари.<sup>88</sup>

Способност за пристанак подразумева да је давалац пристанка лице које је телесно и душевно зрело да спозна домашај захватања другог лица у правно добро којим располаже. Према схватању неких аутора ова способност представља пословну способност физичког лица.<sup>89</sup> Међутим, услов пословне способности се захтева само уколико се ради о пристајању на повреду имовинског добра. Код повреде личних добара не могу се применити грађански прописи.

Према већинском мишљењу способност за пристанак постоји уколико постоји фактичка природна способности расуђивања и одлучивања која омогућава да се спозна значај пристанка и домашај захвата другог лица и опредељење

---

<sup>86</sup> Jeschck, H., H., Weigend, T. (1995). Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, Berlin, str. 384.

<sup>87</sup> Стојановић, З. (2012). Кривично право, општи део, Службени гласник, стр. 137.

<sup>88</sup> Mitsch, W. (2003). Strafrecht, Allgemeiner Teil, Bielefeld, str. 391.

<sup>89</sup> Fritjof Haft (2004). Strafrecht, Allgemeiner Teil. Eine Einführung für Anfangssemester, München, str. 78.

титулара права према спознатим околностима.<sup>90</sup> Иако постоји мишљење да за пристанак није непоходно да он буде манифестован у спољном свету, већинско је схватање да пристанак мора бити изјављен изричито или конклюдентно. Манифестација пристанка је значајна због правне сигурности јер би, у супротном, настале велике потешкоће у смислу доказивања да је пристанак постојао у време вршења дела.<sup>91</sup> Уколико титулар неког добра пристане на повреду тог добра пре извршења повреде или у току вршења повреде пристанак повређеног може представљати основ за искључење противправности. Ово произилази из начела *volenti non fit iniura* према којем ономе који пристаје не чини се неправда.<sup>92</sup> Примена овог основа има ограничен домет јер може довести до искључења противправности само када су у питању добра којима повређени може слободно располагати.

Пристанак повређеног није од значаја када су у питању кривична дела којима се нападају општи друштвени интереси, код понашања која се сматрају кривичним делом и када постоји пристанак повређеног, код кривичних дела која давањем пристанка повређеног престају да буду кривична дела (нпр. код кривичног дела силовања).<sup>93</sup> Међутим, у одређеним случајевима, пристанак повређеног, иако у домаћем праву не представља општи основ искључења противправности, у неки случајевима може бити значајно. Ти случајеви су:

- код утврђивања постојања дела малог значаја;
- код кривичног дела убиства.

Достигнути технолошки развој у појединим областима (индустрија, саобраћај и сл.) носи са собом и преузимање одређених ризика који се могу претворити у повреду живота, тела или имовине. Дозвољени ризик може представљати основ за искључење противправности дела уколико је учинилац предузео све неопходне мере да опасност сведе на најмању могућу меру.

---

<sup>90</sup> Вуковић, И. (2013). *op. cit.*, стр. 181.

<sup>91</sup> Ђурђевић, Н. (1995). Пристанак оштећеног као основ искључења противправности штетне радње, Правни зборник 1-2, Удружење правника Црне Горе, Подгорица, стр. 134.

<sup>92</sup> Томић, З. (2008). Кривично право I, Правни факултет, Сарајево, стр. 397.

<sup>93</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 142.

О проблему основа који искључују противправност приликом обављања лекарске дужности, нарочито код хирушких захвата, постоји низ теорија. Пристанак болесника, у овим случајевима, може бити основ за искључење противправности. Међутим, с обзиром да су друштвено корисне, чак и када нису успешне јер нису завршене повољним исходом за болесника и када се обављају уз поштовање услова које поставља медицинска наука, оне могу бити основ за искључење противправности. Противправност се искључује ако :<sup>94</sup>

- да се лекарски захват врши по правилима лекарске професије;
- постоји пристанак пацијента или ако постоји претпостављени пристанак када пацијент није у могућности да га да;
- ако је захват извршен у намери лечења (а не у нпр. сврхе вршења експеримента).

Родитељи, старатељи и друга лица која учествују у процесу васпитања и образовања деце имају право на предузимање одређених мера које би у другим условима представљале кривично дело под условом :

- да се те мере предузимају у интересу васпитања и образовања;
- уколико се тим мерама не остваре елементи неког тежег кривичног дела;
- ако су мере сразмерне и прикладне.

У појединим земљама посебан основ искључења проивправности представља и самоповреда. Самоповреда постоји када титулар неког правног добра самповреди своје правно добро.<sup>95</sup> У савременој кривичноправној теорији самоповреда је основ који делимично искључује противправност. Уколико се самоповредом повређује неки друштвени интерес или интерес трећег, самоповреда не представља основ за искључење противпреавности извршеног дела.

---

<sup>94</sup> Стојановић, З. (2019). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд, стр. 157.

<sup>95</sup> Станковић, Н. *op. cit.*, стр. 85.

### 1.4.2. Искључење кривице

Кривични законик Републике Србије, као и кривични законици других земаља, као основ искључења кривичног дела предвиђа силу и претњу.<sup>96</sup> Наиме, кривично дело извршено под дејством неодољиве силе и претње не представља кривично дело. За разлику од силе и претње које представљају обавезно обележје бића кривичног дела (нпр. код кривичног дела силовања, разбојништва, изнуде) одредбе из члана 21 КЗ-а односе се на ситуације у којима се сила и принуда користе да би се неко принудио да изврши кривично дело.<sup>97</sup>

У кривичном праву сила се дефинише као употреба физичке снаге да би се неко лице навело на одређено понашање. Силом се делује на телесни интегритет тог лица али се њоме такође може деловати и на психички интегритет јер се његова воља усмерава у одређеном правцу. Да би била релеванта у кривичноправном смислу, сила мора бити неодољива односно мора бити таква да јој се лице према коме је усмерена није могло одупрети.<sup>98</sup> Неодољива (апсолутна) сила (*vis absoluta*) искључује постојање кривичног дела, јер се лице према коме је управљена лишава могућности да слободно одлучује о свом понашању, те се оно појављује као средство помоћу кога друго лице врши кривично дело. За разлику од апсолутне, компулзивна (релативна) сила (*vis compulsiva*) представља употребу физичке снаге у циљу принуде неког лица да изврши одређено дело. Под дејством компулзивне силе лице се не лишава у потпуности слободе одлучивања, али је она таквог интензитета да се не може отклонити на други начин (нпр. нужна одбрана, позивање упомоћ, бекством и сл.) већ само предузимањем одређене радње.<sup>99</sup>

Претња представља стављање у изглед неког зла које ће се догодити уколико лице коме се прети не понаша на одређени начин.<sup>100</sup> Зло које се ставља у изглед треба да за то лице представља неко осетно зло, при чему није од значаја да

<sup>96</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19., члан 21.

<sup>97</sup> Стојановић, З. (2019). Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, стр. 129.

<sup>98</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 199.

<sup>99</sup> *Ibid.*

<sup>100</sup> Стојановић, З. (2013). О појму претње у кривичном праву, *НБП – журнал за криминалистику и право*, вол. 18, бр. 2, стр. 1.

ли погађа само лице којем се прети или неко друго лице уколико то погађа лице којем се прети.<sup>101</sup> Општеприхваћен је став да претња у кривичноправном смислу мора бити озбиљна. Озбиљност претње се посматра са аспекта њене реализације. Међутим, према схватању које је прихваћено у домаћој теорији, за утврђивање озбиљности меродавно је и како је претњу схватило лице коме је упућена.

Претња има одређене сличности са истовременом нескривљеном опасношћу код крајње нужде. Међутим, опасност може потицати од било чега, а претња се ограничава само на радњу човека. То значи да уколико се неком лицу ставља у изглед зло, постоји могућност примене овог основа искључења противправности уколико су остварени сви услови за његову примену. Могућност примене крајње нужде у случају претње сужена је постављањем услова:<sup>102</sup>

- Да се зло није могло избећи на неки други начин већ само повредом правног добра другог лица;
- Да је опасност нескривљена;
- Да је истовремена.

Сличност претње и напада код нужне одбране није толико изражена јер истовремени напад, по правилу, подразумева примену силе. Међутим, уколико се напад може састојати само у претњи, или се може претити непосредно предстојећим нападом, уколико су испуњени сви услови за нужну одбрану, постоји могућност за њену примену.<sup>103</sup> У зависности од интензитета предузете силе и претње извршено дело се може решавати на више начина. Уколико је сила апсолутна искључена је радња дела. Употреба компулзивне силе и претње преко института крајње нужде, искључује постојање кривично дела. Уколико компулзивна сила и претња не искључују кривицу учиниоца казна се може ублажити.<sup>104</sup>

---

<sup>101</sup> Стојановић, З. (2013). О појму претње у кривичном праву, *op. cit.* стр. 7.

<sup>102</sup> *Ibid.*, стр. 14.

<sup>103</sup> *Ibid.*

<sup>104</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.* стр.135.

## 2. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ НУЖНЕ ОДБРАНЕ

### 2.1. Нужна одбрана у античкој Грчкој

Иако је у систему канзеног права нужна одбрана нашла своје место тек крајем 18-ог века овај институт представља један од најстаријих правних института. Велики број правних теоретичара његов настанак везују за Римско право. Међутим, према мишљењу других корени нужне одбране досежу у још дубљу прошлост јер су је, као право на одбрану, проучавали филозофи још у античкој Грчкој. Атичка Грчка је, наиме, колевка природног права (*ius naturale*). Идеја природног права је у тесној вези са идејом правде. Његова доктрина се заснива на идеји да уређење друштвених односа, уколико се тежи да буде праведно, мора проizaћи из природе или из људског разума. Софисти – филозофи просветитељи античке Грчке су први одредили дистинкцију између природе (*φύσις*) закона (*νόμος*). Аристотелово тумачење правде (*Δίκη*) је веома значајна за одређивање суштитне и сврхе природног права. Неке људске радње, сматрао је он, су у складу са природом и због тога су добре. Оне које нису у складу са природом су лоше. Право политичке заједнице (*πολιτικός Δίκη*) може бити природно право (*φυσικός*) или позитивно право (*νόμος*) ако је законом установљено.<sup>105</sup> Природни закони су најважнији, са њима морају бити усклађени сви важећи закони. У ситуацијама када то није случај, односно када природно право не добије законску форму, превагу има природно право јер се деловање природних закона не може спречити. Природно право је нераздвојно од човека, садржано је у њему те је отуда за њега неопходно.<sup>106</sup>

У случају нужне одбране основа природног права је у ставу да се у овом институту сукобљавају право и неправо. Наиме, следећи принципе природног права сваки човек својим рођењем стиче право на одржање и заштиту свог живота. Угрожавање овог права представља неправо од којег се мора бранити. Ову

<sup>105</sup> Ковачевић–Куштириновић, Р. (2011). Од идеје природног права до Европске конвенције о људским правима, *Зборник радова правног факултета* у Нишу, бр. 58, стр. 43.

<sup>106</sup> Игњатовић, М. Б. (1967). *Нужна одбрана у теорији и пракси*, Штампарско предузеће „Графичар“, Добој, стр. 31.



филозофију је, неколико векова касније, Томас Хобс објаснио речима: „ Природно право јесте слобода што је сваки човек има да се сопственим моћима служи онако како сам жели за одржавање сопствене природе, што ће рећи сопственог живота, па стога и слобода да чини све оно што по свом расуђивању и разуму сматра најпогоднијим средством за ту сврху.“<sup>107</sup>

## 2.2. Нужна одбрана у Римском праву

Римска држава, а са њом и њено право, не може се ограничити једним временским периодом нити одређеним простором. Она је трајала и развијала се кроз неколико векова и фаза: од свог настанка преко републиканског уређења и раздобља принципата све до раздобља домината.<sup>108</sup> У том временском периоду заједно са државом развијало се право које представља најзначајнији извор савременог права. Континентално (цивилно) право чине правни системи који се темеље на институцијама Римског права. Једна од тих институција је и нужна одбрана. Иако не постоји правни извор у коме се нужна одбрана у римском праву обрађује као посебна целина, не значи да се овај институт није исцрпно разрешавао. Најзначајнији извор који упућује на постојање и правно схватање нужне одбране је Јустинијанова Дигеста али и велики број цитата који указују на суштину и циљ овог института.

Нужна одбрана у Римском праву је изведена из природног права. У прилог томе говоре многобројне изреке, цитати и начела међу којима се у литератури најчешће наводе следећа:

- *Vim vi repellere licet* – допуштено је силу одбити силом;
- *Adversus periculum, naturalis ratio permittit se defendere* - против опасности природни разум допушта бранити се;

<sup>107</sup> Хобс, Т. (1651). Левијатан, (превод Миливоје Марковић), Култура, Београд, стр. 111.

<sup>108</sup> Хорват, М. (1980). Римско право, X издање, Школска књига, Загреб, стр. 11-18.

- *Vim e nim vi defendere omnes leges, omnia que iura permittunt* – против силе сви закони и сва права се дозвољавају;

Римљани, као што се може видети, право нужне одбране сматрају природним правом које се заснива на *naturalis ratio* и спада у *ius gentum*.<sup>109</sup> Њене основне особености су:

- Нужна одбрана представља некажњиву радњу, а не право нападнутог лица;
- Правно на нужну одбрану припада само за време трајања напада или кад напад непосредно предстоји;
- Нужна одбрана је дозвољена у случају напада на живот и тело човека, на његово достојанство, морал и имовину.

Иако је сматра природним правом домашај нужне одбране је природим правом био ограничен те се она није могла злоупотребљавати. Она је, наиме, била дозвољена само уколико је била сразмерна интензитету опасности која је претила од стране нападача. Сразмерност интензитета напада и одбране и тада је, као и данас, било фактичко питање које се утврђује у сваком конкретном случају. Најзначајнији услов за постојање права на нужну одбрану је противправност напада. Противправност као основ искључења постојања кривичног дела је питање око кога не постоји никаква дилема. Али, неслагање међу теоретичарима постоји око објекта напада. Према мишљењу једне групе аутора римско право је признавало нужну одбрану само при противправном нападу на личност, али не и при нападу на друга добра.<sup>110</sup> Међутим, према другим ауторима она је дозвољена и при нападу на друга добра. Неслагања произилазе из различитог тумачења појма силе (*vis*). Овај појам поједини теоретичари схватају као напада на личност, а други га схватају свеобухватним појмом који представља самовољну, прозивзакониту радњу појединца која је усмерена према било ком праву човека. Особност човека се не огледа само у његовом телу, каже Шиловић, већ и у његовој правној сфери<sup>111</sup> коју осим живота и тела чине још и његов морал, достојанство, углед, част итд.

<sup>109</sup> Шиловић, Ј. (1890). Нужна одбрана, Загреб, стр. 13.

<sup>110</sup> Томановић, М. (1995.) Нужна одбрана и крајња нужда, Новинско издавачка установа Службени листг СРЈ, Београд, стр. 14.

<sup>111</sup> Шиловић, Ј., *op. cit.*, стр. 15.

Другим речима, право на нужну одбрану има свако лице чија је личност физички или психички угрожена. Постојање права на одбрану части, угледа, морала, достојанства применом института нужне одбране у римском праву је питање око кога не постоје несугласице међу теоретичарима. Иако је било ситуација када је дозвољено неограничено право на одбрану части у већини случајева је ово право било ограничено интензитетом напада на поменуто дробро. Право на одбрану имовине применом нужне одбране римско право је решавало у односу на то о којој врсти имовине је реч. Нужна одбрана против напада на покретну имовину била је дозвољена. Код напада на непокретну имовину су постојала ограничења. Наиме, одбрана и ове имовине је била дозвољена само уколико би опасност од уништења и губитка имовине била сразмерна кривичном делу које је извршено у циљу одбране имовине. Прекорачење те границе било је кажњиво.

Нерки аутори сматрају да извори који указују на постојање права на нужну одбрану у циљу заштите материјалних добара у римском праву нису апсолутно поуздани. Међутим, неупитна је чињеница да је право нужне одбране постојано али је споран домашај тог права.<sup>112</sup>

### 2.3. Нужна одбрана у Канонском праву

Канонско право (*iuris canonici*) обухвата правила која је успоставила Католичка црква. Ово право је настало из Римског права па је, по угледу на њега, познавало институт нужне одбране. Схватање нужне одбране се, међутим, у канонском праву разликује јер се у обзир узимају и канони црквених књига. Нужна одбрана је по канонском праву природно право које је успостављено да би се заштитило одређено добро или интерес. Према црквеним канонима, чак ни лице које је некога усрртило да би заштитило свој живот није сматрано злочинцем. За таква дела црква није прописивала строге казне већ „смо благу покору за онога

---

<sup>112</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 15.

кога више сажаљевати ваља него ли прогонити.<sup>113</sup> Међутим, та заштита није била без ограничења. Црквено право је нужну одбрану сматрало некажњивом, али под условом да мотив лица које брани себе или неко своје добро не буде злоупотреба нужне одбране.<sup>114</sup> Злоупотреба (прекорачење границе нужне одбране - ексцес) је постајао и у канонском праву. Она се, као у модерном кривичном праву, кажњавала али блажом казном чија сврха није била наношење штете учиниоцу кривичног дела већ његово „поправљање и измирење Божанствене воље“<sup>115</sup> Ограничење нужне одбране било је условљено интензитетом напада. Према начелима Хришћанске вере ради нечега што је мање вредно не сме се жртвовати живот човека. Због тога убиство лопова ради заштите имовине не може се сматрати нужном одбраном. Ипак, у неким посебним случајевима, крајње средство одбране је дозвољено. То се односи на случај када је угрожен живот нападнутог лица. У супротном, прекорачење границе нужне одбране сматрало се осветом (*vindicta*) што је, као и у римском праву било кажњиво.<sup>116</sup>

Пошто је дужност сваког хришћанина да помогне другом, право нужне одбране у канонском праву није дозвољено само ради одбране себе и својих интереса већ и ради одбране других лица и њиховог интереса. То право је у овом праву дигнуто на виши ниво, те оно представља дужност, а не само право. Лице које није пружало заштиту другом лицу које је у опасности „сматра се сукривцем нападача.“<sup>117</sup>

## 2.4. Нужна одбрана у Германском праву

Право нужне одбране постоји у германском праву већ од његовог настанка. На почетку је формулација овог института била мањкава, али се временом мењала и усавршавала онако како се мењало и усавршавало и само германско право.

---

<sup>113</sup> Овај израз потиче из *Poenitentialle Pseudo Bedae C.XXIX.de div. Causis § 3* а у оригиналу гласи: *Si autem se defendent aut parentes suos aut familias occidisset aliquis, non erit ille reus; si voluerit jejunare, in illius potestate est, quia coactus hoc fecit homicidium.*

<sup>114</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 17-18.

<sup>115</sup> Авакумовић, Ј. Ђ. (1883). *Нужна одбрана*, Штампара задруге штампарских радника, Београд, стр. 90.

<sup>116</sup> Шилових, Ј., *op. cit.*, стр. 17.

<sup>117</sup> *Ibid*, стр. 16.

Према схватању Авакумовића право нужне одбране се на почетку темељило на освети јер је свакоме била дозвољена заштита својих добара без ограничења и изван државних интереса.<sup>118</sup> Власнику украдене ствари било је дозвољено да лице које му је одузело ствар лиши живота, а за извршено убиство само положи заклетву да је било онако како је представио.<sup>119</sup>

Нужна одбрана је била дозвољена:<sup>120</sup>

- Против лопова при нападу на кућу у току ноћи;
- Против лопова при нападу на кућу у току дана уколико се супротстави лицу које га у томе спречава или ако би покушао бекство.

Имовина је, као што се може видети, у старом германском праву уживала велику заштиту. Нужном одбраном се искључивала противправност у великом броју ситуација. Казна за извршење убиства у нужној одбрани готово да се није одмеравала, а уколико јесте сводила се на неку врсту откупнине која се плаћала породици убијеног. Међутим, и поред свега, не може се рећи да ово право није познавало прекорачење граница нужне одбране. Ексцес нужне одбране је у германском праву био кажњив. Карактеристике нужне одбране у старом германском праву су:

- У најранијем периоду свако дело извршено у нужној одбрани сматрало се некажњивим делом;
- Нужна одбрана је била дозвољена само уколико су противправним нападом угрожени живот и тело;
- У случају одбране покретне имовине другог лица нужна одбрана је дозвољена само уколико је истовремена са опасношћу (док траје напад);
- Кажњива је била нужна одбрана која се злоупотребљавала (нпр. ако је у нужној одбрани лишено живота лице које је дозивало у помоћ);<sup>121</sup>

У каснијем периоду за постојање нужне одбране захтевало се следеће:

<sup>118</sup> Авакумовић, Ј. Ђ., *op. cit.*, стр. 99.

<sup>119</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 19.

<sup>120</sup> Wilda, W.E. (1846). *Das Strafrecht der Germanen*, C.A- Schwetschke und Sohn, Halle, стр. 168.

<sup>121</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 20.

1. Да напад буде противправан;
2. Да напад буде озбиљан;
3. Да уколико дело није извршено у току трајања напада да је опасност од напада предстојила;
4. Да између интензитета напада и одбране постоји сразмера;

Нужна одбрана покретне и непокретне имовине је успостављена касније, али је она била дозвољена само уколико се нападом на имовину угрожаво живот или телесни интегритет нападнутих. Старо германско право је као услове за признавање права на нужну одбрану познавало и неке елементе процесне природе. Тако се, нпр. пресумпцијом невиности сматрало уколико лице које изврши убиство у нужној одбрани остане поред тела убијеног. У каснијем периоду право на нужну одбрану се признавало у још неким случајевима:<sup>122</sup>

- Уколико се извршилац кривичног дела позове на сведоке;
- Уколико извршилац сам пријави кривично дело;

Правни извори германског права који омогућавају анализу схватања нужне одбране су Каролина (*Carolina*) из 1533. године и Банбершки закон (*Constitutio Barbengensis*) из 1507. године. Ови закони су донети под утицајем Римског права. Према одредбама садржаних у њима, нужна одбрана представља право „индивидуе бранити се против претећем нападају протуправном. Нужна одбрана је дозвољена и у случајевима одбране живота имовине и тела других лица.<sup>123</sup> Овај закон, такође, дозвољава и нужну одбрану против напада на поштење јер се оно сматра „добром које се у нужди не мора жртвовати те је заштита нужном одбраном дозвољена“<sup>124</sup> У Каролини се уређује само кривично дело убиства у нужној одбрани<sup>125</sup> због чега Гејер<sup>126</sup>(*Geyer*) сматра да је у старом германском праву била ограничена на случајеве убиства, али да је она тако добро уређена да се могла примењивати на повреду било ког добра.

---

<sup>122</sup> Томновић, М, *op. cit.* стр. 21.

<sup>123</sup> *Ibid.*

<sup>124</sup> Шиловић, Ј., *op. cit.*, стр. 18.

<sup>125</sup> Wessely W.(1862). Die Befugnisse des Notstandes, Der Nothwehr nach Österreichischem Rechte, Prag, стр. 46.

<sup>126</sup> Geyer. (1857). Die lehre von der Nothwehr, Jena, стр. 135.

## 2.5. Нужна одбрана у Аустроугарском праву

Како се примењивала нужна одбрана у законодавству Аустроуграске може се закључити тумачењем одредби *landesgerichtordnung* које је донео Фердинанд III 1656. године. Иако је овај закон, у ствари, представљао вешто прерађену Каролину, истовремено је био и основа на коју је постављена Терезијана (*Theresiana*).<sup>127</sup> Овај закон је настао два века после Каролине, али се не опажа никакав напредак у нормирању нужне одбране. Значајан напредак је уочљив у казненем законнику Јосипа II из 1787. године који тежи за систематичношћу и који нужну одбрану нормира по старом германском обичају односно о њој говори само о случајевима убиства у нужној одбрани али не и повреде других добара. То је случај и са Казненим закоником из 1803. године.

## 2.6. Историјски развој нужне одбране у кривичном праву Србије

### 2.6.1. Душанов законик

Најстарији правни споменик који сведочи о постојању института нужне одбране у српском праву је Душанов законик. Вереме владавине цара Стефана Душана (1331-1355. године) карактерише прелаз на византијско државно уређење и напуштање обичајног права. Желећи да изврши унификацију права на територији целе државе, која је била највећа српска држава у историји и највећа сила на Балкану, цар Душан доноси *Codex Tripartitus* који су сачињавали:<sup>128</sup>

- Скраћена Синтагма која је била основа за писање законика али је служила и за потребе судова (упућивање судија као допуна законика);
- Јустинијанов закон који је служио за попуну правних празнина у Душановом законнику;
- Душанов законик.

<sup>127</sup> *Constitutio Criminalis Theresiana* (Казнени законик Марије Терезије), 1768. године.

<sup>128</sup> Селаковић, Н., (2007). Душанов законик и правни транспаренти, Правни факултет у Београду, Београд, стр. 14.

Душанов законик представља највећи српски средњовековни правни споменик. Издат је 1349. године. Његов циљ је да се Душаново царство претвори у правно уређену државу. Пропусти законодавца који су се уочавали у свакодневном животу условили су његово новелирање које је кодификовано 1354. године. Тада је законик садржао 201 одредбу. Правни институти вишевековног правног поретка новоосвојених територија прихваћени су у новом српском средњовековном законодавству.

Из Прохирона<sup>129</sup> (XXXIX, 39) је у Душанов законик преузета одредба: „*qui aggressorem occidit, ubi de vita periclitatur, inons est*“ која у преводу гласи: „где се нађе убиство, онај који буде изазвао, да је крив, ако се и убије.“ Одредба члана 86, као што се може видети, не предочава одговорност лица које је извршило кривично дело убиства већ говори о кривици убијеног који је био изазивач сукоба. Уколико неко лице убије друго лице које је изазвало сукоб не може бити кажњено јер се оно бранило. Из садржине ове одредбе произилази да је нужна одбрана била дозвољена.

У Законнику се више ништа не говори о нужној одбрани тако да се остале чињенице у вези ње могу претпоставити. Иако је питање домаћаја овог права у Душановом законнику неразјашњено многи аутори сматрају да је нужна одбрана била дозвољена ради заштите свих права тј. да је неограничена. Међутим има и аутора који ово тумачење сматрају веома слободним. Према Томановићевом тумачењу, будући да је у одреби наведено да је виновник своје смрти нападач логичније је тумачење да је нужна одбрана у Законнику дозвољена само ради одбијања напада на живот и тело.

### **2.6.2. Карађорђево кривични законик**

Карађорђе Петровић је Србијом владао од почетка Првог српског устанка 1804. године до 1818. године. Иако о том периоду постоји обимна историјска грађа, о социјалној димензији која се, између осталог, огелдала у области права и

---

<sup>129</sup> Прохирон је приручни зборник који је код Словена познатији као Градски закон. Овај акт је рађен по угледу на Еклогу, а садржан је и у Светосавском номоканону.



правосуђа, не зна се много. У периоду Карађорђевог владавине појавила се потреба за стварањем права које би регулисало односе на територији која је ослобођена од Османског царства. У том периоду је донет велики број аката али су само *Закон протe Матеје* и *Карађорђев законик* били названи законима. Иако је *Карађорђев законик* назван *другим законом* устаничке Србије он је по обиму и садржини био значајнији од *Законика протe Матеје Ненадовића*. Не постоје писани трагови о години доношења и аутору Карађорђевог Криминалног законика који је познат као *Правила војена и народа*. Према претпоставкама историчара донео га је сам вожд 1807. године.<sup>130</sup> Стојан Новаковић као годину настанка овог закона узима 1810. годину.<sup>131</sup>

Карађорђев законик многи оцењују као револуционарни правни акт али не постоје поуздана сазнања да ли је примењиван. Имао је 38 чланова од којих се већина односила на кривично право. Члан 18 Законика гласи:

*Који би убио човека својеволјно, а онај није на њега пушку потегао, и сведочи се чисто, осуђује се да се стрелја а потом обеси.*

Овим чланом је предвиђено кривично дело убиства. Право на нужну одбрану је одређено негативном дефиницијом. Наиме, у члану се каже: „а онај који на њега није пушку потегао“ што значи да се не ради о нападачу. Уколико би се радило о лицу које јесте нападач лице које је извршило убиство тог лица не би било кажњено.<sup>132</sup>

Међу теоретичарима остаје дилема у погледу домашаја нужне одбране у овом периоду због изричитости у законском тексту да је она дозвољена ако је нападач за напад на друго лице користио пушку. Међутим, уколико се суштином нужне одбране сматра одбијање напада логично је закључити да се она односи на сваки озбиљан напад без обзира којим се средством врши. У каснијем периоду, све до 1860. године када је донет Криминални законик у Србији су се примењивале кривичне одредбе из разних наредби, уредби, решења, који су се издавали по

<sup>130</sup> Јовашевић, Д. (2016). Основне карактеристике законодавства Карађорђевог Србије, *Годишњак факултета правних наука*, вол. 6, бр. 6, стр. 65. (63-74)

<sup>131</sup> Новаковић, С. (1907). Уставно питање и закони Карађорђевог времена, Београд, стр. 117.

<sup>132</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 25.

угледу на страну законодавство. Србијом је у овом периоду владао кнез Милош. Његова власт је била апсолутистичка, без претензија да се ограничава законима, међутим под притисцима из иностранства кнез Милош налаже председнику Народног суда Лазару Тодоровићу да предузме мере за израду „нужног закона за народ“.<sup>133</sup>

### 2.6.3. Криминални законик из 1860. године и нужна одбрана

Припреме за израду Кривичног законика започете су већ 1855. године да би 1860. године био и обнародован. Криминални (*Казнителни*) законик за Књажевство Србију је рађен по узору на пруски Кривични законик из 1851. године, али и све претходне немачке кривичне законике (баварског, баденског, саксонског, витембершког, хамбуршког, брауншвајнског, тирнинског).<sup>134</sup> Право на нужну одбрану је садржано у одредби члана 54 који гласи:

*„Ни онај неће бити крив, нити ће се казнити, који што учини у нужној одбрани, тј. у оноликој без које не би могао одбранити себе или другог од постојећег незаконитог напада нечијег. Ако би се ко у таквој одбрани препао тако да би из страха учинио више, него што је за одбрану нужно било, ни за то се неће казнити.“*

Нужна одбрана је, дакле, у Србији у 19. веку имала следеће особености:

1. Дозвољена је у случају сваког противправног напада на живот и тело лица које се брани;
2. Овим правом се могло послужити и у одбрани личности другог лица;
3. Није постојала сразмерност између интензитета напада и одбране па прекорачење границе нужне одбране није било кажњиво.

Овај члан је годину дана касније измењен. Нова формулација је гласила:

<sup>133</sup> Пихлер, С. (1974). Основне црте развоја кривичног права Србије од 1815. до кодификације 1860. године, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 21, бр. 1–2, стр. 147-168.

<sup>134</sup> Живановић, Т. (1921). Основи кривичног права, Геца Кон, Београд, стр. 85.

*„Ни онај неће бити крив, нити ће се казнити, који што учини у праведној нужној одбрани. Праведна нужна одбрана ће се онда узети, ако се по лицу, времену, месту, начину напада или по другим обстојатељствима са основом узети може, да се учинитељ само нужном одбраном послужио да противзаконито нападање на свој или другог живота, слободу или имање одбије; или да је он само из препасти, страха или плашње границе нужне одбране прекорачио, и више учинио него је за одбрану нужно било. Овако прекорачење границе може се по квалитету опстојатељства и као кажњиво дело из нехата учињено казнити по параграфу 158 и 180.“*

Карактеристике новог решења нужне одбране су биле:

1. Нужна одбрана је била дозвољена у случају противправног напада;
2. Објекат напада је могао бити сопствена или туђа личност, слобода или имовина;
3. Постављене су границе нужне одбране захтевом за постојање сразмере између интензитета напада и интензитета одбране.

Прекорачење границе нужне одбране кажњавало се исто као нехатно извршење кривичног дела што значи да се у обзир узимало психичко стање лица које се бранило од противправног напада односно „препаст, страх или плашња“. Овакво решење нису садржали ни неки кривични законици модерног доба. Закон је, уз многобројне измене и допуне, остао на снази све до 1929. године.

#### **2.6.4. Нужна одбрана у Кривичном законнику Краљевине Југославије из 1929. године**

Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године је спадао у најмодерније кривичне законике у Европи. Изграђен је на напредним идејама по узору на немачки, француски, италијански и норвешки и служио је за углед свим

законикима европског континента.<sup>135</sup> Припреме за израду новог Законика започете су већ почетком двадесетог века. Већ 1910. године израђен је нацрт општег дела законика који се у многоме ослањао на Општи норвешки грађански кривични законик из 1902. године из којег је преузето решење института нужне одбране.<sup>136</sup> У норвешком законодавству нужна одбрана је била могућа само под условом истоветности напада и одбране, а била је дозвољена и нужна одбрана против поступака јавне власти.<sup>137</sup> Даљи рад на изради Законика је прекинут због почетка Првог Светског рата након кога је створена и нова држава, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. У наредном периоду уследио је интензиван рад на изради Кривичног законика који би се примењивао на територији целе државе. Иако је било настојања да се Законик изради по угледу на Швајцарски кривични законик, јер је сматран најнапреднијим, немачко-аустријска сртуја у законодавном одбору је превагнула те је законска формулација нужне одбране у Пројекту Казненог законика за Краљевину СХС из 1922. године гласила:<sup>138</sup>

*„Нужна одбрана је она одбрана која је неопходна да се од себе или било ког другог одбије истовремени противправни напад.“*

Термин „неопходна“ се први пут налази у законској дефиницији нужне одбране. Овај термин је требало да укаже да је нужна одбрана дозвољена само у случајевима када не постоји други начин да се одбије противправни напад. У тексту Законика, који је коначно завршен 1920. године, а на снагу ступио годину дана касње, нужна одбрана је прописана на следећи начин:<sup>139</sup>

*„Оно дело које неко учини у нужној одбрани није противправно.“*

*Нужна одбрана је она одбрана која је потребна да се од себе или кога другог одбије истовремени противправни напад.*

---

<sup>135</sup> Петровић, Б. (1929). Нови Кривични законик за Краљевину Југославију, идеје трдеобног (трипартитног) система у науци кривичног права, *Бранич*, стр. 114-118.

<sup>136</sup> Рисимовић, Р. (2012). Нужна одбрана у кривичном праву, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 15.

<sup>137</sup> Пројекат општег казненог законика за Краљевину Норвешку од 1912-1913, стр. 148-152.

<sup>138</sup> Пројекат Казненог законика за Краљевину СХС, службено издање Министарства правде, Београд, стр. 8.

<sup>139</sup> Кривични законик Краљевине Југославије, *Службене Новине* бр. 33- XVI, члан 24.

*Ако учинилац прекорачи границе одбране, суд му може ублажити казну по слободној оцени, а неће га казнити ако је он ово прекорачење учинио услед јаке раздражености препасти или страха.“*

По угледу на немачко кривично законодавство у текст законика је по први пут унета одредба о противправности која каже:

*„Нема кривичног дела ако прописи јавног или приватног права искључују противправност делања“<sup>140</sup>*

Под јавним и приватним правом се подразумева целокупни правни поредак односно обичајно право где се оно примењује.<sup>141</sup> Кршење овог права представља противправност. Према мишљењу теоретичара Кривичног права тог времена оваква концепција нужне одбране у законнику је прихваћена у интересу правног поретка, да би се у недостатку јавне заштите, неправом угрожена правна добра заштитила снагом и средствима појединца.<sup>142</sup> Професор Чубински сматра да, судећи према законској дефиницији, нужна одбрана у кривичном праву Краљевине Југославије има следеће особености.<sup>143</sup>

1. Нужна одбрана се може применити у свим ситуацијама у којима је потребна за одбијање противправног напада;
2. Може се њоме одбранити свако своје или туђе правно добро;
3. Код прекорачења границе суд може ублажити казну или ослободити учиниоца ако нађе да је до прекорачења дошло услед законом наведених разлога;
4. Нужна одбрана са веома уским границама је дозвољена и против незаконитог напада од стране органа власти;

---

<sup>140</sup> Кривични законик Краљевине Југославије, *Службене Новине* бр. 33- XVI, члан 23.

<sup>141</sup> Доленц, М. (1930). Тумач Кривичног законика Краљевине Југославије, Типографија, Загреб, стр. 59.

<sup>142</sup> Аћимовић, М. (1937). Кривично право - општи део, Градска штампарија Краљевине Југославије, Суботица, стр. 72.

<sup>143</sup> Чубински, М. (1930). Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Издавачка књижница Геце Кон, Београд, стр. 82.

Кривични законик Краљевине Југославије у члану 25 уводи, први пут у историји српског кривичног законодавства, институт крајње нужде.<sup>144</sup>

*„Неће се казнити ко учини какво дело да од себе или кога другога одклони истовремену, на други начин неотклоњиву нескривљену опасност за живот, тело, слободу, част, имовину или које друго добро, ако повреда коју је он тим делом учинио није већа од опасности, у противном случају суд може ублажити казну по слободној оцени (параграф 72).*

*Овај се пропис не може применити према ономе ко је дужан да се излаже опасности.“*

На први поглед крајња нужда и нужна одбрана се не разликују много. Међутим, разлика између ова два института је у њиховој суштини. Код нужне одбране постоји супростављеност права и неправа, а код крајње нужде су у колизији два права. Прописујући крајњу нужду у законнику су таксативно наведена правна добра која се могу заштитити од истовремене нескривљене опасности. То су опасност по живот, тело, слободу, част, имовина, а употребом израза „које друго добро“ законодавац избегава непотпуност норме остављајући могућност да и друга добра могу бити заштићена овим правом.

### **2.6.5. Нужна одбрана у кривичном законодавству Југославије после Другог светског рата**

Кривични законик НФРЈ<sup>145</sup> су 1947. године донели Савзено веће и Веће народа Народне скупштине НФРЈ. Члан 14 Законика гласи:

*„(1) Нема кривичне одговорности за дело учињено у нужној одбрани.*

<sup>144</sup> Кривични законик Краљевине Југославије, *Службене Новине* бр. 33- XVI, члан 25.

<sup>145</sup> Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије - општи део, *Сл. лист НФРЈ*, бр. 106/47.

(2) *Нужна одбрана је такво одбијање истовременог противправног напада које је неопходно потребно ради заштите народне власти, личности и права лица које се брани или личности и права неког другог лица.*

(3) *За кривично дело учињено прекорачењем граница нужне одбране учинилац може бити блаже кажњен, а кад је ово прекорачење учинио услед раздражености или препасти може бити ослобођен казне.*“

Услови за примену нужне одбране су:

1. Учинилац кривичног дела у нужној одбрани не подлеже кривичној одговорности;
2. Нужна одбрана мора бити примењена за одбијање напада који је противправан;
3. Напад и одбијање напада морају бити истовремени;
4. Нужном одбраном се штите своја или туђа правна добра али и народна власт;
5. Прекорачење границе нужне одбране је кажњиво. Казна за прекорачење је блажа, међутим, у случају када се право нужне одбране врши у стању раздражљивости или препасти лице може бити и ослобођено казне;

Према одредби КЗ из 1947. године применом нужне одбране искључује се кривична одговорност. Специфичност овог Законка је у погледу добара која се штите. Њиме је, осим личности и имовине, заштићена и народна власт. Питање шта представља народну власт има различите одговоре. Један би могао бити да се овај израз односи на државно и друштвено уређење, представнике власти, државне установе, предузећа, општу друштвену имовину.<sup>146</sup>

Кривични законик из 1951. године<sup>147</sup> требало је да открије идеолошки основ претходног законика и надомести велики број недостатака од којих су се неки односили на пропусте законског регулисања нужне одбране. Искучење кривичне одговорности у случају остварења права на нужну одбрану било је решење које је

<sup>146</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 30.

<sup>147</sup> Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије, *Сл. лист* ФНРЈ бр. 13/51.

застарело и кога су напустила сва модерна кривична законодавства. Руководећи се идеолошким и политичким мотивима право на нужну одбрану је веома широко постављено а таксативно набрајање објеката заштите носило је ризик непотпуности.<sup>148</sup> КЗ ФНРЈ из 1951. године је институт нужне одбране успоставио на много рационалнији начин. Одредбом садржаном у члану 11 је прописано:

*„(1) Није кривично дело оно дело које је учињено у нужној одбрани.*

*(2) Нужна је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од себе или од другог одбије истовремени противправни напад*

*(3) Ако учинилац прекорачи границе нужне одбране суд га може блаже казнити а ако је до прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, може се и ослободити од казне.“*

Новина коју је овај Закон увео у југословенско кривично законодавство је искључење постојања кривичног дела услед остварења права на нужну одбрану. Ранијим кривичним закоником ускључивала се кривична одговорност извршиоца дела у нужној одбрани што је у случајевима када се у заблуду дође услед нехата, повлачи кривичну одговорност учиниоца за кривично дело извршено из нехата ако је законом за то дело предивђена кажњивост за нехатно извршење.<sup>149</sup> Напад који се нужном одбраном одбија мора бити противправан, а радња одбијања напада мора бити истовремена са нападом. За признавање права на нужну одбрану напад је, такође, морао бити и сразмеран а одбрана неопходна. Прекорачење границе нужне одбране је било кажњиво блажом казном, а уколико до прекорачења дође услед раздражености или препасти учиниоца услед напада извршилац је могао бити и ослобођен од казне.

Кривични закон СФРЈ<sup>150</sup> из 1976. године чланом 9 нужну одбрану предвиђа на истоветан начин као КЗ ФНРЈ из 1951. године. Овај закон се примењивао све до распада СФРЈ и стварања нове државе чије је кривични закон решавао институт

<sup>148</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 19.

<sup>149</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 30.

<sup>150</sup> Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 44/76, члан 9.



нужне одбране на идентичан начин као претходна два закона. Издавањем Црне Горе из државне заједнице Србија је постала самостална држава која свој први Кривични законик доноси 2005. године. Да би се избегле недоумице око правног добра које се штити институтом нужне одбране законодавац је у односу на претходне законе којима се регулисао овај институт унео новину. Она се састојала у формулацији „од свог добра или добра другог“ чиме се објекат заштите проширује на свако сопствено или туђе правно добро што, до доношења овог законика, није био случај.

### 3. ОПШТИ ОСВРТ НА ИНСТИТУТ НЕУЖНЕ ОДБРАНЕ

#### 3.1. Правна природа нужне одбране

У теорији кривичног права општи је став да се лице које брани своје или туђе правно добро од противправног напада не кажњава. У основи овог становишта је суштинско обележје нужне одбране. Наиме, појединца чије правно добро држава није у могућности да заштити држава га овлашћује да га сам заштити. Одбраном свог или туђег правног добра то лице не штити само своје интересе већ и друштвени интерес, јер врши заштиту права од неправда, те због тога не заслужује прекор државе. Међутим, ово право није неограничено. За његово признавање неопходно је постојање низа услова, прописаних законом, како на страни напада, тако и на страни одбране. Испуњавањем свих тих услова одбрана правног добра не подлеже санкционисању. Иако питање о некажњивости дела извршених у нужној одбрани није спорно, у литератури су спорни разлози који оправдавају некажњивост. Према мишљењу неких аутора разлози некажњивости су објективне природе, према другима ти разлози су субјективни.

У зависности од тога које обележје кривичног дела је искључено када учинилац користи своје право на нужну одбрану у теорији и легислативи кривичног права могу се наћи концепти које нужну одбрану виде као основ искључења:<sup>151</sup>

1. Противправности кривичног дела;
2. Друштвене опасности кривичног дела;
3. Кривичне одговорности учиниоца дела;
4. Кажњивости кривичног дела,
5. Концепт који не прецизира које обележје кривичног дела недостаје.

---

<sup>151</sup> Ђоровић, Е. (2012). О могућим правним дејствима нужне одбране, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, vol. 84, бр. 5, стр. 331.

Различитост у приступу и решавању овог питања потиче од различитог виђења основних кривичнопарвних института, пре свега општег појма кривичног дела и појма кривице односно обележја која чине саставне делове ових појмова.<sup>152</sup>

У кривичноправној литератури преовладава гледиште које нужну одбрану види као основ искључења противправности дела односно које дело извршено у нужној одбрани не третира као кривично дело. Према овом схватању основно обележје сваког кривичног дела је његова противправност. Противправност не означава само противност тог дела кривичноправним прописима већ и противност правном поретку.<sup>153</sup> Одбијање противправног напада од свог или туђег правног добра сагласно је праву. Противправност као основ искључења кривичног дела и признавање права на нужну одбрану прихваћен је у законодавствима већине земаља. Међутим, у неким земљама нужна одбрана представља основ друштвене опасности кривичног дела. Друштвена опасност као обележје општег појма кривичног дела је творевина правне доктрине СССР-а и као таква била је прихваћена законодавствима социјалистичких земаља.<sup>154</sup> Према овој концепцији свако кривично дело има и материјални елемент односно свако понашање које се сматра кривичним делом мора бити и друштвено опасно дело. С обзиром да се нужном одбраном пружа заштита угроженим друштвеним односима дела извршеним у циљу одбране не могу имати друштвено опасне последице.<sup>155</sup> У кривичном законик у Бугарске је прихваћена ова концепција.<sup>156</sup> Међутим, друштвена опасност представља законодавни мотив за инкриминисање и не би се могло сматрати као основ инкриминисања.

У законодавствима неких земаља нужна одбрана је основ за искључење кривичне одговорности. Овај концепт је карактеристичан за англосаксонски правни систем, али и за неке државе евроконтинентале правне традиције (Шведска, Шпанија, Француска). Кривични законик НФРЈ из 1947. године је у члану 14

---

<sup>152</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 331.

<sup>153</sup> Leckner, K., Kühl, K. (2001). *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*, Минхен, стр. 199.

<sup>154</sup> Стојановић, З. (2005). Основне концепције у Предлогу Кривичног законика Србије и Кривичног законика Црне Горе, *Ревизија за криминологију и кривично право*, вол 43, бр. 1, стр. 12.

<sup>155</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 333.

<sup>156</sup> Кривични законик Бугарске, члан 12.

предвидео да нема кривичне одговорности за дела извршена у нужној одбрани. У Кривичном законнику Шпаније су таксативно наведени основи за искучење кривичне одговорности, а као један од њих је и наведена нужна одбрана.<sup>157</sup>

Француски Кривични законик у поглављу II под називом *узроци неодговорности или ублажавања одговорности* у члану 122-5 прописује да „није кривично одговорно лице...“

У оквиру концепта у коме нужна одбрана представља основ за искучење кривичне одговорности постоје две варијанте.<sup>158</sup> Прва варијанта представља субјективно схватање нужне одбране према којој лице које предузима одбијање напада је неурачунљиво због узбуђености изазване нападом, а то значи да не може ни бити кривично одговорно. Према другом схватању лицу које врши нужну одбрану кривична одговорност се искључује уколико на страни учиниоца постоји објективни елемент (кривично дело) и субјективни елементи (урачунљивост и умишљај или нехат) да би му се извршено кривично дело могло приписати.<sup>159</sup>

Недостаци ове концепције су што напад, у највећем броју случајева, не доводи до неурачунљивости нападнутог лица. У другој варијанти нужна одбрана искључује објективни елемент кривичне одговорности.

Нужна одбрана је као основ искључења кажњивости предвиђена у кривичном законодавству Данске. Члан 14 Кривичног законика<sup>160</sup> прописује да дело којим се спречава наношење штете неком лицу или имовини није кажњиво дело. Ова концепција се заснива на:<sup>161</sup>

- Хегеловој теорији о негацији неправда према којој у ситуацији у којој држава није у могућности да уклони неправдо то право припада појединцу;
- Тзв. еквивалентној компензацији која напад и одбрану третира као два зла која се међусобно потиру.

---

<sup>157</sup> Рисимовић, Р. (2008). Нужна одбрана у кривичном законодавству Шпаније, *Страни правни живот*, бр. 3, стр. 222-223.

<sup>158</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 334.

<sup>159</sup> *Ibid.*

<sup>160</sup> Кривични законик Данске, члан 14.

<sup>161</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 335.

Нужна одбрана је основ за искључење постојања кривичног дела у кривичним законодавствима Руске Федерације (члан 37 КЗ Руске Федерације), али и свих држава бивше СФРЈ: Словеније (члан 11, став 1 КЗ), Македоније (члан 9, став 1 КЗ), Хрватске (члан 29, став 1 КЗ), Црне Горе (члан 10, став 1 КЗ), БиХ (члан 24, став 1 КЗ). У овим државама, међутим, не постоји јединствено мишљење који је елемент општег појма кривичног дела искључен. У Словенији, нпр., постоји мишљење да нужна одбрана искључује противправност и кажњивост дела.<sup>162</sup> У македонској доктрини се заступа став да је то један од три основа искључења противправности.<sup>163</sup> У Црној Гори је отворено питање који елемент општег појма кривичног дела је искључен нужном одбраном.<sup>164</sup>

Члан 37 КЗ Руске Федерације<sup>165</sup> пропсиује да дело извршено са циљем одбране свог или туђег добра као и одбране друштвеног или државног интереса неће се сматрати кривичним делом.

У правним системима у којима је нужна одбрана основ за искључење кривичног дела суду се оставља да одлучи који елемент општег појма кривичног дела треба искључити, што значи да се правно дејство нужне одбране у овим правним системима може различито посматрати.

У кривичном законодавству Републике Србије проблематика правне природе нужне одбране је, због бројних друштвених и политичких околности, различито третирана. Иако се у члану 54 КЗ-а из 1860. године користе изрази „неће бити крив“ и „неће се казнити“ нужна одбрана није била основ за искучење кривице или кажњивости већ је „од законодавца изричито наведена као општи основ искучења противправности.“<sup>166</sup>

Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године у члану 24 став 1, изричито наводи: *оно дело које неко чини у нужној одбрани није противправно*. У свом коментару кривичног законика проф. Чубински каже да је суштина

<sup>162</sup> Bavcon, Lj., Šelih, A. (2003). Kazneno pravo, splošni del, Ljubljana, str. 236.

<sup>163</sup> Камбовски, В. *op. cit.*, стр. 380.

<sup>164</sup> Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В. (2004). Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, стр. 44.

<sup>165</sup> КЗ Руске Федерације, члан 37.

<sup>166</sup> Живановић, Т. (1921). Основи Кривичног права - општи део, Геца Кон, Београд, стр. 126.

институције нужне одбране борба права против неправa. Онај који се штити и бори против неправa, отклања зло које прети правном реду и на тај начин потпомаже очувању правног реда и ауторитета закона.<sup>167</sup>

У периоду после другог светског рата под утицајем Совјетске кривичноправне доктрине и револуционарне идеје тог времена мења се и легислативна пракса. Основни елемент општег појма кривичног дела постаје друштвена опасност. Друштвено опасно дело је кривично дело. За вршење кривичног дела извршилац је кривично одговоран. С обзиром да се вршењем нужне одбране не врши кривично дело, њен извршилац није кривично одговоран. Због тога је нужна одбрана као основ за икључење кривичне одговорности предвиђена у Кривичном закону из 1947. године.<sup>168</sup>

Кривични законик из 1951. године нужну одбрану дефинише као основ за искучење кривичног дела. Кривично дело се у овом кривичном закону дефинише као друштвено опасно дело чија су обележја одређена законом.<sup>169</sup> Иако се не наводи у закону, у теорији се противправност сматрала општим обележјем кривичног дела. Однос између противправности и друштвене опасности се посматрао различито. Док су једни сматрали да су то два одвојена елемента у општем појму кривичног дела,<sup>170</sup> други су друштвену опасност видели као материјалну страну противправности,<sup>171</sup> трећи су разликовали проотивправност у формалном смислу као одређеност дела у закону и у материјалном смислу као друштвену опасност дела.<sup>172</sup>

Кривични закон СФРЈ из 1977. године је нужну одбрану је дефинисао на идентичан начин. Иако је једна група аутора сматрала да је нужна одбрана основ

---

<sup>167</sup> Чубински, М, *op. cit.*, стр. 83.

<sup>168</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 337.

<sup>169</sup> Кривични законик НФРЈ, Сл. лист ФНРЈ, бр.13/51, члан 4 став 1.

<sup>170</sup> Срзентић, Н., Стајић, А. (1970) Кривично право - општи и посебни део, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, стр. 60-62.

<sup>171</sup> Радовановић, М. (1976). Кривично право СФРЈ - општи део, Савремена администрација, Београд, стр. 177.

<sup>172</sup> Хоџић, С. (1991). Неки проблеми кривичне одговорности, *Правна мисао*, бр. 5-6, стр. 25-26.

искључења противправности, у литератури је преовладало становиште да она искључује противправност и друштвену опасност дела.<sup>173</sup>

Кривични законик Републике Србије из 2005. године у члану 14 став 2, кривично дело дефинише као дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Језичким тумачењем одредбе из члана 19 став 1 могло би се закључити да је нужна одбрана основ искључења кривичног дела. Међутим, најсавременија доктрина кривичног права Србије, узимајући у обзир одредбу из члана 14 став 2 једнодушна је у ставу да је нужна одбрана један од 3 општа основа искључења противправности<sup>174</sup> који поред радње извршења, одређености у закону и скривљености представља основни елемент општег појма кривичног дела. Ова концепција општег појма кривичног дела утицала је на промену схватања правног дејства нужне одбране. Према овом схватању дело извршено у нужној одбрани није противправно дело што значи да иако је остварењем бића неког кривичног дела одбијањем противправног напада од свог или туђег правног добра, неће постојати елемент противправности па тиме ни кривично дело.<sup>175</sup>

Одбраном свог или туђег правног добра од противправног напада нападнуто лице испуњава своју дужност према самом себи али и према заједници којој припада, те се из тог разлога његове радње не могу сматрати противправним. Испуњавањем те дужности потиरे се противправност из његових аката.<sup>176</sup>

### 3.2. Појам нужне одбране

Не постоји период у развоју цивилизације у коме се право на очување телесног интегритета није сматрало основним, егзистенцијалним правом човека.

---

<sup>173</sup> Перовић, М. (1985). Кривично право СФРЈ - општи дио, НИО, Универзитетска ријеч, Никшић, стр. 151.

<sup>174</sup> Чејовић, Б. (2006). Кривично право, општи и посеби део, Београд, стр. 138.

<sup>175</sup> Ђоровић, Е., *op. cit.*, стр. 340.

<sup>176</sup> Микезић, Г. (1939). Кривични законик, објашњења – пракса - споредно законодавство, Геца Кон, Београд, стр. 63-64.

Иако се кроз историју различито формулисало и мењало садржину, смисао права на одбрану сопственог живота и тела је увек био исти. Иако се настанак многих правних института везује за Римско право са сигурношћу се може рећи да су право на самоодбрану проучавали и филозофи античке Грчке. Они су, наиме, поставили темеље природног права из кога су Римљани извели нужну одбрану.

Појам нужне одбране у Римском праву није био дефинисан. Нужна одбрана није чак била ни ситематизована, али се на основу многобројних цитата и изрека може закључити да она представља акт којим се нападач спречава да повреди нечију личност. Акт осујећења напада, иако је противправан, у старом Риму не представља кривично дело јер се њиме бранио сопствени телесни интегритет што се сматрало природним правом сваког човека. Домашај нужне одбране се касније проширио и на своју или туђу покретну и непокретну имовину као и на достојанство, морал, част, углед.

Иако је један од најстаријих и најзначајнијих кривичноправних института нужна одбрана све до 19. века није била дефинисана. У домаћем праву прва дефиниција нужне одбране налази се у Кривичном закону из 1860. године, у његовој четвртој глави под називом *О извињавајућим и за казну умањујућим околностима*, у члану 54. Нужном одбраном се, у овом закону, сматра „она одбрана без које се не би могло одбранити себе или другог од постојећег незаконитог напада нечијег“. Законско регулисање нужне одбране израђено је по узору на Пруски казнени законик из 1851. године чија је одредба у члану 41 гласила:

*„Нужна одбрана је она одбрана која је потребна за одбијање истовременог противправног напада од себе или од другог.“<sup>177</sup>*

Међутим, изменом овог законика 1861. године нужна одбрана је била дозвољена само ако је праведна. Праведном нужном одбраном сматра се она одбрана која је нужна да би се одбио противзаконит напад на свој или туђ живот,

---

<sup>177</sup> Жабински, Н. (1928). Критика и теорија за нужната одбрана, Софија, стр. 299.



слободу или имовину.<sup>178</sup> Одбрана која прелази границе нужне одбране није праведна и кажњива је. На веома сличан начин је прописана нужна одбрана у Казненом законнику Аустрије<sup>179</sup> који је био узор српском Кривичном законнику. Овако дефинисана нужна одбрана сврстала се у основе који искључују постојање кривичног дела. Овај институт има два елемента: напад и одбрану. У погледу напада услови за примену нужне одбране били су:<sup>180</sup>

- Да напад предузима човек;
- Напад може бити усмерен на било које заштићено добро;
- Напад мора бити противправан;
- Није довољно да лице буде уверено да се налази у нужној одбрани већ је неопходно да нужна одбрана у стварности заиста постоји.

Услови за одбрану према овом законнику су<sup>181</sup>:

- Лице које се брани мора остварити кривично дело;
- Одбрана мора бити праведна;
- Одбрана мора бити нужна, односно да се на други начин није могао одбити напад.

У српској кривичноправној теорији 19. века у циљу одређења појма нужне одбране одређен је и појам нужде. Према Авакумовићу „нужна одбрана би постојала само онда када нападнутоме државна власт не би могла да притече у помоћ у тренутку опасности.“<sup>182</sup>

Кривични законик Краљевине Југославије у члану 24 осим што прописује услове за примену нужне одбране даје и њену дефиницију. Нужна одбрана је она одбрана која је потребна да се од себе или од кога другог одбије истовремени противправни напад.<sup>183</sup> Дефиниција нужне одбране садржана у кривичном

---

<sup>178</sup> Живановић, Т. (1922). Кривични законик и Законик о поступку судском у кривичним делима, Београд, стр. 38 .

<sup>179</sup> Казени закон Аустрије, од 27. маја 1852.године, Загреб, стр. 16-17.

<sup>180</sup> Ценић, Ђ. (1865). Објашњење Казненог законика за Кнежевство Србију, Друга свеска, Београд, стр. 180.

<sup>181</sup> *Ibid.*

<sup>182</sup> Авакумовић, Ј. (1883). Нужна одбрана, Београд, стр. 57.

<sup>183</sup> Кривични законик Краљевине Југославије, *Службене Новине* бр. 33- XVI, члан 24 став 2.

законику Краљевине Југославије указује да је законско решење овог института било савремено. За њено постојање неопходно је да напад буде противправан, односно да напад представља незакониту радњу која је непосредно управљена против нечијег правног добра. Осим противправности напад мора бити и истовремен, што значи да ствара непосредну опасност за правно добро. Право на нужну одбрану почиње онда када започиње напад и траје све док се напад не заврши.<sup>184</sup>

У погледу правних добара која се овим правним институтом штите Законик није поставио никаква ограничења. Њоме се, дакле, могу заштитити сва своја и туђа правна добра која су правом заштићена. Међутим, иако је толико широко постављена у погледу добара која се штите, ограничење је постављено у погледу интензитета одбијања напада. Наиме, према овом законском решењу нужна одбрана је дозвољена само у обиму који омогућава одбијање напада тј. у толикој мери колико је потребно да би се заштитило своје или туђе правно добро. Питање утврђивања интензитета одбране је *in questio facti* које решава суд у сваком конкретном случају.<sup>185</sup> С обзиром да нужна одбрана представља борбу права против неправга Законик допушта не само заштиту сопствених већ и туђих интереса.

У периоду непосредно после Другог светског рата законодавац је, вођен идеолошким мотивима у оштем делу Кривичног законика из 1947. године нужну одбрану дефинисао на следећи начин:

*„Нужна одбрана је такво одбијање истовременог противправног напада које је неопходно потребно ради заштите народне власти, личности и права лица које се брани или личности и права неког другог лица.“*

У овом Законику нужна одбрана не представља основ за искучење кривичног дела већ основ за искучење кривичне одговорности. За признавање права за нужну одбрану било је неопходно да напад буде противправан и истовремен са радњом одбијања напада. Новина је била увођење народне власти

---

<sup>184</sup> Чубински, М., *op. cit.*, стр. 83.

<sup>185</sup> *Ibid.*

као објекта заштите као и таксативно набрајање добара која се штите овим институтом.

Став доктрине је био да овакво решење носи ризик непотпуности што је отклоњено Кривичним закоником из 1951. године. Нужна одбрана се у овом законикау регулисала на модеран начин, а њена дефиниција је гласила:<sup>186</sup>

*„Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од себе или другог одбије истовремени противправни напад.“*

Из садржине ове одредбе произилази да право на нужну одбрану није ограничено у погледу правних добара која се у њој штите.

Сви каснији кривични законици који су се примењивали у Републици Србији преузели су одредбу о нужној одбрани из КЗ-а из 1951. године. Изузетак је КЗ из 2005. године који се, уз бројне измене и допуне, примењује и данас. Одредба о нужној одбрани је садржана у општем делу КЗ-а у члану 19 који гласи:<sup>187</sup>

*„Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од свог добра, или добра другог, одбије истовремени противправни напад.“*

Имајући у виду све наведене дефиниције нужне одбране поставља се питање због чега се одређено понашање које представља кривично дело применом овог института не сматра кривичним делом. Одговор на ово питање у старијој кривичноправној теорији објашњавало се на два начина: у зависности од тога да ли се искључује кривица учиниоца кривичног дела у нужној одбрани или се искључује противправност кривичног дела.<sup>188</sup>

Теорије које искључују кривицу (теорија моралне принуде) полазе од чињенице да лице које изврши кривично дело у нужној одбрани у том тренутку, због узбуђености, није у стању урачунљивости, те му се због тога не може

---

<sup>186</sup> Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије, *Сл. лист* ФНРЈ бр. 13/51, члан 11.

<sup>187</sup> Кривични законик, *Сл. гласник* РС, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 19.

<sup>188</sup> Радовановић, М. (1975). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд, стр. 95.

приписати кривица за извршено дело. Према овој теорији нужна одбрана искључује субјективни елемент кривичног дела (кривицу). Следбеници субјективне теорије су старији правни писци. Уколико се следи институт самоодржавања не постоји слободна воља извршиоца (*propter perturbationem animi*) што искључује његову кривицу.<sup>189</sup>

Осим субјективне, у старијој правној литератури, постојала је и објективна теорија према којој је нужна одбрана право и основ искључења противправности. Дело које је Кривичним закоником порписано као кривично дело када је извршено у нужној одбрани није кривично дело. У овој теорији се, дакле, искључује кривично дело за разлику од субјективне теорије у којој кривично дело постоји али не постоји кривац.

Осим ових у литератури се наводе још неке теорије. То су:<sup>190</sup>

- Теорија природног права;
- Теорија друштвеног уговора;
- Теорија супсидијарне јавне одбране;
- Теорија стања нужде;
- Теорија италијанске правне школе;
- Колизiona теорија;
- Кантова теорија;
- Хегелова теорија итд.

Према теорији природног права право на нужну одбрану је природно право које долази до изражаја у ситуацијама када држава није у могућности да заштити неког појединца, већ путем свог инструмента њега овлашћује да сам заштити своја или туђа добра и интересе. Свако има право да заштити себе – *necessitas reducit ad merum ius nature*.

Право нужне одбране, према теорији друштвеног уговора, заснива се на друштвеном уговору. Представници ове теорије сматрају да грађани потписујући

---

<sup>189</sup> Pufendorf, von S. (1672). *De Jure Naturae et Gentium*, издање из 2019. године, Generic, Бостон.

<sup>190</sup> Живановић, Т. (1921). *op. cit.*, стр. 223-226.

уговор са државом њој уступају право одбране али су у једној клаузули задржали право да се сами одбране од садашње опасности, односно од опасности која им непосредно прети.<sup>191</sup>

Теорија супсидијарне јавне одбране, у принципу, представља теорију која у случају противправног напада, промовише престанак права на казну. Када је друштво у немогућности да пружи одбрану оно мора престати да кажњава.<sup>192</sup> Према овој теорији држава преузима право на одбрану само у случајевима када појединац није у могућности да се сам одбрани. Јавна одбрана је, дакле, супсидијарна.

Према теорији стања нужде, нужна одбрана је један случај стања нужде које, у сваком случају, представља основ права на одбрану. Ова теорија у науци кривичног права је прихваћена јер је нужда у случају нужне одбране проузрокована неправом.

Позитивна теорија право на нужну одбрану темељи на допуштеним, правним и социјалним мотивима. Међутим, она се у теорији сматра неоснованом, јер је противправност независна од мотива извршиоца кривичног дела у нужној одбрани.

Према колизионој теорији када су у сукобу два правно заштићена интереса од којих се један може очувати само на штету другог, закон мора да заштити онај интерес који је више важан. Код нужне одбране ова теорија нема велики значај јер код ње се ради о сукобу права и неправа те би она имала више смисла код крајње нужде код које се сучељавају два права па би избор значајнијег било етичко питање.

Напред наведене теорије нужну одбрану сматрају правом чији садржај образлажу са позиције државне власти или људске природе. У литератури, међутим, постоје и теорије које нужну одбрану објашњавају са филозофског становишта. Једну такву теорију дао је Кант. Према Канту за свакога ко нападне

---

<sup>191</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 128.

<sup>192</sup> Живановић, Т. (1921). *op. cit.*, стр. 223-224.

туђе правно добро правни поредак престаје да важи и он губи право на поштовање његових правних добара.<sup>193</sup> Међутим, уколико би се основ за нужну одбрану схватио на овај начин, питање би било њена неопходност, јер би се у том случају могло повредити било које нападачево добро, а не само оно које је неопходно.

Хегел се није бавио нужном одбраном али су његови следбеници његову мисао да се право успостави казном (негацијом непарава) применили и на нужну одбрану. Право на негацију неправна припада држави. У случају нужне одбране ово право припада индивидуи која је нападнута. Прама Кестлину<sup>194</sup> нужна одбрана зависи од државне власти. Државна власт је обавезна да штити правни поредак. Међутим, држава није у могућности да заштити сваку повреду права. Из тога се рађа антиномија као решење које лежи у праву нужне одбране.

Хелшнер<sup>195</sup> право на нужну одбрану посматра као право човека које је независно од државе. Према њему држава нема искључиво право да заштити приватна добра својих грађана. Вршење права подразумева и одбрану одређеног права од повреде. Према томе, нужна одбрана се не сматра неким посебним правом већ вршењем одређеног права у конкретном случају.

Међутим, постојала су међу филозофима и супротна мишљења. Велики број њих је сматрао да правни ред и права грађана, па и право нужне одбране, може штитити само држава. Али, у извесним ситуацијама држава може да делегира ову своју функцију. Делегирање функције одбране држава врши када овлашћује нападнуто лице да брани себе или нападнуто добро увек када она то није у могућности да врши. Из овог разлога се нужна одбрана сматра од државе дозвољено право појединца да брани противправно нападнуто добро или интерес.<sup>196</sup>

---

<sup>193</sup> Живановић, Т. (1921). *op. cit.*, стр. 223-224.

<sup>194</sup> Köstlin, R. (1845). *Neue revision der Grundbegriffe des Criminalrechts*, Tübingen, стр. 711.

<sup>195</sup> Hälschner, H. (1881). *Das gemeine Deutsche strafrecht*, Bonn, стр. 478.

<sup>196</sup> Шиловић, Ј., *op. cit.*, стр. 8.

Пошто је нужна одбрана право које је изведено из државне власти које појединац врши у име државе, као њен заступник, границе нужне одбране су оне границе које су постављене и органима јавне власти по том истом случају.<sup>197</sup>

### 3.3. Елементи нужне одбране

Из појма нужне одбране који је дат у члану 19 КЗ-а произилази да овај кривичноправни институт чине два елемента. То су:

- Постојање напада
- Одбијање напада (одбрана)

Међутим, да би се одбрана свог или туђег правног добра сматрала нужном, напад и одбрана морају кумулативно испунити законом одређене услове.<sup>198</sup>

#### 3.3.1. Напад

У старијој литератури под нападом се подразумевало неко позитивно деловање - чињење. У случајевима негативног деловања – пропуштање чињења напад не постоји осим у случајима ако је чину пропуштања претходио неки позитиван чин чија је последица пропуштање чињења.<sup>199</sup> У новијој кривичноправној теорији напад се дефинише као деловање човека којим се ствара опасност да ће бити повређено неко правом заштићено добро другог лица.<sup>200</sup> Међутим, овакво схватање појма напада је преуско јер не обухвата ситуације у којима је нападач већ повредио добро неког правног лица.<sup>201</sup> Због тога се под нападом подразумева радња којом се врши повреда или угрожавање правног добра

<sup>197</sup> Шиловић, Ј., *op. cit.*, стр. 9.

<sup>198</sup> Јовашевић, Д. (1998). Кривичноправни значај института нужна одбрана, *Правни зборник*, бр. 1-2, Подгорица, стр. 128-143

<sup>199</sup> Wessely. W., *op. cit.*, стр. 47.

<sup>200</sup> Бачић, Ф. (1978). Коментар Кривичног законика Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Београд, стр. 52 .

<sup>201</sup> Рисимовић, Р., *op. cit.*, стр. 144.

или правног интереса другог лица.<sup>202</sup> Да би се одређена радња сматрала нападом са становишта нужне одбране она мора да испуњава одређене услове. Ти услови су:<sup>203</sup>

- Напад мора предузети човек;
- Напад не сме бити скривљен или изазван;
- Напад мора бити уперен против било ког правног добра или правног интереса;
- Напад мора бити противправан;
- Напад мора бити истовремен;
- Напад мора бити стваран (објективан, реалан);

### 3.3.1.1. Људска радња као услов постојања напада

Кривични законик у одредби у којој регулише нужну одбрану као услов за примену овог услова прописује само истовременост и противправност напада, а о субјекту напада не говори. Међутим, становиште савремене кривичноправне теорије и судске праксе је да напад код нужне одбране мора предузети човек<sup>204</sup> на посредан или непосредан начин. Непосредно предузимање напада од стране човека постоји и у случајевима када човек.<sup>205</sup>

- Усмери природну силу (одрон земље, водену бујицу,) угоржавајући правно добро другог лица;
- Користи животињу као средство којим угрожава правно добро другог лица;

Иако у овим случајевима напад на заштићено правно добро или интерес не долази непосредно од човека постоји услов за примену института нужне одбране, а не крајње нужде јер се човек, предузимајући напад, послужио природном силом, животињом, енергијом и сл. и на тај начин угрозио правно добро или интерес неког

<sup>202</sup> Cerezo, A.C., Montalvo, J.A.C. (2005). *Codigo Penal Comentado*, Bilbao, стр. 43.

<sup>203</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 148-182.

<sup>204</sup> Espinar, J.M., Alonso, E.J.P. (2004). *Derecho penal parte deneral*, Valencia, стр. 558.

<sup>205</sup> Јовашевић, Д. (2007) Примена института нужне одбране у теорији и пракси кривичног права, *Зборник правног факултета у Нишу*, бр 50, стр. 55.



другог лица. Услов признавања права на нужну одбрану у овим случајевима је постојање узрочне везе између поступка нападача и повређивања или угрожавања правног добра другог лица.

У вези релевантности напада који долазе од животиња на употребу института нужне одбране у кривичноправној теорији постојали су ставови који, са становишта савременог кривичног права, не могу бити прихваћени. Један од тих ставова је да се напади који долазе од животиња не могу сматрати релевантним са становишта нужне одбране. Заступници овог става се руководе дефиницијом нужне одбране коју је дао професор Живановић. Уколико се нужном одбраном сматра „одбијање противправног напада на правна у закону означена добра иначе инкриминисаном за одбијање нужном повредом (или угрожавањем) правних добара нападачевих“, онда је нужна одбрана у смислу одбијања напада који долази од животиња немогућа јер се она може остварити само повредом правних добара чији је титулар нападач. Стога, нападач може бити само човек, а напад животиње може представљати само опасност у смислу крајње нужде.<sup>206</sup> За постојање напада ирелевантне су околности које се тичу личности извршиоца напада, његова урачунљивост, узраст, кривица, што значи да напад може доћи од било ког човека. У теорији кривичног права постоји становиште да напад може предузети и правно лице.<sup>207</sup> Међутим, став о правном лицу као субјекту напада у смислу нужне одбране није прихватљив из више разлога.<sup>208</sup>

### 3.3.1.2. Напад не сме бити изазван или скривљен

У кривичноправној теорији неких земаља изазивање противправног напада доводи се у директну везу са институтом нужне одбране. Допринос нападнутог лица противправном нападу може бити намеран и ненамеран. У домаћој савременој кривичноправној теорији преовлађујуће је схватање да је напад противправан без

<sup>206</sup> Радовановић, М. (1966). Кривично правно - општи део, Београд, стр. 118.

<sup>207</sup> Камбовски, В. *op. cit.*, стр. 483.

<sup>208</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 149.

обзира што га је нападнуто лице изазвало.<sup>209</sup> Међутим, у старијој литератури било је заузето становиште да се лице, које је изазвало напад свесним провокативним понашањем не може позвати на нужну одбрану.<sup>210</sup> За остваривање права на нужну одбрану кључно је утврђивање околности да ли је провокација довршена у време предузимања напада.<sup>211</sup> Уколико се напад одвија за време трајања провокације провокатор има статус нападача па се не може позвати на право на нужну одбрану јер нужна одбрана против нужне одбране није дозвољена. У супротном, уколико је провокација довршена у време предузимања напада институт нужне одбране се може применити.

Кључни проблем код провоцирања напада је квалификовање предходног понашања које доприноси изазивању напада. У вези са овим питањем могуће су многобројне ситуације. Према мишљењу неких аутора изазвано лице се не може позвати на нужну одбрану већ је дужно да трпи провокацију.<sup>212</sup> У случају да се одлучи на предузимање напада његово понашање је противправно и лице које је нападнуто има право да одбије напад и оствари своје право на нужну одбрану.<sup>213</sup> Да би право на нужну одбрану нападнутог лица било ограничено довољно је да провокатор буде свестан да ће његово понашање проузроковати напад који ће он одбити. Овакво гледиште је затупао Винклер.<sup>214</sup>

Решење проблема изазваног напада у теорији кривичног права неких земаља се налази у примени института *actio illicita in causa*.<sup>215</sup> Основ за кажњавање лица које је изазвало напад није одбрана од напада већ његово предходно понашање (провоцирање) које представља противправни акт. Суштина *actio illicita in causa* је, дакле, ускраћивање права на одбијање напада лицу које је тај напад провоцирало. По мишљењу појединих аутора овај институт је сувишан јер лице које је напад

<sup>209</sup> Стојановић, З. (2006). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд, стр. 143.

<sup>210</sup> Таховић, Ј. (1957). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, стр. 95.

<sup>211</sup> Новоселац, П. (1983). Ограничење права на нужну одбрану у случају противправног напада, *Наша законитост*, вол. 27, бр. 3, стр. 83.

<sup>212</sup> Renzikowski, J. (1994). Noststand und Notwehr, Berlin, стр. 302.

<sup>213</sup> Berenguer, E.O. Evangelo, A.M. (2007). Derecho penal – parte general, Valencia, стр. 85.

<sup>214</sup> Winkler, W. (2006). Verbrechen und vergehen gegen das Betaubungsmittelgesetz, NStZ 6, München-Frankfurt, стр. 333.

<sup>215</sup> Frister, H. (1988). Die Notwehr im System der Notrechte, GA,7/1988, Heidelberg, стр. 309.

изазвало вршењем противправних радњи заправо представља нападача у смислу  
нужне одбране.<sup>216</sup>

Питање изазваног напада и права на нужну одбрану се може решити у  
зависности од тога да ли је провокација намерна или није. У случајевима намерног  
изазивања напада нападнуто лице има обавезу да избегне напад. Међутим, уколико  
то није могуће, намерном провокатору треба омогућити да започне одбрану јер се  
не може оставити без заштите и захтевати да не заштити свој живот и телесни  
интегритет.<sup>217</sup> У тим случајевима се говори о ограниченој нужној одбрани. Према  
неким ауторима нужна одбрана код изазваног напада треба бити дефанзивна а тек  
уколико је живот изазивача угрожен дозвољене су му радње офанзивног  
карактера (тзв. активне одбрамбене радње) јер се никоме не може оспорити право  
на одбрану живота као најзначајнијег правног добра.<sup>218</sup> У случају нехатне  
провокације примењује се *actio illicita in causa* под условом да је извршена радња  
законом прописана као кривично дело. Нехатна провокација обавезује учиниоца да  
избегне повреду правног добра (позивањем у помоћ, бежањем итд.). Уколико то  
није могуће он мора одабрати начин одбране који ће у најмањој мери угрозити  
правно добро провоцираног нападача.<sup>219</sup> Уколико то није могуће, провоцираном  
нападачу се мора признати неограничено право на нужну одбрану (*ultima ratio*)<sup>220</sup>

За теорију и праксу у нашој земљи није спорно да намерни провокатор нема  
право на нужну одбрану. У случају нехатне провокације, лице које је провокацијом  
изазвало друго лице на напад, напад увек, када је то могуће, мора одбити на  
дефанзиван начин. Офанзиван начин долази у обзир само онда када дефанзивно  
одбијање напада није могуће. Уколико се одбраном од изазваног напада врши  
повреда живота и тела неопходна је процена суздржаности лица које одбија напад.  
У кривичноправној литератури не постоји јединствено мишљење о томе да ли

---

<sup>216</sup> Roxin, C. (1963). Die provozierte Notwehrlage, ZStW,4/1988, Berlin, стр. 547.

<sup>217</sup> Jescheck, H.H., Weogend, T. (2003). Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner teil, Berlin, стр. 346-347.

<sup>218</sup> Jahn, M., (2006). Strafrecht – notwehr, JuS 5/2006, München, стр. 467.

<sup>219</sup> Himmelreich, K. (1966). Efrorderlichkeit der Abwehrhandlung, Gebotenstein der Notwehrhandlung, Provokation und Rechtsmitßbrauch, Notwehrexezeß, GA 5/1966, Heidelberg, стр. 134.

<sup>220</sup> Рисимовић, Р. (2011). Изазвана нужна одбрана, *Безбедност*, вол. 53, бр.2, стр. 177.

заштита живота као најзначајније вредности захтева увек исту реакцију законодавства.<sup>221</sup>

### 3.3.1.3. Напад мора бити уперен против било ког правног добра или правног интереса

Кривични законик не поставља границе у погледу правног добра које је заштићено правом на нужну одбрану већ су овим правом обухваћена сва правна добра и интереси лица које одбија напад или правна добра неког другог лица. То могу бити: свој или туђ живот, телесни интегритет, имовина, част, углед и свако друго правно добро до граница и испуњења свих услова прописаних законом.<sup>222</sup> Према мишљењу проф. Стојановића<sup>223</sup> формулација „правна добра другог лица“ се може односити и на правна добра правних лица. Спорно је питање да ли су овом формулацијом обухваћена и правна добра државе политичке природе и други општи интереси (нпр. правни поредак) као и друга правна добра која могу бити објекат заштите код нужне одбране<sup>224</sup> јер се претпоставља да је држава увек спремна да, преко својих органа, заштити себе и да је суштина нужне одбране да грађани заштите себе када држава није у стању да их заштити. Са друге стране, сврха нужне одбране није само заштита индивидуалних права већ и заштита угрожених државних правних добара. У том смислу, нпр. Кривични законик Руске Федерације као објекат заштите код нужне одбране осим права лица које се брани и права других лица прописао је и општи интерес државе.<sup>225</sup> Кривични законик Републике Србије изричито је дозволио могућност нужне одбране сопственог или туђег правног добра при чему није од значаја да ли лице које одбија напад у сродничком односу са лицем чије је правно добро нападнуто. Такође, није од

---

<sup>221</sup> Коларић, Д. (2008). Кривично дело убиства детета при порођају у Кривичном законнику Србије, *Безбедност*, вол. 50, бр. 3, стр. 103.

<sup>222</sup> Бачић, Ф. (1978). Коментар Кривичног законика Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Савремена администрација, Београд, стр. 204.

<sup>223</sup> Стојановић, З. (2018). *op. cit.*, стр. 116.

<sup>224</sup> Jescheck, H.H., Weogend, T. (2003). *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner teil*, Berlin, стр. 340.

<sup>225</sup> Кадников, Н.Г. (2006). Уголовное право России - общая и особенная части, Москва, стр. 190.

значаја ни околност да ли је правно добро у власништву лица које га брани или је у његовом поседу по неком основу (закуп, послуга и сл.) или без правног основа.<sup>226</sup>

За нужну одбрану туђег правног добра није потребна сагласност лица чије је правно добро нападнуто нити је обавеза лица да одбије напад када нападнуто лице захтева пружање помоћи. Нужна одбрана лицу које изричито одбија помоћ је у нашем правном систему дозвољена. Овакав став у теорији кривичног права није јединствен. Напротив, неки теоретичари сматрају да не може бити дозвољена нужна одбрана против воље лица коме се пружа помоћ. Аргументи за овакво виђење су:<sup>227</sup>

- Напад није уперен против лица које пружа помоћ;
- Друго лице не зна боље од нападнутог лица шта је у његовом интересу;
- Закон не може приморати нападнуто лице да се брани;
- Суштина помоћи је у чињењу или нечињењу сагласно вољи лица коме се помаже.

У домаћој правној литератури овај став није прихваћен из два разлога.<sup>228</sup>

- Нужна одбрана у домаћем законодавству није прихваћена као индивидуалистичка концепција;
- Лице које је изложено нападу некада није у стању да процени опасност која му прети.

С обзиром да се код нужне одбране ради о сукобу права и неправна законодавац није ограничио круг лица која могу одбити напад. Одбијањем напада могу се заштитити не само своја већ и туђа правна добра чиме је направљена разлика између нужне одбране и самоодбране.<sup>229</sup> Нужна одбрана, према томе, представља одбрану права уопште, а не само сопственог права.

---

<sup>226</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.* стр. 151.

<sup>227</sup> Kargl, W. (1998). Die intersubjektive Begründung und Begrenzung der Notwehr, ZstW 1/1998, Berlin, стр. 44.

<sup>228</sup> Авакумовић, Ј., *op. cit.*, стр. 75.

<sup>229</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 153.

### 3.3.1.4. Противправност напада

Противправност напада односно антисоцијално понашање нападача је разлог због кога друштво штити лице које се таквом нападу супростави. Противправност у формалноправном смислу значи кршење норми позитивног права којима се одређено понашање забрањује или заповеда. Међутим, за разумевање института нужне одбране неопходно је познавање и материјалне компоненте противправности. Материјална противправност омогућава одговор на питање како неко понашање може бити противно правним прописима, а да ипак не буде противправно.<sup>230</sup> Према одредби из члана 19 КЗ-а противправност напада је кључни услов за позивање на нужну одбрану. Постојање противправности утврђује суд на основу објективних околности, односно утврђујући да ли је понашање нападача противно позитивним правним прописима.

У теорији преовладава уверење да за оцену противправности субјективни однос нападача према нападу није релевантан<sup>231</sup> што значи да нападач може бити и лице код кога не постоји свест о противправности напада због душевне болести, заблуде, употребе алкохола и сл.<sup>232</sup> Непостојање свести нападача може бити релевантно за његов кривичноправни положај што утиче на ублажавање казне уколико суд утврди да се у конкретном случају ради о отклоњивој правној заблуди. Уколико се ради о неотклоњивој правној заблуди искључено је постојање кривичног дела. Способност нападача да предвиди противправност свога дела суд процењује на основу предвидивости просечног човека а могућност свести о противправности зависи од личних својстава нападача.<sup>233</sup> Искључење постојања кривичног дела лица које предузима напад могуће је ако су кумулативно испуњена два услова, тј. ако:

- Учинилац није био дужан да зна да је напад противправан
- Учинилац није свестан противправности напада

<sup>230</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 155.

<sup>231</sup> Olivares, G.Q., Prats, F.M. (2006). *Parte general del Derecho Penal*, Barcelona, стр. 100.

<sup>232</sup> Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (1994). *Кривично право Југославије*, Београд, стр. 143.

<sup>233</sup> Стојановић, З. (2006). *op. cit.*, стр. 169.

У теорији и пракси кривичног права заузет је јединствен став да није дозвољена нужна одбрана на нужну одбрану. Наиме, лице које се брани од противправног напада не крши правне норме па се његово понашање не може сматрати противправним иако је одбијањем напада остварено биће неког кривичног дела. Међутим, у случају прекорачења границе нужне одбране лице које одбија напад врши кривично дело због тога нападач има право на нужну одбрану. У ситуацији када нападач престане са нападом, а нападнуто лице настави са одбијањем напада не може се говорити о нужној одбрани и прекорачењу њених граница. Нападнуто лице, у овој ситуацији постаје нападач, уколико временски услов није испуњен услед престанка напада.<sup>234</sup>

Када се два лица налазе у сукобу у коме оба предузимају противправни напад један према другом не постоји услов за примену института нужне одбране<sup>235</sup> уколико суд утврди да је постојао добровољни сукоб. Правно на нужну одбрану се може признати само лицу које учествује у сукобу против своје воље. Противправност напада као услов за примену нужне одбране предвиђен је у кривичним законима европских земаља. Изузетак је Кривични законик Руске Федерације који садржи одредбу о опште опасном нападу. У теорији се, међутим, захтева да радња напада мора бити у закону одређена као кривично дело да би се одбијање напада сматрало нужном одбраном.

### **3.3.1.5. Истовременост напада**

Истовременост напада је услов који онемогућава злоупотребу нужне одбране. Њиме се утврђује временски период у коме је дозвољено одбијање противправног напада. Наиме, иако је смисао нужне одбране заштита права и интереса нападнутог лица, ни права и интереси нападача не смеју остати без правне заштите. Услов истовремености напада и одбране је један од основних услова позивања на нужну одбрану у правним системима свих земаља. Временски услов

<sup>234</sup> Schönke, A., Schröder, H. (2001). Strafgesetzbuch- kommentar, München, стр. 633.

<sup>235</sup> Meglar, J.S. (2006). Código penal – comentarios, Jursprudencia, Madrid, стр. 158.

нужне одбране, односно истовременост напада, је питање које у теорији кривичног права није спорно. Наиме, нужна одбрана је дозвољена док напад траје или уколико он непосредно предстоји.<sup>236</sup> Време трајања напада представља временски период од почетка напада па све до његовог престанка. Међутим, временом трајања напада подразумева се време у коме је нападач привремено прекинуо напад али је извесно да ће га наставити.<sup>237</sup> Израз „напад непосредно предстоји“ значи да околности случаја указују да напад тек што није започео односно може се претпоставити да ће у следећем тренутку доћи до повреде правног добра. Напад ће се сматрати истовременим и уколико нападнуто лице у веома кратком временском периоду пре почетка напада предузме одређене мере које би омогућиле да одбрана буде ефикасна. Дужина тог временског периода се утврђује узимајући у обзир околности сваког конкретног случаја. У овим случајевима се може појавити проблем у вези са разграничењем непосредно предстојећег напада и страха да ће се напад догодити. Оцена да напад непосредно предстоји врши се на основу објективних околности (*ex ante*), односно ако просечан човек у околностима конкретног случаја очекује да напад почне.<sup>238</sup>

Примена *ex ante* принципа доводи у неједнак положај лице које је слабије од просечног јер није у могућности да предузме одбрану. Због тога се као критеријум за утврђивање непосредно постојећег напада морају узети кумулативно субјективне (*ex post*) и објективне (*ex ante*) околности из чега произилази да је „временски услов нужне одбране остварен уколико је нападнуто лице уверено да напад непосредно предстоји, а објективне околности конкретног случаја указују да вероватноћа, која се граничи са сигурношћу, да ће напад бити предузет.“<sup>239</sup> Међутим, према проф. Лазаревићу, веома је тешко разумети због чега се свест нападнутог лица узима као показатељ истовремености напада јер се субјективно виђење догађаја већ узима у обзир код утврђивања стварне заблуде.<sup>240</sup>

---

<sup>236</sup> Стојановић, З. (2006). Коментар кривичног законика, *op. cit.*, стр. 144.

<sup>237</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар кривичног законика, *op. cit.* стр. 117.

<sup>238</sup> Walter, S. (2003). Strafrecht – Anmerkung, JZ/1 Tübingen, стр. 53.

<sup>239</sup> *Ibid.*

<sup>240</sup> Лазаревић, Ј. (2006). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, стр. 53.



У домаћој кривичноправној литератури сматра се да напад непосредно предстоји кад постоји могућност временски блиског извршења делатности напада.<sup>241</sup> У старијој теорији, осим временског појам истовремености садржан је и просторни елемент. Напад је, наиме, истовремен уколико ствара непосредну, на лицу места, опасност за то правно добро.<sup>242</sup> За утврђивање истовремености у сваком конкретном случају неопходно је утврђивање просторне јединствености радње напада и радње одбране. Истовременост се не може очекивати уколико се ове радње предузимају на различитим местима.<sup>243</sup>

Нужна одбрана је дозвољена када напад траје или непосредно предстоји. У случају будућих напада нужна одбрана није дозвољена.<sup>244</sup> Али, то не значи да није дозвољено предузимање одређених мера ради заштите добара од напада који тек треба да буде предузет јер би то значило ускраћивање могућности одбране. Услов за то је да те мере делују кад напад буде започет или док он траје. Питање које се може поставити у овом случају јесте постојање сразмере између вредности правних добара која се бране и правних добара нападача, односно сразмере у интензитету одбране и интензитету напада. Став теорије и судске праксе је да нападнуто лице не мора да се склања и бежи од нападача. Његово право је да се припреми за одбрану и да за њу користи средство које може бити опасније од средства које користи нападач.<sup>245</sup>

Истовременост одбијања напада и напада постоји све дотле док постоји њихово временско и просторно преклапање односно уколико одбијање напада траје онолико колико траје и напад. У теорији се престанак напада дефинише као престанак делатности којом се повређује или угрожава правно добро другог лица. У пракси, међутим, није лако утврдити престанак напада јер напад не престаје у свим случајевима када престају активности којима се он предузима. Ово нарочито важи за ситуације у којима напад непосредно предстоји. Због тога се у нашој

---

<sup>241</sup> Петровић, М. (1991). Правни институт нужне одбране у судској пракси, *Правни живот*, вол. 41, бр. 1-2, стр. 175.

<sup>242</sup> Чубински, М. (1934). Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд, стр. 91.

<sup>243</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 171.

<sup>244</sup> *Ibid*, стр. 172.

<sup>245</sup> Игњатовић, Б. (1967). Нужна одбрана, Добој, стр. 157.

теорији и пракси прихвата становиште да напад траје све док се нападнуто лице налази у опасности, односно док је нападач у могућности да понови напад.<sup>246</sup> Чињеница да је напад престао трајно или привремено се мора утврдити у сваком конкретном случају узимајући у обзир све субјективне и објективне околности које се односе на напад.<sup>247</sup> Уколико не постоји могућност да се напад понови, лицу чије је правно добро нападнуто није омогућено правно на нужну одбрану. У случају сумње у извесност престанка напада на основу начела *in dubio pro reo* не примењују се правила о прекорачењу граница нужне одбране.<sup>248</sup> Нападнутом лицу је код неких кривичних дела дозвољено предузимање одбрамбених мера када је кривично дело свршено уколико постоји могућност да се напад настави<sup>249</sup> или уколико напад на имовину још увек траје (нпр. код крађе када лопов бежи са украденом ствари). Код неких кривичних дела (нпр. силовања) жртва има право да се брани и након остварења обележја бића кривичног дела. Код трајних кривичних дела противправни напад у смислу нужне одбране траје до момента проузрокованог противправног стања. Право на нужну одбрану се оштећеном лицу не може признати уколико је повреда правног добра извршеним нападом таква да се њено наступање одбраном напада не може спречити.<sup>250</sup>

### 3.3.1.6. Стварност напада

Услов код нужне одбране да напад мора бити стваран значи да се нужна одбрана може применити само уколико је напад објективан и реалан. Према субјективно-објективном схватању напад је стваран уколико је нападач свестан да:

- предузима делатност којом угрожава или врши повреду неког правног добра;

---

<sup>246</sup> Игњатовић, Б., *op. cit.*, стр. 95; Лазаревић, Љ. (2006). *op. cit.*, стр. 53.

<sup>247</sup> Schmidhäuser, E. (1991). Die Rechtmässige brechug eines Widerstandes ist regelmässig auc von einem Notwehrwillen getragen, JZ 19/1991, Tübingen, стр. 938.

<sup>248</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр.171.

<sup>249</sup> Amelung, K. (1982). Das Problem der heimlichen Notwehr gegen die erpresserische Androhung kompromittierender Enthüllungen, GA, 9/1982, Heidelberg, стр. 385-386.

<sup>250</sup> Цетинић, М. (2002). Нека стварна питања прекорачења границе нужне одбране, *Правни живот*, вол. 52, бр. 9, стр. 151.

- предузима делатност која заиста може да проузрокује угрожавање или повреду неког правног добра.

Међутим, ово схватање стварности напада се код нужне одбране не може применити већ је неопходно да суд утврди реалну могућност повреде или угрожавања правног добра у сваком конкретном случају, узимајући у обзир све објективне околности.<sup>251</sup> Уколико напад није постојао стварно већ је нападнуто лице имало погрешну представу о његовом постојању, том лицу се не може признати право на нужну одбрану већ се примењују правила о путативној нужној одбрани. Путативна (уборажена, тобожња, привидна) нужна одбрана постоји у случајевима када лице које погрешно држи да је нападнуто одбијајући напад повреди или угрози правно добро лица за које држи да га је напало.

### **3.3.2. Одбијање напада**

Одбијање напада је свака делатност која је управљена на спречавање, одлагање, отежавање напада или умањење његовог интензитета. То су радње којима се нападнуто лице брани од напада. Сврха одбране је да се напад осујети при чему није релевантно да ли је напад заиста одбијен.<sup>252</sup> То значи да и у случају да напад није осујећен, лице које предузима одбрамбене радње има право да се позове на нужну одбрану. Међутим, у теорији кривичног права постоје и другачија мишљења о овом питању. Према неким ауторима радње које немају изглед да осујете напад не могу се назвати нужном одбраном већ симболичком нужном одбраном, јер се њима не повређује правно добро нападача. Предузимањем тих радњи може се изазвати још бруталније понашање нападача, али га може навести да одустане од вршења кривичног дела због:<sup>253</sup>

- препреке која захтева додатно ангажовање у циљу проузроковања забрањене последице;

---

<sup>251</sup> Симић, И. (2000). Збирка судских одлука из кривичноправне материје, Београд, стр. 10.

<sup>252</sup> Живановић, Т. (1921). Општи део кривичног права, Београд, стр. 133.

<sup>253</sup> Warda, G. (1996). Die Geeignetheit der Verteidigungshandlung bei der Notwehr Strigges in der aktuellen Diskussion, GA, 9/1996, Heidelberg, стр. 408-409.

- отпор жртве може код нападача да пробуди свест о карактеру његовог поступка;

Радње којима се врши симболична нужна одбрана, из тих разлога, не треба искључити као могуће радње којима се може отклонити, спречити, одложити или смањити интензитет напада. Да би за кривично право била релевантна, одбрана мора да испуни одређене услове:<sup>254</sup>

- одбијањем напада мора да се оствари биће неког кривичног дела;
- одбрана мора бити уперена против правног добра нападача;
- одбрана мора бити неопходно потребна за одбијање напада;
- мора постојати одбранбена воља.

### **3.3.2.1. Одбијањем напада мора да се оствари биће неког кривичног дела**

Примена института нужне одбране има смисао само ако се одбраном остваре елементи бића неког кривичног дела. У супротном нема сврхе применити овај институт. Постоје, међутим, и аутори који овај услов не сматрају релевантним за примену нужне одбране. Према Томановићу лице које одбије противправни напад врши дело које би било кажњиво уколико напад не би био противправан. С обзиром да је одбијање напада нападутом лицу дозвољено не може се говорити о потивправности радње којом се одбија напад те се не може говорити ни о постојању кривичног дела јер недостаје један од кључних елемената кривичног дела.<sup>255</sup>

### **3.3.2.2. Одбрана мора бити уперена против правног добра нападача**

Услов да одбрана мора бити уперена против неког правног добра нападача је кључни услов за примену института нужне одбране. Без испуњења овог услова,

<sup>254</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 185.

<sup>255</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 51.

нужна одбрана као основ искључења противправности, а тиме и кривичног дела, не постоји. Овај услов значи да се нужном одбраном мора повредити живот, тело, имовина или било које друго правно добро нападача. Уколико се повређују правна добра трећих лица нападнуто лице се не може позвати на нужну одбрану.<sup>256</sup> Уколико се, у циљу одбране, повреде правна добра трећих лица као основ за искључење противправности може бити примењен институт крајње нужде, уколико су испуњени услови који су законом порписани за примену овог института. У теорији и пракси кривичног права постоји став да се нужна одбрана може применити и у случају повреде правног добра трећег лица уколико је нападач као средство напада користио то правно добро.<sup>257</sup>

У англосаксонском праву право на нужну одбрану није дозвољено повредом или угрожавањем правних добара трећих лица уколико та добра нису имала никакву функцију за време напада.<sup>258</sup> Истородност правних добара која се сукобљавају приликом напада и одбијања напада није релевантна за примену нужне одбране.<sup>259</sup> Вредност правних добара која се сукобљавају, такође, није услов примене нужне одбране. То значи да се ради заштите правног добра мање вредности може повредити нападачево правно добро веће вредности, уколико је то неопходно да би се извршила заштита свог или туђег добра.

### 3.3.2.3. Одбрана мора бити неопходна (нужна) за одбијање напада

Питање проналажења сразмере између противправног напада и употребљене одбране је у теорији кривичног права увек било значајно. У старијој теорији кривичног права постоји становиште да је одбрана неопходно потребна уколико у сваком конкретном случају начин и интензитет одбране одговарају начину и интензитету напада. Међутим, постојала су и другачија мишљења према којима је неопходно потребна она одбрана без чије примене се не би могао одбити

<sup>256</sup> Стојановић, З. (2006). Кривично право, *op. cit.* стр. 144.

<sup>257</sup> Шепаровић, З. (1975). Кривично право - опћи дио, Загреб, стр. 69.

<sup>258</sup> Fayette, J. (2006). If you know him like I did, you have shot him too... A survey of Alaska law of self-defence, *Alaska Law Review*, Volume XXIII, No. 2, Durham, стр. 184.

<sup>259</sup> Таховић, Ј. (1957). Коментар Кривичног законика, *op. cit.* стр. 96.

противправни напад.<sup>260</sup> Такво схватање је затупао проф. Таховић. Према његовом мишљењу уколико је испуњен овај услов сразмера између нападнутог добра и добра које је одбијањем напада повређено или угрожено, није потребна. Иако је схватање неопходно потребне одбране на овај начин непотпуно, јер се не узима у обзир и правно добро нападача, прихваћено је и у савременој теорији кривичног права.<sup>261</sup> Члан 19 КЗ-а нужну одбрану дефинише као ону одбрану која је неопходно потребна да се од свог или туђег правног добра одбије истовремени противправни напад. Законодавац, дакле, поред осталих услова за постојање овог института прописује да је понашање лица које одбија напад нужно односно неопходно потребно. У теорији се неопходно потребна одбрана дефинише као одбрана којом се, с обзиром на околности конкретног случаја, може ефикасно отклонити напад уз што мању повреду или угрожавање нападачевог правног добра.<sup>262</sup>

Када правни ред није у могућности да заштити од повређивања или угрожавања нечије правно добро, односно када држава својим апаратом не може да пружи заштиту лицу које је нападнуто, том лицу је аутоматски признато право на самоодбрану и самозаштиту. Извршавањем овог права то лице не штити само себе већ и правни поредак. Међутим, то не значи да је право лица које предузима одбрану без икаквих ограничења у погледу повреде нападачевог правног добра. Услов за признавање права на нужну одбрану јесте што мања повреда нападачевог добра. Постављањем овог услова долази до изражаја и етичка компонента нужне одбране. Противправност напада не може бити разлог за одбрану која прелази границе неопходно потребне јер би се у том случају повредио принцип правде који важи и за нападача. Иако на први поглед изгледа једноставно, питање утврђивања степена неопходно потребне одбране при одбијању противправног напада је најспорније питање у вези примене нужне одбране. Питање да ли је у конкретном случају било могуће да се угрожено или повређено добро заштити на другачији начин је фактичко питање. Ипак, теорија и пракса кривичног права су поставиле неколико критеријума за утврђивање ових чињеница.<sup>263</sup> Када је у питању напад,

<sup>260</sup> Таховић, Ј. (1961). Кривично право, *op. cit.*, стр. 125.

<sup>261</sup> Срзентић, Н., Стајић, А., *op. cit.* стр. 144.

<sup>262</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.* стр. 118.

<sup>263</sup> *Ibid.*

потребно је утврдити његов интензитет као и средства којима се напад извршио. Када је у питању одбрана, треба утврдити на који начин и којим средствима је нападнуто лице могло да одбије напад, а да при томе у најмањој могућој мери угрози или повреди правно добро нападача. Другим речима то значи да треба утврдити нужност акта одбране као и нужност мера и начина одбране.<sup>264</sup>

Опште правило помоћу кога би се могло одговорити на питање која је одбрана неопходно потребна за одбијање напада још увек није одређено. Утврђивање неопходно потребне одбране је фактичко питање које се мора утврдити у свакој конкретној ситуацији узимајући у обзир објективне околности. Да ли је одбрана правног добра на начин на који је извршена неопходно потребна одлучује суд. Критеријуми за утврђивање су:<sup>265</sup>

- Интензитет напада и употребљена средства;
- Сразмера вредности нападачевог добра и добра које се брани;
- Дефанзивна и офанзивна одбрана.

Интензитет напада и употребљена средства, према неким ауторима, представља кључни критеријум за утврђивање неопходно потребне одбране. Утврђивање односа интензитета напада и интензитета одбране врши се на основу објективних околности сваког конкретног случаја узимајући у обзир претпостављену рекацију на напад просечног човека. Објективне околности су: средства којима је извршен напад и средства употребљена у одбрани, место и време напада, физичка снага нападача и лица које је нападнуто и сл.

У домаћој старијој кривичноправној литератури заузет је став да за утврђивање неопходно потребне одбране треба узети у обзир објективне околности конкретног случаја али не треба занемарити ни субјективну процену нападнутог о интензитету напада.<sup>266</sup> Оцена субјективне процене нападнутог лица је значајна из два разлога:

---

<sup>264</sup> Лукић, С. (1959). О пропорционалиту добара као реквизиру института нужне одбране, *Наша законитост*, вол. 12, бр. 1 – 2, Загреб, стр. 138.

<sup>265</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 188.

<sup>266</sup> Тимошкин, В. (1939). *Нужна одбрана*, Сарајево, стр.42.

1. Нападнуто лице није у могућности да процени неопходност потребне одбране услед неочекиваног напада
2. Приликом процене неопходно потребне одбране суд узима у обзир субјективна својства нападача. Уколико суд не би узео у обзир и психичко својство нападнутог лица он не би имао равноправан положај.

Међутим, према мишљењу неких аутора<sup>267</sup> субјективно мишљење нападнутог лица о интензитету напада не може бити критеријум на основу кога се може оценити интензитет напада. Напад је, наиме, објективна категорија која не зависи од представе нападнутог лица о нападу. Исто тако, уколико нападнуто лице услед страха, препаста или разјарености прекорачи границе нужне одбране, суд га може ослободити од казне.<sup>268</sup> Значајан показатељ неопходно потребне одбране су средства којима се врши напад. Од употребних средстава зависи интензитет напада. Међутим, приликом утврђивања неопходно потребне одбране суд треба да узме у обзир и средства која нападнуто лице користи за одбијање напада. Тако се, на пример, употреба оружја у одбијању напада против ненаоружаног нападача не може сматрати неопходно потребном одбраном. Међутим, уколико се ради о неупоредиво физички јачем нападачу или нападачу који користи познавање борилачких вештина, коришћење средстава за одбијање напада се може сматрати неопходно потребном одбраном.<sup>269</sup> У супротном случају, када је нападнуто лице физички надмоћније или познаје борилачке вештине, не треба му ускратити право коришћења средстава која користи и нападач јер он, за разлику од нападнутог лица, поступа противно правним прописима. Према томе, приликом оцене неопходно потребне одбране, не треба узети у обзир општа својства напада или одбране већ околности конкретног догађаја.<sup>270</sup> Личност нападача и нападнутог, сразмера у физичкој снази, њихови ранији односи, место и време напада, услови и околности напада, средство и начин напада, искоришћавање неке ситуације на страни

<sup>267</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 190.

<sup>268</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 19 став 3.

<sup>269</sup> Schönke, A., Schröder, H., *op. cit.*, стр. 616.

<sup>270</sup> Zapatero, L.A. (2007). *Berguo Gomes de la Tore y otro, Comentarios el Cadigo penal*, Madrid, стр. 120.



нападутог и сл.<sup>271</sup> Овакав став је заузела и теорија и судска пракса у нашој земљи. Сразмерност одбране и напада се, наиме, не може оцењивати према употребљеним средствима у нападу и одбрани већ узимајући у обзир околности конкретне кривичне ствари.<sup>272</sup> Ипак, уколико средства одбране нису сразмерна интензитету напада, начелно говорећи, ради се о прекорачењу граница нужне одбране.

У погледу средстава употребљених за одбијање напада нападнутом лицу је могуће поставити захтев за употребу најблажег средства за одбијање напада. Нужна одбрана треба да представља најблаже одбрамбено средство.<sup>273</sup> Према Еспинару, уколико лице које одбија напад може употребљеним средством да угрози живот нападача то лице има обавезу да употреби мање опасно средство чак и ако на тај начин умањује ефикасност одбране. Овакав став није прихватљив јер сврха нужне одбране не може бити привилеговање нападача које, у овом случају, постоји. Према Меглару за одбијање напада нападно лице треба да користи средство које кумулативно испуњава два услова. Први услов је да ефикасно спречи или заустави напад, а други да нападачу нанесе што мању штету.<sup>274</sup> Приликом утврђивања чињенице да ли је нападно лице користило средство које је за нападача најмање штетно треба имати у виду врсту правног добра које је нападно лице.<sup>275</sup> За оцену неопходности одбране значајни су и својство нападача и нападног лица. Иста средства напада и исти интензитет напада не представљају једнаку опасност за свако лице. Лице које је физички слабије не може се без употребе неког средства одбране одбранити од физички надмоћнијег нападача па се употреба средства одбране у овом случају не може окарактерисати као прекорачење границе нужне одбране.<sup>276</sup> С обзиром да нема времена за размишљање нападно лице се најчешће служи средством које му је доступно<sup>277</sup> те му се не може поставити захтев за коришћење најефикаснијег средства за одбијање напада.

---

<sup>271</sup> Kaplan J. Wisberg, R. (1981). Criminal Law, Cases and materials, Boston, Toronto, стр. 113.

<sup>272</sup> Петровић, М. *op. cit.*, стр. 175.

<sup>273</sup> Cerezo, A.C., Montalvo, J.A.C., *op. cit.*, стр. 43.

<sup>274</sup> Melgar, J. S. (2006.) *Codio penal – comentarios, Jurisprudencia*, Madrid, стр. 151.

<sup>275</sup> Puig, S.M., Castineira, M.T. (1987). *Legetima defensa del honor, limites del derecho de defensa*, Madrid, стр. 862.

<sup>276</sup> Kunz, K.L. (1983). *Organisierte nothilfe*, ZStW, 4/1983, Berlin, стр. 990.

<sup>277</sup> Detter, K. (2006). *Zum strafzumessungs – und ma\_regelrech*, NStZ, 3/2006, München- Frankfurt a.M. стр. 154

Такав захтев се не може поставити ни лицу које није сигурно у ефикасност расположивих средстава одбране.<sup>278</sup>

У вези интензитета напада или одбране потребно је разрешити још једно питање које се односи на бројност нападача или нападнутих лица. Уколико се у сукобу између два лица умеша треће лице са намером да прекине сукоб при чему је извесно да ће противправни напад престати неопходно потребна одбрана не може бити наношење тешке телесне повреде нападачу. Међутим, уколико постоји сумња у извесност нужне помоћи и њене могућности у погледу одбијања напада право на нужну одбрану не треба ограничити.<sup>279</sup>

У старијој кривичноправној теорији владало је мишљење да вредност нападнутог добра није од значаја за оцењивање неопходно потребне одбране.<sup>280</sup> Из овога поизилази да је позивање на нужну одбрану могуће уколико лице које предузима одбрану, повреди нападачево правно добро веће вредности од вредности нападнутог добра.<sup>281</sup> У вези са тим може се појавити неколико спорних питања од којих је једно утврђивање вредности нападнутог добра или добра угроженог или повређеног одбијањем напада. Вредност неког добра је релативна категорија јер исте ствари за различита лица имају различиту вредност. Због тога је за признавање права на нужну одбрану неопходно утврдити и сразмеру између нападнутог добра и добра нападача која је угрожено или повређено одбијањем његовог противправног напада. Суд који утврђује ову сразмеру, осим објективног критеријума у обзир треба да узме и субјективни критеријум као помоћни, односно да утврди коју вредност угрожено добро има за нападнуто лице. Објективни критеријум за утврђивање вредности представља претпостављену вредност коју то добро има за просечног човека.<sup>282</sup> То значи да ако би просечан човек проузроковао повреду која је нанета нападачу онда се може говорити о сразмери добара

---

<sup>278</sup> Altwater, G. (2006.) *Rechtsprechungsübersicht Tötungs-delikte*, NStZ, 2/2006, München- Frankfurt a.M. стр. 91

<sup>279</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 194.

<sup>280</sup> Авакумовић, Ђ., *op. cit.*, стр. 65.

<sup>281</sup> Влоу, R. (2005). *Die bedeutung des Irrtums über die Täterrolle*, ZStW, 1/2005 Berlin, стр. 5.

<sup>282</sup> Лукић, С., *op. cit.*, стр. 139-140.

учиниоца у одбрани повређеног или угроженог добра.<sup>283</sup> Члан 19 КЗ-а не прописује сразмеру вредности нападнутог добра и добра нападача угроженог или повређеног одбијањем напада. То значи да се добро мање вредности може одбранити повредом која је тежа од оне која је претила. Ову чињеницу, међутим, не треба тумачити да се у нашем законодавству не захтева потребна сразмера између ових добара. Напротив, суд мора утврдити релативну сразмеру између нападнутог добра и добра нападача. Очигледна несразмера између вредности тих добара може значити да је прекорачена граница нужне одбране.<sup>284</sup> Утврђивање сразмере између вредности нападнутог добра и нападачевог добра представља социјалну функцију нужне одбране која нема основу у Кривичном закону али има у смислу института нужне одбране. Наиме, није спорно да лишење живота нападача није дозвољено ради заштите имовине било које вредности<sup>285</sup> већ је дозвољено само у случају заштите живота, телесног интегритета или слободе.<sup>286</sup> Није дозвољено ни оштећење или уништавање нападачеве имовине велике вредности да би се заштитила имовина незнатне вредности. Одређивање сразмере између ових добара врши се применом социјално-етичког принципа. Према овом принципу, у нужној одбрани није допуштена очигледна несразмера између нападнутог добра и нападом повређеног или угроженог добра, али се не захтева ни њихова еквиваленција.<sup>287</sup>

Када су у питању истоврсна добра сразмерност није тешко утврдити, међутим, када то није случај као критеријуме за утврђивање сразмерности неки аутори предлажу кривичне санкције које су прописане за повреду тих добара, систем вредности или морал у друштву. Ипак, сматра се да је најадекватнији критеријум вредност угрожених или повређених добара.

Радња предузимања одбрене је резултат предузимања противправног напада. Међутим, морални и социјални разлози као и правни прописи обавезују нападнуто лице да помогне нападачау у случају када му је нанео повреду опасну по

<sup>283</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 198.

<sup>284</sup> Beltrani, S. (2006). *Corso di Diritto penale- parte generalee speciale*, Padova, стр. 127.

<sup>285</sup> Fiandaca, G., Musco, E. (2001). *Diritto penale-parte generale*, Bologna, стр. 259.

<sup>286</sup> Cerezo, A.C., Montalvo, J.A., *op. cit.*, стр. 206.

<sup>287</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. *op. cit.*, стр. 68.

живот. Лишавање права на живот има изузетак само у случају када је неопходно и строго пропорционално.<sup>288</sup> Примена нужне одбране је ограничена социјално етичким разлозима од још неких облика противправности:

- Напада детета;
- Напада тешког душевног болесника;
- Нескривљених напада и сл.

У овим случајевима се морају размотрити да ли је нападнуто лице могло да избегне напад или га спречити без предузимања одбране. Као основана и неопходно потребна одбрана се не би могла назвати одбрана којом је таквим лицима нанета тешка телесна повреда.<sup>289</sup> У теорији и пракси кривичног права општеприхваћен је став да је неопходно потребна одбрана она која је нужна да се од свог или туђег добра одбије противправни напад. Уколико се она изврши повредом нападачевог добра, а може се извршити на неки други начин онда то не може бити нужна одбрана. Другим речима то значи да нападнуто лице мора предузети пасивну (дефанзивну) одбрану уколико околности конкретног догађаја то дозвољавају. Стриктна примена правила би обесмислила институт нужне одбране јер се дефанзивним радњама, по правилу, не оштећују правна добра нападача.<sup>290</sup> Због тога се нападнутом лицу признаје право и на офанзивну одбрану, уколико се на други начин напад не може одбити. У кривичноправном смислу одбрана се не може посматрати као офанзивна или дефанзивна, већ као скуп радњи којима се одбија напад, од којих неке могу имати офанзивни, а неке дефанзивни карактер. Дефанзивне радње су пасивне, а офанзивним радњама се, у највећем броју случајева, повређује правно добро нападача.<sup>291</sup> Захтевом да се напад одбије дефанзивним радњама вршило би се привилеговање нападача. Право би, у том случају, уступило пред неправом, а институт нужне одбране би изгубио свој смисао. Због тога је став теорије и праксе кривичног права у нашој земљи да се од

---

<sup>288</sup> Ashworth, A. (1999). Principles of criminal law, Oxford, стр. 148.

<sup>289</sup> Јовановић, Ј., Јовашевић, Д. (2003). Кривично право - општи део, Београд, стр. 98-99.

<sup>290</sup> Стојановић, З. (2006). Кривично право - општи део, *op. cit.* стр. 145.

<sup>291</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 120.

лица које одбија напад не може захтевати да одустане од предузимања офанзивне одбране.

Према мишљењу неких теоретичара, уколико лице које је изложено нападу напад одбије иако га је могао избећи на неки други начин, не може се позвати на нужну одбрану јер није испуњен услов да је одбрана неопходно потребна. Позивањем у помоћ, скретањем у другу улицу, враћањем уназад, итд. су радње којима се може избећи напад, а које не угрожавају достојанство нападнутог лица.<sup>292</sup> Ово схватање није прихватљиво из три разлога:<sup>293</sup>

- Неоправдано сужава поље примене нужне одбране;
- Довело би до неједнаког поступања у судској пракси;
- Ограничава се слобода кретања;

Право на офанзивну одбрану у случају када је неопходно потребна у кривичноправној теорији и пракси није спорно. Међутим, постоје и случајеви када је то право ограничено из социјално-етичких разлога одосно када је нападач лице чија је кривица искључена (дете, душевно оболело лице исл.)<sup>294</sup> У овим случајевима не постоји законска обавеза нападнутог лица да предузме дефанзивну одбрану већ је то његова људска, морална обавеза. У таквим случајевима је сврсисходно позвати се на крајњу нужду, а не на нужну одбрану због посебног својства нападача који нема свест о својим поступцима и не може управљати њима.<sup>295</sup> Посебна својства нападача не могу бити разлог за искључење нужне одбране али у таквим случајевима се са посебном опрезношћу мора утврдити неопходно потребна одбрана<sup>296</sup> узимајући у обзир психичко стање нападача. Лице које је изазвало напад, у домаћој кривичноправној теорији и пракси, има право на нужну одбрану. Међутим, његова одбрана се, у првом реду, треба заснивати на дефанзивној одбрани. Офанзивна одбрана је овом лицу допуштена само у случају када дефанзивном одбраном није могуће одбити напад. У литератури постоје

<sup>292</sup> Antolisei, F. (1960). *Manuale di diritto penale – Porte grande*, Milano, стр. 217.

<sup>293</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 203.

<sup>294</sup> Krause, F. W. (1979). *Zur Einschränkung der Notwehrbefugnis*, GA, 9/1979, Hamburg, стр. 333.

<sup>295</sup> Тимошкин, В., *op. cit.*, стр. 22.

<sup>296</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 205.

различити ставови по питању да ли се лицу које има могућност да дозивањем у помоћ заштити правно добро може дозволити офанзивна одбрана. Према једном мишљењу неопходност потребне одбране се може негирати уколико постоји могућност позивања помоћи од стране нападнутог лица. Супротно овом мишљењу лице које се брани није дужно да позива помоћ већ има право на офанзивну одбрану чак и када овлашћено лице преузима одбрану на себе. Према Лукићу нападнуто лице трба да брани своје или туђе правно добро на такав начин на који би то чинило друштво да је у могућности да му пружи заштиту.<sup>297</sup> За не прихватање овог става постоје два аргумента:<sup>298</sup> Први се односи на неодређеност услова за примену нужне одбране, јер како ће се у одређеној ситуацији понашати надлежни државни орган је ствар слободног тумачења. Други аргумент је субјективне природе. Лице које одбија напад је у посебном психичком стању. Оно нема искуства и средства која има представник надежног државног органа да одбије напад на начин на који би он тај напад одбио.<sup>299</sup> Када су у питању случајни напади који нису обухваћени кривицом нападача постоји мишљење да код напада који су предузети са несвесним нехатом треба ограничити одбрану јер је неправо нападача умањено<sup>300</sup> због чега се нападнуто лице мора бранити дефанзивном одбраном. Међутим, противправност напада је објективни појам који се манифестује понашањем које је супротно правним порписима и не зависи од свести и воље нападача.<sup>301</sup>

Примена иснтитута нужне одбране између чланова породице је у теорији спорно питање. Једна група аутора заступа мишљење да, због специфичних односа између сукобљених страна у породици, неопходно потребну одбрану треба ограничити социјално етичким принципом. Друга група аутора је мишљења да међу сукобљеним члановима породице не трба привилеговати нападача, а нападнута лица ставити у неповољнији положај у односу на друга лица која предузимају одбрану од противправног напада. Критеријуми за утврђивање

<sup>297</sup> Лукић, С., *op. cit.*, стр. 138.

<sup>298</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 206.

<sup>299</sup> Kunz, K.L. (1983). *Organisierte nothilfe*, ZStW, 4/1983, Berlin, стр. 991.

<sup>300</sup> Sinn, A. (2003). *Notwehr gegen nich sorgfaltswidigens Verhalten*, GA, 2/2003, Heidelberg, стр. 101.

<sup>301</sup> Engels, D. (1982). *Der Partielle Auchluss der Notwehr bei tätlichen Auseinandersetzungen zwischen Ehegatten*, Ga, 3/1982, Hamburg, стр. 124-125.

неопходно потребне одбране нису исцрпљени наведеним критеријумима. Околности које могу указати на неопходност потребне одбране могу бити веома различите и оне се у сваком конкретном случају морају утврдити.

Иако се у законској одредби нигде не помињу воља и свест (тзв. одбрамбена воља) нападнутог лица као субјективни услов за примену нужне одбране, у теорији кривичног права је заузет исправан став да без постојања одбрамбене воље не може постојати ни нужна одбрана.<sup>302</sup> Овај став (објективно-субјективна концепција нужне одбране) правда се чињеницом да је напад противправно дело, а одбијање противправног напада сагласно праву. Одбрамбена воља постоји и у случајевима када је одбрамбена радња неморална.<sup>303</sup> Као типичан пример ове врсте у литератури се наводи случај када неко лице у тобожњој одбрани другог лица нападне треће лице али циљ његовог напада није била одбрана тог лица већ освета нападачу. Одбрамбена воља није спорна ни код испровоциранг напада у коме изазвано лице као претходно нападнуто лице предузима напад, а нападнуто лице које је претходни нападач, предузима радњу одбране.<sup>304</sup>

О неопходности субјективног елемента нужне одбране се наша теорија и судска пракса веома ретко изјашњава.<sup>305</sup> С обзиром да се код одбране подразумева свест о нападу и воља да се напад одбије субјективни елемент у облику одбрамбене воље би се требао сматрати неопходним елементом нужне одбране.

### 3.3.3. Путативна нужна одбрана

Један од основних услова за постојање права на нужну одбрану јесте да напад буде стваран (реалан). Уколико неко лице, сматрјући да је нападнуто, повреди друго лице које сматра нападачем, онда се ради о путативној (уображеној, тобожњој) нужној одбрани. Лице које сматра да одбија напад од свог или туђег правног добра, у случају путативне нужне одбране, се налази у заблуди. У

<sup>302</sup> Prittwitz, C. (1980). Zum Verteidigungswillen bei der Notwehr, GA, 10/1980, Heidelberg, стр. 382.

<sup>303</sup> Bertel, C. (1972). Notwehr gegen verschuldete Agrif, ZStW, 1/1972 Berlin, стр. 3.

<sup>304</sup> Roxin, C. (1963). Die provozierte Notwehrlage, ZStW, 4/1963, Berlin, стр. 563.

<sup>305</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 123.

кривичном праву заблуда (*error*) се дефинише као погрешна представа о некој чињеници, односно незнање или погрешно знање о некој чињеници у чију се тачност не сумња.<sup>306</sup> Заблуда утиче на процес одлучивања и због тога је у кривичном праву веома значајно правилно схватити овај појам. Заблуда може бити стварна (*error in facti*) и правна. Заблуда која означава непостојање свести о неком законском обележју бића кривичног дела је стварна заблуда о делу или стварна заблуда у ужем смислу. Код стварне заблуде у ужем смислу поставља се питање односа ове заблуде и умишљаја. Уколико учинилац у тренутку извршења кривичног дела нема свест о стварним околностима кривичног дела, о последици кривичног дела и о узрочној вези између радње и последице може се рећи да је имао погрешну представу о обележјима кривичног дела. Стварна заблуда у ужем смислу искључује умишљај учиниоца. У теорији кривичног права су познати неки посебни случајеви стварне заблуде, а то су:<sup>307</sup>

- Заблуда о предмету;
- Заблуда о личности;
- Промашени ударац (случај скретања, девијација).

Заблуда о предмету (*error in objecto*) се односи на заблуду у односу на објекат кривичног дела. Она постоји када лице погрешно сматра да радњу извршења предузима према једном предмету а то, у ствари, чини према другом предмету.<sup>308</sup>

Заблуда о лицу (*error in persona*) постоји када лице врши кривично дело према неком лицу мислећи да је друго лице.

Промашени ударац (*aberratio icuts sive inpetus*) постоји када последица кривичног дела, због неких спољних околности, не наступи према објекту (лицу) који је обухваћен умишљајем већ према неком другом објекту (лицу).

Заблуда о разлозима искучења противправности (заблуда у ширем смислу) представља погрешну представу о околностима чије постојање искључује

---

<sup>306</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 200.

<sup>307</sup> *Ibid.*, стр. 202.

<sup>308</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 123.



постојање кривичног дела. Другим речима стварна заблуда у ширем смислу постоји када учинилац кривичног дела нема представу о стварним околностима које искључују противправност. Околности које искључују противправност код нужне одбране су изричито одређене. Учинилац који је уверен да ове околности постоје налази се у стварној заблуди у ширем смислу. Када учинилац кривичног дела погрешно држи да постоји нешто што у стварности не постоји он врши кривично дело у путативној нужној одбрани која искључује његову кривицу (умишљај). Међутим, када учинилац погрешно сматра да постоје околности које када би постојале би чиниле његово дело дозвољеним, постојала би кривична одговорност за извршено дело из нехата, под условом да је законом порписано кажњавање за нехат. Из овога следи закључак да отклоњива и неотклоњива заблуда у ширем смислу искључују умишљај, а неотклоњива заблуда у ширем смислу искључује и нехат.<sup>309</sup>

Законодавац поставља два услова који морају бити кумулативно испуњени да би постојала неотклоњива стварна заблуда. Први услов је да учинилац није био дужан да има правилну представу у погледу околности која представља обележје кривичног дела. Други услов је да није могао имати правилну представу о правом стању ствари. Опште је уверење да се неотклоњивост мора оцењивати на основу понашања просечног човека у датој ситуацији. Уколико је просечан човек свестан да напад није стваран, погрешна представа није неотклоњива.

Правна заблуда<sup>310</sup> представља заблуду о забрањености дела. Она постоји када учинилац није знао да је дело које је извршио законом забрањено односно када има погрешну представу да одређено дело није у закону предвиђено као кривично дело. Осим ове постоји и индиректна правна заблуда која се односи на погрешну процену о постојању услова који искључују противправност његовог дела.<sup>311</sup> У нашем Кривичном законнику је прихваћена концепција поделе правне

---

<sup>309</sup> *Ibid*, стр. 124.

<sup>310</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 29.

<sup>311</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 166.

заблуде на неотклоњиву и отклоњиву.<sup>312</sup> Неотклоњива правна заблуда постоји када учинилац кривичног дела не само да није знао да је његово дело забрањено већ није ни могао да зна и није био дужан да то зна. Код извршења дела у неотклоњивој правној заблуди не постоји кривица јер не постоји свест о противправности дела. Дело извршено у неотклоњивој правној заблуди није кривично дело. Отклоњива правна заблуда постоји када учинилац није знао да је његово дело недозвољено али је морао и био дужан да то зна. Отклоњива правна заблуда може бити основ за ублажавање казне.<sup>313</sup>

Путативна нужна одбрана представља погрешну представу лица које одбија напад о постојању одређених околности да је нападнуто. То лице је погрешно уверено да се одбијањем напада брани. Ако је напад непостојећи непостојећа је (тобожња, уображена) и одбрана. Код путативне нужне одбране заблуда се може односити на постојање напада али се може односити и на његов интензитет. Уколико суд утврди да напад није био стваран већ је учинилац имао погрешну представу о његовом постојању извршилац дела нема право на позивање на нужну одбрану већ ће се у том случају применити правила о стварној заблуди односно о путативној нужној одбрани.

У зависности од тога на шта се заблуда односи путативна нужна одбрана може имати двојак дејство. Када се заблуда односи на стварне околности кривичног дела реч је о стварној заблуди која искључује субјективни елемент кривичног дела. Међутим, уколико се заблуда односи на погрешну представу о правном и кривичноправном значају кривичног дела, реч је о правној заблуди.<sup>314</sup>

У теорији кривичног права пажња се поклања и разрешењу питања да ли лице које је изложено одбијању умишљеног напада има право на нужну одбрану. Према једној групи аутора наводно нападнуто лице поступа противправно што наводном нападачу даје право да се брани уколико није свестан заблуде правог

---

<sup>312</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 29.

<sup>313</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 169.

<sup>314</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 128.

нападача.<sup>315</sup> Насупрот томе, друга група аутора је мишљења да се институт нужне одбране не може применити у овом случају јер је дело извршено у неотклоњивој стварној заблуди, те није противправно.<sup>316</sup> О путативној нужној одбрани се може говорити иако учинилац има погрешну представу о интензитету напада као и у случају заблуде о неопходности одбране.<sup>317</sup> Субјективно мишљење нападнутог лица о интензитету напада није од значаја за утврђивање неопходно потребне одбране али је значајно за путативну нужну одбрану.

#### 3.3.4. Прекорачење граница нужне одбране (*excessus iustae defensionis*)

Утврђивање неопходно потребне одбране је сложен проблем чије решење не може бити универзално већ се мора утврдити у сваком конкретном случају. Помоћни критеријуми за одређивање неопходно потребне одбране су:<sup>318</sup>

1. Интензитет напада и одбране;
2. Средства коришћена за напад и одбрану;
3. Начин на који је предузет напад и могући начин одбијања напада;
4. Околности под којима се одвија напад и одбрана;
5. Лична својства нападача и нападнутог лица;
6. Психичко стање нападнутог лица у време предузимања напада;
7. Сразмера вредности нападачевог добра и добра које се брани;
8. Могућност одбијања напада дефанзивном одбраном, итд.

Наведени, и још многи други фактори објективне природе који се утврђују у сваком конкретном случају, критеријуми су за утврђивање неопходно потребне одбране. Њено утврђивање је веома значајно јер одбрана која није неопходно потребна у кривичном праву се сматра прекорачењем (експес) нужне одбране. Ако је суштина нужне одбране заштита права од неправда, злоупотреба права је

<sup>315</sup> Krause, F. W. (1979). Zur Einschränkung der Notwehrbefugnis, GA, 9/1979, Hamburg, стр. 333.

<sup>316</sup> Hornle, T. (2006). Die Rolle des Opfers in der Strafrechtstheorie und im materiellen Strafrecht, JZ 19/2006, Tübingen, стр. 958.

<sup>317</sup> Leckner, K., Kühl, K. (2001). *op. cit.*, стр. 203.

<sup>318</sup> Рисимивић, Р., *op. cit.*, стр. 208.

супротна циљу нужне одбране. Прекорачењем границе нужне одбране лице које одбија напад излази из оквира онога што је правно допуштено на више начина.<sup>319</sup>

- Прекорачењем мере неопходно потребне одбране (напад се одбија тежим средствима а учинилац је имао могућности да употреби блаже средство);
- Прекорачењем временских граница (прераним или прекаским предузимањем одбране);
- Прекорачењем просторних граница нужне одбране (одбранбеном радњом обухвата и особу која не учествује у сукобу);

Теорија кривичног права познаје два облика прекорачења нужне одбране, то су:<sup>320</sup>

1. Интензивни ексцес – прекорачење по интензитету – *moderamen inculpatatae tutlae*
2. Екстензивни ексцес – прекорачење по ширини

Прекорачење нужне одбране по интензитету постоји када одбијање напада према начину, средствима и интензитету прелази границе неопходно потребне одбране. Интензивни ексцес настаје тако што нападнуто лице прецени јачину напада или употреби средство које је теже од онога које му је било на располагању.<sup>321</sup> Другим речима, прекорачење граница нужне одбране по интензитету постоји када се употребе таква средства, начин и методе одбране који не одговарају карактеру, врсти, начину и средствима напада односно када они нису неопходни за одбијање напада у конкретном случају. Овај ексцес се назива интензивни јер извршилац врши одбрану која по свом интензитету премашује напад, односно вршећи одбрану учинилац прелази границе неопходно потребне одбране.

---

<sup>319</sup> Херцег-Пакшић, Б. (2015). Законска регулација и правна природа прекорачења граница нужне одбране као испречавајућег разлога *de lege lata et de lege ferenda*, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, вол 22, бр. 1, стр. 127.

<sup>320</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Ј., *op. cit.*, стр. 70.

<sup>321</sup> Новоселац, П., Бојанић, И. (2013). Опћи дио казног права, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб, стр. 181.

**Екстензивни ексцес – прекорачење по ширини** постоји када је напад престао а нападнуто лице тек тада започне напад или настави са одбраном и када напад престане. Повреда нападачевог правног добра, у овом случају, је изван граница неопходно потребне одбране. Ова врста ексцеса није прихваћена у нашој судској пракси јер се сматра да када је напад престао, лице које одбија напад нема право на нужну одбрану па не може постојати ни њено прекорачење.<sup>322</sup> Због тога се законске одредбе о прекорачењу нужне одбране примењују само на интензивни ексцес.

Прекорачење граница нужне одбране је *questio facti*. Она се утврђује у сваком конкретном случају. Утврђивање границе прекорачења нужне одбране је значајно због разграничења права од злоупотребе права. Дело извршено прекорачењем граница нужне одбране представља кривично дело. За вршење тог дела учинилац је кривично одговоран. Међутим, степен његове кривичне одговорности је бенифициран јер је законодавац у члану 19 став 3 КЗ-а ову околност превидео као могућност ублажавања казне, али и као могућност ослобађања од казне уколико је до прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти. Ову могућност законодавац је предвидео имајући у виду да је лице, које предузима одбрану, у посебном психолошком стању и нема довољно времена на располагању да процени врсту и средство одбране већ користи средство које му је најдоступније, па због тога има разумевања за његову погрешну процену.<sup>323</sup> Прцени интензитета одбране и психичког стања нападнутог лица се мора приступити са посебном опрезношћу јер се може десити да нападнуто лице искористи противправни напад и освети се нападачу, те му се не може признати право на нужну одбрану.<sup>324</sup> Осим могућности ублажавања казне законодавац је предвидео и могућност да се лице, које прекорачи границе нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, ослободи од казне, што је и логично с обзиром да се у нашем законодавству појам кривичног дела заснива на субјективно-објективној компоненти при чему се примат даје субјективној.

<sup>322</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 123.

<sup>323</sup> Новоселац, П., Бојанић, И. (2013). *op. cit.*, стр. 182.

<sup>324</sup> Marisco, A. (1969). *Diritto penale – Parte generale*, Napoli, стр. 128.

У нашем кривичном праву афектима се придаје велика пажња. Законодавац је, при законској формулацији нужне одбране, имао у виду утицај афекта на стање свести и вољу човека па је јаку раздраженост и препаст прописао као алтернативне услове за ублажавање или ослобађање од казне. Афекат (*affectus*) се у психологији дефинише као интензивно и краткотрајно стање осећања које утиче на вољне процесе и систем одлучивања на два начина: стимулативно и дестимулативно.<sup>325</sup> Међутим, психијатријско и кривичноправно схватање појма афекта се не поклапају. У кривичноправном смислу афекти представљају краткотрајно и пролазно али веома снажно душевно и емоционално узбуђење које се огледа у нагонском реаговању на околину због онемогућавања задовољења неких потреба. У кривичном праву афективно стање је стање душевне поремећености. То су душевни потреси изазвани навалом осећања који наступају и пролазе, најчешће, нагло. У највећем броју случајева сужавају свест и праћени су телесним појавама.<sup>326</sup> Када доводе до сужења свести афекти представљају основ за искучење урачунљивости. У завистности од односа особе према спољном свету разликују се стенички и астенички афекти. Стенички афекат карактертише осећај надмоћи, безобзирности, агресивности, прецењивање властитог ја. Такви су афекти бес, мржња, раздраженост и сл. Астеничке афекте обележава склоност властитом потцењивању, слабост и сл. Такви афекти су страх и препаст.<sup>327</sup>

У Кривичном законнику Републике Србије законодавац је привилеговао препаст и јаку раздраженост. Јака раздраженост (јарост) спада у групу патолошких афеката. Патолошки афекат је жестоки излив беса или страха који доводе до сужења свести и несразмерне реакције на одређени повод. Ови афекти су патолошки по начину настанка, по свом току или по својим последицама. У нашем језику се јака раздраженост назива још и разјареност, распомамљеност, помахниталост, разбешњеност, бесомучност.<sup>328</sup> Оваква стања одговарају правној категорији привремене душевне поремећености која је разлог за неурачунљивост и

<sup>325</sup> Крстић, Б. (1983). Форензички аспект емоција, стр. 85. Преузето са <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z23/07z23.pdf> (22.09.2020)

<sup>326</sup> Јефтић, Д. (1966). Судска патологија, Медицинска књига, Београд, стр. 37.

<sup>327</sup> Козарић, Д., Грубишић-Илић, М., Грозданић, В. (2005). Форензичка психијатрија, Медицинска наклада, Загреб, стр. 257-259.

<sup>328</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 72.

основ за искучење кривичне одговорности јер учинилац није у могућности да управља својим поступцима и схвати значај свог дела.

Препаст је, такође, патолошки афекат који настаје услед страха. Страх је емоција која се појављује као реакција на реалну опасност. Карактеришу га напетост, надраженост, нелагода. Страх се може степеновати: страх, јаки страх, паника, ужас.<sup>329</sup> У кривичноправном смислу то је астенички афекат. Страх је јаког интензитета и настаје због изненадног угрожавања неког добра. Услед страха настаје поремећај свести који се манифестује кроз кочење интелектуалних али и моторичких функција после којих следи низ инстинктивних, импулсивних и нагонских реакција.<sup>330</sup> Препаст је продукт осећаја постојеће опасности. Интензитет страха зависи од степена опасности и од структуре личности која је у опасности као и од других околности. Ако је страх изазван великом опасношћу јавља се ужасавање.<sup>331</sup> Препаст (забезекнутост, престрављеност, престашеност) може довести до потпуне неурачунљивости и у тим ситуацијама се не може говорити о прекорачењу нужне одбране. Због тога је са становишта нужне одбране значајнија битно смањена неурачунљивост.

У патолошке афекте чешће нападају лица са душевним поремећајима, а ређе душевно здрава лица. Ови афекти проузрокују привремену душевну поремећеност услед које се лице може сматрати неурачунљивим, битно смањено урачунљивим или смањено урачунљивим, што зависи од структуре личности или природе кривичног дела.

Душевно стање учиниоца је медицинска категорија којој одговара кривичноправни појам урачунљивости. Урачунљивост се дефинише као укупност интелектуалних и вољних способности учиниоца кривичног дела на основу којих му се дело може психички приписати.<sup>332</sup> Интелектуална способност је способност да схвати значај свог дела. Интелектуална способност је, дакле, способност расуђивања. Вољну способност обухвата и способност управљања својим

---

<sup>329</sup> Херцег-Пакшић Б., *op. cit.*, стр. 136.

<sup>330</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 73.

<sup>331</sup> Томенковић, Т. (1966). Психологија, Београд, стр. 103.

<sup>332</sup> Чејовић, Б. Кулић, М., *op. cit.*, стр. 327.

поступцима. Она представља способност одлучивања. Учиниоца кривичног дела који не поседује обе способности или неку од њих не може се сматрати урачуњљивим. Поред урачуљивости постоји и институт смањене урачуљивости. Битно смањена урачуљивост је категорија која је у кривично право уведена због чињенице да психички поремећаји односно поремећаји психичких функција нису код свих особа истог интензитета. Код учиниоца са битно смањеном урачуљивошћу могућност схватања значаја сопственог дела и управљања својим поступцима нису сасвим искључени као код неурачуљивог већ је она смањена и утврђује се у сваком конкретном случају.

Препаст се у медицинској литератури не спомиње као посебно стање са карактеристичним обележјима, али се може закључити да је реч о интензивном страху. С обзиром да законодавац као услов за ослобађање од казне предвиђа да се мора радити о јакој раздражености или препасти претпоставља се да томе одговарају и паника и ужас.<sup>333</sup> Паника представља изненадан и јак страх који се најчешће јавља када је угрожен живот. Она код човека изазива хаотично понашање које га онемогућава да рационално размишља. Паника се доживљава на различите начине: отежано дисање, укоченост, вриштање и сл. Језа (ужас) је реакција организма на изненадно угрожавање. Реакција на ужас се може манифестовати неконтролисаним узвраћањем удараца.

Општеприхваћено је становиште да између интензивног ексцеса и афекта мора постојати каузалитет. У члану 19 став 3 КЗ-а је изричито наведено да уколико је до прекорачења границе дошло услед јаке раздражености или препасти лице може бити ослобођено од казне, што значи да афекат мора бити узрок ексцеса. Приликом утврђивања узрочне везе примењује се правило *in dubio pro reo* при чему је довољно да се тај однос не може искључити. Уколико узрок јаке раздражености или препасти није противправни напад већ неки други разлог (нпр. болест учиниоца) не може се применити одредба из члана 19 став 3 КЗ-а. У вези са каузалитетом може се појавити и питање да ли стенични афект треба бити једини

---

<sup>333</sup> Херцег-Пакшић Б., *op. cit.*, стр. 136.



или је довољно да буде преовлађујући узрок интензивног ексцеса.<sup>334</sup> Иако постоје аутори који сматрају да је довољна саузрочност у теорији и пракси је заузет став да у случају постојања више мотива довољно је да астеничко стање буде доминантан мотив.<sup>335</sup>

Утврђивање и разграничење степена раздражености није једноставно. Постојање и облик афекта *tempore criminis* утврђује вештак - психијатар. Његов задатак је да утврди опште психичко стање и утицај таквог стања на понашање нападнутог лица полазећи од структуре личности, његових карактеристика, конкретних околности учињеног дела, карактер и природу напада и одбране, као и да утврди степен афективног стања учиниоца кривичног дела.<sup>336</sup> Суд одлучује о постојању јаке раздражености или препасти јер су то правне категорије.

Као што смо већ и напоменули, осим интензивног прекорачења нужне одбране у теорији и пракси кривичног права познат је и екстензивни ексцес. Екстензивни ексцес (прекорачење по ширини) постоји у случају временског прекорачења граница нужне одбране тј. када је напад престао, а нападнуто лице настави са одбијањем напада или тек тада започне добијање напада. Овај облик прекорачења границе нужне одбране, према владајућем схватању у теорији и пракси кривичног права, није прихваћен јер се сматра да у случају екстензивног ексцеса не постоји напад као основни предуслов права на нужну одбрану. Уколико напад није истовремен или непосредно предстојећи нападнуто лице нема право на нужну одбрану па не може бити ни њеног прекорачења.

Могући облици екстензивног ексцеса су:<sup>337</sup>

- Накнадни екстензивни ексцес;
- Превремени екстензивни ексцес;
- Просторни екстензивни ексцес;

---

<sup>334</sup> *Ibid*, стр. 140.

<sup>335</sup> Roxin, C. (1975). *Über den Notwehrexzes*, Berlin, стр. 995-996.

<sup>336</sup> Ђирић, З. (2004). *Основи судске психијатрије*, Ниш, стр. 78.

<sup>337</sup> Херцег-Пакшић Б., *op. cit.*, стр. 145-149.

Накнадни екстензивни ексцес представља ситуацију када се нападачево добро повређује или угрожава накнадно, односно по завршетку напада. То је случај када одбијање напада траје предуго. Став теорије и судске праксе је да се одредба о прекорачењу нужне одбране овде не могу применити. Ако се нападнуто лице брани пре или после завршетка напада, више се не може говорити о одбрани већ о освети. Улоге нападача и нападног се тада мењају.<sup>338</sup> У овом случају се учинилац не може блаже казнити или ослободити од казне јер између напада и одбране постоји временски размак, а не постоји каузалитет. У том смислу, Роксин је, међутим, супротног мишљења. Он сматра да је у законској одредби о прекорачењу граница нужне одбране супсумиран екстензивни ексцес.<sup>339</sup> Перон, такође, наводи да неправдо може бити смањено уколико нападнуто лице реагује у тренутку и одбије напад раније. Критеријум на основу кога се, у појединим ситуацијама, правила о интензивном ексцесу могу применити и на екстензивни дали су немачки теоретичари. Критеријум се темељи на уској временској повезаности између одбране од стварног напада и одбране од завршеног напада.<sup>340</sup> Наиме, ситуацију у којој је напад престао током његовог одбијања, уколико је накнадну реакцију лица које одбија напад могуће повезати са предходном одбрамбеном радњом, треба схватити као интензивни ексцес са елементима екстензивног.

Разграничити интензивни ексцес од накнадног екстензивног ексцеса је вео тешко јер у неким случајевима прекорачење по обиму прераста у прекорачење по ширини<sup>341</sup> (на пример: када је напад одбијен једним хицем из оружја, а нападути настави да испалује више хитаца). У оваквим случајевима, приликом оцене да ли је остварен ексцес и у ком облику, суд мора узети у обзир да ли је оптужени започео или је наставио да се брани после престанка напада.<sup>342</sup>

Дуги облик прекорачења нужне одбране јесте превремени екстензивни ексцес када извршилац одбија напад који није почео или који не предстоји. Став теорије и праксе је да се одредба о прекорачењу нужне одбране не може применити

---

<sup>338</sup> Новоселац, П., Бојанић, И. (2013). *op. cit.*, стр. 181.

<sup>339</sup> Schönke, A., Schröder, H., *op. cit.*, стр. 653.

<sup>340</sup> Херцег-Пакшић Б., *op. cit.*, стр. 147.

<sup>341</sup> Рисимовић, Р., *op. cit.*, стр. 217.

<sup>342</sup> *Ibid.*

ни на овај случај из разлога што не постоји напад, а одбрана од будућег напада није допуштена због тога што је тешко поуздано предвидети неке будуће чињенице.<sup>343</sup> Међутим, уколико се утврди да је извршилац био у заблуди у вези са постојањем напада, може се искључити противправност његовог дела.

Просторни екстензивни ексцес постоји у случају када лице које одбија напад повреди или угрози правно добро лица које није учесник у сукобу. То је случај када је одбрана погрешно усмерена и због тога се на њу не може применити законска одредба о прекорачењу граница нужне одбране.

### 3.4. *Нужна одбрана - de lege lata u de lege ferenda*

Према, у нашем законодавству, тренутно важећој дефиницији нужне одбране, садржаној у члану 19. став 2 КЗ-а, нужна је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од свог добра или добра другог одбије истовремен противправан напад.

Из овакве дефиниције нужне одбране произилази да постоје одређени услови који морају бити испуњени како би радња учиниоца, која би без испуњености тих услова имала сва обележја кривичног дела, буде квалификована као нужна одбрана. Ови услови могу се поделити на услове на страни напада и услове на страни одбране. Услови на страни напада су да 1) напад предузима човек, 2) да је уперен против неког правом заштићеног добра, 3) да је противправан, 4) да је истовремен и 5) да је стваран. Услови на страни одбране су да 1) одбијање напада мора бити усмерено против нападача, 2) одбрана мора бити истовремена и 3) одбрана мора бити неопходна.

Наиме, оно што сматрамо да донекле представља мањкавост садашње дефиниције нужне одбране тиче се управо одређене проблематичности појединих услова за њено постојање. Од услова на страни напада најпроблематичнији је услов

---

<sup>343</sup> Новоселац, П., Бојанић, И. (2013). *op. cit.*, стр. 171.

којим се захтева истовременост напада, док се код услова на страни одбране, под одређеним околностима, проблематичним могу показати сва три услова.

Овакве тврдње најбоље ће бити показане и разјашњене на примерима које ћемо дати. Ради се о измишљеним, али примерима сасвим могућим и животним, који садрже потпуно реалне и оствариве животне ситуације.

Најпре ћемо (Пример 1.) указати на могућу проблематичност дефиниције нужне одбране у делу у којем се инсистира на томе да одбрана мора бити неопходно потребна, а потом ћемо (Примери 2. – 4.) указати на потенцијалне мањкавости садашње дефиниције нужне одбране које могу проистећи из чињенице да се у истој инсистира на томе да одбрана мора бити истовремена са нападом. Три примера која се односе на истовременост (наспрам само једног који се односи на неопходност) су дата јер се сваки од њих из различитих углова указује на евентуалној мањкавости инсистирања на истовремености као услову, те се на нешто другачији начин у сваком од ових примера тај услов анализира.

Примери ће бити детаљно анализирани, а из закључака изведених анализа сваког од тих појединачних примера, произаћи ће јединствени закључак о томе да садашња дефиниција нужне одбране није примењива на све оне животне могуће ситуације у којима је нападнути принуђен да се брани, на једини могући или прихватљиви начин који му је на располагању у том тренутку, те да би стога било разумно и целисходно размислити о измени или проширењу те дефиниције. Након сваког од четири примера, биће дат предлог измене или допуне садашње дефиниције нужне одбране, који произилази управо из тог примера, а на крају биће дат и обједињени предлог измене и допуне дефиниције нужне одбране, који произилази из заједничког закључка изведеног из сва четири примера.

#### ПРИМЕР 1.

Замислимо животну ситуацију:

Отац и син живе и раде на изолованом салашу у близини којег нема других кућа, нити било каквих суседа. Отац и син су добри, вредни и имућни људи, за шта су сазнали двојица разбојника М и Н, који су у претходних неколико месеци већ

опљачкали два слична изолована салаша након чега су ликвидирали укућане. Разбојници, по претходном договору, једне ноћи наоружани и то разбојник М пиштољем, а разбојник Н великим ножем, упадну на салаш и, у кући у којој су тада спавали, заробе оца и сина. Одузму им мобилне телефоне, које разбију, почупају линију фиксне телефоније и крену да претресају и претурају по кући тражећи новац. Како новац нису могли да пронађу крену да их туку и муче да би признали где им стоји новац.

После неког периода мучења, отац и син, иако су знали да ће их разбојници након што пронађу новац ликвидирати, јер су чули за њихова два раније иста таква недела, али не могавши више да издрже мучење, одају разбојницима да се новац налази сакривен, не у кући, већ у амбару у оквиру економског дворишта на салашу.

Када су то сазнали, разбојник М, који је био вођа, нареди разбојнику Н да, држећи сина испред упереног ножа, истог одведе до амбара где ће му овај показати где се новац налази, те да га пронађу и донесу, а он ће за то време остати са оцем у кући и истог држати на нишану заробљеног.

Разбојник Н послуша наређење, те претећи сину упереним ножем, истог одведе до амбара у економском дворишту (белешке: верзија и када оду у удаљену шуму, пола сата вожње одатле - па онда напад није непосредно предстојећи) да му овај покаже где се новац налази скривен. У амбару син је показао разбојнику где је новац скривен, рекавши му да је испод једне гомиле сена ковчежић са новцем. Разбојник му је наредио да склони сено и да извади ковчежић, те је син разгрнуо сено испод којег је био сакривен ковчежић са новцем и драгоценостима. Међутим, оно што разбојник није знао јесте да су поред ковчежића отац и син скривали и напуњен пиштољ, те син зграби пиштољ, упери га у разбојника Н и нареди му да баци нож, што овај, немајући избора и учини, те га син на тај начин разоружа.

Разбојник тада поче да моли сина да га не убије, да се извињава због свега што је учинио, да га уверава да се веома каје због свог поступка. Клекао је испред сина и молио га за опроштај. Син, након што је овог разбојника савладао, размишљао је како да ослободи и оца. Пошто му је мобилни телефон био одузет, није могао позвати полицију, нити било кога другог у помоћ. Пошто је салаш на

којем су био километрима удаљен од најближег суседа, знао је да не може ни отрчати по помоћ, јер би то предуго трајало и разбојник М би приметио да су предуго одсутни и отишао би да их потражи и тада би открио да је савладао разбојника Н и можда би му ликвидирао оца. Син је знао да он лично мора отићи и уз помоћ пиштоља ослободити оца. Син је тада питао разбојника Н да ли ће га ометати када покуша да ослободи оца од разбојника М, на шта му разбојник Н обећавао да неће, плакао је и клео се да га неће ометати. Почео је да уверава сина, не само да га неће ометати, већ само да га пусти да побегне одатле, те да га онда сигурно не може ни ометати.<sup>344</sup>

Пошто је разбојник Н био веома уверљив у својим молбама да га пусти - клео се и молио и пошто је било очигледно да се потпуно психички сломио, син није имао разлога да му не верује, и у дубини душе је знао да га овај не лаже и да је Н одустао од сваког даљег напада. Међутим, никако није могао бити сигуран да ако га пусти да побегне да Н неће, када већ одмакне на неку мало безбеднију удаљеност од сина, почети да виче и да ће на тај начин упозорити разбојника М. Пошто је син био обичан земљорадник, који никада није ни на кога пуцао, нити био у било каквом физичком или ватреном обрачуну, било му је потпуно јасно и то да је разбојник М свакако лице које је много искусније у руковању оружјем и у разним врстама обрачуна, па тако и ватреним, а било му је јасно и да је М свакако лице које је по својој природи (обзиром да је разбојник) много опасније од њега који је мирни и повучени земљорадник. Зато је једина шанса за сина да ослободи оца била да искористи ефекат изненађења, прикраде се разбојнику М и искористи прилику када се овај не нада да ослободи оца. Стога није долазило у обзир да разбојника Н пусти да побегне, јер би овај могао приликом бежања да викне и упозори разбојника М, који би тада био спреман за синовљев напад и тада син не би имао никакве шансе да оца ослободи од разбојника М.

Син је у амбару имао на располагању конопце којима би могао да веже разбојника Н, као и старе крпе којима би могао да му запуши уста, тако да

---

<sup>344</sup> У овом моменту несумњиво је престао напад разбојника Н и према оцу и према сину. Још увек траје напад разбојника М према оцу.

разбојник не би могао да виче и упозори разбојника М да се син наоружан пиштољем упутио ка кући како би ослободио оца.

Везивање разбојника Н конопцима истог би у потпуности онемогућило да на било који начин поново нападне сина или да га физички омете у спасавању оца, а стављање крпа у уста разбојника, истог би спречило да викањем упозори другог разбојника да је син кренуо према њему у покушају да ослободи оца.

Међутим, син размишља на тај начин да ствари не сме да препусти никаквом случају. Анализирајући шта да учини, он размишља у правцу да никада раније није везивао конопцем човека, те никако не може бити сигуран да ли ће успети да разбојника Н веже довољно добро да се овај не може одвезати. Не само да никада није везивао човека, него размишља и у правцу да је разбојник Н изузетно крупан и снажан човек, те није сигуран ни да ли ће он можда успети да се уз помоћ своје физичке снаге ослободи од конопаца. Такође, син није сигуран, обзиром да никакво искуство са тиме нема, ни да ли би разбојник Н, све и да успе да га добро веже, тако да се овај не може ослободити и да му потом стрпа крпе у уста, ипак успео да произведе некакву буку и мумлање и кроз те крпе које би упозорило разбојника М на опасност. Син је видео да се заробљенима стављају крпе у уста како би били ућуткани само у филмовима, али никада у стварности, те није сигуран да ли то функционише и у реалном животу.

Стога, син прилази разбојнику Н и почиње да га удара дршком пиштоља по глави, све док разбојник, после више удараца у главу које је задобио не падне у несвест. Син је разбојника упорно ударао пиштољем по глави и то 9 до 10 пута, јер се овај није онесвестио од првог или другог ударца, па му је због тога нанео јако велике повреде по глави у виду нагњечења, хематома, чворуга и на крају тешког потреса мозга.

Након тога, син се тихо ушуњао у кућу и изненадивши разбојника М, упереним пиштољем у њега успео да га разоружа и ослободи оца.

Анализа примера 1:

Пре него што га је син изударао пиштољем по глави, напад разбојника Н је без икакве сумње престао, јер он је савладан и не само то, већ он жели и да га син пусти да побегне, тако да нема никакве даље одбране од напада разбојника Н. Поред тога, потпуно је непотребно и његово пребијање дршком пиштоља док не падне у несвест, јер је он могао бити спречен да помогне разбојнику М или да га упозори на предстојећи напад сина и на тај начин што би син темељно и снажно везао разбојника Н и уста му запушио крпама и тако га спречио да виче. Наиме, син је одрастао човек, који би требао да буде способан да разбојника Н веже довољно чврсто да се овај не може одвезати, а ниједан човек није толико јак да би могао да покида конопце, поготово ако се вишеструко обмотају и чврсто вежу.

Дакле, очигледно је да у конкретном случају није испуњен један од основних услова на страни одбране који је према тренутно важећој формулацији института нужне одбране у нашем законодавству потребан да постоји да би се радило нужној одбрани, јер пребијање разбојника Н док не падне у несвест није неопходно потребна одбрана да син од добра оца<sup>345</sup> одбије истовремен противправни напад, јер је син разбојника могао и везати и ставити му крпе у уста и на тај начин га спречити да упозори разбојника М на предстојећи покушај сина да ослободи оца. Јер син је одрастао и способан човек, који свакако мора бити у стању да некога чврсто веже тако да се овај не може ослободити, а још лакше је том већ везаном нагурати крпе у уста и тако га онемогућити да виче.

Да ли се онда у конкретном случају ради о прекорачењу нужне одбране?

Према садашњој дефиницији нужне одбране из нашег КЗ произишло би да се ради.

Међутим, свима нам је и интуитивно, а и здраворазумски јасно да би било дубоко погрешно и неправедно сина осудити због прекорачења нужне одбране, када би се случај као овај десио у стварном животу. Јер иако је син и могао да отклони опасност од тога да Н упозори М на предстојећи покушај ослобађања и

---

<sup>345</sup> Његове слободе, јер напад на слободу оца и даље траје од стране разбојника М



тима што би га везао и запушио му уста, било би крајње погрешно да на рачун жртве (сина) буде пребачен ризик да везивање не успе, или да не успе запушавање уста Н, или да он и поред успешног запушавања уста ипак успе да произведе довољно гласан звук који би чуо М. Јер син и отац су у конкретној ситуацији апсолутно невинне жртве, који ни на који начин нису допринеле настанку опасне ситуације, тачније опасног односа у којем се сва четири лица налазе. Осим тога, отац и син су поштени и узорни грађани, корисни и значајни за друштво, док се са друге стране налазе два окорела разбојника, која су већ опљачкала и усмртила више лица, дакле две особе несумњиво штетне и опасне за друштво, па се не може на, конкретно сина, пребацивати ризик и наметнути му обавеза да добро разбојника Н повреди само и мери која је НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да се од добра оца одбије истовремени противправни напад, јер син, као што је напред већ наведено, никада раније није везивао никога, нити икоме уста запушавао, те он једноставно није сигуран да би му то уопште пошло за руком, нити сме да ризикује живот свога оца само да би што мање повредио некаквог разбојника који им је бануо у сред ноћи у кућу да их опљачка и убије. Сваки судија којем би евентуално припао овај случај по пријави за прекомерно пребијање разбојника Н <sup>346</sup>, приликом анализе критичног догађаја, уколико би остао објективан и лично незаинтересован и за личност сина, а и разбојника Н, какав, у осталом, судија и мора да буде, јасно закључио да је син као одрастао, снажан и здрав човек, уз то као земљорадник, дакле физички способан и навикао на рад рукама, свакако морао бити у стању да друго лице веже и запуши му уста, поготово што је за то имао на располагању и потребна средства у виду конопаца и крпа. Када на то јасно и исправно утврђење (којем се не може приговорити) судија примени важећу дефиницију нужне одбране из члана 19 КЗ, која прописује да је нужна одбрана само она одбрана која је неопходно потребна да се од свога или добра другог одбије напад, судија би једино могао да закључи да је син у конкретном случају прекорачио нужну одбрану, или да нужне одбране уопште нема (јер је напад разбојника Н већ престао) и сина би морао да казни за његове радње предузете у циљу ослобађања оца и спасавања његовог живота од другог разбојника М.

---

<sup>346</sup> Тачније, нанете тешке телесне повреде

И поред тога што би таква одлука, коју би судија био принуђен да донесе, формално била исправна и законита<sup>347</sup>, сасвим је јасно да би таква одлука била крајње погрешна и неправедна. Иако закон не може увек бити праведан, то му увек мора бити циљ, а поготово не сме бити такав да доводи до суштински дубоко погрешних одлука, којом добар, поштен и вредан човек, и што је још битније - апсолутно невин и нимало заслужан за изазивање и настанак опасне ситуације из које је и проистекао инкриминисани догађај, буде кажњен због тога што није био спреман, а ни кадар да се "клади" на своју способност да учини нешто што никада раније није чинио (везује људе и запушава им уста), при чему је улог у тој опклади и његов и живот његовог оца, а све то само зато да би што мање повредио добро другог лица, за које опет важи све супротно - нити је добар, ни поштен, а ни вредан човек, при чему је директно крив за настанак опасне ситуације из које је и проистекло његово повређивање.

Овде долазимо до кључног момента - син ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ да разбојника Н мора темељито изударати пиштољем по глави док га не баци у дубоку несвест, јер само на тај начин ће на прихватљиву меру смањити ризик да ће овај успети да упозори разбојника М на опасност. Његово веровање да на тај начин мора поступити је оправдано из напред образложених разлога - никада никог није везивао, нити уста запушавао, те није сигуран колико је кадар да то ваљано учини, а да се разбојник не ослободи, а посебно не поседује толику дозу самопоуздања у сопствену вештину везивања човека да би због те "вештине" смео да ризикује живот свога оца.

Јасно је да је веровање сина у своје поступање сасвим оправдано. Јасно је и да би било крајње погрешно и неправедно на њега пребацивати ризик и одговорност да му отац изгуби живот<sup>348</sup> због његове никада испитане вештине и умешности да везује човека.

Али како онда сина, када се овакав животни догађај већ деси, ослободити од кривице за учињена дела, јер очигледно је да он мора бити ослобођен, обзиром да

---

<sup>347</sup> *Dura lex, sed lex.* - Суров закон, али закон.

<sup>348</sup> И он сам сасвим извесно, јер када би разбојник М био упозорен, он не само да би ликвидирао оца, већ би, као много вештији и искуснији у руковању оружјем, ликвидирао и сина.

је институт нужне одбране управо и уведен како би заштитио жртву од нападача, право од неправа, поготово у ситуацији као што је ова где су право од неправа и жртва од нападача веома јасно и драстично разграничени једно од другог? Са садашњом дефиницијом нужне одбране из чл.19 КЗ, суд то никако не би могао да учини, јер према садашњој дефиницији он је нужну одбрану прекорачио, а није био ни у стању јаке раздражености, а ни препасти изазване нападом, да би то могло бити основ за његово ослобођење од казне, јер син је имао сасвим довољно времена да сталожено и смирено размисли и процени ризике и опасности, што је и учинио, након чега је донео одлуку шта ће и како учинити.

Оно што такође онемогућава да у конкретном случају право буде заштићено од неправа и недужни од кривих, је то што, да би се радило о нужној одбрани, све наравно кроз призму садашње дефиниције нужне одбране, одбијање напада мора да буде усмерено против нападача. У конкретном случају син врши одбијање напада од добра свога оца - његове слободе, јер синове радње према разбојнику Н (онесвешћивање разбојника) управо су предузете да би он од добра свога оца, а то добро је очева слобода (потенцијално и живот) отклонио истовремени противправни напад разбојника М. Међутим, напад разбојника Н је у међувремену, након што га је син разоружао, престао и разбојник Н сада моли сина да га овај пусти да побегне. Дакле, разбојник Н несумњиво више није нападач, јер је од свог напада у потпуности одустао.

Да ли онда син своје радње на ослобађању свог недужно заробљеног оца из "канци" злог и свирепог разбојника М може да предузме према једнако злом и свирепом разбојнику Н, а да за то не буде кажњен? Према садашњој дефиницији из члана 19 КЗ - не може. Али да би оца ослободио неопходно је потребно да радње предузме према разбојнику Н - било то његово пребијање, што је син и предузео, било то његово везивање и запушавање уста, што је могао да предузме.

Овде је очигледно да радње сина, као радње стране која се брани од напада, не испуњавају два од три потребна услова на страни одбране<sup>349</sup> да би се радило у

---

<sup>349</sup> 1. Одбијање напада мора бити усмерено против нападача; 2. Одбрана мора бити истовремена; 3. Одбрана мора бити неопходна.

нужној одбрани, јер радње сина на одбијању напада од слободе као добра оца нити су усмерене против нападача, јер у конкретном случају нападач на очеву слободу је само разбојник М, нити су његове радње неопходно потребне, јер опасност од тога разбојник Н упозори другог разбојника могао је отклонити и његовим везивањем и запушавањем му уста.

Закључак који произилази из Примера 1:

То нас непобитно доводи до закључка да се мора размилити о томе да се дефиниција нужне одбране из члана 19 КЗ прошири тако што би се формулисало да је нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад.

Једино допуњавањем дефиниције нужне одбране у овом правцу може се покрити оваква, животна сасвим могућа, ситуација у којој син сасвим оправдано, спрам околности у којима се налази и свог животног искуства<sup>350</sup>, верује да је неопходно да разбојника Н баци у дубоку несвест и тако га спречи да упозори на опасност разбојника М, а што би довело до готово извесног лишења живота и сина и оца.

Мора се указати на још једну веома битну чињеницу код описаног поступања сина у датој ситуацији. Наиме, несумњиво смо показали да је његово поступање, спрам околности у којима се нашао, у потпуности оправдано и он је, зарад очувања и неугрожавања битнијих и вреднијих добара (свог и очевог живота), повредио телесни интегритет разбојника Н. Међутим, у његовим радњама, које му се, здраворазумски и етички посматрано, апсолутно морају толерисати, није испуњен још један од услова потребних да би се могло радити о нужној одбрани, а ради се о томе да његове радње нису уперене против нападача.

---

<sup>350</sup> Не може никога да позове у помоћ, те је принуђен да сам покуша да ослободи оца, а при том не поседује никакво искуство у везивавању људи или руковању ватреним оружјем.

Наиме, напад разбојника Н је у потпуности престао, он је савладан и психички сломљен и он моли да буде пуштен како би побегао одатле. Он дакле више није нападач било којег од повређених<sup>351</sup> или угрожених<sup>352</sup> добара сина или оца. Из овога јасно произлази да свако даље поступање и деловање сина према разбојнику Н, након што он почне да моли да буде пуштен да побегне, више није усмерено према нападачу, па самим тим не испуњава тај услов који се захтева да би се уопште радило о нужној одбрани.

Радње сина усмерене против разбојника Н очигледно не испуњавају чак два од три услова потребна да би се радило о нужној одбрани, а то су да су његове радње неопходно потребне и да су усмерене према нападачу. И поред свега тога очигледно је да му се мора омогућити легитимно право да заштити своју и очеву слободу и живот од ничим изазваног напада сурових и бескрупулозних разбојника, на начин на који он, у датом тренутку, и спрам околности, али и свог психичког стања у којем се налази, то једино може и сме да учини<sup>353</sup>.

Овакав реално сасвим могућ проблем у којем се она друштвена добра због којих и постоји кривично законодавство морају заштити, а не могу спрам садашње дефиниције нужне одбране у нашем законодавству, може се разрешити једино проширењем те дефиниције и додавањем у њу формулације где би поред тога да је "нужна одбрана она одбрана која је неопходно потребна" додало и да је то она одбрана ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА.

---

<sup>351</sup> У том моменту једино добро које је повећено је слобода кретања оца.

<sup>352</sup> Потенцијално угрожена добра су животи и оца и сина. Синов нарочито од тренутка када буде покушавао да ослободи оца, али у одређеној мери сво време, јер разбојници су, имајући у виду њихово раније поступање приликом пљачки других салаша, свакако имали намеру да их после пљачке ликвидирају.

<sup>353</sup> Овде је веома битан моменат шта син СМЕ да учини, а управо у вези са његовим психичким стањем у којем се налази, при чему је његово психичко стање изазвано делом и страхом од изненадног напада у сред ноћи од стране за њега страшних и опасних људи, а са друге стране психичко стање је последица и тога што је он миран и повучен земљорадник, ограниченог животног искуства, па следствено томе и самопоуздања, које му није на том нивоу да се он може поуздати у себе и своју способност да ће бити кадар да разбојника Н веже тако да се овај не може ослободити или да не може викати.

Једино на тај начин може се у оваквим и сличним животним ситуацијама право заштити од неправда, „добри“ од „злих“<sup>354</sup>, односно недужни за настанак те опасне ситуације од кривих за исту. Овим и оваквим додавањем би се садашњи појам нужне одбране, за чије постојање се, између осталог, тражи да је одбрана била неопходно потребна – дакле испуњеност критеријума који је објективне природе<sup>355</sup>, исти проширио и изменио, тако да се не захтева више испуњеност објективног, већ субјективног критеријума - оно што учинилац оправдано верује да је неопходно потребно да учини да би одбранио своја или добра других.

Оно што нам се, на основу анализе Примера 3. намеће као закључак, јесте да би свакако требало озбиљно размислити о томе да се дефиниција нужне одбране прошири и у напред образложеном правцу где би обухватила и субјективни однос учиниоца према радњи коју је извршио на штету нападача, тако да иста гласи:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремен противправни напад.*

Наравно, оваквом изменом дефиниције нужне одбране и померањем са објективног на терен субјективног могу се створити и потенцијално бројни проблеми, јер се оставља простор за злоупотребе овог института од стране непаднутог. Ове злоупотребе најпре би се могле очекивати у арбитрарности и самовољи непаднутог, који би, у жељи да што више науди и повреди нападача, могао покушати да свесно прекорачује границе и меру одбране која би у конкретном случају заиста била неопходна и довољна да се одбрани, а да потом тврди да је он веровао да је управо таква одбрана и у том интензитету била неопходно потребна. Иако потенцијално могу бити неретке, овакве злоупотребе би

---

<sup>354</sup> Условно названи добрим и злим – ограничавајући се само на конкретну ситуацију

<sup>355</sup> Јер процењивање да ли је нека одбрана била неопходно потребна представља објективну оцену конкретно предузете одбране, чак иако у себи може садржати и оцену саме личности и карактеристика онога ко предузима одбрану. Наиме, ова оцена и тада представља искључиво објективну - спољашњу оцену шта је по ономе ко оцењује и спрам личности каквом је учиниоца оценио, било неопходно, а не унутрашњу - оно што сам учинилац сматра и верује да је у конкретном случају било неопходно да учини.

се отклониле детаљнијом и подробнијом оценом управо ОПРАВДАНОСТИ веровања нападнутог да ли је одбрана коју је предузео неопходна или не у сваком конкретном случају. Та оцена оправданости би у себе, поред осталог<sup>356</sup>, нарочито укључивала оцену понашања нападнутог и нападача, како у току, тако и пре критичног догађаја, да ли је за то понашање сазнато од друге стране и како је то понашање утицало на поступке те друге стране, а затим и оцену карактеристика њихових личности, са посебним освртом на упоређивање личности нападнутог и нападача кроз призму конкретне опасне ситуације у којој се њихов сукоб (напад и одбрана) догодио.

Под оценом понашања нападнутог и нападача се мисли да њихово испољено понашање у ранијим сличним ситуацијама непосредно пред критични догађај или у току самог догађаја, а за које понашање једног од њих је на овај или оној начин (непосредно или посредно) сазнато од стране оног другог. Као што из датог примера 1. произилази, нападнути син и отац су од раније имали сазнање да су разбојници М и Н већ извршили неколико разбојништава на другим салашима сличним њиховом, након чега су сваки пут ликвидирали жртве. Ово сазнање о ранијем понашању нападача у сличним ситуацијама свакако да је код оца и сина, као што би и код сваког другог на њиховом месту, створила сасвим оправдано убеђење да је у конкретном случају директно и веома озбиљно угрожено највеће добро са којим располажу - њихов живот, да на милост нападача да ће им поштедети живот, исто тако оправдано, не могу рачунати. Из ових оправданих закључака произилази такође оправдани закључак да уколико желе да спасу животе морају се изузетно жестоко бранити свим расположивим средствима, те да простора за грешку, неодлучност или неефикасност приликом предузимања радњи одбране нема. Такође, понашање нападача је и у току самог догађаја (туку и муче нападнуте, прете им смртносним оружјем...) такво да наводи на исти закључак нападнутих. У свести нападнутих свакако се сасвим оправдано мора неметнути и закључак да су сва, па и најжешћа средства и начини одбране према нападачима сасвим прикладни у конкретној ситуацији, јер управо таква средства и методе нападачи примењују за напад.

---

<sup>356</sup> Околности везаних за време, место или окружење у којем се критични догађај десио.

При оцени оправданости предузетих мера одбране од још већег значаја, него што је оцена ранијег понашања нападнутог и нападача, је оцена карактеристика њихових личности, а нарочито њихово међусобно упоређивање. Наиме, приликом сукоба, за очекивати је да ће нпр. јако крупан и висок човек више уплашити ситног и ниског човека, него овај њега, да ће неко истетовиран, са бројним ожиљцима и обучен у кожу и ланце, по правилу, више заплашити некога пристојно обученог, уредног и педантног, него овај њега. Ово, наравно не мора да буде правило у сваком конкретном случају, већ мора бити предмет брижљиве оцене, али је у сваком случају сасвим очекивано. И у конкретном примеру 1. имамо ситуацију да су нападнути и нападачи дијаметрално супротне личности, јер су на страни нападнутих поштени, вредни и мирни замљорадници, а на страни нападача бескрупулозни, сурови и окорели разбојници.<sup>357</sup> Што је још битније, нападачи су врло искусни у понашању и деловању у сличним опасним и драматичним ситуацијама, јер су таква разбојништва већ раније предузимали, док су нападнути у истим потпуно неискусни. Из овога даље произилази да се, имајући у виду личност нападача и њихово раније искуство, од њих с основом може очекивати да оно што су наумили знају и како ће и којим средствима остварити. Са друге стране, од нападнутих се, који су у сличним ситуацијама потпуно неискусни, не може очекивати да знају каквим средствима и на који начин ће се одбранити, па тако ни да знају да процене каква одбрана би била неопходно потребна, нити шта ће поједини њихови поступци и деловања тачно произвести и какав ће ефекат имати. То није био у стању, нити се, спрам карактеристика његове личности, од њега може и сме очекивати да је у стању, да процени ни нападнути Син када је пребио разбојника Н.

Закључак је да се од неискусних и невичних за поступање у изузетно стресним и драматичним ситуацијама међусобног напада и одбране, не може применити исти стандард и мерила приликом процене оправданости веровања да су средства и начин одбране који су предузели, били неопходно потребни, као према некоме за то искусном и вичном. Приликом те процене мора се бити знатно блажи и са већим степеном разумевања и толеранције за једне, у односу на друге и не

---

<sup>357</sup> О овоме нећемо дужити, јер је напред већ било предмет образлагања.



може се понашање обе стране ценити на исти начин и са истим аршинима. Тако да је, на пример, ситуација у конкретном примеру обрнута, те да је неко са карактеристикама и искуством разбојника Н требао да онеспособи некога са карактеристикама личности Сина<sup>358</sup> никако се не би могло сматрати оправданим веровање Н да је неопходно потребно да га испребија пиштољем док се не онесвести, већ би се од њега морало очекивати да у истој ситуацији Сина онеспособи тако што ће га везати и запушити му уста.

#### ПРИМЕР 2<sup>359</sup>.

Човек Р сагради камену викендицу на два спрата на врху изузетно неприступачне и ненасељене планине. Иако је његова породица - жена и два сина, знала за постојање те викендице, никада нико осим њега није боравио у тој викендици, јер је Р са свима из породице био у лошим односима, обзиром да је са годинама постао непријатан, нервозан, а понекад и насилан човек. Осим тога, свима им је ставио до знања да нису пожељни у његовој викендици и да му она управо служи како би се од њих склонили. Он сам је сваког петка после подне од куће у којој је живео са женом и синовима одлазио у ту викендицу и из ње се кући враћао недељом увече и то је његова породица знала, али су били срећни што тако често одлази, јер су га тако ређе и мање виђали.

Р је, после неког времена, смислио злочиначки план да киднапује младу девојку и да је заточи у своју планинску викендицу, те да му та девојка служи као сексуална робиња. У ту сврху једну од соба на спрату опремио је јаким вратима са кључем и металним шипкама на прозору, како би у њој могао да држи заточеном девојку коју киднапује.

---

<sup>358</sup> Под, такође замишљеном претпоставком, да се улоге разбојника и жртава замене, па да неискусни отац и син желе да опљачкају искусне и прекаљене М и Н.

<sup>359</sup> Пример 2, иако измишљен, инспирисан је стварним случајем Јозефа Фрицла из Амштетена у Аустрији, који је готово 24 године (од 28.08.1984. до 26.04.2008.године) у подруму своје породичне куће држао заточену своју ћерку Елизабет Фрицл, која за те 24 године нити један тренутак није провела ван тог подрума. За то време отац Јозеф ју је систематски тукао, силовао и сексуално искориштавао, а бројна силовања су резултатирала рођењем седморо деце зачетих у инцесту. За ове своје злочине Јозеф Фрицл је пред судом у Сенкт Пелтену, дана 19.03.2009. године, осуђен на доживотни затвор. - "The Amstetten Horror House:8,516 Days in Darkness" - Spiegel online.

Једнога петка увече, док је из града у којем је живео ишао магистралним путем ка викендици, указала му се прилика да оствари свој злочиначки план, јер је поред пута угледао младу аутостоперку. Стао је и повезао је. Међутим, уместо да је одвезе до суседног града, како је она очекивала и како јој је обећао, Р је скренуо са магистралног пута на споредни земљани пут који је водио ка врху планине на којем је његова викендица. Девојка је била ужаснута и молила га је да је врати на магистралу пут и да је пусти из возила, али Р се није освртао на њене молбе и аутомобил није заустављао, већ је девојку одвезао до своје викендице, тамо је на силу извукао из аута и угурао у викендицу, где ју је силовао. Након тога заточио ју је у унапред припремљену собу на спрату.

Р је силовао несрећну девојку током целог викенда, а када је у недељу увече кренуо из викендице оставио јој је храну и воду да преживи до следећег викенда. Након тога, Р је сваког викенда долазио и силовао заточену девојку, након чега јој је остављао храну и воду и одлазио, остављајући је закључаном у соби на спрату.

Ово се понављало годину и по дана и несрећној девојци је било јасно да је нико неће пронаћи, јер нико није видео да ју је Р повезао колима, викендица у којој је заточена се налазила у изузетно неприступачном подручју, далеко од било каквог пута, а нико осим Р и његове породице није ни знао за постојање викендице у којој је заточена, при чему породица Р ту никада није долазила. Девојка је покушавала на све начине да се ослободи, али то је било немогуће, јер врата су била прејака, као и шипке на прозорима. Викала је и запомагала данима, али њене вапаје никада нико није чуо.

Девојка је била психички потпуно сломљена и уништена монструозним понашањем Р, који је да би девојку одржавао покорном истој обећао да ће је пустити на слободу када му досади, јер и онако не може доказати да јој је он било шта урадио и да би то била њена реч против његове.

Временом је девојка приметила да је у зиду један повећи камен од којих је викендица била озидана расклиман, те је након упорних вишедневних покушаја, успела да га извали из зида. Није имала храбрости да са тим каменом нападне Р, јер је био изузетно крупан и снажан мушкарац, а она ситна и слабашна девојка, па је

знала да би такав напад био осуђен на пропаст, а то би само још више разљутило и ражестило Р.

Међутим, једне недеље увече, након што ју је силовао и мучио као и много пута пре тога, Р ју је закључао у собу, спаковао се за повратак у град, сишао у двориште и сео на клупу, која се налазила баш испод прозора собе у којој је девојка била заточена, да попуши цигарету пред полазак, баш као и сваки ранији пут. Девојка је тада узела велики камен који је радније успела да извали из зида, протурила га кроз решетке прозора, и испустила га директно на главу Р. Пуштен са велике висине, а уз то и прилично тежак, са оштрим и grubим ивицама, камен је погодио у главу, пробивши му лобању и усмртивши га на месту.

Девојка је знала да ће тиме што убија Р и сама бити осуђена на смрт, јер неће имати ко да јој доноси ни храну ни воду, обзиром да се за више од годину дана нико други никада није појавио ни близу те викендице, тако да то није могла ни сада очекивати, али није марила ни за свој живот, једино јој је било важно да страшно мучење којем је била изложена престане. Била је свесна и тога да ће усмрћивањем Р остати без икаквог изгледа да буде ослобођена из заробљеништва, јер нико и није знао да је ту, те ју је једино Р и могао одатле ослободити, када му досади, као што јој је обећао.

Ипак, супротно очекивањима несрећне девојке, када је после пар недеља породица Р приметила да га нема и да се не појављује, иста је кренула да га тражи, па је неке од њих пало на памет да је можда на викендици, те иако нису тачно ни знали где се викендица налази, истражили су где је, па су отишли тамо и у дворишту пронашли мртвог Р, а на спрату викендице једва живу заточену девојку, исцрпљену од глади и жеђи, која је на тај начин спашена сигурне смрти.

#### Анализа Примера 2:

Јасно је да је нападом на Р (бацањем камена на главу) и његовим последичним усмрћивањем, једино добро које је девојка штитила - њена полна слобода. Наиме, Р је својим деловањем - заточавањем и силовањем девојке, поред

полне угрожавао и друга њена добра, као што су слобода кретања, тело, па чак и њено најдрагоценије добро - живот. Ово из разлога што је девојку остављао заточену са довољно хране и воде тек за недељу дана, до његовог поновног доласка, па је тиме угрожавао и њен живот, јер у случају да се њему деси некаква незгода у којој би настрадао<sup>360</sup>, или уколико би нпр. изнада преминуо од срчаног или можданог удара, то би готово извесно довело и до смрти заточене девојке, јер не би имао ко да јој донесе ни храну ни воду, па би она извесно преминула. Међутим, девојка усмрћивањем Р не само да није штитила своју слободу кретања, нити свој живот, већ је она, шта више, ова два добра усмрћивањем Р директно и угрожавала, јер Р је, према сазнањима којима је девојка у том тренутку располагала, био једини ко ју је могао ослободити, а исто тако и једини ко јој је могао донети храну и воду, јер она је у том тренутку веровала да нико не зна да се она ту налази, а исто тако и да нико ту неће долазити, обзиром да годину и по дана нико никада није ту ни долазио, нити пролазио туда. Дакле, несумњиво је да је девојка, по своме схватању, усмрћивањем Р осудила себе на готово извесну смрт од глади и жеђи. Међутим, и поред тога она је то морала да учини, јер више није могла да поднесе монструозно иживљавање Р над њом, које је трајало више од годину и по дана.

Ово нас доводи до кључног момента. Наиме, несумњиво је да се јадној и недужној девојци мора пружити могућност да се заштити од монструма какав је Р и да она има пуно право да штити себе и своју полну слободу од бестијалног иживљавања којем је била изложена више од годину дана. Исто тако, очигледно је да је једино средство које је имала на располагању да се заштити од Р био камен који је успела да извали из зида, а да је једина могућност и једина прилика да тим каменом савлада Р била да му га са висине баца на главу у моменту када је сео на клупу испод прозора да попуши цигарету, јер тим каменом је била у стању да савлада Р само када се он томе апсолутно не нада и када не може да се брани, обзиром је од ње био немерљиво снажнији.

---

<sup>360</sup> Нпр. саобраћајна незгода.

Управо у томе и јесте проблем са тренутном законском дефиницијом нужне одбране - девојци мора бити пружена могућност да се одбрани од монструма, али када се она одбрани на једини могући начин у датом моменту, и са јединим средством које је у том моменту имала на располагању, она према нашем актуелном законодавству аутоматски чини кривично дело убиство из чл.113 КЗ. Наиме, девојка описаним нападом на Р (бацањем камена на главу) не штити своју слободу кретања, на које њено добро постоји напад од стране Р и у тренутку када она врши напад на њега и састоји се у њеном заточавању, она не штити ни свој живот, које њено добро, такође би се могло сматрати<sup>361</sup>, Р угрожава њеним затварањем у собу. Не напротив, она не само да не штити слободу кретања и живот, већ их она нападом на Р још више повређује и угрожава<sup>362</sup> - она нападом на Р штити једино своју полну слободу. Међутим, напад Р на њену полну слободу НИЈЕ ИСТОВРЕМЕН, јер нити се дешава у том тренутку, нити непосредно предстоји, већ ће се, према чврсто устаљеном току ствари, десити тек идућег викенда, дакле тек за 5 или 6 дана.

Закључак који произилази из Примера 2:

Из анализе Примера 2. несумњиво произилази да се девојци - жртви не може пружити неопходна заштита кроз институт нужне одбране, а исто тако је несумњиво да је она била принуђена да се брани и то на једини могући начин којим је могла и јединим средством којим је располагала<sup>363</sup>, те да се тако одбрани од напада на своју полну слободу. Јер напад на њену полну слободу, иако није истовремен, сасвим је изванредан и неизбежан и потпуно поуздано ће наступити следећег викенда.

Одбрана јој се, због зверског и бруталног мучења и иживљавања, мора омогућити, то је непобитно, али уколико се одбрани на једини могући начин, мора бити кажњена.

---

<sup>361</sup> Мада, признаћемо, доста натегнуто, јер Р њен живот угрожава њеним заточавањем на тај начин што ствара опасну ситуацију за девојчин живот, јер уколико би се њему десило било какав несрећни случај у којем би настрадао или изненадна смрт на други начин, девојка би умрла од глади.

<sup>362</sup> Оставља себе без снабдевања храном и водом и без наде да ће икада бити пуштена из заточеништва.

<sup>363</sup> Одбрана је неопходно потребна.

Из овога јасно произилази да се дефиниција нужне одбране мора проширити и у правцу уношења у њу и одредби везаних за извесност престојећег напада, чак и уколико он није непосредан, тако да гласи:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад ИЛИ НАПАД ЗА КОЈИ СЕ, ИАКО НИЈЕ ИСТОВРЕМЕН, ОСНОВАНО МОЖЕ ОЧЕКИВАТИ ДА ЋЕ ИЗВЕСНО НАСТУПИТИ.*

Дакле, девојка нужном одбраном - нападом на Р није штитила своју полну слободу, јер напад на њену полну слободу није непосредно предстојао - предстојао је тек за недељу дана, није штитила ни своје добро у виду слободе (у смислу да се ослободи од заточеништва), напротив убијање Р би значило да никада неће бити ослобођена, јер ће умрети од глади и жеђи, а нико осим Р и не зна да је ту да би је ослободио, док је Р чак и обећао да ће је ослободити када му досади. И поред свега тога очигледно је да је потпуно оправдано и неопходно потребно да се девојка брани и заштити и било би потпуно неправедно и супротно самом разлогу због којег је институт нужне одбране и уведен у кривично законодавство да она због те и такве своје одбране буде кажњена.

### ПРИМЕР 3.

Два пријатеља А и Б, мирна и пристојна момка - студента, оду пешице на обалу реке Саве како би пецали. Идући обалом и тражећи место погодно за пецање случајно наиђу на В, који је познати кавгација из њиховог места, како лежи на обали и сунча се. Тада угледају и Г, који је нераздвојни пријатељ В и који је такође познати градски кавгација и насилник, како се налази на другој обали реке, где је препливао. На обали недалеко од В угледају и аутомобил чији је Г власник. В и Г су иначе криминалци и познати насилници из њиховог места, бивши боксери, са којима су претходног викенда А и Б, приликом вечерњег изласка у једну од градских кафана, без икакве своје кривице, дошли у вербални сукоб, након којег су

В и Г кренули да их претуку, али их је од пребијања спасао случајан наилазак полицијске патроле у ту кафану. Иако су тада избегли батине, В и Г су им запретили да ће их испребијати првом приликом када се сретну.

В, чим је угледао А и Б како наилазе, устао је и устремио се на њих, замахујући и ударајући их песницама. Иако су А и Б сваки појединачно знатно слабији од В, ипак су и они бивши спортисти и снажни младићи, те обзиром да их је ипак било двојица, успевају да савладају и истуку В и тако се одбране од њега.

Међутим, када је Г видео да су А и Б истукли његовог пријатеља В, креће да преплива са друге стране реке, на страну на којој су А, Б и В, успут галамећи и претећи како ће их испребијати кад доплива до њихове обале. Док Г плива, В мирно седи на обали, не испољава било какву агресивност, не говори било шта, нити на било који начин комуницира са А и Б, већ чека да Г пристигне.

А и Б помишљају и разговарају о томе да побегну одатле пре него што Г доплива на њихову страну реке, али ту идеју убрзо одбацују, јер би их то учинило кукавицама у очима мештана града у којем су живели, а осим тога, тиме сукоб са Г не би избегли, већ би га само одложили. Поред тога и када би кренули да беже, они су пешице, док Г има аутомобил, па све и да беже, брзо би их пристигли возилом. Осим тога, нису ни дужни да беже.

Напад В на њих је потпуно престао и он се према њима у том тренутку уопште не понаша агресивно, нити претећи, али добро знају да он чека да Г пристигне и када Г преплива реку и крене на њих, да ће му се и његов најбољи друг В придружити, јер су више пута имали прилику да гледају својим очима у малом месту у којем живе, а то су и много пута чули кроз причу од других мештана, како В или Г сам започне кавгу са неким, а онда се тучи прикључи и онај други, те се њих двојица увек заједнички туку са разним људима и никада онај други није остајао по страни.

А и Б би можда могли заједно да савладају и Г, као што су заједно савладали В, али против њих двојице заједно немају апсолутно никакве изгледе. Стога, А и Б одлучују да В на силу убаце у пртљажник возила Г и ту га затворе, те га на тај

начин привремено лише слободе, док не савладају Г. Тако и учине - крену да на силу убаце В у пртљажник возила, он почне да се опире, они га поново истуку и на силу убаце у пртљажник. Г, који и није сјајан пливач, а који и није пливао пуном брзином, штедећи снагу за предстојећи обрачун, тек после петнаестак минута доплива на њихову страну, крене одмах на А и Б, али га они тако уморног, заједнички успеју да савладају и одбране се.

Анализа Примера 3:

Дакле, када су га А и Б савладали први пут В он је након тога мирно седео не испољавајући било какву агресију према А и Б, ни физичку, ни вербалну. Дакле, његов напад је несумњиво престао. Г је кренуо да плива на њихову страну и његов напад је јасно предстојао, али није био истовремен, јер нити је уследио одмах, а нити непосредно, јер је Г требало близу 20 минута да преплива са једне обале на другу, обзиром да нити је био добар пливач, нити је пливао из све снаге, штедећи енергију за тучу. А и Б су на силу лишили слободе В и при том га поново истукли, повређујући тиме његова добра и то физички интегритет и слободу, иако он њих више није нападао.

Дакле, за постојање нужне одбране није испуњен услов истовремености напада, ни у смислу да је он у току, нити да непосредно предстоји у кратком временском интервалу. Међутим, очигледно је да се А и Б мора пружити могућност да се заштите и одбране од противправног и потпуно неоправданог напада два насилника и криминалца. Они се на други начин од њих нису могли одбранити, осим онако како су и учинили, а то је да не дозволе да се они уједине у сукобу, већ да се од њих одбране појединачно. Институт нужне одбране, овакав какав јесте, ту заштиту им не може пружити, а његова сврха управо јесте да штити право од неправда, а у конкретном случају два поштена, добра и исправна младића, који напад ничим нису изазвали, нити му на било који начин допринели, од два окорела криминалца и озлоглашена насилника који су велики број људи пребили из чисте обести и садистичке забаве.



Стога, мора се пружити могућност да право буде заштићено и од неправда у ситуацијама сличној овој датој у примеру, а која је сасвим животно могућа и реална.

И код овог примера поставља се питање да ли се А и Б може пружити заштита кроз институт крајње нужде, уместо кроз институт нужне одбране. Чак сама ситуација, на први поглед, личи на крајњу нужду, јер Г плива према њима тако да је за њихова добра која Г жели да нападне (телесни интегритет) у тренутку док он плива само створена опасност, она у том тренутку нису нападнута, већ само угрожена, тако да то наизглед пре упућује на крајњу код које као услов за деловање фигурира "опасност по добро", док код нужне одбране као услов за деловање стоји "противправан напад".

Међутим, у конкретном случају, могућност А и Б да се заштите од напада Г, која им се без икакве сумње мора омогућити, не може им се пружити кроз институт крајње нужде из три разлога.

Први је тај што је изричито прописани услов за постојање крајње нужде, који је експлицитно наведен и у самој дефиницији крајње нужде тај да "учињено зло није веће од зла које је претило". А и Б су деловањем на В њему учинили веће зло од оног које је њима претило, јер њима је претило зло да буду пребијени од стране Г, а они су да би отклонили опасност од тога и пребили и лишили слободе кретања В, дакле учинили су му веће зло од оног које је њима претило, јер њима није претило зло у виду лишење слободе кретања.

Други разлог је тај што се у дефиницији крајње нужде као услов за чињење дела поставља да се "опасност на други начин није могла отклонити". Из овакве дефиниције несумњиво произилази да су А и Б били дужни чак и да са лица места покушају да побегну и на тај начин отклоне опасност од напада Г<sup>364</sup>. Њих двојица

---

<sup>364</sup> За разлику од нужне одбране код које учинилац није дужан да бежи са лица места и на тај начин се спасава од напада, код крајње нужде постоји обавеза учиниоца да и на тај начин покуша да отклони опасност од добра које је угрожено.

са лица места нису побегли, већ су одабрали да остану, не желећи да руше своје достојанство.<sup>365</sup>

Трећи и најбитнији разлог је тај што А и Б деловањем према В уопште и не отклањају опасност по своје угрожено добро<sup>366</sup> јер опасност им и даље прети од Г, шта више суштина и смисао њиховог деловања према В и није да они отклоне опасност од свог добра, а они су и свесни да га на тај начин неће отклонити, већ деловање према В представља фактички "припремне радње" за напад Г који извесно предстоји. Стога, не може се применити институт крајње нужде када радње учинилаца уопште и нису предузете ради отклањања опасности, већ ради омогућавања услова за одбијање противправног напада који предстоји, а управо одбијање противправног напада представља суштину и кључни разлог због којег је институт нужне одбране и створен.

Дакле, отклоњене су дилеме да ли се могућност да А и Б себе заштите, која им се без икакве дилеме мора пружити, истима мора пружи ти кроз институт нужне одбране или крајње нужде, јер је јасно показано да им се та могућност мора пружити применом института нужне одбране.

Ту долазимо до кључног проблема. Иако им се кроз овај институт мора омогућити право да се заштите од напада безобзирних насилника и криминалаца, због садашње законске формулације овог института та заштита им не може бити омогућена.

Ово из разлога што радње А и Б не испуњавају ни услове напада, а ни услове одбране који се траже за постојање института нужне одбране. Наиме, напад Г на њих није истовремен, ни у смислу да се дешава у том тренутку када они предузимају радње, нити да непосредно предстоји у кратком временском периоду, јер је Г потребно чак 20 минута да преплива на обалу на којој се они налазе, због чега није испуњен услов истовремености напада. Такође, није испуњен ни услов одбране, јер А и Б своје радње предузимају према В, чији напад је у потпуности и

---

<sup>365</sup> За шта налазимо да је потпуно исправан и оправдан избор њих двојице, јер се њихово деловање мора подвести под институт нужне одбране, а не институт крајње нужде.

<sup>366</sup> Телесни интегритет који је угрожен у моменту када Г плива према њима и када они повређују добро В, а који ће касније бити и нападнуто.

већ извесно време престао у моменту када га А и Б насилно убацују и затварају у пртљажник аутомобила, тако да њихова одбрана није управљена према добру нападача Г.

Закључак који произилази из Примера 3:

Све ово нас поново доводи до очигледног закључка да садашња формулација института нужне одбране, каква је у нашем позитивном законодавству, није довољна и потпуна да обухвати све ситуације у којима је очигледно да се нападнутима, недужнима и праведнима мора пружити могућност да се одбране од ничим изазваног и скривљеног напада, а таква могућност им се не може пружити кроз институт нужне одбране какав је тренутно.

Стога је јасно да се мора размислити о томе да се она изменити и допуни тако да се у истој више безрезервно не инсистира на томе да услов за постојање нужне одбране буде истовременост противправног напада, већ да се прошири тако да се дозвољава одбрана и од напада који, иако није истовремен, учинилац основано може очекивати да ће наступити. Дефиниција би тако, имајући у виду закључке изведене из Примера 3. могла да гласи:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад, ПРОТИВПРАВАН НАПАД КОЈИ НЕПОСРЕДНО ПРЕДСТОЈИ ИЛИ ПРОТИВПРАВАН НАПАД ЗА КОЈИ СЕ, ИАКО НИЈЕ ИСТОВРЕМЕН, ОСНОВАНО МОЖЕ ОЧЕКИВАТИ ДА ЋЕ НАСТУПИТИ.*

#### ПРИМЕР 4.

Овај пример инспирисан је сећањима старијих становника Земуна, који су приповедали како су као млади, 50-их година, препливали Дунав до Великог

Ратног Острва, где су на Лиду (тамошњој плажи) боравили по цео дан, а потом се враћали назад, поново препливавајући Дунав.<sup>367</sup>

Извесни Чеда лети је свакодневно препливавао Дунав до Ратног Острва, где је на Лиду, са многим другим земунским младићима, који су на острво долазили на исти начин, по цео дан играо фудбал, све до предвече, када би препливавао назад и одлазио кући. Чеда је био млади спортиста, врсни боксер, али је, као и сви у то време, волео да игра фудбал на Лиду, а осим тога, и остали који су долазили били су углавном спортисти разних врста, па му је пријало да се са њима надмеће.

Тако једног дана, желећи да игра фудбал, Чеда је отпливао до Лида и тамо је затекао само тројицу момака - Стојана, Перу и Мику, које је познавао из Земунa и који су сва тројица били чланови ватерполо клуба "Земун", а који су такође дошли да би играли фудбал. Међутим, никога осим њих четворице није било на острву, па су решили да причекају да још неко дође па да играју фудбал. Сели су сва четворица и чекали, али дуже време нико није допливавао, па су закључили да је разлог томе што је дан био облачан, па су се остали вероватно плашили могуће кише.

Међутим, тако седећи беспослени, тројица ватерполиста су се од досаде договорили да задиркују Чеду, па су почели да га провоцирају говорећи му да је лош боксер, да је то спорт за глупе, да ће од удараца у главу још додатно оглупети... Чеда се најпре суздржавао да им одговори на провокације, не желећи да улази у сукоб са тројицом, те их је замолио да престану са задиркивањем. Њих тројица га нису послушали и наставили су да га провоцирају да је глуп и да је преслаб за бокс. Не могавши више да издржи провокације и повређене сујете Чеда им је одговорио да није слаб и да је јачи од њих тројице заједно. На то је Стојан рекао да ће то одмах да провере и сва тројица су кренула према Љуби, замахујући песницама према њему и покушавајући да га зграбе. Туча је била жестока и неизвесна, јер иако је Чеда био добар и талентован боксер, и тројица нападача су, као и сви ватерполисти, били изузетно снажни момци. Чеда је примио неколико снажних удараца, али се вешто измицао и ескивирао оне најжешће и мало по мало,

---

<sup>367</sup> Сећања старог Земунца, преузето са: <https://secanjastarogzemunca.wordpress.com> (21.06.2021)

једног по једног, својим прецизним ударцима сву тројицу нападача је послао на земљу.

Још док су се превијали по земљи ватерполисти су почели да негодују и да вређају Чеду. Било им је криво што су њих тројица добили батина од њега самог и почели су на глас да му прете како ће га следећи пут истући, како ће му вратити... Тада Стојан, који им је очигледно био неформални вођа, дође на идеју и предложи другој двојици: "Хајде да га удавимо када крене да плива назад за Земун! Ако је он као боксер јачи од нас на сувом, ми како ватерполисти смо од њега много јачи у води!" Друга двојица, очигледно бесна, острашћена и жељна освете због батина које су претрпели, са одушевљењем су прихватила овај Стојанов предлог.

Чеда је био ужаснут када је ово чуо, највише из разлога што је схватао да су потпуно у праву - да нема апсолутно никакве шансе да се од њих тројице ватерполиста одбрани у води, јер је, обзиром да су ватерполисти, сваки од њих, понаособ, бољи пливач од њега и много доминантнији у води, а камоли њих тројица заједно... А назад се мора враћати пливајући.

Био је уморан и од пливања до Лида и од туче са тројицом, тако да није имао снаге ни да плива назад у том тренутку и морао би свеједно да се одмори пред полазак барем сат времена, а није смео ни да крене, јер је знао да ће ако крене изгубити живот од три бесна и освете жељна непријатеља. Тада му је на памет пала идеја која ће му спасти живот - решио је да непријатеље онеспособи за пливање, па да онда без бриге и ризика за живот отплива на другу страну. Али морао је да делује одмах и да их одмах онеспособи док су још ошамућени од пребијања, па да се тек онда одмори за пливање назад, и да тек тада крене. Ово зато што је туча и први пут била неизвесна и једва их је савладао, тако да није смео да ризикује да ова тројица дођу себи, опораве се и одморе, јер ће му тада бити неупоредиво теже да их онеспособи, а и потпуно неизвесно да ће у томе уопште и успети, јер се и до сада више уморио од туче са њих тројицом, него што су се њих тројица уморили од туче са њим једним, тако да касније вероватно не би могао ни да их онеспособи.

Док су још били гроги и ошамућени од батина и нокаута које им је мало пре тога задао, Чеда им је притрчао. Стојану је почео да задаје изузетно јаке ударце

песницама у тело, све док није чуо да му је неколико ребара пукло, исто је учинио и са Пером, док је Мику ударио песницом у браду и нокаутирао, а потом га зграбио на земљи и поломио му руку.

Сада су сва тројица била онеспособљена за пливање. Стојан и Пера нису могли да пливају, јер нису могли дубоко да удишу ваздух са сломљеним ребрима, а Мика је то још мање могао са поломљеном руком.

Чеда је одседео још сат времена са њима на острву док се није довољно одморио да може да преплива на другу страну, скочио је у Дунав, препливао у Земун и тако се спасао.

Анализа примера 4:

И у овом примеру је очигледно да нападути Чеда, најпре мора да спашава свој телесни интегритет од напада тројице и ту ништа није спорно, та његова туча са тројицом нападача представља класичну нужну одбрану. Проблем је што је Чеди након тога угрожен и сам живот, који мора да спашава од дављења у води које му предстоји. Да ће дављење свакако наступити уколико нападачи пођу у воду за Чедом, сасвим је извесно, јер њих је тројица, а он сам, а уз то су и ватерполисти, те су свакако знатно бољи пливачи од њега. Међутим, ту се јавља проблем, јер одбрана коју нападути Чеда предузима од тог напада никако није истовремена са нападом који треба да се догоди у води. Нити се напад дешава у тренутку када се нападути брани од њега, нити непосредно предстоји, већ ће се напад десити тек знатано касније - за сат времена, када се Љуба одмори за пливање назад и крене да плива на другу обалу. Међутим, он мора управо сада, цео сат раније од предстојећег напада, да предузима радње на одбрани свог живота, јер други изводљиви начин за одбрану не постоји. Не постоји из разлога што касније неће моћи поново да савлада нападаче, јер је већ јако уморан, много уморнији него што су нападачи, пошто се он тукао са њих тројицом, а сваки од њих тројице само са њим једним, затим, одмах након што их је истукао они су гроги и ошамућени, а како време буде протицало све више ће долазити себи и бити све спремнији за борбу и отпор. Дакле, он не може да се најпре одмори, а потом их, непосредно пре

пливања онеспособи, у ком случају би био испуњен услов истовремености<sup>368</sup> одбране нападу, јер ће до тада и они доћи себи, а при том ће свакако бити мање уморни од њега, па их тада не може поново савладати<sup>369</sup>. Због свега овога он мора одмах да их онеспособи и сасвим је извесно да их може онеспособити једино у том моменту, а да никако неће бити у стању да учини касније, па да онда одмори, па да тек након што одмори преплива Дунав.

Међутим, према садашњој дефиницији нужне одбране каква је у Кривичном закону, ове једино могуће радње које су нападнутом биле на располагању да се одбрани и спасе свој живот, не могу се подвести под нужну одбрану, јер није испуњен услов истовремености противправног напада и предузете одбране.

Закључак који произилази из примера 4:

Очигледно је да, у ситуацијама које би могле бити сличне оној у конкретном примеру, садашња дефиниција нужне одбране не пружа никакву могућност нападнутом да избегне касније кривично гоњење за радње које је предузео на одбрани живота који му је угрожен и поред чињенице да је урадио једино оно што је могао и на једини начин на који је могао да се одбрани. Разлог за то је инсистирање у актуелној дефиницији на истовремености предузете одбране са нападом на добро које се штити. Ово везуловно инсистирање на истовремености очигледно ствара одређене мањкавости дефиниције нужне одбране и то такве да у одређеним случајевима када је напад неминован, а ипак није још отпочео, нити непосредно предстоји, нападнути не сме чинити ништа да се одбрани, уколико не жели да се његове радње касније оквалификују као кривично дело.

Дакле, и овај пример, на конкретан начин потврђује да се о дефиницији нужне одбране мора размислити, тако да се у исту дода и субјективни елемент везан за личност нападнутог, који субјективни елемент се састоји од онога што нападнути основано очекује да ће наступити. У том случају проширена дефиниција нужне одбране би гласила:

---

<sup>368</sup> Који у себе укључује и напада који непосредно предстоји.

<sup>369</sup> Па чак и да тако уради, и тада би морао да се значајно време одмори након тог поновног савладавања нападача, како би могао да преплива назад, па ни тада не би био испуњен услов истовремености одбране нападу.

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад ИЛИ НАПАД ЗА КОЈИ СЕ, ИАКО НИЈЕ ИСТОВРЕМЕН, ОСНОВАНО МОЖЕ ОЧЕКИВАТИ ДА ЋЕ НАСТУПИТИ.*

Услови и могућности нападнутом да врши субјективну процену тога да ли ће бити нападнут или не, па да спрам тога предузима одбрану, могу се у одређеној мери учинити строжијима, тако да се од нападнутог, може захтевати, не да као у напред предложеној дефиницији „основано очекује да ће напад извесно наступити“, већ да, још за нијансу строже мора „имати јак основ да верује да ће напад извесно наступити“. Уколико се прихвати такво проширење, дефиниција нужне одбране би гласила:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна ИЛИ ЗА КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА да учинилац од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад, ПРОТИВПРАВАН НАПАД КОЈИ НЕПОСРЕДНО ПРЕДСТОЈИ ИЛИ ПРОТИВПРАВАН НАПАД ЗА КОЈИ УЧИНИЛАЦ ИМА ЈАК ОСНОВ ДА ВЕРУЈЕ ДА ЋЕ ИЗВЕСНО НАСТУПИТИ.*

Оваквим тражењем постојања јаког основа да верује, учиниоцу – нападнутом би се сузио простор да слободно процењује да ли ће напад извесно наступити, па би се, самим тим, сузио и простор за евентуалне злоупотребе које би могле да проистекну из проширења појма нужне одбране. Шта је јак основ и да ли је постојао, ценило би се у сваком конкретном случају, опет имајући у виду околности тог случаја, као и личност самог учиниоца.

Уважавајући напред изнете примере сва четири случаја имају једну карактеристику која им је заједничка, а то је да су сви конципирани тако да се на страни оних који се бране од напада налазе, узорне, поштене и незаштићене особе, које нити једном својом радњом нису допринеле настанку опасне ситуације у којој су се нашле и у којој су биле принуђене да се бране, док се на другој страни - страни нападача налазе особе потпуно супротних карактеристика и то окорели



криминалци, насилници, садисти и злочинци. Оваква оштра и јасна подела на "добре" и "лоше", у датим примерима намерно је учињена<sup>370</sup>, како би се што снажније и очигледније нагласила неопходност да у ситуацијама из примера пружимо могућност "добрима" да се одбране<sup>371</sup>, јер они су принуђени да се бране сами, нико са стране им не може помоћи, а бране се управо на једини начин на који могу да се, са добрим изгледима за успех, одбране у конкретним ситуацијама. И поред тога, као што је напред већ показано, они иако су се бранили на једини начин који им је, при датим околностима, пружао прихватљиве изгледе да ће успети да се одбране, сви они због предузетих одбрамбених радњи, према нашем актуелном законодавству, морају бити кажњени и не постоји начин да буду ослобођени од казне. Разлог за ово лежи у томе што се, у актуелном законодавству, када се посматрају ситуације у којима је дошло до напада и њиме проузроковане одбране, захтева од свих учесника тог догађаја, назовимо то - **ЈЕДНАКА ПОДЕЛА РИЗИКА** за све што ће се десити као последица опасне ситуације проузроковане нападом. Тражи се и очекује да нападнути, чак и у ситуацијама када је потпуно недужан за проузроковање напада којим је створена опасна ситуацију у којој се сви налазе, посвети приличну пажњу томе да у што већој мери заштити добра нападача<sup>372</sup> - управо онога који је тим нападом угрозио или повредио његова добра и који је крив за настанак опасне ситуације у којој се сви налазе. Пазећи тако на нападачева добра, нападнути је принуђен да сноси ризик да и своја добра не успе да заштити довољно ефикасно, па чак и то да у оклевању и размишљању како да нападачева добра повреди што мање, не успе да заштити своја добра. Јер док он размишља и вага која одбрана би била адекватна нападу или каквом одбраном ће што мање

---

<sup>370</sup> У стварности је тешко очекивати да ће подела на „добре“ и „лоше“ бити тако јасна и чита, чему нас учи животно искуство.

<sup>371</sup> Наравно, никако не сматрам да се "добрима" у било којој ситуацији може и сме дозволити да у већој мери него што је потребно повређују добра "лоших", само зато што су називи "добри", већ овакво оштро разграничење има превасходно функцију наглашавања и лакшег увиђања да су они не само "добри" по својим карактерима и ранијем животу, већ, што је за нас много битније, да су "добри" и "исправни" и у конкретним опасним ситуацијама.

<sup>372</sup> Ословљавање једне и друге стране као „нападача“ и „нападнутог“ је искључиво ради лакшег и језгровитијег ословљавања, како се не би сваки пут користиле синтагме „на страни напада“ и „на страни одбране“, а не имплицира да се мора радити само о једној особи на страни нападнутог и једној особи на страни нападача, већ их, наравно, на свакој страни може бити више. Исто тако, оваква терминологија не имплицира ни да „нападнути“ мора бити лично нападнут, већ он може бранити и туђе добро које је нападнуто.

повредити добра нападача, за то време нападач не обуставља свој напад, како би нападнутом оставио време да о томе размисли, већ се напад и даље наставља, чиме се нападнутом, неминовно, сужава простор и временски оквир за деловање у сврху одбране.

Још једна битна околност, о којој се до сада није водило довољно рачуна приликом разматрања нужне одбране кроз анализу радњи предузетих од стране нападача и нападнутог, је та да у самом моменту започињања напада, нападач има значајну стартну предност у односу на нападнутог. Ова предност огледа се у томе што је нападач, самим чином започињања напада, у својој свести већ донео одлуку да ће предузети напад, чија је физичка манифестација само продужетак и спровођење те одлуке у дело. Са друге стране, нападнути, у самом моменту отпочињања напада није донео још увек никакву одлуку, јер његова свест најпре треба да региструје да је напад отпочео, а након тога његова воља да донесе одлуку како ће се према том нападу односити – да ли ће бежати, остати пасиван или бранити нападнуто добро. Ови психички процеси, ма колико неко брзо размишљао, непобитно захтевају одређено време. За то време напад није обустављен, већ напротив, нападач наставља да предузима радње на његовом спровођењу. Дакле, очигледно је да се, од самог почетка напада, нападнути налази у подређеном и мање повољном положају од нападача, који положај тек својим радњама (уколико се на њих одлучи) може да измени. Повољност положаја нападача у односу на нападнутог, у моменту предузимања напада, огледа се и у томе што је нападач свој страх од нападнутог и последица самог напада, очигледно у својој психи већ савладао, што несумњиво произилази из саме чињенице отпочињања напада. Са нападнутим то, наравно, не може бити случај, јер он све до момента отпочињања напада<sup>373</sup> не може бити апсолутно сигуран да ће до њега заиста и доћи, већ се може надати да ће напад можда бити избегнут, тако да он у моменту отпочињања напада још увек није имао времена да савлада страх од напада и његових последица, за

---

<sup>373</sup> Све док га нападач заиста и не отпочне. Јер све и да нападу предстоје одређена дешавања у виду расправе, свађе или претње, из којих се може наслутити или претпоставити да напад предстоји, све док напад заиста не започне, код нападнутог поред свести о могућем нападу, истовремено постоји и свест о могућности да до напада неће ни доћи, већ да ће се свађа смирити или претње остати неостварене. У осталом, сви знамо да је у животу је много чешћи случај да се свађа (па и претње) заврши само свађом, а не да се изроди у даљи физички напад.

разлику од нападача. Из овога произилази то да је нападач и у овом погледу у предности у односу на нападнутог, јер имамо сукоб нападача, који се, у самом зачетку напада<sup>374</sup>, не плаши или се плаши мање од нападнутог.

Из свега наведеног, очигледно је да се нападути, по више наведених критеријума, налази у подређеном положају у односу на нападача. Исто тако, у застанак конкретне опасне ситуације у којој су се, услед напада, нашли и нападути и нападач, увек је мање крив нападути, јер он напад није отпочео, дакле није директно створио опасну ситуацију<sup>375</sup>. Стога је очигледно да се радње нападнутог и нападача не могу посматрати на исти начин и са истим мерилима. Ово важи и приликом разматрања постојања нужне одбране и њеног евентуалног прекорачења. Наравно, очигледно је да се у овом раду заступа повољнији положај нападнутог у односу на нападача приликом разматрања и оцена њихових поступака и радњи које су предузели један према другом у насталој опасној ситуацији узрокованој нападом. Ово управо из разлога мање кривице (одговорности) нападнутог за застанак опасне ситуације у којој се обе стране налазе. Сматрамо да се нападутом, у одређеној мери која се има ценити у свакој конкретној ситуацији, мора толерисати оно што се нападачу никако не може, а то се пре свега односи на избор начина, средстава и интензитета предузете одбране. Дакле, онај који је више одговоран за застанак опасне ситуације, а то је свакако нападач, сносиће и већи ризик штетних последица које из ње могу произаћи,

Наравно, не може се дозволити очигледна несразмера у вредности добара нападача које нападути повређује бранећи своје добро, да рецимо нападути којем је нападач ударио шамар потегне пиштољ и устрели нападача како би спречио други шамар који је нападач замахнуо да му удари, али никако се не сме очекивати ни да ризик које ће и чије добро бити повређено снесе на једнаке делове. Наравно, ни приликом примене актуелне законске формулације нужне одбране од стране

---

<sup>374</sup> Наглашавамо – у самом старту напада! Страх ће у каснијим фазама напада и одбране зависити у многоме од карактеристика њихових личности и самог развоја догађаја.

<sup>375</sup> Без обзира да ли је неко раније понашање нападнутог разлог за анимозитет нападача према њему, па је тиме, посредно, мотивисало и сам напад, ипак напад отпочиње нападач. Стога, од његовог избора да ли ће тај анимозитет разрешити нападом или на други мирољубивији начин зависи и сам застанак опасне ситуације.

наших судова не захтева се и не очекује апсолутна сразмера између повређених добара нападнутог и нападача, те се води рачуна о околностима конкретног случаја, средствима која је нападнути имао за одбрану, сразмери у снази нападнутог и нападача итд. Међутим, очигледно је, а то је напред датим примерима (пре свега примером 1.) показано да постоје животно сасвим могуће и реалне ситуације у којима и поред тога што нападнути има на располагању средства којима би напад могао ефикасно да одбије уз мању повреду нападачевих добара, ипак би било потпуно погрешно и неправедно од њега очекивати да та средства и примени, јер он сам, из за њега потпуно оправданих разлога, није спреман да преузме ризик, тачније нема храбрости, да тим средствима одбије напад. Јасно је показано, приликом детаљног образлагања овог примера, да ми од њега не можемо и не смемо тражити да са нападачем "дели ризик", односно да ризикује свој и живот себи блиског лица само да би у што већој мери заштитио добро нападача. Ту се поново појављује очигледна несразмера у кривици за настанак догађаја у којем је дошло до тога да добра буду повређивана, односно у овом примеру кривица нападнутог апсолутно не постоји, јер је она у потпуности на страни нападача.

Стога, сасвим је јасно да не можемо захтевати пажњу и бригу невиног према добрима кривога, какву пажњу бисмо могли да захтевамо у ситуацијама када су и нападнути и нападач криви за то што се напад догодио, тачније када су обојица, у већој или мањој мери, допринели да до напада дође. Нарочито не можемо од "невиног" захвати толику пажњу према добрима "кривога" која би довела до тога да због те бриге и пажње буду угрожена добра која је принуђен да штити управо од напада тог истог "кривога".

Ту се појављује кључно питање - до које мере можемо нападнутом, који је недужан за настанак напада и опасне ситуације у којој се нашао заједно са нападачем, дозволити да добра нападача повреди више него што је то неопходно, зато да би заштитио добра која брани?

Мера за то је она одбрана за коју нападнути ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ да је неопходно потребна да од свога добра или добра другог одбије истовремени противправни напад.

Да ли је његово веровање да је одбрана коју је предузео неопходно потребна оправдано или није, то је фактичко питање, које ће се ценити у сваком конкретном случају, али уношењем и проширењем дефиниције нужне одбране на оправдано веровање нападнутог у неопходност радњи које је предузео, одговорност за последице напада се у знатној мери пребацује на нападача - онога ко је својим нападом и довео до ситуације да добра и једног и другог буду угрожена, односно повређена. Тиме се ризик, који је напред помињан, не дели више "на равне части", већ се ризик праведније и логичније распоређује спрам кривице за настанак опасне ситуације, тачније онај који за њу није крив, или је мање крив, сноси мањи ризик и за последице, јер ће се последице посматрати и кроз призму његове субјективне процене да ли су радње које је предузео неопходне или не, наравно водећи при томе нарочито рачуна о карактеристикама личности - његовом полу, физичкој снази, старости, занимању, животном искуству... и спрам тих карактеристика оцењивати да ли је његово веровање у неопходност радњи које је предузео оправдана или не.

Наравно да овакво проширивање дефиниције нужне одбране и пребацавање на нападача већег ризика за последице које су наступиле, узимањем у обзир и уважавањем субјективног односа нападнутог према одбрамбеним радњама које је предузео, тачније вредновање да ли је он оправдано веровао да су одбрамбене радње које је предузео оправдане или не, отвара велику могућност за разне врсте злоупотреба. Сасвим је могуће, па чак и извесно, знајући људску природу, да ће поједини покушати да злоупотребе чињеницу да се проширивањем и мењањем дефиниције нужне одбране на описани начин осетно више штити нападнути и пружају му се знатно шире могућности за одбрану, па ће тако разна прекорачења нужне одбране бити правдана тиме што је, тобоже, нападнути оправдано веровао да је управо таква одбрана неопходно потребна, иако она то, у ствари, није била. Међутим, и поред тога што је готово извесно да ће таквих покушаја злоупотребе бити, и даље сматрам да је овакво проширење дефиниције нужне одбране, оправдано и чак неопходно.

Могућност злоупотребе спречиће се узимањем у обзир конкретних околности случаја, као што су личност нападача и нападнутог, време и место напада, средства којима је напад предузет, средства која је онај који се брани имао на располагању за одбијање напада, афективно стање у којем се учесници налазе итд. Посебно ће личности нападача и нападнутог бити подробније анализирани и узимани у обзир, а нарочито њихове године, искуство, ранији живот, професија и нарочито њихово евентуално раније учешће у сукобима разних врста.

Као што у примеру број 1 од сина који је по годинама млада и неискусна особа, која је уз то и још повучени земљорадник који никада раније није учествовао ни у каквим физичким сукобима, а понајмање имао прилику да некога везује или на други начин онеспособљава, никако не можемо очекивати да ће у довољној мери моћи да се поузда у то да ће бити способан да разбојника веже и запуши му уста тако да се овај не може ослободити нити викати, па је стога синовљево веровање да разбојника мора спречити да се ослободи тиме што ће га ослободити сасвим оправдано, тако рецимо, да се на његовом месту нашао искусни професионални војник или полицајац, дакле лица која су прошла разне специјализоване обуке како да некога вежу, заробе или онеспособе, или чак и екстремни случај да су разбојници упали у домаћинство лица које је по професији затворски чувар или медицински техничар у болници за ментално оболеле, који већи део своје професионалне каријере и проводе везујући и онеспособљавајући људе за пружање отпора<sup>376</sup>, тада се никако не би могло сматрати да је оправдано веровао да је уместо везивања било нужно да разбојника онесвести. Чак да је он заиста и веровао да га мора онесвестити, то веровање не би се могло сматрати оправданим, па самим тим не би се радило о нужној одбрани.

Дакле, не би се радило о искључиво субјективном односу нападнутог према одбрамбеним радњама које је предузео, јер постојање или непостојање његовог веровања да је те радње морао предузети свакако јесте у домену субјективног, али вредновање да ли је такво његово вредновање оправдано била би предмет

---

<sup>376</sup> Додуше, нешто другачијим средствима него што су конопци које имају на располагању (лисицама, односно разним каишевима и ременима), али свеједно, способни су да препознају када је неко чврсто и поуздано везан и онеспособљен, а када није.

објективне оцене суда, која би се давала спрам свих околности сваког конкретног случаја. Дакле, проширење дефиниције нужне одбране тако да се таквом одбраном оно што учинилац ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА, јесте напуштање досадашњег претежно објективног критеријума за њену оцену, у правцу субјективног критеријума, који свакако погодује учиниоцу, али то би и даље била субјективно – објективна дефиниција.

Проширивање дефиниције нужне одбране на тај начин што би се поред тога што се захтева да је то одбрана која је неопходно потребна додало да је то и она КОЈУ УЧИНИЛАЦ ОПРАВДАНО ВЕРУЈЕ ДА ЈЕ НЕОПХОДНО ПОТРЕБНА фактички би се прошириле могућности и избор средстава које нападути има на располагању за своју одбрану. Тиме се ризик од последица предузетог напада и одговорност за њих у битној мери пребацује са нападутог на нападача, што налазимо да је оправдано. Овакво пребацавање ризика нарочито је оправдано у ситуацијама када нападути апсолутно није одговоран за наступање догађаја у којем је био принуђен да се брани. И сасвим је здраворазумски оправдано, и без икакве сумње исправно, омогућити апсолутно невином да отклони сваку ону могућност коју може отклонити да ће за његово или добро другога, које својим радњама штити, наступити штетна последица, а на уштрб добара апсолутно кривог за настанак критичног догађаја.

Тако је без икакве сумње сасвим оправдано, по сваком разумном критеријуму, омогућити сину (из примера 1.) да разбојника Н онеспособи тако што ће га претући и тиме онесвестити, јер ће тиме син умањити ризик од тога да га неће добро везати или му запушити уста, што би довело до тога да се овај евентуално ослободи и угрози животе и сина и оца. Зашто би син био дужан да сноси ризик да и он и отац настрадају због тога што пребијање и онесвешћивање разбојника није "неопходно потребно", јер би се разбојник могао онеспособити и мањом повредом његовог добра - везивањем? Зар није много боље и праведније да разбојник сноси ризик да пребијање којем га је подвргао син на њега остави можда и одређене штетне последице, јер разбојник је својим радњама<sup>377</sup> изазвао догађај из којег те

---

<sup>377</sup> Упадом у кућу оца и сина и њиховим заробљавањем под претњом оружјем.

штетне последице могу проистећи, а ни у најмањој мери га није изазвао син, јер разбојнике нити је звао својој кући, нити их је на било који начин провоцирао да пљачкају њега и оца.

Јасно је да се одговорност за штетне последице не може и не сме на једнак начин делити између оних који су догађај из којег су те последице проистекле створили и оних који у његовом настанку немају никакав удео. Расподела ризика за штетне последице догађаја, тако да их у већој мери сноси кривац за настанак тог догађаја, од оног ко га није скривио, представљала би и својеврсну меру одвраћања од напада разних врста.

Наиме, свима нам је добро познато да међу правним лаицима у нашој земљи влада веровање да је у Сједињеним Америчким Државама дозвољено власнику имања да упуца било кога ко без дозволе крочи на његов посед. Ово, наравно, није тачно<sup>378</sup>, већ се и тамо, као и овде, за било какво деловање према лопову или провалнику захтева да је он угрозио домаћина, али то многи радо истичу као аргумент када се поведе разговор на тему како кад код нас када затекнеш лопова или разбојника у кући не смеш ништа да му учиниш, већ мораш на њега да пазиш више него на себе.<sup>379</sup> Овакво веровање, влада и међу добрим делом популације у САД и, иако је погрешно, њихова администрација намерно не ради на томе да овакво веровање становништва оповргне. Ово из разлога, што такво веровање, иако нетачно, служи као мера одвраћања од незаконитих и недозвољених упада на туђе поседе, па тиме, последично и до смањења броја пљачки и крађа.<sup>380</sup>

---

<sup>378</sup> У САД свака од њихових држава, својим посебним законима тзв. *Self defense laws*, прописује начин и услове под којима власник имања може отворити ватру на онога ко је без дозволе крочио на његов посед, али апсолутно ни једна од држава не дозвољава да се ватра отвори само због чињенице да је неко недозвољено ушао на имање, већ морају да буду испуњени и други услови, а пре свега да је власник имања директно и озбиљно угрожен од стране уљеза. – <https://www.findlaw.com/criminal/Self-Defense-Law:Overview>, <https://www.law.cornell.edu/Trespass>

<sup>379</sup> Ово, на жалост, јесте донекле тачно. Сетимо се само познатог случаја о којем је годинама писано у свим домаћим дневним новинама и порталима - случаја Сашка Богеског из Београда који је затекао на делу провалника који му је у току ноћи провалио у стан у којем су у том моменту, поред Саше, спавали и његова супруга и деветогодишња ћерка, те се сукобио са провалником који је био наоружан шрафцигером, којом приликом га је избо ножем, од којих повреда је провалник касније преминуо. Због овога је Сашко провео месец дана у притвору, а случај још увек није правноснажно окончан.

<sup>380</sup> Као потврда да америчка администрација не ради на оповргавању оваквог погрешног веровања међу становништвом је и чињеница да је у САД дозвољено на своје имање истаћи таблу са



Сличан позитиван ефекат одвраћања од напада разних врста, и уопште примене силе у решавању конфликта, након што би се прочуло међу грађанима, без сумње би имало и напред описано веће пребацивање одговорности за штетне последице напада на онога ко га је скривио. Наравно, имало би и додатан позитиван ефекат који би се огледао у томе да би се грађани одвраћали и од тога да провоцирају, тачније изазивају конфликте, те да се у њима служе нужном одбраном, јер тада не би били невини за настанак критичног догађаја, већ би напротив одговорност у тим случајевима била у већој мери пребацивана на њихову страну.

Оваква неједнака расподела одговорности за настанак штетних последица напада, која би зависила од околности сваког конкретног случаја, служила би као својеврсни регулаторни механизам који би обезбеђивао да невини или мање криви увек буду у већој мери заштићени од кривих или "кривљих", чиме би постизало то да у сваком конкретном случају постоји јасна могућност да се дође до правилног и праведног решења.

Овај регулаторни механизам служио би и као гаранција да измењена дефиниција нужне одбране, по којој би се ценило и да ли је веровање нападнутог да се мора бранити на начин на који се бранио оправдана или није, доведе до тога да нападнути буде презаштићен, а нападач остављен на његову милост и немилост у погледу избора начина и интензитета одбране. Толеранција према средствима и начину одбране била би, дакле, далеко већа код апсолутно недужних за настали напад, али би се знатно рестриктивније ценила код оних који су нападу допринели.

Што се тиче проширења дефиниције нужне одбране у том правцу да се у њему више не инсистира бескомпромисно на истовремености напада и одбране, већ да се предложеним изменама иста прошири (о чему је детаљно образлагано у анализи Примера 2 - 4), тако да се дозволи процена нападнутог да ли је и колико извесно да ће напад на добро које штити заиста наступити или неће, па да се, спрам

---

упозорењем да ће бити пуцано на сваког ко недозвољено крочи на посед - "Trespassers will be Shot". Наравно, овакво упозорење власника неће ослободити кривичне одговорности ако онога ко је крочио упуца, а да за то није имао ваљан и оправдан разлог, ближе прописан законима сваке од појединачних америчких држава.

ваљаности те процене, његове радње сматрају нужном одбраном, њеним прекорачењем или пак кривичним делом<sup>381</sup>, свесни смо бројних опасности и проблема које овакво проширење може донети. Ови проблеми пре свега би могли наступити у пракси и то у виду покушаја злоупотреба овако проширеног појма нужне одбране. Пре свега на тај начин што би учиниоци, под маском некакве заштите од напада на њих који, по њима, извесно предстоји у будућности, то злоупотребили да се обрачунају са својим непријатељима или лицима према којима осећају анимозитет, а да то после лажно покушају да представе као спречавање будућег напада од стране тих лица.

И поред, сасвим реалне и очекиване, опасности од покушаја оваквих и сличних злоупотреба, ипак сматрамо да би користи које би проширење појма нужне одбране у правцу одустанка од искључивог инсистирања на истовремености напада и одбране, који је искључиво објективни критеријум, и додавањем у дефиницију једног превасходно субјективног критеријума, а који би зависио превасходно од нападнутог, биле далеко веће од потенцијалне штете. Ово неопходно субјективно проширење дефиниције нужне одбране постигло би се додавањем у дефиницију (у делу дефиниције који се односи на противправни напад) следећег: *противправан напад који непосредно предстоји или противправан напад за који учинилац има јак основ да верује да ће извесно наступити.*

Стога би, у складу са свим напред наведеним, коначан предлог измена и допуна дефиниције нужне одбране из чл.19. ст.2. Кривичног законика био такав да она гласи:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од свог добра или добра другог одбије истовремени противправан напад, противправан напад који непосредно предстоји или противправан напад за који учинилац има јак основ да верује да ће извесно наступити.*

---

<sup>381</sup> Уколико му је процена о извесности напада погрешна.

## 4. ОДНОС НЕЖНЕ ОДБРАНЕ И КРАЈЊЕ НЕЖДЕ

Кривични законик РС осим нужне одбране као основ за искључење противправности прописује и крајњу нужду. За разлику од нужне одбране, која као кривичноправни институт има вишевековну традицију, крајња нужда је у кривично законодавство као посебан институт уведена тек у 19. веку. Иако се за крајњу нужду мођже рећи да је тековина новијег времена њени зачеци потичу из давне просшлости.

### 4.1. Историјски развој крање нужде

Први правни споменик за који се са сигурношћу може рећи да је на систематичан начин регулисао крајњу нужду је Кривични законик Марије Терезије (*Constitutio Criminalis*) из 1768. године. Међутим, то не значи да поједини фрагменти овог иснтитута нису постојали и раније.

У робовласничком периоду најзначајнија вредност је била имовина. Она је, у том периоду, уживала већу заштиту од слободе, телесног интегритета па и од људског живота. Стога, није ни чудо што римско право, као најзначајнији извор савременог права, крајњу нужду регулише само као појединачне случајеве, најчешће у домену грађанског права.<sup>382</sup>

Ни феудално право, иако се најдуже примењивало, није дало значајан допринос развоју крајње нужде. Наиме, у ранофеудалној и сталешкој феудалној држави и њеном праву институт крајње нужде није био познат. До прогреса кривичног права долази тек у касном феудализму када Карло V 1532. године издаје Општи немачки кривични законик (*Cosnstitutio Criminalis Carolina*). Међутим, иако је овај акт представљао узор кривичног законодавства, крајња нужда ни тада

---

<sup>382</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 133.

није била конституисана као општи институт већ је само фрагментарно регулисана.<sup>383</sup>

Велике промене у кривичноправном третману крајње нужде уследиле су тек два века касније доношењем *Constitutio Criminalis* за време Марије Терезије. Начин на који је овај институт регулисан се значајно разликује од данашњег. Крајња нужда је била призната само у случају афекта (срџба, страх, радост и сл.) под следећим условима:<sup>384</sup>

- Да није скривљена;
- Да између опасности која је претила и повреде туђег правног добра постоји еквиваленција;

Значај овог акта за институт крајње нужде је што је поставио начела нескривљености стања нужде и сразмерности између претеће опасности и зла којом је опасност отклоњена.<sup>385</sup>

Буржоаско кривично право, такође, није познавало крајњу нужду као општи институт. Француски кривични законик из 1810. године, као најпрогресивнија правна реликвија тог времена, је у члану 64 прописао:<sup>386</sup>

*„Нема ни злочина ни престапа ако је окривљени у време извршења радње био у стању душевне поремећености или ако је био принуђен силом којој се није могао одупрети.“*

Аустријски кривични законици из 1803. и 1851. годинеу члану 2 прописују:

*„Не може се урачунати као злочинство она радња или пропуст која је извршена у неодољивој сили или правденој нужној одбрани.“*

Готово идентично решење садржао је и пруски кривични законик из 1851. године. Као што се може видети, сви ови кривични законици су неке случајеве

---

<sup>383</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 134.

<sup>384</sup> *Ibid.*

<sup>385</sup> Токић, И. (2006). Крајња нужда у кривичном праву, у: Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ : прилози пројекту 2006. књига 5., стр. 247.

<sup>386</sup> Кондић, Љ. (1977). Одабрани извори из Опше историје државе и права, Савремена администрација, Београд, стр. 218-219.

крајње нужде решавали у оквиру појма неурачунљивости и неодољиве силе.<sup>387</sup> Упоредјујући сва ова решења са решењем крајње нужде у *Constitutio Criminalis*, по мишљењу неких аутора, крајња нужда је поново враћена стању неурачунљивости што је последица Кантовог и Фојербаховог учења о неурачунљивости.<sup>388</sup>

Немачки Кривични закон из 1871. године у члану 54 садржи општи појам института крајња нужда. Одредба овог члана прописује да дело, које изврши особа у нескривљеном стању нужде ради спасавања од непосредне опасности свог живота и тела или живота и тела сродника, уколико се та опасност на други начин не може отклонити, није кривично дело.<sup>389</sup> Домашај крајње нужде у овом Кривичном законнику и другим кривичним законцима донетих по угледу на овај, сводио се само на одбрану свог живота и тела и живота и тела сродника. Заштита других правних добара није била обухваћена овим институтом.

На територији Србије крајња нужда, као самостални институт, регулише Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године. Члан 25 овог Закона гласи:

*„Неће се казнити ко учини какво дело да од себе или кога другога одклони истовремену, на други начин неотклонљиву нескривљену опасност за живот, тело, слободу, част, имовину или које друго добро, ако повреда коју је он тим делом учинио, није већа од опасности; У противном случају суд може ублажити казну по слободној оцени.*

*Овај пропис се не може применити према ономе ко је дужан да се излаже опасности.“*

Анализирајући напред наведену норму, карактеристике крајње нужде су:<sup>390</sup>

- Стање нужде представља отклањање опасности од било ког правног добра учиниоца, које се није могло отклонити на друг начин;
- Код стања нужде закон допушта спасавање и туђег правног добра;

<sup>387</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 135.

<sup>388</sup> Бабић, М. (1987). Крајња нужда у кривичном праву, Правни факултет, Бања Лука, стр. 19.

<sup>389</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 135.

<sup>390</sup> Чубински, М., *op. cit.*, стр. 86.

- Нанета повреда не треба бити већа од опасности;
- За ексцес крајње нужде допуштено је ублажавање казне,
- Стање нужде не извињава лице код кога постоји дужност да се излаже опасности.

Овај Закон је крајњу нужду регулисао као основ за искључење кажњивости. Ексцес крајње нужде није изричито наглашен али јесте предвиђен. Он постоји у случају када је повреда правног добра већа од отклоњиве опасности. Анализирајуће особености крајње нужде проф. Чубински уочава разлике између овог института и института нужне одбране. Између њих постоји суштинска разлика. Наиме, код нужне одбране напад реално постоји, а код крајње нужде постоји опасност за правна добра. Друго, код нужне одбране одбијање напада се врши угрожавањем правног добра нападача, а код крајње нужде су то правна добра трећих лица „која нису ни у чему крива“. Из тог разлога стање нужде не губи карактер противправности али је некажњиво. Ту се, дакле, не сукобљавају право и неправо већ су у колизији дава права што чини суштину стања нужде.<sup>391</sup>

У Кривичном законнику ФНРЈ из 1947. године одредба о крајњој нужди је гласила:

*„(1) Нема кривичне одговорности за дела учињена крајњој нужди.*

*(2) Дело учињено у крајњој нужди, ако је учињено ради отклањања од народне власти, од личности и права лица која је у опасности или од личности и права неког другог и истовремено неизазване опасности која се у датим околностима није могла отклонити на други начин, и ако је при том причињено зло мање од отклоњеног.*

*(3) Нема крајње нужде кад је учинилац био дужан да се излаже опасности.“*

Крајња нужда је, као и нужна одбрана, овим закоником предвиђена као основ за искључење кривичне одговорности. У теорији али и у пракси овако формулисана одредба изазвала је недоумице које су настале услед непрецизности у

---

<sup>391</sup> Чубински, М., *op. cit.*, стр. 86.

законској формулацији овог института. Проблем се, пре свега, односио на израз „неизазвана опасност“ при чему није изричито наведено да ли се она односи на свесно или несвесно изазвану опасност.

Кривичним закоником из 1951. године (члан 12) крајња нужда се регулисала као у законодавствима већине земаља. По новом решењу она је била основ за искључење кривичног дела. У овој законској одредби се потенцира на сразмерности повреде другог добра и опасности која је претила добру које се штити, а по први пут се предвиђа и ексцес крајње нужде за коју је прописана могућност блажег кажњавања.

Законом о изменама и допунама КЗ-а из 1959. године извршена је значајна измена и код института крајње нужде. Њоме се више није штитио претежни интерес, а примена је била допуштена само када су у питању добра исте вредности. Новелираном одредбом су раздвојени случајеви када може доћи до ублажавања, а када до ослобађања од казне.<sup>392</sup>

Кривични закон из 1977. године је крајњу нужду регулисао на исти начин као закон из 1959. године. Разлике у формулацији су биле стилске природе. Каснији кривични закони (КЗ СРЈ, КЗ СЦГ, КЗ РС из 2005. год) крајњу нужду прописују на исти начин.

## **4.2. Суштина и садржина крајње нужде**

### ***4.2.1. Појам крајње нужде***

Са аспекта кривичног права нека понашања која су забрањена и проглашена кривичним делом, под одређеним условима, могу бити допуштена и друштвено прихватљива. То су понашања која су допуштена у стању нужде у које, осим нужне одбране, спада и крајња нужда.

---

<sup>392</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 141.

Иако су крајња нужда и нужна одбрана два слична института разлика међу њима је суштинска. Док се у нужној одбрани ради о сукобу права и неправа код крајње нужде је ситуација деликатнија јер се ради о сукобу два субјективна права, права које је угрожено и које се спасава и права које треба жртвовати да би се спасило добро које је у опасности.<sup>393</sup>

У најопштијем смислу, крајња нужда представља стање присутне опасности које се може отклонити повредом заштићених интереса другог лица.<sup>394</sup> Овако одређена крајња нужда је позната у свим гранама права. Кривичноправно одређење се разликује од свих осталих. Разлика се огледа у чину отклањања опасности. То значи да, уколико се опасност отклања радњом која представља кривично дело, ради се о кривичноправној крајњој нужди.<sup>395</sup> Крајња нужда се односи на ситуације у којима се добра која се налазе у непосредној опасности могу спасити само жртвовањем добара која припадају трећим лицима. Такво жртвовање је допуштено уколико су испуњени услови предвиђени законом. Признавање крајње нужде оправдава се човековом урођеном особином да у сукобу сопственог интереса са туђим, у коме је неизбежно оштећење једног, човек стане у одбрану свог интереса.<sup>396</sup> Основни предуслов за примену института крајње нужде јесте постојање нужде односно да учинилац у одређеној ситуацији буде принуђен да поступи онако како је поступио. Међутим, одговор на питање када заиста постоји стање нужде у кривичноправном смислу представља веома комплексан проблем који се у теорији кривичног права регулише различито.

Према једном схватању, при оцени стања нужде треба поћи од околности да ли постојећи правни ред штити добро које је нападнуто или коме прети опасност. У условима у којима правни ред није у могућности да пружи заштиту то право се, путем нужне одбране и крајње нужде, уступа појединцу овашћујући га да се супротстави нападу или отклони опасност која прети његовом или туђем добру. Као услов за постојање нужде код нужне одбране се не поставља однос вредности

---

<sup>393</sup> Бачић, Ф. (1986). Кривично право - опћи дио, *op. cit.*, стр. 215.

<sup>394</sup> Бабић, М. *op. cit.*, стр. 58.

<sup>395</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 248.

<sup>396</sup> Аћимовић, М. (1937). *op. cit.*, стр.102.



нападнутог добра и вредности нападачевог добра као код крајње нужде где се та еквиваленција захтева.

Крајња нужда се у српском кривичном праву различито дефинисала. У Кривичном закону Краљевине Југославије крајња нужда се назива *стање нужде* које постоји када лице изврши одређено дело којим од себе или другог отклони истовремену, на други начин неотклонљиву опасност за живот, тело, част, имовину или неко друго добро под условом да повреда коју је извршио није већа од опасности. Да би било некажњиво, дело које је извршено у стању нужде мора испунити неколико услова који се тичу наступајуће опасности. Она мора бити:<sup>397</sup>

- Истовремена;
- На други начин неотклонљива;
- Нескривљена;

Истовремена опасност није опасност која може наступити у ближој или даљој будућности већ је опасност која је непосредно наступила. Неотклоњива опасност је она која се не може отклонити ни на који начин већ само повредом правног добра трећег лица. Нескривљена опасност је опасност која је настала без кривице лица које је, због те опасности, повредило туђе правно добро. Кривица је обухватала само умишљај.

Иако се ради о колизији два права, нужном одбраном се не може повредити свако туђе правно добро већ се мора поштовати „социјална праведност“<sup>398</sup> која подразумева да вредност добра које се угрожава не сме бити веће од вредности добра које се спашава. У Кривичном закону из 1947. године крајња нужда се дефинише као отклањање истовремене, неизазване опасности која прети народној власти, личности и правима лица, и која се на други начин у датим околностима није могла отклонити. Према оваквој законској одредби обележја крајње нужде су:

- Отклањање опасности која прети народној власти, личности и правима лица;

---

<sup>397</sup> Чубински, М., *op. cit.*, стр. 86.

<sup>398</sup> *Ibid*, стр. 87.

- Опасност треба бити неотклоњива на други начин, неизазавана и истовремена;

Теримин „неизазавана опасност“ је изазвао многе недоумице код тумачења ове одредбе у теорији и пракси и због тога је у Кривичном законнику из 1951. године одредба о крајњој нужди потпуно измењена. Крајња нужда постоји када учинилац од себе или другог отклони истовремену, нескривљену опасност, која се на други начин није могла отклонити под условом да је зло које се наноси мање од зла које је претило. Концепт заштите претежнијег интереса је напуштен у Кривичном законнику из 1959. године када је нужна одбрана била дозвољена за отклањање опасности од свог или туђег добра, а да при томе учињено зло не буде веће од опасности које је претила.

У Кривичном законнику из 1977. године крајња нужда је дефинисана на исти начин као у претходном законском решењу. Готово идентичну дефиницију садржи и актуелни Кривични законик. Према законској дефиницији крајња нужда постоји када је кривично дело учињено ради тога да учинилац отклони од свог добра или добра другог истовремену нескривљену опасност која се на други начин није могла отклонити, а при томе учињено зло није веће од зла које је претило.<sup>399</sup>

#### **4.2.2. Правна природа крајње нужде**

Крајња нужда обухвата различите и веома сложене ситуације. Због тога у теорији влада мишљење да је немогуће све случајеве обухватити једном јединственом одредбом. Најспорније питање код овог института јесте њен правни основ односно због чега не треба казнити лице које изврши дело у крајњој нужди.<sup>400</sup> Мишљења о садржини крајње нужде се могу поделити у две основне групе:<sup>401</sup>

- Монистичке (јединствене) теорије

---

<sup>399</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 20 став 2.

<sup>400</sup> Радовановић, М. (1975). *op. cit.*, стр. 103.

<sup>401</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 248-249.

- Теорије диференцирања (мешовите теорије)

Према монистичким теоријама крајња нужда је јединствен институт те, по њима, постоји један критеријум за одређивање њене правне природе односно основа некажњавања. Став о јединствености тј. вредновању свих случајева крајње нужде на истоветан начин потиче од Канта, према коме је основ некажњавања противправност. У домаћој литератури овај став је заступао проф. Живановић према чијем схватању стање нужде искључује кажњивост „онога који у том случају дела“.<sup>402</sup> У зависности од тога шта се сматра основом некажњавања монистичке теорије се могу поделити на:<sup>403</sup>

- Субјективне;
- Објективне.

Присталице субјективних теорија оправданост за некажњавање дела извршених у стању нужде виде у психичком стању учиниоца тог дела због тога крајњу нужду виде као основ искључења кривице. Наиме, по теорији психолошке принуде, због пресије изазване опасношћу, човек се не може понашати разумно и рационално (урачунљиво) па се од њега не може захтевати поступање које је усаглашено са нормама.<sup>404</sup> Према теорији застрашења, у стању нужде код извршиоца нема страха од казне па се сврха казне не може постићи.<sup>405</sup> Није спорно да опасност која прети нечијем правном добру може код тог лица изазвати афективно стање које утиче на урачунљивост. Међутим, то не мора увек бити случај. Не може се рећи за лице које отклања опасност од туђег правног добра да је поступило у афективном стању. Субјективним теоријама се замера што утицај стања нужде везује за све случајеве крајње нужде.<sup>406</sup>

Присталице објективних теорија дело извршено у крајњој нужди не сматрају кривичним делом јер му недостаје противправност. Стање нужде, наиме, учиниоцу

---

<sup>402</sup> Живановић, Д. (1921). Кривично право - општи део, *op. cit.*, стр. 143.

<sup>403</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 144.

<sup>404</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 249.

<sup>405</sup> *Ibid.*

<sup>406</sup> *Ibid.*

даје право да предузме радњу којом отклања опасност.<sup>407</sup> Иако су ове теорије различите свима је заједничко да основ за некажњавање учиниоца за дело извршено у крајњој нужди налазе изван учиниоца. Ти разлози су објективне природе<sup>408</sup> и могу бити веома различити. Укривичноправној литератури се као значајне наводе следеће теорије:<sup>409</sup>

- Теорија настала на основу школе природног права;
- Колизiona теорија;
- Теорија супсидијаритета јавне одбране.

Вршењем неког дела у стању нужде правни поредак престаје да важи и уступа место природном праву које допушта одбрану самог себе чак и угрожавањем туђег правног добра. Ово схватање заступале су присталице теорије о учењу природноправне школе.

Према колизionoј теорији, с обзиром да се ради о два правом заштићена добра, правни поредак мора препустити случају које ће правно добро заштитити на рачун другог јер нема разлог да предост да било ком добру.

Према теорији супсидијаритета уколико друштво није у могућности да заштити правно добро појединца не може му одузети право да он сам врши заштиту свог добра.

Теорије диференцирања (мешовите теорије) некажњавање дела извршеног у крајњој нужди оправдавају не само једним основом већ за различите ситуације одређује другачије основе.<sup>410</sup> Код решења крајње нужде могу се јавити две ситуације:

- Прва ситуација постоји када се жртвује добро које је мање вредности од добра које је у опасности. Интерес друштва, овом случају, је да заштити добро веће вредности. Дело којим се жртвује добро мање вредности, стога, не може бити противправно.

---

<sup>407</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 133.

<sup>408</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 145.

<sup>409</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 133.

<sup>410</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 250.

- Друга ситуација настаје када су у сукобу добра исте вредности. Друштво је, у овом случају, заинтересовано за заштиту оба добра подједнако па и једном и другом признаје право на крајњу нужду. Овде се као основ за искључење кривичног дела у крајњој нужди узима кривица учиниоца. Под утицајем ових теорија у законодавствима неких земаља су предвиђене две врсте овог института: крајња нужда која искључује кривицу и крајња нужда која искључује противравност.

Истицање различитих основа за признавање права на крајњу нужду није само од теоријског значаја већ производи различите кривичноправне последице. Уколико се делу извршеном у крајњој нужди искључи противправност лице чије се добро повређује нема правно на нужну одбрану и крајњу нужду и дужно је да повреду трпи зато што лице које поступа у крајњој нужди не поступа супротно нормама позитивног права.<sup>411</sup> У случају једнакости правних интереса то право ће имати, јер противправност дела то омогућује.<sup>412</sup> Наиме, када се ради о добрима исте вредности дозвољено је коришћење крајње нужде у случајевима када опасност проистиче из вршења права на крајњу нужду. То значи да је крајња нужда на крајњу нужду дозвољена за разлику од нужне одбране код које то није дозвољено. Међутим, уколико се спашава добро веће вредности носилац жртвованог добра нема право на крајњу нужду, а уколико би повредило правно добро лица које је првобитно било у стању нужде прекорачио би границу крајње нужде.<sup>413</sup>

Уколико би у обзир дошла примена и нужне одбране и крајње нужде, због односа специјалитета, предност би требало дати нужној одбрани јер се она односи на само једну врсту опасности која произилази из противправног напада човека. У случају да опасност потиче од људске радње и испуњени су услови и за нужну одбрану одредбе о нужној одбрани имају предност јер су посебног карактера.<sup>414</sup>

---

<sup>411</sup> Fabrizzu, E. E. (2002). *Strafgesetzbuch, Kurz-Kommentar*, Wien, стр. 64.

<sup>412</sup> Ђокић. И. (2006). *op. cit.*, стр. 250.

<sup>413</sup> Стојановић, З. (2011). Однос крајње нужде са нужном одбраном, *Ревизија за криминологију и кривично право*, вол 49, бр. 2-3, стр. 15.

<sup>414</sup> Seelman, K. (2007). *Stafrecht I, Basler Kommentar*, 2 auflage, стр. 344.

У савременој кривичноправној теорији преовлађује схватање да кривично дело извршено у крајњој нужди није кривично дело због недостатка елемента противправности. У домаћој теорији правни основ крајње нужде се, такође, налази у недостатку противправности.<sup>415</sup>

Иако крајња нужда и нужна одбрана у нашем кривичном праву имају исто дејство, по својој правној природи и по својим основама ова два института се знатно разликују због тога што се у крајњој нужди ради о сукобу два права, а у нужној одбрани о сукобу права и неправа. Због сукоба два права код крајње нужде услови под којима је дозвољена повреда туђег правног добра су веома строго постављени.<sup>416</sup> Код нужне одбране повређује се правно добро лица које врши противправни напад, а код крајње нужде се повређује правно добро лица које нема никакве везе са изазваном опасношћу због чега су законски услови за њено постојање знатно строжи.

### 4.3. Елементи крајње нужде

Из законске дефиниције појма крајње нужде произилази да је овај институт резултат постојања два стања:<sup>417</sup>

- Стања опасности;
- Стања нужде да се опасност отклони.

То значи да су основни елементи крајње нужде опасност и отклањање опасности. За признавање права на крајњу нужду у сваком конкретном случају морају кумулативно бити испуњени одређени услови на страни оба елемента. Испуњењем тих услова може се рећи да је дело извршено у крајњој нужди.

<sup>415</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 134.

<sup>416</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 145.

<sup>417</sup> Ђурђевић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ., *op. cit.*, стр. 41.

### 4.3.1. Услови за постојање опасности

У кривичном праву се опасност дефинише као зло којим се угрожава безбедност неког добра и прети да доведе до његовог оштећења или уништења.<sup>418</sup> Под опасношћу се подразумева свака могућност повреде или угрожавања правног интереса неког лица.<sup>419</sup> О појму и садржини опасности у кривичноправној догматици постоје супротна мишљења. По једном мишљењу опасност је имагинаран појам који не постоји као реалан феномен. Уколико је повреда неког добра могућа онда ће до ње неизоставно доћи, а ако није настала, то значи да није била могућа.<sup>420</sup> Према другом схватању, постојање опасности је реална објективна и стварно постојећа категорија. Уколико постоји могућност повреде неког добра, иако до повреде није дошло, опасност постоји. Ово схватање је усвојено у домаћој кривичноправној литератури.<sup>421</sup> О мерилу за процену опасности, такође, постоје различита схватања. У нашем кривичном законодавству је усвојена комбинација објективно субјективног мерила, према којој опасност треба проценити према објективном *ex ante* критеријуму, према коме се могућност процене од стране просечног човека, у уобичајеним животним околностима и ситуацијама, узима као критеријум за процену опасности.<sup>422</sup>

Док је код нужне одбране носилац опасности искључиво човек код крајње нужде извори опасности могу бити природне силе, животиње, ствари и човек. Услови за постојање крајње нужде који се односе на опасност су:<sup>423</sup>

- Да се њоме угрожава било које правом заштићено добро;
- Да је истовремена;
- Да је нескривљена;

---

<sup>418</sup> Јовановић, Љ. (1995). *op. cit.*, стр. 12.

<sup>419</sup> Чејовић, Б. (1985). Кривично право у судској пракси - општи део, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд, стр. 86.

<sup>420</sup> Ђокић, И. (2005). Крајња нужда у Кривичном законикау, стр. 73-74. Преузето са: [https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Krajnja\\_nuzda\\_u\\_Krivicnom\\_zakoniku.pdf](https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Krajnja_nuzda_u_Krivicnom_zakoniku.pdf) (30.10.2020).

<sup>421</sup> Ђурђевић, В. Јовашевић, Д., Здравковић, Љ., *op. cit.*, стр. 42.

<sup>422</sup> Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., (2001). Основи искључења кривичног дела, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 107.

<sup>423</sup> Стојановић, З. (2018.) Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 125.

- Да је стварна;

Стање нужде може постојати само ако постоји опасност која угрожава неко правом заштићено добро. Опасност која не прети никоме и ничему не може засновати стање нужде.<sup>424</sup> Кривични законик Републике Србије не поставља ограничења по питању добара која се могу штитити од опасности за разлику од Кривичног законика Краљевине Југославије у коме су изричито наведена та добра. Међутим, иако не постоје ограничења ипак су то правна добра која су по свом карактеру и природи најзначајнија: живот, телесни интегритет, слобода, имовина.

У законодавствима у којима постоји више основа за утврђивање права за крајњу нужду ово питање је решено на други начин. Код крајње нужде која искључује противправност ограничавају се добра која могу бити повређена. Код крајње нужде која искључују кривицу ограничавање се врши на основу подобности тих добара за заштиту. Не може свака опасност бити релевантна са становишта крајње нужде. То мора бити опасност која непосредно угрожава неко правом заштићено добро. При томе није од значаја да ли је она усмерена против правног добра лица које је отклања, или против правног добра неког другог лица. Наш правни систем дозвољава правну заштиту добара која припадају другим лицима (тзв. нужна помоћ) при чему се не захтева постојање неког односа између лица чије се добро налази у опасности и лица које опасност отклања.<sup>425</sup>

У одређивању временског оквира крајње нужде већина законодавстава прописује да опасност мора бити постојећа, актуелна, тренутна, садашња и истовремена са радњом њеног отклањања. Истовременост означава паралелизам односно временско подударње између опасности и радње лица које је отклања.<sup>426</sup> Међутим, с обзиром да се радња отклањања предузима кад опасност већ постоји, не може се рећи да је истовремена већ да је постојећа. Због тога се, у упоредном законодавству, користе термини: садашња, присутна, непосредна, актуелна и сл.

---

<sup>424</sup> Бабић, М., *op. cit.*, стр. 118.

<sup>425</sup> Тхаовић, Ј. (1956). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 97.

<sup>426</sup> Воук В. (1962). Крајња нужда у кривичном праву, Савез удружења правника Југославије, Београд, стр. 21.



Истовремена опасност може бити:<sup>427</sup>

- Актуелна (тренутна) – код које зло може непосредно наступити;
- Опасност која прети дужи временски период али зло може наступити сваког тренутка;
- Опасност која се не реализује непосредно али је у каснијем периоду њено отклањање повезано са великим ризицима или је немогуће;

Опасност која прети дужи временски период, а зло може наступити сваког тренутка и опасност која се не реализује непосредно, али је њено отклањање повезано са великим ризицима или је немогуће називају се трајном опасношћу. То је, дакле, опасност која траје дужи временски период. С обзиром да ризик од наступања зла постоји у сваком тренутку, опасност која прети дужи временски период, код које зло може наступити у сваком тренутку, се у литератури сматра трајном опасношћу, а будући да је код ње потенцијални наступ зла временски близак, она припада категорији истовремене опасности.<sup>428</sup> У литератури се неодложност опасности сматра одлучујућим критеријумом за присутност опасности која се не реализује непосредно али је у каснијем периоду њено отклањање повезано са великим ризицима или је немогуће. Неодложност опасности као мерило истовремености у случајевима крајње нужде користи немачко законодавство. Наиме, опасност је присутна онда када се на основу искуства зна да ће наступити штета уколико се при тренутном развоју догађаја одмах не предузму мере ради отклањања опасности.<sup>429</sup>

У домаћој кривичнопрајној теорији и пракси право на крајњу нужду се признаје само ако је опасност истовремена. Сматра се да истовременост постоји све док траје. Према већинском мишљењу, сматра се истовременом и опасност која непосредно предстоји. Разлике, ипак, постоје код одређивања непосредне опасности. Према једној варијанти непосредна опасност постоји кад је толико близу да се сваког тренутка може очекивати повреда правног добра. По другом

---

<sup>427</sup> Мартиновић, И. (2010). Трајна опасност као облик истодобне опасности у оквирима крајње нужде, *Хрватски љетопис за казно право и праксу*, вол 17, бр. 2, стр. 876-877.

<sup>428</sup> *Ibid*, стр. 880.

<sup>429</sup> *Ibid*, стр. 886.

мишљењу непосредна опасност може бити и опасност која је неизбежна па је неопходно предузети мере ради њеног отклањања како би се сачувало угрожено добро.<sup>430</sup> Још један услов за признавање права на крајњу нужду коју прописује законодавац је нескривљеност опасности. Опасност је нескривљена ако је наступила без кривице лица која се налази у опасности. Супротно, уколико то лице само изазове опасност по своје правно добро (умишљајно или нехатно), при отклањању те опасности се не може позвати на крајњу нужду<sup>431</sup> већ ће одговорати за кривично дело извршено у току отклањања опасности. Око овог услова постоје два спорна питања.<sup>432</sup> Прво питање се односи на то да ли свест учиниоца треба да обухвати само опасност или, поред тога, и чињеницу да се она може отклонити само повредом туђег правног добра. Друго питање се односи на неопходност нескривљености као услова за оправданост примене крајње нужде.

Мишљење неких аутора је да скривљеност треба да обухвати умишљај или нехат само у односу на опасност, што значи да је опасност скривљена уколико је неко лице умишљајно или нехатно проузроковало опасност и приликом њеног отклањања повредио туђе правно добро. Мишљење друге групе аутора је да лице чије је правно добро угрожено осим што је предвидео или могао да предвиди опасност за своје правно добро, треба да је предвидео или морао да предвиди и то да ће своје правно добро спасити само повредом туђег правног добра.<sup>433</sup> Умишљајна скривљена опасност искључује могућност позивања на крајњу нужду. Међутим, уколико је опасност скривљена нехатно учинилац се може блаже казнити.<sup>434</sup>

Психички однос учиниоца у моменту предузете радње мора обухватити и свест да ће радња коју је предузео створити опасно стање правно заштићеног добра. Извршиоцу тих радњи могу се ставити на терет само оне радње које су у тој ситуацији предвидљиве. Друго питање које се може поставити у вези са

---

<sup>430</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 253.

<sup>431</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Ј. (2004). *op. cit.*, стр. 45.

<sup>432</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 253.

<sup>433</sup> Зуглија С. (1920). Стање нужде, Велики Бечкерек, стр. 45.

<sup>434</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 20 став 3.

скривљеношћу као неопходним условом за признавање права на крајњу нужду јесте оправданост постојања овог услова. Теоретска схватања овог питања се могу сврстати у две крајности. Према мишљењу једних скривљеност није елемент који треба да условљава позивање на крајњу нужду јер лице које се нашло у опасности није одлучно како се нашло у опасности већ како да се из ње избави.<sup>435</sup> Друга група теоретичара оспорава постојање сразмерности као неопходног услова за примену крајње нужде јер нема смисла бити благонаклон према учиниоцу који повређује туђа правна добра штитећи своја у ситуацији коју је сам скривио.<sup>436</sup>

Учиниоцу кривичног дела у крајњој нужди се ово право може признати само ако је опасност која је претила његовом или туђем правном добру стварна, тј. ако она објективно, реално у стварном свету постоји односно да је наступила или да непосредно предстоји. Опасност непосредно предстоји када се са сигурношћу, реално, објективно претпоставља да ће опасност непосредно наступити.<sup>437</sup> Није свака опасност релевантна за примену крајње нужде. Општеприхваћен став у теорији и пракси је да имагинарна, уображена, привидна опасност не даје право за примену овог института. Уколико је учинилац у заблуди у погледу постојања опасности не може се применити одредба о крајњој нужди јер опасност није стварна. У том случају се ради о путативној крајњој нужди у односу на коју се примењују правила о стварној заблуди. Неотклонљива правна заблуда је основ за икључење кривичног дела извршеног у крајњој нужди.<sup>438</sup>

Од скривљене опасности треба разликовати изазвану опасност и нескривљерну опасност.<sup>439</sup> Опасност која је изазвана без кривице не искључује ово право за разлику од нужне одбране код које представља основ за ублажавање казне.

---

<sup>435</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 254.

<sup>436</sup> *Ibid.*

<sup>437</sup> Здравковић, Љ. (2013). Крајња нужда у кривичном праву, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 64, стр. 213.

<sup>438</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 28 став 1.

<sup>439</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). *op. cit.*, стр. 45.

#### 4.3.2. Услови за отклањање опасности

Као неопходан елемент крајње нужде одредба из члана 20 КЗ-а осим постојања опасности предвиђа и отклањање те опасности. Отклањање опасности представља могућност коју правни режим дозвољава али не представља обавезу, осим у појединим случајевима као што је кривично дело неоткањање опасности из члана 285 КЗ-а. Међутим, између обавезе отклањања опасности код овог кривичног дела и отклањања опасности код крајње нужде постоји битна разлика. Код кривичног дела неотклањање опасности нису обухваћене ситуације када се, ради отклањања опасности, повређује правно добро неког трећег лица.<sup>440</sup>

Отклањање опасности представља предузимање одређене делатности усмерене против туђег правног добра у циљу очувања или заштите неког свог правног добра. Опасност може доћи од природне силе или животиње. Изузетно, оно може доћи и од човека. У том случају, да би се признало право на крајњу нужду отклањање опасности се мора вршити повредом правног добра неког трећег лица. Повредом добра лица од кога долази опасност остварило би се право на нужну одбрану.

Отклањање опасности од својих добара представља крајњу нужду. Откањање опасности од правних добара другог лица назива се нужна помоћ. Откањање опасности се може вршити на два начина, предузимањем:<sup>441</sup>

- офанзивних делатности;
- дефанзивних делатности;

Мере офанзивног карактера подразумевају предузимање агресивних делатности у циљу отклањања опасности. Агресивне делатности (тзв. агресивна мужа одбрана) су усмерене против одређеног правног добра које није узрок опасности. Дефанзивно отклањање опасности постоји када се врши повреда правног добра од које долази опасност.

---

<sup>440</sup> Стојановић, З. (2011). Однос крајње нужде са нужном одбраном, *op. cit.*, стр. 20.

<sup>441</sup> Чејовић, Б. Кулић, М., *op. cit.*, стр. 135.

Не сматра се свака радња отклањањем опасности већ само она којом се остварује обележје бића неког кривичног дела. У супротном, ова радња није кривичноправно релевантна.<sup>442</sup>

Услови отклањања опасности код крајње нужде су:<sup>443</sup>

- Да се опасност на други начин није могла отклонити ;
- Отклањање опасности мора бити истовремено са постојањем опасности;
- У отклањању опасности учинилац мора бити у посебном психичком односу према свом делу и према последицама које су настале;
- Вредност повређеног добра не сме бити већа од вредности добра које се штити;

За разлику од нужне одбране где се ради о сукобу права са неправом код крајње нужде је ситуација деликатнија јер се ради о сукобу два правом заштићена добра од којих једно, у највећем броју случајева, представља правно добро трећег лица. Институт крајње нужде дозвољава жртвовање једног добра под условом да је заштићено добро веће вредности од жртвованог. Међутим, за отклањање опасности законодавац поставља веома строг услов да се опасност није могла спречити на други начин. То значи да је у конкретном случају, у циљу заштите једног добра, била једино могућа та радња и да се ни једном другом радњом не би могло спречити наступање опасности. Овај услов заправо значи да су постојале само две могућности. Прва је да страда правно добро које је у опасности, а друга да се то добро спасе повредом добра друге особе (*tertium non datur*).<sup>444</sup>

Услов да се ни једном другом радњом не би могла спречити опасност је доминантан услов за постојање крајње нужде око кога у теорији постоји јединствено мишљење. Оцена да ли се опасност могла отклонити на други начин врши се на основу карактера опасности, времена наступања опасности и околности под којима опасност наступа.<sup>445</sup> Међутим, у нашој кривичноправној теорији налазе се и схватања да се ова процена мора вршити према објективним могућностима у

<sup>442</sup> Чејовић, Б. Кулић, М., *op. cit.*, стр. 135.

<sup>443</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Ј. (2004). *op. cit.*, стр. 46-49.

<sup>444</sup> Бачић, Ф. (1986). *op. cit.*, стр. 217.

<sup>445</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 156.

оквиру којих треба одузети у обзир средства, начин, време и друге околности које су за време трајања опасности учиниоцу стајале на рапослагању и према томе какав избор средстава и начин отклањања опасности цела ситуација омогућава.<sup>446</sup>

Овај услов, у ствари, значи да уколико је заштита једног правног добра једино могућа жртвовањем другог, то добро се ипак мора штедети у највећој могућој мери, односно да се у конкретној ситуацији примене она средства, начин или радња отклањања опасности која ће у најмањој могућој мери погодити туђе правно добро.<sup>447</sup>

Неопходност примењених средстава и начина отклањања опасности се не може посматрати искључиво објективно *ex post* већ са аспекта лица које се нашло у крајњој нужди. Такође, у питање се не може довести ефикасност отклањања опасности што значи да је овај услов испуњен чак и када је постојао начин да се туђе правно добро повреди у мањој мери али је ефикасност одбране била неизвесна.<sup>448</sup> Иако постављање овог услова за примену крајње нужде није спорно, спорно је одређивање и дефинисање граница неопходности односно шта се подразумева под немогућношћу отклањања опасности на други начин. Доминатно је мишљење да је дело извршено у крајњој нужди оправдано једино ако је било једино средство за заштиту добра (*ultima ratio*). Према другом мишљењу битно је само да, иако извршена радња није једина могућа, не постоји ни једна друга којом се друго добро не би оштетило.<sup>449</sup>

Отклањање опасности код крајње нужде може постојати само кад је опасност већ наступила или је извесно да ће наступити. Време трајања радње отклањања опасности треба да се подудари са временом трајања опасности. Када опасност прође нема више ни отклањања опасности у смислу овог општег института кривичног права.<sup>450</sup>

---

<sup>446</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). *op. cit.*, стр. 47.

<sup>447</sup> *Ibid.*

<sup>448</sup> Стојановић, З. (2011). Однос крајње нужде са нужном одбраном, *op. cit.*, стр.20.

<sup>449</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 79.

<sup>450</sup> Воук, В. (1951). Једно мишљење о проблему крајње нужде, *Правни живот*, бр. 1-2, Београд, стр. 17.

Као посебан услов за отклањање опасности неки аутори наводе и посебан психички однос који учинилац кривичног дела у крајњој нужди има према свом делу и према последицама које су наступиле. У том слислу неопходно је утврдити циљ због кога је учинилац предузео извесну радњу. Уколико циљ није заштита угроженог правног добра већ неки други мотив, иако је отклањање опасности истовремено и нескривљено не може се применити крајња нужда.<sup>451</sup>

Оправдање за увођење субјективног елемента као услова отклањања опасности неки аутори виде у законској одреби према којој се крајња нужда предузима ради тога да се од свог или туђег добра отклони истовремена нескривљена опасност. Међутим, мишљења се разилазе код питања да ли је довољно да је учинилац свестан стања нужде или је неопходно да има вољу за спашавање угроженог добра. Постојање субјективног елемента код учиниоца је неопходно јер радња која нема за циљ отклањање опасности представља противправну радњу.<sup>452</sup> Код крајње нужде се, у погледу избора средстава за одбрану од опасности, могу појавити неке релевантне околности које код крајње нужде не постоје. На пример, уколико се опасност може отклонити повредом правног добра лица које је на то пристало, није оправдано повредити правно добро другог лица. У ситуацији када међу правним добрима која се повређују да би се отклонила опасност нађе правно добро лица које је скривило опасност, са становишта крајње нужде би било оправдано повредити његово правно добро, а не правно добро неког трећег лица.<sup>453</sup>

С обзиром да у случају крајње нужде постоји сукоб права са правом односно да се у највећем броју случајева, спашавајући једно добро, повређује добро неког трећег „неучествујућег“ лица неопходно је да се у примени овог института постави захтев за сразмером између добра које се спашава и добра које се угрожава. Еквиваленција се поставља условом да „учињено зло није веће од зла које је претило“ што значи да правно добро које се спашава треба бити веће, или бар исте вредности као добро чијом се повредом отклања опасност.

<sup>451</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). *op. cit.*, стр. 47.

<sup>452</sup> Здравковић, Љ., *op. cit.*, стр. 220.

<sup>453</sup> Стојановић, З. (2011). Однос крајње нужде са нужном добраном, *op. cit.*, стр. 21.

Овај услов отвара питање критеријума за одређивање вредности добара која се упоређују. Када су у питању материјална добра одређивање и упоређивање њихових вредности није спорно. Проблем је утврђивање вредности нематеријалних добара која нису надокнадива као што су живот, телесни интегритет, слобода, част и сл. У теорији и пракси је заузет став да су лакше надокнадиве повреде добара исте врсте мање зло.<sup>454</sup> Међутим ово ипак остаје веома сложено питање јер је немогуће наћи апсолутни критеријум за рангирање добара. Још сложеније је питање у случају сукоба добара исте врсте.<sup>455</sup>

Решење овог питања неки теоретичари виде у тежини казне која је у кривичном законнику одређена за то дело. Према том критеријуму добро за чију је повреду прописана тежа казна је веће вредности. Овај критеријум се не може прихватити јер врста и висине казне не зависи само од вредности законом заштићеног добра већ и од многих других околности (степен кривице, начина извршења и сл.).

Питање хијерархије правних добара, према схватању друге групе теоретичара, је релативно и због тога је неопходно одредити само опште смернице за одређивање вредности повређеног и спасеног добра као што су: имовина је мање вредна од живота, лишавање живота се само изузетно може дозволити и сл.<sup>456</sup>

Према трећем схватању поред вредносног критеријума који је утврђен ставом законодавца кроз висину прописаних казни за повреду одређених добара, њихову сразмерност треба утврдити узимањем у обзир и неких додатних елемената као што су личност учиниоца, начин извршења кривичног дела, средства којима је дело извршено као и низ других околности конкретног случаја. У случајевима где се одговор не може добити из закона знање и савест судија долазе до пуног изражаја.<sup>457</sup> За утврђивање еквивалентности добара, дакле, није неопходно утврдити само њихову вредност, већ се у обзир морају узети све околности конкретног случаја.

---

<sup>454</sup> Франк, С. (1955). Теорија казног права, Загреб, стр. 128-129.

<sup>455</sup> Ђокић, И. (2006). *op. cit.*, стр. 81.

<sup>456</sup> *Ibid*, стр. 82.

<sup>457</sup> Бабић, М., *op. cit.*, стр. 151.



### 4.3.3. Прекорачење границе крајње нужде

Када лице које од свог или туђег правног добра отклони опасност повредом правног добра које је веће вредности од вредности правног добра коме је опасност претила постојаће ексцес крајње нужде.<sup>458</sup> То значи да је сразмерност вредности правних добара једини критеријум за прекорачење крајње нужде. Код нужне одбране сразмерност вредности добара је од мањег значаја. До прекорачења крајње нужде може доћи и када учинилац повреди добро мање вредности односно када у мањој мери повреди правно добро трећег лица или када је повреда правног добра могла бити мањег интензитета.<sup>459</sup> Као и код нужне одбране, прекорачење граница крајње нужде може бити интензивно и екстензивно али је у нашем законодавству релевантно интензивно прекорачење. Дело које се изврши прекорачењем крајње нужде је кривично дело за које се одговара по општим принципима кривичног права. Законодавац је за прекорачење граница крајње нужде предвидео две могућности. Прва је блаже кажњавање, а друга је ослобађање од казне, уколико је учинилац дело у крајњој нужди извршио под нарочито олакшавајућим околностима.

До прекорачења крајње нужде најчешће долази због немогућности порцене вредности добра које се штити и добра које се жртвује. У пракси је веома тешко утврдити када је прекорачена граница крајње нужде. Ни у теорији не постоји једниствен став о томе где су те границе.<sup>460</sup> Мишљење неких аутора је да крајња нужда не треба бити основ за ослобађање или ублажавање казне јер се отклањањем опасности угоржавају добра трећих лица. Учинилац који изврши кривично дело прекорачењем граница крајње нужде био би привилегован ублажавањем или ослобађањем од казне.<sup>461</sup> Међутим, по мишљењу друге групе аутора, с обзиром да се учинилац који изврши кривично дело у стању крајње нужде налази у посебном психичком стању због опасности која прети његовим правним добрима, треба му

<sup>458</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, члан 20, став 3.

<sup>459</sup> Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 128.

<sup>460</sup> Здравковић, Љ., *op. cit.*, стр. 220.

<sup>461</sup> Јовашевић, Д. (2000). Право на живот у светлу института крајње нужде, *Правни живот*, вол. 49, бр. 9, стр. 103.

признати одређене погодности. Овај став је прихваћен у нашем законодавству. То значи да уколико се за извршено дело учиниоцу не може утврдити кривица он се не може казнити за то дело. Наиме, уколико је код лица које отклања опасност услед те опасности дошло до привремене душевне поремећености, то лице се не може казнити јер није урачунљиво. Осим урачунљивости код учиниоца мора постојати и умишљај или нехат у односу на дело које је извршио. Уколико је дело извршио нехатно учинилац се кажњава за нехатно извршење тог дела, уколико је нехатно извршење законом предвиђено као кажњиво дело.<sup>462</sup> Основ за искључење кривице може бити и неотклоњива стварна заблуда код учиниоца. Отклоњива стварна заблуда која се може преписати нехату учиниоца не утиче на искучење кривице. Уколико је нехатно извршење тог дела законом прописано као кажњиво дело учинилац ће се казнити за то дело. У оба случаја се не примењују одредбе о крајњој нужди већ се проблем решава применом општих правила о кривици.<sup>463</sup>

Ослобађање и ублажавање казне код крајње нужде су факултативни. Њих одређује суд на основу процене субјективних и објективних околности сваког конкретног случаја. Ако је у конкретном случају постојала очигледна несразмера између спашеног и жртвованог добра, на штету жртвованог, не може се ублажити казна већ се прекорачење границе крајње нужде може узети као олакшавајућа околност. Међутим, уколико се извршилац нашао у стању раздражености или препасти услед опасности која му је претила, иако законодавац за крајњу нужду то није предвидео, могу се применити одредбе о нужној одбрани.

У кривичном законодавству Србије, је прихваћено прекорачење граница крајње нужде. Међутим, постоје дилеме око тога које видове прекорачења треба признати. Спорно је, на пример, да ли признати крајњу нужду када учинилац уклања опасност која у том тренутку није постојала нити је била временски неизвесна.<sup>464</sup>

Утврђивање прекорачења крајње нужде је значајно за утврђивање кривичне одговорности учиниоца од које зависи да ли ће бити кажњен блажом казном или

<sup>462</sup> Таховић, Ј., *op. cit.*, стр. 99.

<sup>463</sup> Ђокић, И., *op. cit.*, стр. 258-259.

<sup>464</sup> Томановић, М., *op. cit.*, стр. 165.

ослобођен од казне. Прекорачење представља факултативни основ за утврђивање кривичне одговорности.

#### 4.3.4. Дужност излагања опасности

Кривични законик Србије садржи изричиту одредбу према којој лице чија је дужност да се излаже опасности не може се позвати на институт крајње нужде.<sup>465</sup> Обавеза излагања опасности мора произаћи из неког правног односа. Основ правног односа може бити закон, уговор, професионална обавеза, итд. Лица чија је дужност излагање опасности су лица која обављају послове чија природа са собом носи опасност и чија је дужност угрожавање сопствених добара ради отклањања опасности.<sup>466</sup> То су, заправо, лица која су прихватањем да обављају службену дужност истовремено прихватили ризик да се и сами нађу у опасној ситуацији. Њихова дужност је посебан однос према добрима које штите.<sup>467</sup> Тај однос подразумева да у извршењу своје професије или поверених послова ова лица имају обавезу да се излажу опасности. Дужност излагања опасности имају припадници Војске, МУП-а, ватрогасци, морнари, лекари и сл.

Обавеза излагања опасности, међутим, није апсолутна, што значи да не постоји обавеза ових лица да се у свакој ситуацији излажу опасности већ само оној која је у конкретном случају њихова службена дужност. Не би било оправдано захтевати од ових лица излагање опасности уколико би имали мале изгледе да успеју у отклањању опасности. У таквим случајевима ова лица имају права да се позову на крајњу нужду.<sup>468</sup>

---

<sup>465</sup> Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19., члан 20, став 4.

<sup>466</sup> Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т. (2000). *op. cit.*, стр. 117.

<sup>467</sup> *Ibid.*

<sup>468</sup> Чејовић, Б., Кулић, М., *op. cit.*, стр. 137.

## 5. НУЖНА ОДБРАНА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Право је категорија која је стара онолико колико је стара и цивилизација. У вишевековном развоју права може се говорити о развоју разних његових грана и њиховим специфичностима. Међутим, постоје институти и категорије које су дело низа генерација и система и који су се преносили из једног друштва у друго. Правни систем сваке државе се стварао и развијао на различите начине јер су на њих утицали различити услови и околности. Због тога је тешко узети један критеријум за њихову поделу.<sup>469</sup> Међутим, у правној теорији је усвојена подела на два водећа савремена светска правна система:

- Европско континентални правни систем;
- Англосаксонски правни систем.

Европско континентални правни систем има дугу историју и традицију која се заснива на писаном и кодификованом праву.<sup>470</sup> Одлучујућу улогу у његовом настанку је имала римска јуриспруденција. Правне норме су, у овом правном систему, груписане у законе. Међутим, на врху пирамиде је устав, затим закон и подзаконски акти. Улога обичајног права је веома мала. Судска пракса, иако не представља извор права, у савреним условима све више утиче на поступање судова.

Англосаксонски правни режим води порекло од локалног правног система. Производ је, такође, и европске правне кулуре. Овај правни систем се заснива на правним правилима која су вековима стварали енглески судови. Карактерише га подела права на *Common law* и *Equity law*. *Common law* се заснива на обичајном праву, а *Equity law* чине судске одлуке које се заснивају на обичајима и правичности. Иако се тврди да у овом правном систему и даље судски прецедент представља главни извор права у другој половини XX века *Act* (закон) има све већи значај као извор права. Савремена тенденција је да се разлике између ова два

---

<sup>469</sup> Димитријевић, М. (1985). Класификација правних система, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 25, стр. 27-40.

<sup>470</sup> Митровић, К. (2014). Учење два велика светска система права о законитости и њихово приближавање, *НБП-журнал за криминалистику и право*, вол. 19, бр. 2, стр. 138.

правна система ублажава тако што се судској пракси у европско континенталном правном систему даје све већи значај као извору права, а у англосаксонском то све више постаје закон.

## 5.1. Нужна одбрана у англосаксонском правном систему

У англосаксонском правном систему општа правна правила и појмови се изводе из појединачних случајева. Овај правни систем се заснива на судском прецеденту што значи да правоснажно пресуђена кривична ствар представља правило по коме ће се у будућности поступати у истим или сличним ситуацијама. Иако се правна правила формирају на исти начин, међу државама које припадају овом правном систему не постоје једнозначности. На један начин се развијало кривично право у Енглеској, а на други начин у САД.<sup>471</sup>

### 5.1.1. Нужна одбрана у правном систему Велике Британије

Иако је потреба систематизације кривичноправних норми у Великој Британији уочена пре скоро два века процес кодификације кривичног права још увек није завршен. Одредбе кривичног права у овој земљи су садржане у многобројним законима. За нужну одбрану се у енглеском праву користи термин самоодбрана (*self defence*). Употреба овог термина није спорна јер је погодан за изражавање суштине института нужне одбране. Међутим, с обзиром да је прихваћено мишљење да одбрана представља одбијање напада од себе и другог, термин „приватна одбрана“ се у кривичноправној доктрини Енглеске сматра термином адекватнијим за употребу.<sup>472</sup> Самоодбрана или приватна одбрана представља основ који искључује противправност дела<sup>473</sup> што значи да дело

---

<sup>471</sup> Цетинић, М. (2006). Поглед на нужну одбрану у евроконтиненталном систему кривичног права, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 54, бр. 2, стр. 167.

<sup>472</sup> Allen, M. J. (2001). *Criminal Law*, London, str. 196.

<sup>473</sup> Card, R. (1988). *Introduction to Criminal Law*, London, str. 574.

извршено у самоодбрани не представља кривично дело. Наиме, у кривичном законодавству Енглеске појам кривичног дела се одређује са два аспекта. Први спект се своди на објашњење начела законитости кривичног дела односно „прописаности правом“. Са овог аспекта кривично дело представља чињење или нечињење односно пропуштање дужног чињења, које је противправног карактера. Противправност се односи на објективни елемент кривичног дела (*actus reus*).<sup>474</sup> Други аспект се своди на тероријско објашњење општег појма кривичног дела са посебним акцентом на елементе објективне природе (*actus reus*) и елементе субјективне природе (*mens rea*). То значи да у правном систему Енглеске није сваки акт који производи штету аутоматски кривично дело (*crime*) већ само ако се тим делом крши неки закон. Због тога се сматра да свако кривично дело чине два елемента:

- Криминални акт;
- Криминална намера.

Постојање само једног елемента није довољно да се неки акт сматра кривичним делом. У *Common law* правном систему кривично дело чине две основне компоненте:

- Околности на којима се заснива одговорност;
- Одбрана (*defences*).

Околности на којима се заснива кривичноправна одговорност су спољашње (објективне) особине сваког кривичног дела које нису повезане са стањем свести (*actus reus*) и субјективни елемент односно кривица (*mens rea*).<sup>475</sup> Одбрана (*defences*) обухвата све основе искључења кривичне одговорности тако да кривично дело постоји уколико не постоји неки од тих искључујућих основа.<sup>476</sup>

Закон о делима угрожавања интегритета личности (*The offences against the person Act*) из 1861. године (члан 20) дефинише кривично дело као злонамерну и

---

<sup>474</sup> Шкулић, М. (2015). Неурачунљивост и интоксикација учиниоца у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу у српском кривичном праву, *НБП-журнал за криминалистику и право*, вол. 20, бр. 2, стр. 4.

<sup>475</sup> Seago, P. (1994). *Criminal Law*, London, str. 17.

<sup>476</sup> Satzger, H. (2005). *Internationales und Europaisches Strafrechts, Nomos, Baden-Baden*, str. 177.

противправну повреду друге особе.<sup>477</sup> Према одреби овог члана свако лице које злонамерно и незаконито рани друго лице или му нанесе другу телесну повреду са или без употребе оружја или неког средства казниће се затвором до 7 година. Лице које врши одбијање овог напада не врши кривично дело јер извршеном делу недостаје противправност.<sup>478</sup>

Иако са становишта оптуженог лица није од нарочитог значаја, за теорију и праксу кривичног права је спорна правна природа самоодбране. Наиме, није спорно да она искључује кажњивост учиниоца или постојање кривичног дела, али са становишта других лица (нпр. помагача) у остварењу кривичног дела је значајно и одређивање правне природе овог института. Доминантно је мишљење да је самоодбрана основ који искључује постојање кривичног дела.<sup>479</sup>

Самоодбрана (*self defence*), нужда (*necessity*), приунуда (*duress*), припадају групи тзв. општих одбрана (*general defences*), којима је заједничко обележје нужда. Међутим, на самоодбрану се могу позвати учиниоци свих кривичних дела, а на нужду и принуду не.

Све до 1967. године у Енглеској се самоодбрана регулисала правилима општег права (*Common law*). Међутим, доношењем кривичног закона (*Criminal law act*) услови за примену овог института посебно прописани. Одредба из члана 3, којом је регулисана самоодбрана, гласи:

„(1) Лице које спречава вршење кривичног дела или помаже при хапшењу преступника или осумњиченог лица, или лица која су незаконито на слободи могу употребити разумну силу.

(2) Норма садржана у ставу 1 се примењује уместо правила општег права која је оправдано сврхом поменутом у том ставу2.“

У теорији кривичног права и судској пракси постоји мишљење да, с обзиром да је реч о прецедентном правном систему, правила општег права и судске праксе

<sup>477</sup> The Offences against the Persons Act, London, 1861. године.

<sup>478</sup> Jefferson, M. (2007). Criminal Law, London, str. 49, 235, 326.

<sup>479</sup> Wilson, W. (2003). Criminal Law – doctrine and theory, London, str. 20.

нису међусобно супротстављена и могу се истовремено примењивати.<sup>480</sup> Наиме, лицу које искрено верује да себе или друго лице брани, може се одбијање напада признати као право на самоодбрану, односно као коришћење разумне силе. Напад се у кривичном праву Енглеске дефинише као умишљајна или нехатна употреба силе која је усмерена против неког лица или имовине.<sup>481</sup> Напад код самоодбране, дакле, мора бити:

- Противправан;
- Извршен умишљајно или нехатно;
- Уперен против лица или имовине.

Противправност се у англосаксонском правном систему односи на недостатак обејективног елемента кривичног дела (*actus reus*). То значи да је протипправно дело оно којим се крши пропис донет од било ког облика власти, уз услов да је тај пропис „прописно објављен“ пре него што је дело извршено, како би грађани знали које су санкције предвиђене за такве облике понашања.<sup>482</sup> Одређена радња (*act*), као обавезни елемент кривичног дела (*crime*), представља противправно чињење или пропуштање дужног чињења које је условљено законом, уговором или неким специјалним односом (нпр. морална дужност) под условом да између те радње и последице постоји каузална веза. У садржинском смислу противправност се тиче чина тј. радње кривичног дела, односно одређено чињење или нечињење које је релевантно, што значи да се мора радити о „погрешном“ (противправном) акту.<sup>483</sup>

Узимајући у обзир одредбу из члана 20 Закона о делима угрожавања интегритета личности, лице које вршењем одређене радње спречава кривично дело или помаже при хапшењу лица које се законито лишава слободе, не поступа противправно. Поступање полицајца у вршењу службене дужности није протипправно. Међутим, уколико се ради о неоснованом лишавању слободе

<sup>480</sup> Geary, R. (1994). *Essential Criminal Law*, London, str.73.

<sup>481</sup> Card, R. (1988). *Introduction to Criminal Law*, London, str. 574.

<sup>482</sup> Carp, R. A. and all (2004). *Outline of US Legal System*, Bureau of Intenational Information Programs United States Department of State, Washington, str. 95.

<sup>483</sup> Шкулић, М. (2015)., *op. cit.*, стр. 4.



оптужено лице има право на самоодбрану. Од неоснованог лишавања слободе треба разликовати лишење слободе лица које је невино, јер у том случају право на самоодбрану је искључено.<sup>484</sup> Употреба прекомерне силе од стране службеног лица сматра се незаконитим поступком те због тога укључује право на самоодбрану.<sup>485</sup> Уколико је лице које предузима напад дете или лице које је душевно болесно, према правилима општег права, самоодбрана је дозвољена. Термин самоодбрана (*self defence*) који се у енглеском кривичном праву користи за одбијање противправног напада није адекватан термин због тога што је, у правном систему ове земље, некажњива одбрана како сопственог тако туђег правног добра.<sup>486</sup>

Да норме кривичног закона и правила општег права нису увек усклађене може се видети и на примеру самоодбране. Наиме, према одредбама Кривичног закона, уколико је сврха предузете радње спречавање злочина, лични однос оптуженог и другог лица није од значаја. Међутим, одбрана другог лица од стране нападача који је неурачунљив искључује позивање на закон јер се не ради о спречавању кривичног дела. Према правилима општег права, постојање блиског сродства између нападнутог лица и лица које спречава напад успоставља право на институт самоодбране.

Позивање на самоодбрану је дозвољено само у случају да напад траје или непосредно предстоји. У супротном, уколико је напад престао, ово право се не може признати. Ако је радња напада трајна, одбрана је истовремена ако је предузета за време трајања противправног стања.<sup>487</sup> Употреба силе након престанка напада представља освету.<sup>488</sup> Самоодбрана против напада који ће се догодити у будућности није дозвољена.

У теорији, међутим, постоји и мишљење да није оправдано признати право на самоодбрану од напада који предстоји јер би то значило да се лице које је

---

<sup>484</sup> Asworth, A. (1999). *Principles of Criminal Law*, Oxford University press, str. 143.

<sup>485</sup> Allen, M. J. *op. cit.*, str. 204.

<sup>486</sup> Jefferson, M. *op. cit.*, str. 328.

<sup>487</sup> Geary, R. *op. cit.*, str. 74.

<sup>488</sup> Heaton, R. (1988). *Criminal Law – cases and materials*, London, str. 162.

изложено будућем нападу неће кривично гонити. Према том мишљењу таква ситуација ствара правну несигурност грађана.<sup>489</sup>

Кривична литература и судска пракса у Енглеској посебну пажњу поклањају односу заблуде и самоодбране. Заблуда представља погрешну представу лица да је изложено противправном нападу. Према традиционалном схватању, право на самоодбрану ће се том лицу признати само уколико је заблуда разумна при чему није довољно да то лице верује да је употребило разумну силу већ је неопходно да одбрана буде неопходна.<sup>490</sup>

Међутим, у савременој кривичноправној доктрини као услов за ослобађање лица које је у самоодбрани извршило кривично дело неопходно је његово искрено уверење да је предузет напад. Заблуда о постојању напада искључује умишљај тог лица да поступа противправно.<sup>491</sup> Другим речима, то значи да је утврђивање разумности употребљене силе у сваком конкретном случају фактичко питање. Разумност употребљене силе оптуженог лица треба проценити на основу његовог погрешног уверења, тј. околности за које је веровао да постоје.<sup>492</sup> Критеријум за оцену је уверење оптуженог лица да је нападнуто, а не реално стање. Извршено дело коме недостаје субјективни елемент (кривица), према општим праву није, кривично дело.

Опште правило се примњује и када постоји заблуда у погледу интензитета неопходне одбране. Степен дозвољене силе се, и у овом случају, оцењује на основу уверења оптуженог, а не на основу разумног уверења.<sup>493</sup> Овакво схватање се оправдава чињеницом да свака заблуда, па чак и она које се са становишта просечног човека сматра неразумном, искључује умишљајно противправно поступање.<sup>494</sup> Непримерена субјективизација је била чест случај у разматрању овог проблема што је и разумљиво ако се узме у обзир да није постојао критеријум за утврђивање неопходне силе већ се она утврђује на основу уверења учиниоца у

---

<sup>489</sup> Allen, M. J., *op. cit.*, стр. 198-199.

<sup>490</sup> Seago, P. *op. cit.*, стр. 188.

<sup>491</sup> Geary, R., *op. cit.*, стр. 144.

<sup>492</sup> Card, R. *op. cit.*, стр. 578.

<sup>493</sup> Marphy, P. (1994). *Criminal practice*, Oxford, стр. 55.

<sup>494</sup> Wilson, W. *op. cit.*, стр. 253-254.

сваком конкретном случају. Међутим, од 80-их година 20. века почела је да се примењује концепција о постојању заблуде и интензитету одбране као у европском континенталном правном систему. То значи да неотклоњива заблуда искључује умишљај што за последицу има ослобађање оптуженог од кривице. Нехатна заблуда није релевантна за одговорност учиниоца.<sup>495</sup> Код учиниоца који је у стању заблуде о постојању напада и неопходности одбране због дејства опојних средстава, утицај тих средстава није релевантан јер се чињенице, у таквим случајевима, утврђују узимајући у обзир стварно стање, а не чињенице за које је извршилац погрешно веровао да постоје.<sup>496</sup>

Као што је утврђивање границе нужне одбране у континенталним правним системима кључно питање код примене овог института, тако је у енглеском правном систему кључно питање утврђивање разумне силе и неопходност одбране. У општем праву се код примене самоодбране позива на неопходност одбране. Међутим, према одредби из члана 3 Кривичног закона не може се закључити да законодавац инсистира на неопходности употребе силе. У доктрини се за исушење овог услова користи формулација: употребљена сила мора бити неопходна и пропорционална.<sup>497</sup> Пропорционалност се захтева у циљу заштите интереса нападача ради поштовања принципа правичности.

Према правилима општег права нападнуто лице је дужно да, ако је у могућности, избегне напад што није важило уколико се напад десио у његовој кући. У литератури се ово правило објашњавало на различите начине. Према једном мишљењу, иако се овим правилом угрожава слобода кретања оптуженог, физичком насиљу се никада не може дати приоритет.<sup>498</sup> Овај став је неприхватљив јер фаворизује нападача.

О основаности позивања на самоодбрану и оцени коришћене силе у одбијању напада одлучује порота. При томе у обзир се узимају и све околности случаја: интензитет напада и одбране, физичка снага нападача и нападнутог лица,

---

<sup>495</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 132.

<sup>496</sup> Fayette, J., *op. cit.*, стр. 206.

<sup>497</sup> Jefferson, M., *op. cit.*, стр. 329.

<sup>498</sup> Asworth, A., *op. cit.*, стр. 143.

могућност спречавања другим средствима и тд.<sup>499</sup> Критеријум за оцену ових околности је понашање просечног човека у таквој ситуацији. Као значајан критеријум за утврђивање неопходности одбране у овом правном систему се узима и пол лица које предузима одбрану. Међутим, с обзиром да се као критеријум већ користи физичка снага, увођење новог критеријума значило би фаворизовање једног пола.

Приликом оцене неопходности одбране и употребе разумне силе, према мишљењу заступљеном у теорији, порота треба да узме у обзир објективне и субјективне околности у конкретном случају. Наиме, приликом одбијања напада, нападнуто лице није у ситуацији да процени интензитет одбрамбене радње. Због тога лицу које одбија напад не треба оспоравати право на самоодбрану чак и ако је употребио силу која је већа од неопходно потребне, уколико је веровало у неопходност радње коју је предузео.<sup>500</sup> У ситуацијама када постоји услов да нападнуто лице процени степен разумне силе за одбијање напада (нпр. код очекиваних напада) ово право се не признаје.<sup>501</sup> Из свега овога се може закључити да ни у овом правном систему не постоји јединствен критеријум на основу кога се може закључити да је употребљена сила разумна, тј. непоходна.<sup>502</sup>

Иако у енглеској правној теорији и пракси одбрамбена воља није нигде изричито наведена као субјективни услов за признавање права на самоодбрану, општеприхваћено је мишљење је да ако мотив нападнутог лица није одбијање напада не може се применити одредба о самоодбрани. Мотив предузете радње може бити одлучујућ за доношење одлуке.<sup>503</sup>

Уколико лице које одбија напад користи силу која је већа од разумне силе, у овом правном систему се то сматра прекомерном силом (*excessive force*).<sup>504</sup> Коришћењем ексцесивне силе право на самоодбрану се не може остварити већ се лице које је користи сматра одговорним за дело које је извршио. У теорији се,

---

<sup>499</sup> Card, R., *op. cit.*, str. 577.

<sup>500</sup> Heaton, R., *op. cit.*, str. 156.

<sup>501</sup> Asworth, A., *op. cit.*, str. 142.

<sup>502</sup> Geary, R., *op. cit.*, str. 158.

<sup>503</sup> Asworth, A., *op. cit.*, str. 144.

<sup>504</sup> Card, R., *op. cit.*, str. 579.

међутим, прави разлика између намерног и ненамерног ексцеса самоодбране. Намерни ексцес може довести у питање неопходност одбране.

Иако овај институт подсећа на прекорачење граница нужне одбране у правним системима европских земаља, у енглеском кривичном праву ексцес самоодбране нема толики значај. Постојање ексцеса се утврђује у судском поступку али не представља основ за ублажавање или ослобађање од казне, већ евентуално може доћи у обзир као олакшавајућа околност при одмеравању казне.<sup>505</sup>

Питање ексцеса самоодбране у случајевима када је он последица заблуде о интензитету неопходно потребне силе је питање око кога се у правној теорији ове земље много полемише. Општи закључак је да се лицу које, бранећи се, лиши живота друго лице тако што у заблуди употреби прекомерну силу, не може признати привилегован положај.<sup>506</sup>

### 5.1.2. Нужна одбрана у правном систему САД

Кривично право у САД-у је засновано на *Common Law*. Међутим, већ веома дуго судска пракса није једини извор кривичног права у овој земљи. Наиме, средином 20. века у САД-у се увидела тенденција напуштања *Common Law*-а и доношења кодификација које су се заснивале на начелу законитости. Године 1962. донет је *Model Penal Code* а до 1980. године све државе су донеле своје кривичне законе. Међутим, иако се заснивају на начелима европског кривичног права ни један од тих закона не садржи одредбу о нужној одбрани као основу искључења противправности. Изузетак је Кривични законик државе Њујорк у којој је нужна одбрана основ за искључење кривичне одговорности.<sup>507</sup>

Кривични законик државе Њујорк је по својим принципима, институтима и појмовима веома близак евроконтиненталном кривичном праву. Одредбом из члана

---

<sup>505</sup> *Ibid.*

<sup>506</sup> Рисимовић, Р. (2012), *op. cit.*, стр. 139.

<sup>507</sup> Цетинић, М. (2006), *op. cit.* стр. 168.

35.15<sup>508</sup> овог законика дозвољава се употреба физичке силе у случајевима заштите своје личности, личности других лица, заштите просторија и непокретности као и заштита од провале, крађе, вршења хапшења или предупредивања бекства лица која се налазе у затвору. Услови и интензитет силе која се може употребити у сваком од наведених случајева су прописани законом. Безусловно право на употребу смртоносне силе дозвољено је :

- Лицу које је нападнуто у свом стану уколико није први започео напад;
- Службеним лицима полиције;
- Лицима која су задужена за чување друштвеног поретка;
- Лицима која указују прву помоћ;

У кривичном праву САД се, као и у кривичном праву Велике Британије, кривично дело састоји из две основне нормативне компоненте.<sup>509</sup> Са једне стране су то околности на којима се заснива кривична одговорност учиниоца, односно спољашње особине кривичног дела (*actus reus*) или унутршња страна (*mens rea*). Са друге стране постоји тзв. одбрана (*defence*) која обухвата све основе за искључење одговорности што значи да дело, које би иначе било кривично, утврђивањем постојања ових околности није кривично дело због искључења његовог постојања, искључења кривичне одговорности учиниоца или искључења кривичног гоњења.

У правном систему САД постоје неколико облика „одбране“.<sup>510</sup>

1. одбрана заснована на недостатку капацитета за вршење кривичног дела (дечији узраст, нескривљена интоксикација, неурачунљивост);
2. одбрана која искључује кривицу за дело (извињавају га) или оправдавају његово вршење (принуда, крајња нужда, пристанак повређеног, постојање алибија или неки случајеви стварне и правне заблуде);

---

<sup>508</sup> New York Penal law, article 35.15 preuzeto sa: <https://ypdcrime.com/penal.law/article35htm#p35.15> (22.12.2020.)

<sup>509</sup> Шкулић, М. (2017). Англосаксонска доктрина „одбране замка“ у кривичном праву САД и њене могуће рефлексије на нужну одбрану у српском кривичном законодавству, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), Кзанена реакција у Србији, стр. 37.

<sup>510</sup> Scheb, J. M., Scheb, J. M. I. (2002). Criminal Law and Procedure, Fourth Edition, Wadsworth and Thomson Learning, Belmont, str. 338.

3. одбрана која оправдава употребу силе (самоодбрана, одбрана других лица, одбрана материјалних вредности – куће, имовине и сл.);
4. одбрана заснована на пропису (имунитет, деловање начела *ne bis in idem*, застарелост);
5. одбрана заснована на нелегалном деловању надлежних органа (забрањено провоцирање кривичних дела, кривично гоњење засновано на дискриминаторском критеријуму).

Правни систем САД не познаје нужну одбрану као институт чије је основно обележје сучељавање права са неправом. У овој земљи су могући основи који оправдавају кривично дело односно који искључују његово постојање. Одбране које дозвољавају употребу силе у односу на друго лице су:<sup>511</sup>

- самоодбрана;
- одбрана других лица;
- одбрана материјалних вредности која уживају правну заштиту;

Самоодбрана у кривичном праву САД се заснива на изворном енглеском *common law* систему према коме је дозвољена употреба разумне силе у циљу одбране од напада на своју личност, друго лице или имоину.<sup>512</sup> У класичном праву самоодбрана се односила само на одбрану живота. Међутим, у савременом кривичном праву разликују се самоодбрана (*self defence*) и јавна одбрана (*public defence*) односно одбрана одређених општих вредности.<sup>513</sup>

У кривичном праву САД самоодбрана представља основ који оправдава употребу силе када су угрожени живот и тело. Ово право се сматра традиционалним људским правом које произилази из природног права човека да се заштити од напада чак и када се оно остварује вршењем кривичног дела. Право на самоодбрану представља фундаментално право из кога се изводи и право на одбрану других лица као и право на одбрану имовине. Основне карактеристике самоодбране као основа искључења кривичног дела у кривичном праву САД-а су:

<sup>511</sup> Шкулић, М. (2017)., *op. cit.*, стр. 43.

<sup>512</sup> McAlhone, C, Huxley-Binns, R. (2010). *Criminal Law – the Fundamentals*, Second edition, Sweet & Maxwell and Thomson – Reuters, London, str. 431.

<sup>513</sup> Elliot, C., Quinn, F. (2012). *Criminal Law*, Ninth edition, Pearson, Essex, str. 364-365.

- она представља основно право човека да се заштити од противправног напада и других опасности које му прете;
- самоодбрана има већи значај као институт кривичног процесног права јер представља врсту процесне активности којом се брани од напада тужиоца да је извршено кривично дело;
- самоодбрана се односи како на одбрану од напада тако и на одбрану од опасности изазване неким нападом;
- у већини држава самоодбрана се односи на одбрану сопственог телесног интегритета јер за одбрану других лица и одбрану имовине постоје други правни основи.

Као и у енглеском кривичном праву, и у праву ове земље самоодбрана представља дозвољени интензитет силе чији је циљ отклањање опасности која повређује или која прети да повреди живот или тело лица које ту опасност отклања. Признавање права на самоодбрану у различитим државама које чине САД различито регулише. Међутим, у свим државама се захтева испуњење одређених услова како на страни напада тако и на страни одбране, како би ово право било признато. Ти услови су:<sup>514</sup>

- напад мора бити постојећи и непосредно предстојећи;
- лице које одбија напад мора имати разуман страх да ће бити повређено уколико не предузме радњу одбијања напада;
- одбрана је могућа само док напад траје;
- напад не сме бити изазван;

У америчком праву се нападом, осим акта употребе физичке силе, подразумевају вербални акти којима се реално ставља у изглед да ће жртва бити нападнута, а који код ње изазивају непосредан страх од физичке повреде.<sup>515</sup> Напад мора да постоји или непосредно предстоји, али и сама претња нападом, уколико је озбиљна и реална представља основ за признавање права на самоодбрану. Напад

<sup>514</sup> Шкулић, М. (2017)., *op. cit.*, стр. 40-41.

<sup>515</sup> Senna, J. P., Siegel, L. G. (1999). *Criminal Justice*, Eight Edition, West Wadworth – An International Thomson publishing Company, Belmont, str. 187-188.



који је завршен или када претња нападом више не постоји, не постоји ни право на самоодбрану. Уколико се настави са одбијањем напада то се сматра осветом и одмаздом.<sup>516</sup>

Као критеријум за оцену коришћења силе узима се понашање „разумног човека“ у датој ситуацији. Појам „разумног човека“ је правни стандард који подразумева резонување разумног човека на одређени акт нападача. Приликом оцене да ли је страх од напада оправдан кумулативно се испитују:<sup>517</sup>

1. стандард разумног човека;
2. деловање конкретних околности.

Као обрасци резонувања разумног човека у ситуацији претње нападом у америчкој кривичноправној теорији се описују разноврсни примери. Одбрана од испровоцираног напада у већини америчких држава није дозвољена. То значи да лице које је изазвало напад друге особе нема право да се од његовог напада брани позивајући се на самоодбрану. Ово питање се, у ствари, своди на скривљеност напада. Међутим, то не значи да сваки испровоцирани напад искључује ово право. Из тог разлога се ова чињеница утврђује у сваком конкретном случају.

У кривичном праву САД одговор на напад мора бити сразмеран нападу односно интензитет одбране мора бити пропорционалан са интензитетом напада. Пропорционалност се испитује кроз врсту, облик и интензитет употребљене силе која је испољена у започетом нападу или која се наговештава у претњи нападом.<sup>518</sup> Сила која се при нападу користи дели се на смртоносну и несмртоносну силу. Испољавање смртоносне силе или уколико се претња нападом тиче смртоносне силе даје право употребе исте силе и приликом одбијања напада. Испољавање несмртоносне силе, у неким државама, омогућава веома широко право одбране. Наиме, свако нападнуто лице није дужно да избегне напад већ се може одбранити

---

<sup>516</sup> Scheb, J. M., Scheb, J. M. I., *op.cit.*, str. 338.

<sup>517</sup> Шкулић, М. (2017)., *op. cit.*, стр. 41.

<sup>518</sup> *Ibid.*, стр. 43.

на било који начин и било којим средством, уз услов да је поштовало принцип пропорционалности.<sup>519</sup>

Одбрана других лица и одбрана имовине су у америчком правном ситему посебне врсте одбране за које важе готово иста или слична правила која важе и у односу на самоодбрану. Код ових врста одбране лице које предузима одбрану мора имати разумно уверење да су друго лице или друге материјалне вредности нападунте. Одбрана других лица је дозвољена уколико то лице има право на самоодбрану коју, из одређених разлога, не предузима. Услови за одбрану других лица идентични су са условима за признавање права на самоодбрану.

*Castle doctrine* је посебан вид одбране имовине који се односи на одбрану дома у којем се живи и свих добара која су угрожена нападом на њега. Одбрана дома у САД представља традиционално право које је произашло из одређених историјских околности. Наиме, иако доктрина „одбране дома“ своје порекло има у класичном *common law* кривичноправном систему, њен значај у САД је значајнији тим пре што су ову државу стварали исељеници који су на новом континенту тражили нову шансу и нови дом који су, у својој земљи, изгубили.<sup>520</sup> Концепција „обране дома“ омогућава лицу, које је нападнуто у својој кући или дому у којем живи, веома широко право одбране како у погледу сразмерности у односу на напад тако и у погледу услова примене и карактера силе која се испоњава приликом напада. Ова концепција је прихваћена у правним ситемима свих савезних држава чак и у оним у којима употреба смртоносне силе није прихваћена.

Путативна самоодбрана се у америчком кривичном праву назива имперфектна самоодбрана.<sup>521</sup> Ова врста самоодбране се односи искључиво на случајеве када постоји прогрешна представа у вези напада на живот или телесни интегритет. Имперфектна самоодбрана постоји када неко лице, у страху да ће бити жртва напада који ће довести до физичке повреде или смрти, предузме одбрану од напада. Напад у овом случају не постоји па не може постојати ни самоодбрана већ

---

<sup>519</sup> Eldefonso, E., Coffy, A.R. (1981). *Criminal Law – History, Philosophy, Enforcement*, Harper & Row Publishers, New York, str. 75-76.

<sup>520</sup> Scheb, J. M., Scheb, J. M. I., *op.cit.*, str. 354-355.

<sup>521</sup> Шкулић, М. (2017)., *op. cit.*, стр. 42.

је она уображена (путативна). Имперфектна одбрана у америчком праву представља основ за ублажавање казне, а у случају када није дошло до неких тежих последица може доћи и до ослобађања од казне или до кривичног негођења извршиоца.<sup>522</sup>

## 5.2. Нужна одбрана у евроконтиненталном правном систему

Евроконтинентални правни систем се заснива на принципу *nullum crimen nulla poena sine lege*. Начело законитости је фундаментално начело кривичног права које је настало из теоријских поставки о праву и праксе засноване на римској јуриспруденцији и радовима најпознатијих правника.<sup>523</sup> На савремено схватање овог начела утицала је тежња да се створи логички усклађен правни систем који се заснива на хијерархијски уређеним основама, односно такав правни систем у коме су устав и закони, као извори права, налазе на врху хијерархијске лествице.

Најизраженија карактеристика евроконтиненталног правног система је развијен систем писаних кодификационих правила која су веома лако доступна и разумљива.<sup>524</sup> Као један од најстаријих и најзначајнијих института нужна одбрана је регулисана кривичним законима свих земаља чији су правни системи евроконтинентални.

### 5.2.1. Немачка

Нужна одбрана је институт који у кривичном праву Немачке има дугу традицију. У старом германском кривичном праву заштита имовине и самозаштита су биле дозвољене изван институција готово без икаквог ограничења. Иако су многе карактеристике савременог појма нужне одбране тековина старог германског

---

<sup>522</sup> *Ibid.*

<sup>523</sup> Митровић, К., *op. cit.*, стр. 140.

<sup>524</sup> *Ibid.*, стр. 139.

права под утицајем римског права садржина и суштина овог института су се временом мењале.

Кривични закон Немачке<sup>525</sup> у свом другом поглављу садржи одребе којима регулише нужну одбрану. Члан 32 овог закона гласи:

(1) Лице које изврши кривично дело у самоодбрани не поступа противправно

(2) Самоодбрана је одбрана која је потребна да би се од себе или другог одбио истовремен противправни напад.“

У немачком правном ситему се за нужну одбрану користи термин *Notwehr* који у преводу на српски језик значи самоодбрана. Међутим, овај термин нема исто значење као у англосаксонском праву. *Notwehr*, наиме, осим одбране сопственог телесног интегритета обухвата и одбрану других правних добара, што значи термин самоодбрана у немачком праву има исто значење као нужна одбрана у нашем језику.

У савременој немачој кривичноправној теорији нужна одбрана се посматра са два аспекта.<sup>526</sup> Са индивидуалистичког становишта нужна одбрана представља право сваког појединца да се заштити од противправног напада другог лица из чега произилази да је сврха овог института заштита индивидуалних добара појединца.<sup>527</sup> Са друге стране, присталице социјалноправног аспекта нужне одбране су мишљења да се противправним нападом угрожава правни поредак и да лице које предузима одбрамбену радњу, штитећи неко правно добро, истовремено штити и правни поредак.<sup>528</sup>

Према присталицама дуалистичке концепције нужне одбране ова два концепта нужне одбране нису међусобно супротстављена. Наиме, интерес за очување индивидуалног правног добра нападнутог другог лица и интерес за очување правог поретка не искључују један другог већ су то два комлементарна

---

<sup>525</sup> Criminal Code od Federal Republic of Germany, преузето 10.12.2020. са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28/Germany/show>

<sup>526</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 50.

<sup>527</sup> Jecheck, H. H., Weigend, T., *op. cit.*, стр. 337.

<sup>528</sup> Kirchorf, P. (1978). *Polizeiche Eingriffsbefugnisse und private Nothilfe*, NJW. 20/1978, München-Frankfurt A. M. стр. 972.

концепта<sup>529</sup> иако је сврха примене члана 32 Кривичног закона заштита индивидуалних права. Нужна одбрана у немачком кривичноправном систему представља основ за искључење противправности. Противправност немачки Кривични закон прописује као општи елемент у појму преступа и злочина.<sup>530</sup> Основни елементи нужне одбране су напад и одбрана. Међутим, да би извршена одбрана, сматрала се нужном, оба ова елемента морају испуњавати одређене услове. За постојање напада немачка кривичноравана теорија поставља исте услове као домаћа кривичноправна теорија. Они су:

1. напад мора бити уперен на било које правно добро;
2. напад мора бити противправан;
3. напад мора бити истовремен;
4. напад мора бити стваран;

Напад представља људску радњу која је усмерена на повреду или угрожавање правног добра неког лица.<sup>531</sup> То је радња коју може предузети само човек. Коришћење животиње као средства вршења напада не искључује право на нужну одбрану. Постоји мишљење да и човек може послужити као средство напада.<sup>532</sup> То би био случај када би неко лице принудило друго лице да нападне неко треће лице. Међутим, уколико се утицај неког лица своди само на навођење на напад, онда се нападач не може сматрати средством за извршење напада јер његова способност одлучивања није искучена.

По питању кривице за напад у теорији и пракси кривичног права Немачке не постоји јединствено мишљење. Према једном мишљењу за постојање напада неопходан је умишљај. Међутим, веома често се догађа да понашање без кривице може да проузрокује угрожавање или повреду туђег правног добра, што значи да би

---

<sup>529</sup> Bertel, C. (1972). Notwehr gegen verchuldete Angrif, ZStW 1/1972, стр. 7-8.

<sup>530</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 12.

<sup>531</sup> Lechner, K., Kühl, K. (2001). Strafgetzbuch mit Erlauterrungen, Muchen, стр. 197.

<sup>532</sup> Roxin, C. (2003). *op. cit.*, стр. 28.

напад без кривице односно намере (нехатни напад) као основ нужне одбране не може бити искључен.<sup>533</sup>

Иако се најчешће дешава да се напад врши чињењем, немачка кривичноправна теорија указује да се и радња пропуштања чињења (нечињењем), у случајевима у којима постоји обавеза на чињење, може сматрати нападом.<sup>534</sup> Роксин сматра да лице које се брани од противправног напада нема обавезу да спашава интерес нападача, што значи да лице које предузима противправни напад мора предузети ризик самоугрожавања. Ипак, КЗ Немачке прописује обавезу лица које предузима одбрану да помогне нападачу уколико му прети опасност да искрвари,<sup>535</sup> што је, ако се узму у обзир разлози хуманости, оправдано.

Кривични закон Немачке не наводи правна добра која су заштићена институтом нужне одбране. Применом овог института заштићена су најзначајнија правна добра (живот, телесни интегритет, имвина, слобода итд.)<sup>536</sup> али и друга сопствена и туђа правна добра као што су повреде одређених права (право на приватност, право на сопствену фотографију и сл.).<sup>537</sup>

У немачкој кривичноправној доктрини се указује да се и породичноправни односи могу штитити позивањем на нужну одбрану. То не значи да је и превара брачног партнера укључена у ово право<sup>538</sup> под условом да прељуба није извршена у заједничком стану јер би то било угрожавање породичног мира те би позивање на нужну одбрану било могуће.<sup>539</sup> У немачкој литератури се наводи да се нужном

---

<sup>533</sup> Renzikowski, J., *op. cit.*, стр. 99-101.

<sup>534</sup> Lechner, K., Kühl, K., *op. cit.*, стр. 198.

<sup>535</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 323 (у).

<sup>536</sup> Bertel, C., *op. cit.*, стр. 17.

<sup>537</sup> Helle, J. (1988). OLG Hamm, Urteil v. 2. 4. 1987 – 4 U296/86, Anmerkung, JZ, 6/1988, Tübingen, стр. 308.

<sup>538</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 605.

<sup>539</sup> Рисимовић, Р., *op. cit.*, стр. 55.

одбраном могу заштитити још и следећа правна добра: неповредивост приватног поседа, државна правна добра, осећање стида грађана.<sup>540</sup>

Члан 32 Кривичног закона прописује да је противправност напада основни услов за примену нужне одбране. Иако то није спорно у теорији и пракси се појављују бројна спорна питања у вези овог услова. Једно од тих питања јесте кривица учиниоца о којој се законодавац није изјаснио.

Према Роксину, уколико је напад предузет без кривице или из нехата, право на нужну одбрану треба бити ограничено. Такође, уколико је неко лице у неотклоњивој стварној заблуди да је треће лице угрожено противправним нападом и предузме одбрану, лице које је тобоже нападач, под условом да је свесно неотклоњиве заблуде код лица које предузима одбрану, нема право на нужну одбрану јер напад није противправан.<sup>541</sup> Ово схватање се не може прихватити. Наиме, неотклоњива стварна заблуда може произвести одређене кривичноправне последице у погледу кривице, али резонување о искључењу противправности у случају неотклоњиве стварне заблуде као разлогу за искључење противправности није прихватљиво из разлога што је код противправности кључна противност правном поретку. Поред тога овакво схватање сужава примену нужне одбране јер лице нападнуто услед неотклоњиве заблуде оставља без правне заштите.<sup>542</sup>

У Немачкој кривичноправној теорији посебна пажња је посвећена нападачима који су изазвани. Провоцирани напади су напади чијим настанку доприноси повређено лице неким својим предходним понашањем. Они могу бити:

- намерни;
- ненамерни (нехатни).

О признавању права на нужну одбрану у овим ситуацијама постоје различита мишљења. Наиме, Рензиковски сматра да, уколико провокација изазивача не може да се окарактерише као провокативна, изазваном лицу се не

---

<sup>540</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 183.

<sup>541</sup> Roxin, C. (2000). *op. cit.*, стр. 99.

<sup>542</sup> Рисимовић, Р., *op. cit.*, стр. 57.

може признати право на нужну одбрану већ је дужно да трпи провокацију. Уколико се то лице ипак одлучи на напад, његово понашање је противправно и лице које је изазвало напад има право на нужну одбрану. Према другом мишљењу, за ограничавање права на нужну одбрану довољно је да понашање лица које изазива напад буде социјално-етички неприхватљиво. Лицу које је свесно да ће његово понашање изазвати напад другог лица не може се омогућити право одбијања напада применом института нужне одбране.<sup>543</sup>

Један део теоретичара решење овог проблема види у примени института *actio illicita in causa*.<sup>544</sup> Наиме, основ за кажњавање лица које провоцира напад не треба тржити у одбијању напада већ у његовом претходном понашању, односно провокацији која представља противправно дело. Његово дело је искључено *in acta* али је кажњиво због препонашања тј. због провокације *in causa*. Суштинско обележје института *actio illicita in causa* је искључење права на нужну одбрану лицу које је напад провоцирало.<sup>545</sup>

Прописујући услов сразмерности нужне одбране законодавац води рачуна и о правним добрима у интересима нападача. Стога би било логично да и правна добра лица које је извршило напад на неки начин буду заштићена. Неки аутори сматрају да искључење противправности понашањем провокатора није оправдано јер нападнуто лице може напад избећи бекством или позивом полиције.<sup>546</sup> Намерни провокатор, сматра Јешчек, има обавезу да избегне напад. Уколико то није могуће дужан је да трпи лаку телесну повреду. Међутим, не може се од њега захтевати да не заштити свој живот или телесни интегритет. Због тога је потребно дозволити том лицу да започне одбрану.<sup>547</sup> Ово мишљење се не може прихватити јер се на тај начин пружа заштита намерном провокатору који је сам себе довео у такву ситуацију те није прихватљиво да му правни поредак пружи заштиту.

---

<sup>543</sup> Winkler, W. (2006). Verbrechen und Vergehen gegen das Betaubungsmittelgesetz, *NStZ*, 6/2006, стр. 333.

<sup>544</sup> Satzger, H. (2006). Dreimal "in causa" - action libera in causa, omissio libera in causa und action illicita in causa, *JURA*, 7/2006, Berlin, стр. 518.

<sup>545</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 62.

<sup>546</sup> Leckner, K., Kühl, K., *op. cit.*, стр. 207.

<sup>547</sup> Jescheck, H.H., Weigend, T., *op. cit.*, стр. 346-347.



Када је у питању испровоцирани напад неки аутори сматрају да ограничавање права провокатора на нужну одбрану наметањем обавезе избегавања напада и трпљења лаке телесне повреде није довољно, већ је неопходно од њега захтевати употребу најблажег одбрамбеног средства у датој ситуацији, а уколико је принуђен да користи средство које је опасно по живот, да то средство користи на што мање опасан начин. Неограничено право на нужну одбрану треба му признати само уколико је суздржавање од предузимања одбране остало без резултата. Због тога је ограничење права на нужну одбрану фактичко питање које се мора решавати у сваком конкретном случају. Примена опаснијег средства за одбрану и опаснијег начина одбране истовремено значи веће ограничење права на одбрану. Обрнуто, ограничење је мање што је озбиљнија претња по правна добра изазивача.<sup>548</sup> Као један од могућих начина ограничавања права на нужну одбрану лица које је изазвало напад у литератури се предлаже и обавеза предузимања првенствено дефанзивне одбране, а тек у случају да се њоме напад не може одбити дозвољава се примена офанзивних мера заштите.<sup>549</sup> У теорији постоји чак и мишљење према коме се примена активних одбрамбених мера код намерне провокације треба дозволити само уколико је угрожен живот изазивача провокације.<sup>550</sup>

У пракси су могуће и ситуације када се испровоцирано лице провоцира на такво понашање (тзв. испровоциране провокације).<sup>551</sup> Став теорије је да таквом лицу не треба ограничавати право на нужну одбрану уколико је његова провокација адекватна реакција на провокацију првобитног провокатора.<sup>552</sup> У супротном, мора се прихватити ограничење нужне одбране.

У случају нехатне провокације примениће се *actio illicita in causa* под условом да Кривични закон прописује кажњивост за извршење тог дела.<sup>553</sup> Темељ овог схватања је чињеница да је понашање изазивача противправно иако није

---

<sup>548</sup> Winkler, W., *op. cit.*, стр. 333.

<sup>549</sup> Satzger, H., *op. cit.*, стр. 519.

<sup>550</sup> Matthias, J., *op. cit.*, стр. 467.

<sup>551</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 65.

<sup>552</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 627.

<sup>553</sup> *Кривични закон Немачке, члан 15.*

умишљајно.<sup>554</sup> Лице које је нехатно изазвало провокацију има обавезу да избегне повреду или угрожавање правних добара изазваног лица. Уколико то није могуће одбрана је дозвољена на начин или употребом средства којима је повреда правних добара тог лица најмања могућа. Непостојање предходних могућности укључује право на неограничену нужну одбрану. У немачкој кривичноправној теорији овакво схватање права на нужну одбрану лица које је изазвало напад познато је као тростепена теорија.<sup>555</sup>

Стварност напада је неопходан услов за примену одредбе члана 32 Кривичног закона Немачке. У вези са овим захтевом посебан проблем представља погрешна представа учиниоца кривичног дела о стварности (озбиљности) напада.<sup>556</sup> Овде се може појавити проблем како квалификовати понашање учиниоца који, мислећи да одбија стварни напад, одбија уображени напад. Овај проблем нарочито добија на значају ако се има у виду да немачко кривично законодавство не садржи одредбу о стварној заблуди у погледу неке околности, која би када би заиста постојала, чинила дело дозвољеним. На овакве случајеве у немачком правном систему се примењује одредба из члана 16 став 1 који регулише стварну заблуду. Правне последице путативне нужне одбране зависе од степена заблуде. Неотклонљива правна заблуда искључује кривицу па самим тим и кажњавање јер је чланом 16 Кривичног закона Немачке прописано кажњавање за умишљајне радње као и за нехатне за које је законом предвиђено кажњавање.<sup>557</sup>

Према ставу који преовлађује у немачкој правној доктрини противправан је сваки напад који је противан правном поретку без обзира на кривицу нападача. Напад лица које у неотклонљивој заблуди сматра да је нападнуто није противправно дело. Одбрана од таквог дела јесте противправна под условом да је

---

<sup>554</sup> Рисимовић, Р.(2012). *op. cit.*, стр. 64.

<sup>555</sup> Matthias, J., *op. cit.*, стр. 467.

<sup>556</sup> Hornle, T. (2006). Die Rolle Opfers in der Strafrecht und im materiellen Strafrecht, JZ, 19/2006, Tübingen, стр. 53.

<sup>557</sup> Кривични закон Немачке, члан 16 гласи: не поступа са умишљајем онај коме при извршењу кривичног дела није била позната нека околност која припада законском бићу кривичног дела. Кажњавање за нехатно извршење дела остаје недирнуто.

нападнуто лице свесно погрешне представе нападача о нападу. Уколико није свестан има право на неограничену нужну одбрану.<sup>558</sup>

Утврђивање постојања заблуде у немачкој теорији и пракси се врши узимајући у обзир само објективне околности конкретног случаја, односно способност просечног човека да препозна право стање ствари. Међутим, постоји и становиште према коме, при оцени степена заблуде или заблуде уопште, треба узети у обзир и субјективне околности конкретног случаја које могу довести до закључка да ли погрешна представа о нападу постоји или да ли је она отклоњива или неотклонљива.<sup>559</sup>

Став немачке судске праксе је да лице које се налази у путативној нужној одбрани не може учинити више од лица које се налази у стању праве нужне одбране.<sup>560</sup> Ово правило се користи у случају тзв. путативног прекорачења граница нужне одбране који постоји ако је учинилац у заблуди о постојањеу напада или неопходности одбране. Оваква ситуација се решава применом одредбе о стварној заблуди јер, с обзиром да учинилац није био у стању нужне одбране не може ни прекорачити њене границе.<sup>561</sup>

Кривични закон Немачке као услов за примену нужне одбране прописује истовременост напада и одбране. Напад је истовремен уколико траје или непосредно предстоји.<sup>562</sup> У кривичноправном смислу сматра се да напад траје од момента предузимања прве радње која се сматра нападом па све до тренутка његовог окончања или до момента наступања повреде.<sup>563</sup> Утврђивање истовремености трајног напада и напада који непосредно предстоји је фактичко

---

<sup>558</sup> Krause, F. W. (1979). Zur Einschankung der Notwehrbefugnis, *GA*, 9/1979, Hamburg, стр. 333.

<sup>559</sup> Bloy, R. (2005). Die bedeutung das Irrtums über die Tätrolle, *ZStW*, 1/2005, Berlin, стр. 5.

<sup>560</sup> Weber, U. (1975). Der Misbrauch prozessualer Rechte im Strafverfahren, *GA*, 10/1975, Heidelberg, стр. 305.

<sup>561</sup> Christmann, B. M. (1989). Der Notwehrexzes, *JuS*, 9/1989, München – Frankfurt, стр.720.

<sup>562</sup> Duttge, G., (2006). Rechtsprechungsübersicht zur (strafrechtlichen) Fahrlässigkeit, *NStZ*, 5/2006 München – Frankfurt, A. M. стр. 270.

<sup>563</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 606.

питање. Услов истовремености напада и одбране је испуњен у случају вршења кривичног дела трајног карактера.<sup>564</sup>

Као посебан проблем појављује се питање решавање права на нужну одбрану у случају када је већ наступила повреда правног добра нападнутог лица. Одговор на ово питање зависи од врсте кривичног дела којим је извршена повреда правног добра. Тако, нпр. код кривичног дела крађе, против лица који још нема сигурну власт над украденом ствари нужна одбрана је дозвољена. Код кривичних дела са трајном последицом (нпр. противправно лишење слободе) услов истовремености је испуњен за време трајања противправног стања. Уколико се напад врши низом сукцесивних радњи овај услов је испуњен јер се сматра да напад траје до предузимања последње радње.<sup>565</sup>

Услов истовремености није испуњен уколико је напад престао. Утврђивње престанка напада је сложено питање с обзиром на постојање могућности да је нападач привремено одустао од напада. У немачкој кривичноправној теорији је у односу на ово питање заузет став да је напад акутелан све док постоји могућност понављања напада који је привремено престао.<sup>566</sup> Код тзв. превентивне нужне одбране услов истовремености је споран. Према владајућем схватању, позивање на нужну одбрану није могуће. Међутим, према Резинковском стриктно поштовање овог услова значило би оспоравање права лица да, предузимањем превентивних мера, спречи напад на неко своје правно добро. Услов истовремености у смислу нужне одбране мора бити испуњен и код тзв. антиципативне нужне одбране која постоји у случајевима када лице, ради заштите од напада који непосредно предстоји, поставља одређене механизме (нпр. замке) или предузима неке друге мере (нпр. ископа канал) ради заштите свог добра. Испуњеност овог услова се испитује од тренутка деловања мера заштите.<sup>567</sup> Ово схватање је, међутим, у теорији оспорено.

---

<sup>564</sup> Kaspar, J. (2006). Anfängerhausarbeit – Strafrecht: Versuchte Tötung des schlafenden “Haustyrannen”, *JuS*, 10/2006, München-Frankfurt a.M., стр. 896.

<sup>565</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 72.

<sup>566</sup> Altwater, G. *op. cit.*, стр. 92.

<sup>567</sup> Mussig, B. (2003). Antizipierte Notwehr, *ZStW*, 2/2003, Berlin, стр. 224-225.

Да би одбрана у смислу нужне одбране била кривичноправно релевантна, мора испуњавати одређене услове. Ти услови су:

- одбраном се мора остварити обележје бића неког кривично дела;
- одбрана мора бити неопходна;
- мора постојати одбрамбена воља;

Одбрана (одбијање напада) се у кривичноправној теорији дефинише као делатност којом се повређује или угрожава правно добро нападача. Нужном одбраном се искључује постојање кривичног дела уколико се одбијањем напада оствари биће неког кривичног дела. На основу одредбе из члана 32 Кривичног закона Немачке може се закључити да се одбијањем напада могу угрозити само правна добра нападача. Међутим, у немачкој кривичноправној теорији преовлађује дуалистички концепт нужне одбране према коме се овим институтом осим индивидуалних добара нападнутог лица штити и правни поредак. Из тога произилази да се одбијањем напада могу угрозити и правна добра трећих лица. Овај проблем се решава применом одредбе којом је регулисана и крајња нужда.<sup>568</sup>

За разлику од српског кривичног законодавства у коме нужна одбрана мора бити неопходно потребна, немачко кривично законодавство као услов за примену нужне одбране прописује неопходност одбране.

Неопходна је она одбрана којом се:<sup>569</sup>

- најефикасније одбија напад;
- најмање повређују правна добра нападача;

Дефинисањем неопходне одбране на овај начин штите се интереси нападнутог лица чије је правно одбро изложено противправном нападу, али се, истовремено, из етичких разлога, штите и правна добра нападача који се, чак ни у оваквим условима, не може оставити без правне заштите. Одређивање неопходне

---

<sup>568</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 34.

<sup>569</sup> Wössner, M., (2006) Die Notwehr und Einschränkungen in Deutschland in den USA, Berlin, стр. 43.

одбране је, према немачким теоретичарима, значајно због утврђивања обима права на нужну одбрану.<sup>570</sup> Међутим, ни у кривичноправној теорији ове земље не постоји универзални критеријум за одређивање неопходне одбране већ се она утврђује у сваком конкретном случају, узимајући у обзир само објективне околности као што су:<sup>571</sup>

- интензитет напада и одбране;
- лична својства нападача и нападнутог лица;
- одбрамбена средства која су нападнутом лицу била на располагању;
- однос вредности нападнутог добра и повређеног добра нападача;

Субјектива процена неопходности одбране није од значаја, али то не значи да је искључена могућност примене одредбе Кривичног закона о заблуди, уколико је учинилац имао погрешну представу о неопходности предузете одбрамбене радње.<sup>572</sup> Процену неопходности одбране суд не утврђује на основу сразмере штете која је претила добру нападнутог лица и штете нанете нападачевом добру.<sup>573</sup> То значи да лице које одбија напад од свог правног добра може угрозити било које нападачево добро, јер су његов интерес и друштвени интерес који се остварује одбијањем тог напада, веће вредности од нападачевог добра. Међутим, у случају велике диспропорције присталице овог мишљења прихватају ограничење нужне одбране. Средства напада и одбране су од изразитог значаја при оцени неопходности одбране. С обзиром да се у немачком законодавству неопходном одбраном сматра одбрана којом се нападачевом добру наноси најмања могућа штета, утврђивање чињенице да ли је употребљено најблаже средство за одбијање напада је веома значајно за оцену обима нужне одбране. Употреба опаснијег средства је дозвољена само у случају да је одбијање напада мање опасним средством непоуздано. При оцени неопходности одбране узима се, дакле, у обзир угроженост нападнутог лица, јер се од њега не захтева предузимање одбране која

---

<sup>570</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 610.

<sup>571</sup> Alvather, G. *op. cit.*, стр. 91.

<sup>572</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 74.

<sup>573</sup> Morgenstern, C. (2006). Referendarexamensklausur – Strafrecht: Unterschlagung und Notwehr, JuS, 3/2006, München – Frankfurt a.M., стр. 508.

може имати неизвештан исход.<sup>574</sup> Уколико нападнуто лице има на располагању више средстава којима напад ефикасно може одбити, обавезан је да употреби средство којим ће најмање оштетити нападачеву имовину.<sup>575</sup> Пре употребе средстава опасних по живот, нападнуто лице мора намеру употребе тих средстава да стави нападачу у изглед. Овај став судске праксе је прихваћен и у теорији. Међутим, поједини теоретичари искључују обавезу на упозорење нападача уколико је очигледно да не постоји могућност одвраћања од напада.<sup>576</sup>

У теорији кривичног права се сразмерност напада и одбране сматра неопходним условом за примену нужне одбране. Одбрана је сразмерна нападу уколико се њоме може окончати, ослабити или бар одложити напад. Међутим, неки теоретичари су мишљења да неопходност нужне одбране зависи од успеха нападнутог лица при одбијању напада. Доволна је мала вероватноћа у успех нападнутог да би се могло говорити о неопходности његове одбране.<sup>577</sup> Прихватање овог става, међутим, значи прихватање права на нужну одбрану чак и у ситуацијама када нападнуто лице нема никакве изгледе да одбије напад, те је повреда нападачевих добара без сврхе. Процену вероватноће успеха нападнутог лица треба се извршити према објективним околностима конкретног случаја. Субјективна процена нападнутог лица о вероватноћи успеха његових радњи у одбијању напада није од значаја за ту процену.<sup>578</sup> Према схватању које преовладава у немачкој теорији кривичног права неопходност одбране не значи да је нападнуто лице дужно да се, уколико је могуће, уклони пред нападачем.<sup>579</sup> Иако немачки законодавац није одредио субјективни елемент као обавезан елемент нужне одбране, у кривичноправној теорији доминира мишљење да је одбрамбена воља, поред објективних елемената, услов за примену нужне одбране. То, наиме, значи да се делу извршеном у нужној обрани не може искључити противправност уколико мотив извршења није одбијање напада већ мржња, освета, материјална корист

---

<sup>574</sup> Detter, K. (2006). Zum Strafzumessungs – und Massregelrecht, NStZ, 2/2006, München –Frankfurt a.M. стр. 153-154.

<sup>575</sup> Morgenstern, C., *op. cit.*, стр. 254.

<sup>576</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 615.

<sup>577</sup> Warda, G. (1996). Die Geeignetheit der Verteidigungshandlung bei der Notwehr Strittiges in der aktuellen Diskussion, GA, 1/1996, Heidelberg, стр. 406

<sup>578</sup> *Ibid.*

<sup>579</sup> Morgenstern, C., *op. cit.*, стр. 254.

итд.<sup>580</sup> Бес, страх, жеља да се одбрани блиско лице могу се прихватити као мотиви за примену нужне одбране под условом да је одбрамбена воља мотив за предузимање те радње.<sup>581</sup>

У теорији и пракси кривичног права сматра се да погрешна представа учиниоца о нападу искључује одбрамбену вољу.<sup>582</sup> Прихватање објективне концепције нужне одбране у случају нехатног остварења кривичног дела у стању нужне одбране остало је у овом правном систему отворено, иако неки аутори сматрају да и у том случају учинилац треба бити свестан иствременог и противправног напада коме је изложен.<sup>583</sup>

Сврха нужне одбране није заштита само правних интереса изложених противправном нападу већ и заштита интереса нападача који могу бити угрожени предузимањем одбрамбених радњи. Због тога се у свим правним системима примена овог института ограничава. У немачком кривичноправном законодавству, иако није одређен појам прекорачења границе нужне одбране, она је прописана чланом 33 Кривичног закона:<sup>584</sup> „ако учинилац због раздражљивости, страха или препасти прекорачи границу нужне одбране, неће бити кажњен.“

С обзиром на неодређеност ове законске одредбе теорија и пракса настоје да реше многобројне недоумице које се јављају у вези са њом. Као најзначајнији аргументи за некажњавање лица која у нужној обрани изврше кривично дело које је теже од неопходног наводи се посебно психолошко стање лица које врши одбрану. У законској одредби су као таква стања наведени раздражљивост, страх и препаст. Учинилац који се налази у стању страха, раздражљивости и препасти није у потпуности у могућности да управља својим поступцима. Као аргумент којим се правда некажњивост дела неки аутори наводе свхру кажњавања која би изостала

---

<sup>580</sup> Weigend, T. (2003). Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil, Berlin, стр. 342.

<sup>581</sup> Schmidhäuser, E. (1991) Die Rechtmässige Brechung eines Widerstandes ist regelmässig auch von einem Notwehrwillen getragen, JZ, 19/1991, Tübingen, стр. 939.

<sup>582</sup> Ingeborg, P. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für Irrtümer bei der Ausübung der Notwehr und für deren Folgen, JZ, 15-16/1989 Tübingen, стр. 728-729.

<sup>583</sup> Himmelreich, K. (1971) Notwehr und unbewusste Fahrlässigkeit, Berlin – New York, стр. 88

<sup>584</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 33.



када би се изрекла казна нападнутом лицу које је прекорачило границе неопходне одбране.<sup>585</sup>

Прекорачење граница (ексцес) нужне одбране може се појавити у облику:

- интензивног ексцеса;
- екстензивног ексцеса.

Интензивни ексцес се односи на ситуације када лице прекорачи границе дозвољене одбране иако су сви остали услови стања одбране у конкретном случају испуњени.<sup>586</sup> Екстензивни ексцес одликује непостојање услова истовремености одбране и напада односно када је одбрана започета пре започињања напада или је одбрана предузета када је напад престао.<sup>587</sup> Интензивни ексцес омогућава примену одредбе о прекорачењу нужне одбране, а екстензивни ову могућност искључује.

У теорији кривичног права Немачке постоје аутори који имају озбиљне приговоре на преовлађујући став о ексцесу нужне одбране. Ови аутори сматрају да стање раздражљивости, страха и препасти који се у законској одредби наводе као разлози некажњивости за лица која прекораче границе нужне одбране могу бити разлози за искучење кажњивости за лица која изврше екстензивни ексцес.<sup>588</sup>

Овакво схватање се не може прихватити из следећих разлога:<sup>589</sup>

1. Одбрана је нужна уколико се напад није могао одбити на други начин већ само остварењем тог дела и уколико је интензитет одбране сразмеран интензитету напада. Ексцес нужне одбране постоји уколико је интензитет одбране већи од интензитета напада односно уколико одбрана није неопходна. С обзиром да код екстензивне одбране није било напада, не може бити ни одбране, па не може бити ни прекорачења нужне одбране.
2. Умањење кривице код лица које је извршило кривично дело у интензивном ексцесу не може бити истовремено као код лица које је то дело извршило у

---

<sup>585</sup> Kargl, W., (1998) Die intersubjektive Begründung und Begrenzung der Notweher ZStW, 1/1998, Berlin, стр. 53.

<sup>586</sup> Jescheck, H. H., Weigend, T., *op. cit.*, стр. 350.

<sup>587</sup> Lechner, K., Kühl, K. *op. cit.*, стр. 206-207.

<sup>588</sup> Schönke, A., Schröder, A., *op. cit.*, стр. 633.

<sup>589</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 81.

екстензивном ексцесу јер су последице афекта веће док напад траје него кад је престао.

3. Прихватање овог мишљења значило би неправилну примену закона јер би под појмом „непосредно предстојећи напад“ био обухваћен и будући напад чиме би се обесмислио услов истовремености, прекорачиле границе примене нужне одбране, а судовима још више отежао посао.

Као узроке који оправдавају примену одредбе о прекорачењу границе нужне одбране немачки законодавац наводи раздраженост, страх, препаст, односно разне облике афективног стања. Афекат представља краткотрајно активирање емоција које је праћено одређеним телесним променама и често покренуто спољашњим догађајима. То су, према општем схватању, астенични афекти чији је утицај на свест и вољу мање снажан у односу на стеничне афекте у које спадају бес, мржња и сл. Са аспекта нужне одбране релевантан је само онај страх који у знатној мери редукује способност расуђивања.<sup>590</sup>

Афекти као што су раздражљивост, страх, препаст не укидају у потпуности психички капацитет обраде података, те не могу укинути способност нападнутог за кривицу<sup>591</sup> што значи да лице које се налази у афективном стању овог типа, може бити свесно да одбрану врши прекорачењем границе дозвољене одбране.

Према преовлађујућем мишљењу прекорачење нужне одбране могуће је извршити умишљајно и нехатно. Ово становиште се у немачком законодавству оправдава следећим аргументима:<sup>592</sup>

1. Раздраженост, страх или препаст су својствени учиниоцу који свесно прекорачи границе нужне одбране умањујући неправо свог поступања;
2. Реконструкција стања свести учиниоца у време извршења дела је готово немогуће а некажњавањем лица које свесно прекорачи границу нужне одбране је решење које омогућава ефективнији рад судова;

---

<sup>590</sup> Theile, H. (2006). Der bewusste Notwehrexzess, JuS, 11/2006, München – Frankfurt, стр. 965.

<sup>591</sup> *Ibid.*

<sup>592</sup> Cristmann, B. M., *op. cit.*, стр. 719.

3. Законодавац није изричито одређен само за случајеве несвесног интензивног ексцеса нужне одбране.

Питање односа путативне нужне одбране и ексцеса нужне одбране у немачкој кривичноправној теорији посебно се разматра. Наиме, у оба случаја нападнуто лице се налази у афективном стању, али се не могу изједначити нападач код ексцеса и наводни нападач код путативне нужне одбране јер њихов допринос није исти.<sup>593</sup> Изједначавањем ових института положај учиниоца кривичног дела у путативној нужној одбрани био би повољнији јер примена одредбе о прекорачењу значи могућност некажњавања за дело, а примена одредбе о заблуди има за последицу искључење умишљаја и кажњавање за нехат.<sup>594</sup> Према владајућем мишљењу ова два института не могу бити изједначена јер код путативне нужне одбране постоји заблуда лица о нападу што значи да не постоји нужна одбрана па не може постојати ни ситуација њеног прекорачења.

У пракси се могу наћи и ситуације тзв. путативног ексцеса који постоји када учинилац има погрешну представу да је нападнут при чему је у заблуди о неопходности одбране. У оваквим ситуацијама суд најпре утврђује степен заблуде у односу на постојање напада након чега следи анализа стања свести у погледу неопходности одбране при чему треба узети у обзир да лице које поступа у путативној нужној одбрани не може учинити више од некога ко је заиста изложен нападу.<sup>595</sup>

### 5.2.2. Италија

У италијанској кривичноправној теорији прихваћен је дуалистички концепт нужне одбране према коме лице које поступа у нужној одбрани, штитећи своја или туђа правна добра од противправног напада истовремено штити и интерес државе. Она представља основ за некажњавање учиниоца који је изложен противправном нападу, а чињеница да оно на тај начин штити и друштвени поредак представља

---

<sup>593</sup> Hornle, T., *op. cit.*, стр. 958.

<sup>594</sup> Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015., члан 16.

<sup>595</sup> Weber, U., *op. cit.*, стр. 305.

сврху његовог привилеговања. Међутим, ово право припада грађанима само у оним ситуацијама када држава не може да одбије напад од заштићених правних добара.<sup>596</sup> У Кривичном закону Италије овај институт се дефинише на следећи начин:<sup>597</sup>

*„Неће се казнити учинилац дела који је принуђен нужном одбраном свог права или права другог, од опасности истовременог противправног напада, ако је одбрана пропорционална нападу.“*

Из овог следи да су основни услови за примену нужне одбране:

- Противправност напада;
- Истовременост напада;
- Нужност одбране;
- Пропорционалност одбране;

Међутим, иако није изричито наведен у одредби члана 52 неопходни услов за примену овог института је и ставрност тих напада. Особеност италијанског кривичноправног законодавства је утврђивање принуде у конститутивни елемент овог института.

Основ за позивање на нужну одбрану је напад који је предузет људском радњом.<sup>598</sup> Напад који долази од животиње може бити основ за позивање на члан 53 Кривичног закона Италије, под условом да представља средство за извршење напада. Осим овог мишљења које доминира у италијанској кривичноправној теорији, постоје и другачија мишљења. Тако, Марсико сматра да и правно лице може предузети напад у смислу нужне одбране (нпр. када одређени привредни субјекат изложи клеветам неко лице). Ово мишљење се не може прихватити јер се, у таквим случајевима, заштита може остврити на други начин. У теорији је прихваћен став да се напад не мора извршити само средствима којима се користи физичка снага већ то могу бити и нпр. наркотичка средства.<sup>599</sup> У највећем броју

---

<sup>596</sup> Fiandaca, G., Musco. (2001). Diritto penale – parte generale, Bologna, стр. 253.

<sup>597</sup> Compendio di Diritto penale, Parte generale e speciale, Milano, 2004. godine.

<sup>598</sup> Beltrani, S. (2006). Corso di diritto penale – Parte generale e speciale, Padova, стр. 126.

<sup>599</sup> Antolisei, F. (1960). Manuale di diritto penale – Parte generale, Milano, стр. 214.

случајева противправна радња врши се чињењем. У неким случајевима може се извршити и нечињењем односно пропуштањем обавезе чињења.<sup>600</sup>

Правна добра која представљају објекат напада у смислу нужне одбране могу припадати лицу које предузима одбрамбену радњу или неком другом лицу.<sup>601</sup> Неки теоретичари сматрају да је за одбрану туђих права (нужна помоћ) потребна сагласност тог лица. Изричита сагласност није неопходна, довољно је да то лице није изричито сагласно са нападом.<sup>602</sup>

Противоравност напада је услов који италијански законодавац поставља као услов за примену нужне одбране. Противправност представља понашање које је противно вредностима које чине основу правног поретка.<sup>603</sup> То су понашња која нису противна само кривичноправним одредбама већ свим правном прописима. На противправност предузете радње нема утицај кривица учиниоца, његова урачунљивост, узраст и сл.<sup>604</sup> што значи да је прихваћена објективна концепција противправности. Прихватање субјективно-објективне концепције значило би постављање захтева нападнутом лицу да у тренутку напада оцени да ли је нападач у заблуди, што је немогуће.<sup>605</sup>

У кривичноправној теорији и пракси Италије опште је прихваћено становиште да се код противправности подразумева противност правним прописима јер напад увек угрожава неко право нападнутог. Због тога је суштинско обележје противправног напада околност да није одобрен неким правним прописом.<sup>606</sup> То значи да радња која се предузима на оснву овлашћења, уколико поризилази из дужности тог лица, не може бити противправна.<sup>607</sup> Када су у питању провоцирани напади начелни став судске праксе је да лице које провоцира напад нема правао на нужну одбрану због тога што се провоцирање сматра

---

<sup>600</sup> Fiandaca, G., Musco, E., *op. cit.*, стр. 253.

<sup>601</sup> Delpino, L. (2006). *Diritto penale – Parte generale*, Napoli, стр. 353.

<sup>602</sup> Mantovani, F. (2001). *Diritto penale – Parte generale*, Padova, стр. 268.

<sup>603</sup> Pagliaro, A., Ardizzone, S. (2006) *Diritto penale Italiano*, Milano, стр. 269.

<sup>604</sup> Grosso, C.F. (1964). *Difesa legittima e stato di necessita*, Milano, стр. 130-131.

<sup>605</sup> Рисимовић, Р. (2008). Нужна одбрана у кривичном праву Италије, *Ревивија за криминологију и кривично право*, вол. 46, бр. 3, стр. 103.

<sup>606</sup> Fiandaca, G., Musco, E., *op. cit.*, стр. 257.

<sup>607</sup> Beltrani, S., *op. cit.*, стр. 126.

противправним нападом. Ово право то лице стиче у случају да је изазвано лице прекорачило границе нужне одбране.<sup>608</sup> Међутим, код противправних напада се као критеријум за примену нужне одбране користи извесност провицираног напада. Провокација која за последицу има могућност напада под условом да провокатор није имао намеру да повреди изазвано лице може бити основ за позивање на нужну одбрану.<sup>609</sup>

Напад и одбрана су истовремени када су радње којима се манифестују временски поклапају. То значи да је временски услов испуњен уколико се одбрана предузима док напад траје или непосредно предстоји. Код кривичног дела са трајном последицом услов истовремености је испуњен све док опасност континуирано траје.<sup>610</sup> Одбрана од будућег напада и напада који је престао није дозвољена јер нападнуто лице има могућност да захтева заштиту од државе.<sup>611</sup>

Италијанска кривичноправна теорија за утврђивање истовремености поставила је једноставан критеријум: сматра се да опасност више није истовремена када је напад завршен на начин типичан за његово реализовање.<sup>612</sup> Тако, нпр. код кривичног дела крађе уколико лопов бежећи одбаци украдену ствар право нужне одбране лица на чију имовину је извршен напад не постоји јер је опасност за заштићено право престало. У супротном, уколико бежи држећи украдену ствар ово право постоји. Према Фјандаки ово може бити опште правило за утврђивање истовремености код кривичног дела крађе.<sup>613</sup>

Италијански законодавац је у конститутивне елементе нужне одбране уврстио и принуду. У законском одређењу овог института се каже: неће се казнити учинилац дела принуђен на нужну одбрану свог права или права другог. Поједини теоретичари овај став оправдавају јер се нападнуто лице налази пред избором да трпи напад или да га одбије.<sup>614</sup> Он је, дакле, принуђен да одбије напад. Стварност

---

<sup>608</sup> *Ibid.*, стр. 126-127.

<sup>609</sup> *Ibid.*, стр. 128.

<sup>610</sup> *Ibid.*, стр. 127.

<sup>611</sup> Delpino, L., *op. cit.*, стр. 354.

<sup>612</sup> *Ibid.*

<sup>613</sup> Fiandaca, G., Musco, E., *op. cit.*, стр. 255.

<sup>614</sup> Delpino, L., *op. cit.*, стр. 356.

напада као елементу нужне одбране у италијанској теорији није посвећена значајна пажња. Одбрана нападнутог добра је нужна уколико се напад на други начин није могао одбити. Осим што је неопходна одбрана мора бити и сразмерна интензитету напада. Нужност се утврђује узимајући у обзир све објективне околности конкретног случаја. Те околности су:<sup>615</sup>

- Средства која су на располагању нападнутом или нападачу;
- Време и место напада;
- Начин напада;
- Физичка конституција учесника сукоба итд.

У италијанској теорији и пракси су подељена мишљења о нужности као услову одбране у ситуацији када је нападнуто лице у могућности да избегне напад. Према мишљењу једне групе аутора у таквој ситуацији нападнуто лице се налази у обавези да избегне напад уколико његово достојанство није доведено у питање.<sup>616</sup> Неки аутори сматрају да је чак и постављање услова очувања достојанства строго јер избегавање напада не сматрају угрожавањем достојанства,<sup>617</sup> Преовлађује схватање је да од нападнутог лица не треба захтевати да избегне напад, јер право никада не сме да устукне пред неправом, што је суштина нужне одбране.

За разлику од законских решења у другим државама, италијански законодавац као конститутивни елемент нужне одбране изричито наводи пропорционалност одбране. Пропорционалност одбране постоји уколико је повреда правног добра нападача једнака или незнатно већа од повреде која је претила нападнутом добру.<sup>618</sup> У правном систему Италије пропорционалност одбране се посматра одвојено од нужности одбране. За оцену нужности одбране поређење средстава одбране и средстава напада има већи значај него поређење њихове противправности. Уколико нападнутом лицу на располагању стоји више средстава или начина одбране треба употребити оно којим се правном добру нападача наноси

---

<sup>615</sup> Antolisei, F., *op. cit.*, стр. 216-217.

<sup>616</sup> Beltran, S., *op. cit.*, стр. 128.

<sup>617</sup> Antolisei, F., *op. cit.*, стр. 217.

<sup>618</sup> Delpino, L., *op. cit.*, стр. 358.

најмања повреда.<sup>619</sup> Међутим, при оцени пропорционалности треба имати у виду да ли је нападнуто лице имало на располагању више средстава одбране.<sup>620</sup>

Као критеријум за утврђивање пропорционалности напада и одбране може послужити и поређење правних добара која су угрожена нападом са правним добрима повређених одбијањем напада. Доминантно је мишљење да није оправдана повреда живота или тела нападача чак ни у ситуацијама повреде материјалних добара велике вредности. Али, не значи да повреда личних добара при одбрани материјалних вредности никада није допуштена. Приликом оцене ове околности у обзир се узима степен довођења у опасност или тежина повреде.<sup>621</sup> Према томе, пропорционалност и нужност одбране се не може оценити на основу неког општег критеријума већ је то фактичко питање које утврђује суд узимајући у обзир све објективне и субјективне околности конкретног случаја.

Иако субјективни елемент, односно одбрамбена воља учиниоца, није у законском тексту одређен као конститутивни елемент нужне одбране, став судске праксе је да није могућа примена овог института уколико је мотив одбране освета, мржња, или вршење насиља, а не одбијање противправног напада.<sup>622</sup> Субјективни елемент нужне одбране подразумева свест нападнутог да је изложен противправном нападу и вољу да тај напад одбије што није противречно нехатном остварењу кривичног дела у одбрани.<sup>623</sup>

Прекорачење ганица нужне одбране је регулисано чланом 55 Кривичног закона Италије.<sup>624</sup> Уколико се при извршењу дела прописаног у члану 52 из нехата прекораче границе нужне одбране које је одредио закон или државни орган или је пак прекорачење узроковано нужношћу, примењују се прописи који регулишу нехатна кривична дела, ако је дело законом прописано као нехатно. Законом је, дакле, прописано кажњавање учинилаца кривичног дела у нужној одбрани уколико

---

<sup>619</sup> Pagliaro, A., Ardizzone, S., *op. cit.*, стр. 270.

<sup>620</sup> Marsico, A. (1969). *Diritto penale – parte generale*, Napoli, стр. 128.

<sup>621</sup> Fiandaca, G., Musco, E., *op. cit.*, стр. 259-260.

<sup>622</sup> Delpino, L., *op. cit.*, стр. 358.

<sup>623</sup> Рисимовић, Р. (2008). *op. cit.*, стр. 109.

<sup>624</sup> Codice Penale, aggiornato con le ultime modifiche legislative introdotte, da ultimo, dalla L. 14 agosto 2020, n. 113 e dal D.L. 16 luglio 2020, n. 76 (Decreto Semplificazioni), члан 55.



је законом прописана кажњивост за нехатно вршење тих дела. Међутим, у теорији влада мишљење да суд треба узети у обзир психолошко стање лица које врши одбрану и његову умањену могућност да процени интензитет напада.<sup>625</sup> Јединствен је став италијанске теорије и праксе да умишљајно прекорачење граница нужне одбране треба увек кажњавати.<sup>626</sup>

Изменама и допунама Кривичног закона из 2006. године одредба о нужној одбрани је допуњена са још два става. Први став се односи на пропорционалност одбране у случајевима:

- Неовлашћеног продирања у туђ стан или одбијања захтева овлашћеног лица да се удаљи;

- Употребе силе или наоружаног нападача

Други став се односи на место на коме се догађа напад. Овим ставом се предвиђа да се одредба из предходног става односи на ситуације у којима се напад догађа на местима где се обавља комерцијална, професионална или предузетничка делатност.

Иако је циљ увођења ових одредби промена веома строгог тумачења одредбе о нужној одбрани у судској пракси, став теорије је да уведене новине суштински нису допринеле промени услова за примену овог института<sup>627</sup> јер је раније решење већ садржало решења прописана додатим ставовима.

### 5.2.3. Руска Федерација

Карактер општег института кривичног права нужна одбрана је имала још у законодавству СССР-а. Тада је одређена као истовремена заштита личности, њених права и законских интереса, друштава, привреде од друштвено опасних напада, путем причињавања штете нападнутом лицу. Новелама Кривичног законика из

<sup>625</sup> Marsico, A., *op. cit.*, стр. 128.

<sup>626</sup> Beltrani, S., *op. cit.*, стр. 130.

<sup>627</sup> Pagliaro, A., *op. cit.*, стр. 270.

2002. године значајно су проширени услови примене нужне одбране. Ново решење овог института у руској кривичноправној доктрини једна група аутора сматра „прогресивним решењем нужне одбране“ а друга га описује као решење које је „далеко од савршенства.“<sup>628</sup>

Члан 37 Кривичног законика Руске Федерације<sup>629</sup> гласи:

*„(1) Неће се сматрати кривичним делом повреда нападача у стању нужне одбране односно приликом заштитите личности и права нападнутог или других лица, законом заштићених интереса друштва или државе од друштвено опасног напада ако је тим нападом угрожен живот нападнутог или другог лица или уколико прети непосредна опасност од употребе силе,*

*(2) Одбана од напада којим је угрожен живот нападнутог или другог лица или уколико постоји опасност од таквог напада је допуштена ако нису прекорачене границе неопходно потребне одбране тј. ако се радње одбране очигледно не поклапају карактером и опасношћу напада.*

*(2.1.) Неће се сматрати да су се прешле границе неопходно потребне одбране ако учинилац није могао да процени степен опасности која му је претила од напада*

*(3) Одредбе овог члана се односе на сва лица без обзира на њихову професионалну или другу способност као и лица која су имала могућност да на други начин избегну општеопасан напад или да се обрати за помоћ другим лицима или органима власти.“*

Иако је нужна одбрана у руском законодавству формулисана на другачији начин њена сврха је иста као у законодавствима осталих земаља. Пре него што је сачињен теоријски модел Основа кривичног законодавства 1991. године који је нужну одбрану предвидео као основ искучења кривичног дела, у литератури је постојало различито мишљење о правној природи нужне одбране. Према једнима

---

<sup>628</sup> Орехов, В. В. (2003) Необходимая оборона и иные обстоятельства исключающие преступность деяния Санкт-Петербург, стр. 172.

<sup>629</sup> Кривични законик Руске Федерације (Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ ред. от 30.12.2020), члан 37.

она је представљала основ за искључење друштвене опсаности кривичног дела, према другим основ за искључење кривичне одговорности и кажњивости учиниоца, а према трећима основ за искључење противправности дела.<sup>630</sup>

Иако неки аутори нужну одбрану представљају као основ искучења друштвене опасности кривичног дела, друштвена опасност би пре могла бити основ за инкриминисање него основ за искључење кривичног дела. Друштвена опасност као елемент општег појма кривичног дела представља реликт прошлости социјалистичког режима у СССР-у. У савременој литератури представља основ за искључење противправности дела.

Право на нужну одбрану је природно право. Ова концепција нужне одбране се заснива на субјективној концепцији нужне одбране према којој је право на одбрану сопственог добра урођено право сваког човека а сврха одбране успостављање права односно стања пре предузимања напада.<sup>631</sup> Међутим, у руској доктрини преовлађује становиште према коме сврху нужне одбране чине:<sup>632</sup>

1. Заштита индивидуалних добара нападнутог лица са једне стране;
2. Заштита правог поретка са друге стране.

Елементи нужне одбране су напад и одбијање напада. Нападом се сматра свака делатност којом се повређује или угрожава правно добро другог лица. Напад је, у смислу нужне одбране, релевантан само ако га предузме човек јер се одбијањем напада могу повредити само правна добра нападача.<sup>633</sup> Животиња може послужити као средство напада.<sup>634</sup>

Из Кривичног законика Руске Федерације може се видети да је законодавац веома прецизно одредио у којим случајевима је дозвољено право на нужну одбрану те је као објекат заштите одредио:

- Личност која се брани;

---

<sup>630</sup> Группов авторов (2002). Курс уголовного права, Том I, Москва, стр. 219.

<sup>631</sup> Кадников, Н. Г. (2006). Уголовное право России – Общая и Особенная части, Москва, стр. 185.

<sup>632</sup> *Ibid.*

<sup>633</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 148.

<sup>634</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 190.

- Права лица које се брана;
- Права других лица;
- Законом заштићени интереси:
- Држава.

Коришћење права на нужну одбрану у случајевима напада на законом заштићене опште интересе и државу је јединствена одлика руског правног система. Међутим, у погледу заштите ових добара у теорији и кривичном законодавству не постоји јединствено мишљење.

За признавање права на нужну одбрану није релевантно да ли је напад уперен на правно добро лица које предузима одбрамбену радњу или на правно добро другог лица. Нападнуто добро може припадати физичком лицу, правном лицу, удружењу, организацији и сл. Руски Кривични законик је изричито дозволио могућност нужне одбране уколико је нападнуто правно добро другог лица. Лични однос лица чије је правно добро изложено нападу и лица које врши радњу одбијања напада није релевантно за примену нужне одбране. Када је у питању овлашћење за вршење нужне одбране у руском законодавству је прихваћен став да право на нужну одбрану имају сва лица независно од професионалне дужности или службеног положаја.<sup>635</sup>

За разлику од праксе која је распрострањена, у европским земљама у којима се напад означава као противправна делатност, у Кривичном законик у Руске Федерације се не говори о противправности већ о општеопасном нападу. Међутим, у кривичноправној доктрини ове земље се заступа став да напад у смислу нужне одбране мора бити делатност која је кривичним закоником одређена као кривично дело што значи да је то противправна радња.<sup>636</sup>

Провоцирани напади у смислу нужне одбране нису релевантни. Наиме, изазивач напада нема право на нужну одбрану како у случају противправне провокације тако и у случају када изазивање напада представља понашање које је

<sup>635</sup> Кривични законик Руске Федерације (Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ ред. от 30.12.2020)., члан 37 став 3.

<sup>636</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 188.

социјално-етички неприхватљиво.<sup>637</sup> Најважнији разлози који оправдавају овај став су:

1. Веома тешко разграничење о којој врсти провокације је реч у конкретном случају;
2. Интензитет сваке врсте провокације је исти.

При оцени да ли неки поступак представља провокацију користе се објективни показатељи. То значи да се испитује на који начин је у конкретном случају изазван напад.

Истовременост напада и одбране, као временки услов нужне одбране, је прихваћен и у руској теорији и пракси. Овај услов је испуњен уколико се одбрана одвија док напад још траје или непосредно предстоји.<sup>638</sup> Разграничење будућег напада и напада који непосредно предстоји се врши на основу објективних околности конкретног случаја. У руској доктрини се сматра да напад непосредно предстоји уколико је неминован, неизбежан.<sup>639</sup>

Напад у смислу нужне одбране мора бити стваран, реалан. За позивање на овај институт довољна је реална могућност повреде или угрожавања неког правом заштићеног добра. Објективно субјективна теорија, према којој нападач мора бити свестан да предузима радњу којом може повредити или угрозити нечије правно добро, није прихваћена у руском правном систему.

Уколико је утврђено да је учинилац имао погрешну представу о постојању или интензитету напада примењују се, као и у осталим кривичноправним системима, правила о стварној заблуди. Неотклоњива стварна заблуда постоји уколико учинилац дела није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу околности која представља обележје кривичног дела. Ова врста заблуде искључује умишљај и нехат (кривицу) те се сматра да није остварено кривично дело. Уколико је учинилац имао погрешну представу да је напад стваран, а био је дужан и могао је бити свестан да није реалан, постоји кривично дело извршено из нехата уколико је

---

<sup>637</sup> *Ibid.*, стр. 190.

<sup>638</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 188.

<sup>639</sup> *Ibid.*

законом за то дело предвиђено нехатно извршење. У руској доктрини и судској пракси је прихваћена ова концепција према којој неотклоњива стварна заблуда искључује умишљај и нехат, а отклоњива заблуда искључује само умишљај.<sup>640</sup>

Одбијање напада у смислу члана 37 Кривичног законика Руске Федерације је могуће извршити искључиво активним радњама.<sup>641</sup> Та радња може бити уперена само против правног добра које припада нападачу, а то су његов живот, тело, имовина, част, углед и сл. Повредом правних добара трећих лица остварује се право на крајњу нужду.<sup>642</sup>

Услов који мора бити испуњен да би одбрана у смислу нужне одбране била релевантна јесте да она буде неопходно потребна. Овај услов је поставио руски законодавац у члану 37 став 1. Одбана је неопходно потребна уколико је лице које је предузима присиљено да напад одбије на начин и у мери у којој је то учинило. Утврђивање неопходно потребне одбране је фактичко питање које се утврђује у сваком конкретном случају на основу многобројних критеријума као што су: интензитет напада, коришћена средства при нападу, средства и начин који су нападнутом лицу били на располагању, сразмера вредности добара које се брани и повређеног нападачевог добра и сл. Као кључни показатељ неопходно потребне одбране у руској доктрини и пракси се узима интензитет напада и одбране. То значи да се приликом утврђивања неопходно потребне одбране предност даје сразмери интензитета напада и одбране.<sup>643</sup> Међутим, утврђивање сразмере је сложен проблем за чије је решење неопходно узети у обзир све објективне и субјективне околности конкретного случаја. Узимање субјективне оцене нападнутог лица о интензитету напада је неопходно јер се од њега не може захтевати рационално просуђивање ситуације и предузимање одбране која у потпуности одговара интензитету напада. Страх, препаст и раздражљивост веома често утичу на понашање нападнутог лица у смислу да оно није у стању да контролише своје поступке. Руски законодавац, међутим, не наводи таксативно ова стања као основ

---

<sup>640</sup> *Ibid*, стр. 189.

<sup>641</sup> *Ibid*.

<sup>642</sup> Кривични законик Руске Федерације (Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ ред. от 30.12.2020), члан 39.

<sup>643</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 190.

искључења кривичне одговорности учиниоца. Немогућност процене степена опасности може бити последица других облика афективног стања што значи да је примена овог института проширена.

Као значаја показатељ интензитета напада односно неопходно потребне одбране узима се чињеница којим средствима је напад извршен. Међутим, приликом оцене неопходно потребне одбране суд узима и обзир и средства која је нападнуто лице користило за одбијање напада. Захтев да употреби најблаже могуће одбрамбено средство се нападнутом лицу може поставити само уколико је било довољно времена да процени којим би расположивим средствима ефикасно одбио напад уз што мању повреду нападачевог добра. За оцену интензитета напада и одбране од значаја је и број лица који учествује у нападу и одбани. Наиме, није свеједно да ли се нападнути сам супротставља групи нападача или је већа бројност на страни нападнутог.<sup>644</sup>

У руској кривичноправној терорији и пракси се као критеријум за оцену неопходно потребне одбране не искључује ни вредност нападнутог добра или вредност угроженог или повређеног нападачевог добра. Лишавање живота у нужној одбрани је у овој земљи допуштено у случајевима:<sup>645</sup>

1. Ако се напад предузима употребом силе која проузрокује опасност по живот нападнутог или другог лица или уз непосредну претњу употребом те силе;
2. Ако нападнуто лице, услед неочекиваног напада, није могло објективно да процени интензитет напада.

Из овога произилази да је у руској доктрини прихваћено објективно-субјективно схватање неопходности потребне одбране.<sup>646</sup> Кривични законик Русије у члану 37 став 2 тачка 1 садржи одредбу о прекорачењу граница нужне одбране. Уколико лице, услед изненадног напада, није у могућности да процени његов карактер и интензитет, неће се сматрати да је прекорачио границе нужне одбране.

<sup>644</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 191-193.

<sup>645</sup> *Ibid*, стр. 190.

<sup>646</sup> Рисимовић, Р. (2012). *op. cit.*, стр. 200.

То значи да је нападнутом лицу дозвољено да, под условима који су законом предвиђени, нападачу нанесе повреде које су теже од опасности која му је претила.

Грамматичким тумачењем одредбе из овог члана може се закључити да законодавац предвиђа само умишљајно прекорачење граница нужне одбране и да нехатно прекорачење није кривичноправно релевантно.<sup>647</sup> Уколико је одбијање напада започело пре почетка напада или пре непосредно предстојећег напада постојаће екстензивни ексцес који је познат и у руској кривичноправној теорији и судској пракси.<sup>648</sup>

#### 5.2.4. Државе бивше СФРЈ

У свим државама бивше Југославије нужна одбрана је, као институт општег дела кривичног права, нормирана у кривичном законодавству. У Босни и Херцеговини су на снази 4 кривична закона, а институт нужне одбране је предвиђен у њиховим општим деловима. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине,<sup>649</sup> Кривични закон Босне и Херцеговине,<sup>650</sup> и Кривични закон Брчко дистрикта<sup>651</sup> дефинишу нужну одбрану на исти начин. Дефиниција нужне одбране у Кривични законик Републике Српске<sup>652</sup> се, међутим, разликује.

У кривичном законодавству Федерације Босне и Херцеговине, Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта нужна одбрана представља одбрану која је неопходно потреба да учинилац од себе или од другог одбије истовремени или предстојећи противправни напад, а која је сразмерна нападу. Дело извршено у нужној одбрани није кривично дело. У Кривичном законнику Републике Српске нужна одбрана се дефинише као одбрана која је неопходно потребна да се од свог

---

<sup>647</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 186.

<sup>648</sup> Кадников, Н. Г., *op. cit.*, стр. 190.

<sup>649</sup> Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Сл. новине ФБиХ, бр. 36/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17, члан 26.

<sup>650</sup> Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Сл. новине ФБиХ, бр. 36/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17, члан 24.

<sup>651</sup> Кривични закон Брчко дистрикт, Сл. гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 19/20, члан 26.

<sup>652</sup> Кривични законик Републике Српске, Сл. гласник РС, бр. 64/17, 104/18 - одлука УС, 15/21 и 89/21, члан 26.



добра или од добра другог одбије истовремени или непосредно предстојећи противправни напад. Дело извршено у нужној одбрани није кривично дело.

Сва четири важећа закона на територији Босне и Херцеговине преко искључења противправности искључују постојање кривичног дела. То значи да применом института нужне одбране дело учиниоца које има све елементе кривичног дела не представља кривично дело, јер недостаје један од четири основна елемента општег појма кривичног дела - противправност. Одредба садржана у члану 26 Кривичног законика Републике Српске се од осталих разликује по томе што јој недостаје елемент сразмерности напада и одбране.

Право на нужну одбрану је право сваког лица да се у одређеним околностима и под одређеним условима само брани од противправног напада. Ово право се у босанскохерцеговачком правном систему изводи из начела самозаштите и начела афирмације права, јер се признавањем права на нужну одбрану осигурава превласт права над неправом.<sup>653</sup> У овом институту је, наиме, садржана порука да право мора бити изнад неправа.<sup>654</sup>

Нужна одбрана има своје основне елементе: напад и одбрану. Основни услов за позивање на овај институт је постојање напада, односно радње која је усмерена ка повреди или угрожавању неког правно заштићеног добра. Напад се, по правилу врши чињењем, а у неким ситуацијама и нечињењем (пропуштањем вршења одређене дужности). Да би се радило о нужној одбрани напад мора испуњавати одређене услове:<sup>655</sup>

- Да напад врши својом вољном делатношћу човек;
- Напад мора бити управљен према неком правно заштићеном добру;
- Напад мора бити противправан;
- Напад мора бити истовремен или да непосредно предстоји;
- Напад мора да је стваран.

---

<sup>653</sup> Хајдаровић, С. (2019). Институт нужне одбране у босанскохерцеговачком и европском кривичном законодавству – правци хармонизације, *Ревиија за право и економију*, вол.20, бр. 1, стр. 360.

<sup>654</sup> Томић, З. (2008). Кривично право, Правни факултет, Сарајево, стр. 363.

<sup>655</sup> *Ibid.*

Одбрана представља предузимање радњи од стране нападнутог лица које су усмерене на одбијање напада. Да би се признало право на нужну одбрану одбрана мора да испуњава следеће услове:

- Одбраном се мора остварити биће неког кривичног дела;
- Одбрана мора бити усмерена према лицу које врши напад;
- Одбрана мора бити истовремена са нападом;
- Одбрана мора бити неопходно потребна;
- Одбрана мора бити сразмерна.

Признавање права на нужну одбрану у кривичноправном систему Републике Српске није условљено еквиваленцијом између нападнутог добра и нападачевог добра али у свим осталим правним системима јесте. Услов сразмерности у босанскохерцеговачком кривичном праву представља пропорционалност између вредности добра које се брани и нападнутог добра. Међутим, сразмерност се не схвата аполутно јер се мања несразмера може прихватити. Испуњење услова сразмерности је фактичко питање које решава суд у сваком конкретном случају у зависности од околности које се односе на тај случај. Утврђивање вредности које нису истородне представља проблем о чијем се решењу у теорији и пракси полемише. Наиме, спорно је питање да ли је оправдано лишење живота нападача у циљу заштите своје имовине с обзиром да Европска конвенција за заштиту људских права и слобода<sup>656</sup> прописује да је лишење живота допуштено само при одбрани живота, телесног интегритета и слободе. У немачком кривичном праву се ова дилема решава на начин да се сматра да ово ограничење важи када је у питању држава и њено задирање у права појединаца, али не и између самих грађана.<sup>657</sup> Међутим, осим овог, при оцени вредности правног добра као помоћни критеријум неопходно је узети у обзир и субјективни критеријум, односно вредност коју одређено правно добро има за нападнуто лице.<sup>658</sup>

---

<sup>656</sup> Европска конвенција за заштиту људских права, Рим, 1950. године.

<sup>657</sup> Бабић, М., Марковић, И. (2015). Кривично право - општи дио, Правни факултет, Бања Лука, стр. 162.

<sup>658</sup> Лукић, С. (1959). О пропорционалнети добара као реквизишту института нужне одбране, *НЗ*, бр. 1-2, Загреб, стр. 139-140.

Примена института нужне одбране обухвата ситуације у којима допуштајућа (пермисивна) норма поништава дејство забрањујуће (прохибитивне) уз постојање услова да учинилац поступа са одбрамбеном вољом. Међутим, често се дешава да учинилац прекорачи границе нужне одбране. Дефинисање прекорачења границе нужне одбране не садржи ни један кривични законик Босне и Херцеговине. Законодавац не описује ни понашање учиниоца које би одговарало смислу те одредбе<sup>659</sup> већ само одређује двострани правни учинак:

1. Могућност блаже казне;
2. Могућност ослобађања од казне;

Прекорачење граница нужне одбране као факултативни основ за ублажавања казне или за ослобађање од ње предвиђају сва четири кривична законика. Услов за ослобађање од казне је да је до прекорачања дошло само услед јаке раздражености, страха или препасти изазваних нападом.<sup>660</sup> Ексцес може бити интензивни и екстензивни. Интензивни ексцес представља прекорачење граница допуштене одбране. Утврђивање ове чињенице је *questio facti* сваког конкретног случаја. Критеријум за утврђивање је понашање разборите треће особе у положају нападнутог лица у време напада.<sup>661</sup> Јака раздраженост и препаст су у овом правном систему основ за ослобађање од казне. Не захтева се, међутим, да учинилац буде неурачунљив већ да има такво психичко стање које се од неурачунљивости разликује по интензитету. Иако закони Босне и Херцеговине нису изричито одредили интензитет тог стања, сматра се да је за ослобађање од казне потребно стање јаке препасти или раздражености.<sup>662</sup>

У хрватском законодавству институт нужне одбране има веома дугу традицију. О постојању нужне одбране у средњем веку сведоче бројни правни споменици из XIII и XIV века. Виндолски законик из 1288. године је прописивао да извршилац кривичног дела убиства неће бити осуђен за убиство разбојника затеченог у ноћној крађи. Према Корчуланском статуту из 1214. године лице које

<sup>659</sup> Хајдаровић, С., *op. cit.*, стр. 363.

<sup>660</sup> Томић, З., *op. cit.*, стр. 375.

<sup>661</sup> Новоселац, П., Бојанић, И., *op. cit.*, стр. 173.

<sup>662</sup> Хајдаровић, С., *op. cit.*, стр. 366.

изврши убиство у самоодбрани није се кажњавало. Сплитски статут је садржао одредбу које је гласила: „ако неко некога повреди у самоодбрани или одбрани својој, па то учини на мах док се још увек врши злочин, а не прође границе оправдане одбране, тј. ако употреби исто оружје и исту силу, не сме нипошто бити кажњен, јер се претпоставља да је с правом поступио свако ко брани свој власитити живот а сви закони и сва права допуштају силу силом одбити.“<sup>663</sup> Казнени закон за Хрватску и Славонију из 1879. године нужну одбрану регулише у свом општем делу. Члан 20 овог закона гласи:<sup>664</sup>

„Није кажњиво дјело, које је тко починио вршећи праведну одбрану или прекорачивши је без властите кривње.“

Она је одбрана праведна, која је потребна, да се од себе или другога одбије неправедна и започета или непосредно предстојећа навала на особу или иметак; Узима се, да је неко без своје кривње, прекорачио границу праведне одбране онда, када га је навала лишила разборитости потребне, да спозна нужну мјеру одбране.“ Праведна одбрана је свака одбрана којом се сузбија неправедни, противправни напад. Услови за њену примену су:<sup>665</sup>

- Напад мора бити од стране лица према коме је нужна одбрана уперена;
- Напад мора бити противправан;
- Напад мора бити постојећи или непосредно предстојећи;
- Нужном одбраном се може заштитити било које добро;
- Одбрана мора бити нужна;

Актуелно хрватско законодавство институт нужне одбране регулише на следећи начин:<sup>666</sup>

„(1) *Искључена је противправност дјела почињеног у нужној одбрани*

---

<sup>663</sup> Бојанић, И. (1999). Прекорачење граница нужне одбране, Казноправно-криминалистичка библиотека, Хрватско удружење за казнене знаности и праксу, МУП Републике Хрватске, Загреб, стр. 4.

<sup>664</sup> Шиловић, Ј., *op. cit.*, стр. 23.

<sup>665</sup> *Ibid*, стр. 24-53.

<sup>666</sup> Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, члан 21.

*(2) Нужна је она одбрана која је преко потребна да се од себе или другог одбије истидобни или изравно предстојећи противправни напад.*

*(3) Починитељ који прекорачи границе нужне одбране може се блаже казнити*

*(4) Није крив тко прекорачи границе нужне одбране због испричиве јаке препасти проузрочене нападом.*

Нужна одбрана је, дакле, она одбрана која је преко потребна да учинилац од себе или другог одбије истовремени или непосредно предстојећи напад. Нужна одбрана је основ за искључење противправности дела. Услови за примену овог института у хрватском правном систему се не разликују од услова примене у законодавствима осталих европских земаља. За разлику од земаља у региону, хрватски законодавац (као ни законодавац у Републици Српској) не прописује пропорционалност одбране као услов признавања права на нужну одбрану. О потреби постојања елемента сразмерности у законској дефиницији нужне одбране у теорији и пракси постоје различита мишљења. Уколико се законодавац одлучи да у законски текст не унесе овај захтев онда се сматра да се при одбани свог или туђег добра може повредити или угрозити нападачево добро било које вредности. Овакав став се брани схватањем да би ограничење права нападнутог лица да је своје добро мање вредности брани повредном нападачевог добра исте или сличне вредности значило непризнавање права на нужну одбрану, односно уступање права пред неправом.<sup>667</sup>

Ексцес нужне одбране није дефинисан ни у хрватском законодавству. Одредбом из члана 21 став 3 прекорачење граница нужне одбране је предвиђено као факултативни основ за ублажавање казне. Уколико је до прекорачења дошло услед јаке препасти или раздражености учинилац се може ослободити казне. Ублажавање казне је последица ублажене кривице учиниоца. Наиме, законодавац уважава чињеницу да нападнутом лицу, због ограниченог времена које има на располагању, није лако да процени врсту и меру преко потребне одбране. Ублажавањем казне законодавац изражава своје разумевање за погрешну процену

---

<sup>667</sup> Томић, З., *op. cit.*, стр. 371.

учиниоца што се, у хрватској кривичноправној литератури, сматра прикладним јер се уважава посебност ситуације у којој се учинилац налази.<sup>668</sup> Када суд утврди да је до интензивног ексцеса дошло услед јаке препасти доноси се ослобађајућа пресуда јер се учиниоцау не може приписати кривица. Хрватска одредба привилегује само препаст и то само ако је „испичива и јака“. Одговор на питање зашто је само препаст привилегована не постоји али се може претпоставити да за то постоје два разлога:

- Стенички афекти су знатно опаснији па их треба „пригушити“ казном док астенички не представљау мотив за вршење кривичног дела;
- тзв. нормирајући опрез јер све до најновијег Казненог закона извињавајући разлози у кривичном закону ове земље нису постојали.

Термин „испричива јака препаст“ који користи хрватски законодавци у теорији и пракси изазива полемике због:<sup>669</sup>

1. Нелогичности коју у себи садржи. Наиме, сматра се да би употреба термина препаст, с обзиром да означава јачи степен страха, била довољна и да је навођење описних придева сувишно и нелогично;
2. Непостојања тог појма у психологији због чега би могло доћи до супституције појединих психијатријских стања под овај изричит законски термин који у стватности не постоји. Брисање придева „испричив“ (извињавајући) из наведеног одређења овај проблем би, био елиминисан.

Казнени закон Словеније<sup>670</sup> нужну одбрану предвиђа у члану 11. Према одредби из овог члана дело извршено у нужној одбрани није кривично дело. Словеначко законодавство нужну одбрану дефинише као одбрану која је неопходно потребна да се од себе или другог одбије истовремени напад. Извршилац који је прекорачио границе нужне одбране може се блаже казнити а ако је до прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти изазване нападом може бити и ослобођен казне.

<sup>668</sup> Новоселац, П., Бојанић, И., *op. cit.*, стр. 182.

<sup>669</sup> Херцег-Пакшић, Б., *op. cit.*, стр. 143.

<sup>670</sup> Kazneni zakonik Republike Slovenije, *Uradni list RS*, št. 95/04 z dne 27. 8. 2004, члан 11.

У словеначкој кривичноправној теорији нужна одбрана је основ искључења постојања кривичног дела. Међутим, то није јединствен став јер није постигнута сагласност око тога који је елемент општег појма кривичног дела искључен применом института нужне одбране. Неки теоретичари сматрају да она искључује противправност и кажњивост дела.<sup>671</sup> Напад је противправан чак и онда када га нападнуто лице провоцира.<sup>672</sup>

Словеначка кривичноправна доктрина и судска пракса су заузели јединствено становиште да прекорачење граница нужне одбране мора бити суштински повезан са захтевом да одбрана мора бити неопходно потребна.<sup>673</sup> Другим речима то значи да је ексцес нужне одбране кривичноправно релевантан ако је учинилац кривичног дела у нужној одбрани повредио нападачево добро у већој мери него што је то неопходно. У том случају се примењују општа правила о кажњивости која су прописана законом уколико нису испуњени услови из става 3.

Кривични законих Северне Македоније<sup>674</sup> нужно одбрану прописује у члану 9. Према одредбама из овог члана кривично дело извршено у нужној одбрани није кривично дело. Нужна одбрана представља одбрану која је неопходна да би учинилац од свог добра или добра другог одбио истовремени противправни напад. Ставом 3 овог члана је прописано и прекорачење границе нужне одбране које у македонском законодавству може бити:

- Основ за блаже кажњавање;
- Основ за ослобађање од казне уколико је до прекорачења дошло услед препасти или јаке раздражености изазваних нападом.

У македонској доктрини кривичног права се истиче да је нужна одбрана један од 3 општа основа за искључење противправности. Напад, у смислу нужне одбране, може предузети човек. Међутим, у правној доктрини ове земље постоји

<sup>671</sup> Bavcon, L.J., Šelih, A. (2003). *Kazensko pravo, splošni del* - Ljubljana, стр. 236.

<sup>672</sup> Bavcon, L.J., Šelih, A. (1978). *Kazneni zakonik s pojasnili in sudsko prakso*, Ljubljana, стр. 141.

<sup>673</sup> *Ibid*, стр. 143.

<sup>674</sup> Кривичен Законик на Република Македонија, *Службен весник на Република Македонија*, број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11, 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14, члан 9.

становиште да напад у смислу нужне одбране може предузети и правно лице. Тако Камбовски наводи пример фабрике која испуштањем опасних материја загађује животну средину.<sup>675</sup>

У македонској литератури преовладава мишљење да не постоји ограничење у погледу врсте и значаја правних добара која се нападом код нужне одбране могу повредити или угрозити. То значи да се и вербални напад сматра противправним нападом који нападнутом лицу даје право да га одбије.<sup>676</sup>

Иако у теорији постоје заговорници идеје да је право лица које се брани умањено код напада који су предузети са несвесним нехатом што доприноси ограничењу права нужне одбране, у македонској доктрини преовлађује став да је напад објективан појам који не зависи од воље и свести нападача већ од тога да ли је такво понашање противно позитивним правним прописима. Противправност напада оцењује суд узимајући у обзир само објективне критеријуме. При оцењивању суд, наиме, оцењује да ли је конкретно понашање нападача противно заповестима или забранама садржаних у позитивним правним прописима.<sup>677</sup> Противправност не даје право нападнутом лицу да у сваком случају предузме офанзивну одбрану. Ово право из хуманих разлога мора бити сужено у односу на душевно оболела лица и децу код којих се не може установити кривица. У вези са овом ситуацијом Камбовски наводи пример ловца који је изложен паљби другог ловца који је у заблуди да испред себе има животињу. То лице нема право да пуца на нападача позивајући се на нужну одбрану.<sup>678</sup>

Напад код нужне одбране мора бити стваран. У македонској литератури је затупљен став да се и напад који је предузет ради шале сматра противправним нападом јер нападнуто лице није у могућности да предвиди да напад није стваран. Због тога се лице може позвати на нужну одбрану.<sup>679</sup> Прихватање овог става није могуће јер је немогућа ситуација у којој је напад истовремен и противправан а нестваран.

---

<sup>675</sup> Камбовски, В. (2005). Казнено право, општи дел, Скопје, стр. 480.

<sup>676</sup> *Ibid.*

<sup>677</sup> Марјановић, Г. (1980). Предавање по кривично право, Скопје, стр. 155.

<sup>678</sup> Камбовски, В., *op. cit.*, стр. 483.

<sup>679</sup> Марјановић, Г., *op. cit.*, стр. 158.



За признавање права на нужну одбрану у македонској литератури се поставља услов да она мора бити неопходно потребна. Марјановић неопходно потребну одбрану дефинише као ону одбрану којом се, с обзиром на околности конкретног случаја, може ефикасно одбити напад уз минималну повреду нападнутог добра.<sup>680</sup> Ово питање је *questio facti*.

Прекорачење граница нужне одбране је регулисана одредбом члана 9 став 3. Дефиницију ексцеса нужне одбране није дао ни македонски законодавац већ га само прописује као факултативни основ за ублажавање или ослобађање од казне уз услов да је до прекорачења дошло услед препасти или јаке раздражености изазване нападом. Међутим, у правној доктрини ове земље се појављује и став који прекорачење нужне одбране изједначава са ситуацијом у којој постоји несразмера између интензитета напада и одбране.<sup>681</sup> Овај став не може бити прихваћен јер је однос интензитета напада и одбране само један критеријум за утврђивање неопходности одбране.

У **црногорској** кривичноправној теорији и пракси је остало отворено питање који елемент општег појма кривичног дела искључује нужна одбрана,<sup>682</sup> што значи да је у овој земљи нужна одбрана основ за искључење кривичног дела. Кривични законик Црне Горе<sup>683</sup> нужну одбрану дефинише као одбрану која је неопходно потребна да се од свог добра или добра другог лица одбије истовремени противправни напад или непосредно предстојећи противправни напад. Иако Кривични законик Црне Горе не дефинише прекорачење граница нужне одбране члан 10 став 3 регулише овај институт. За прекорачење границе нужне одбране у црногорском кривичноправном законодавству предвиђена је могућност блажег кажњавања или ослобађања од казне уколико је до прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти.

---

<sup>680</sup> *Ibid*, стр. 159.

<sup>681</sup> Марјановић, Г., *op. cit.*, стр. 161.

<sup>682</sup> Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић., В. *op. cit*, стр. 144.

<sup>683</sup> Кривични законик Црне Горе, *Сл. лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и *Сл. Лист ЦГ*, бр. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 - др. закон, 40/13, 56/13 - испр., 14/15, 42/15, 58/15 - др. закон, 44/17, 49/18 и 3/20, члан 10.

## 6. НУЖНА ОДБРАНА У МЕЃУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Међународно кривично право представља систем правних прописа којима се одређују:<sup>684</sup>

- Појам и елементи међународног кривичног дела;
- Основи кривичне одговорности за учиниоце међународног кривичног дела;
- Систем кривичних санкција за учиниоце међународних кривичних дела;
- Услови за утврђивање кривичне одговорности кажњивости;

Иако појам међународног кривичног дела има много сличности са појмом кривичног дела у националном законодавству између ових појмова постоје и значајне разлике које међународно кривично дело чине специфичним. Приликом одређивања појма међународног кривичног дела до изражаја је дошла англосаксонска концепција општег појма кривичног дела према којој оно има два елемента: објективни (*actus reus*) и субјективни (*mens rea*).<sup>685</sup>

Општи појам међународног кривичног дела обухвата исте елементе као и општи појам кривичног дела: радња, предвиђеност у закону, противправност и кривица. Радња је материјални елемент, а остали су формални. Извесне специфичности општег појма међународног кривичног дела постоје код елемента предвиђености у закону и противправност, али и код субјективног елемента. То дело, наиме, не мора бити предвиђено законом већ одговарајућим актима суда (Статут и Елементи кривичног дела). Неки основи искључења протиправности се код међународних кривичних дела не могу применити, али се може говорити о неким основима који су карактеристични за међународно кривично право (нпр. репресалије и тзв. хуманитарне интервенције). За ова кривична дела је, такође, специфично да се могу извршити само са умишљајем, а заштитни објекат може бити само добро које је значајно за целокупно човечанство.

<sup>684</sup> Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). *op. cit.*, стр. 121.

<sup>685</sup> Аћимовић, М. (1966). Субјективни елемент кривичног дела у америчком праву, Београд, стр 85.

Међународна кривична дела не застаревају. Према одредби из члана 5 Римског статута у међународна кривична дела се убраја:<sup>686</sup>

1. Геноцид;
2. Злочини против човечности;
3. Ратни злочини;
4. Агресија (злочин против мира);

Материја искључења постојања међународног кривичног дела у међународном кривичном праву све до појаве Римског статута је била занемарена. Тек са појавом овог акта може се говорити о основама који искључују постојање кривичног дела. Међутим, ни у њему се не прави разлика између основа који искључују противправност и кривицу или који представљају основ за ослобађање од казне.<sup>687</sup>

Под утицајем англосаксонског кривичног права у теорији међународног кривичног права се не говори о елементима искључења кривичног дела већ о основима за одбрану. Такође се користи термин кривична одговорност која обухвата субјективни и објективни елемент кривичног дела због чега се у Римском статуту нужна добрана сматра основом који искључује кривичну одговорност а не противправност.

Основи који искључују постојање међународног кривичног дела су:

- Нужна одбрана;
- Крајња нужда и принуда;
- Неурачунљивост и *actiones liberae in causa*;
- Наређење претпостављеног;
- Репресалије;
- Хуманитарна интервенција;
- Имунитетско право;

---

<sup>686</sup> Римски статут Међународног кривичног суда, Рим, 1998, члан 5.

<sup>687</sup> Стојановић, З. (2017). Међународно кривично право, Правна књига, Београд, стр 54.

У Републици Србији је 2001. године донет Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда.<sup>688</sup> Члан 31 Статута који носи назив основи за искључење кривичне одговорности регулише нужну одбрану. Према одредби овог члана нужна одбрана је основ који искључује постојање кривичног дела. Другим речима, дело извршено у нужној одбрани, према правилима међународног кривичног права није кривично дело. Нужна одбрана је основ искључења кривичног дела у земљама англосаксонског правног подручја али и неких европских земаља (Шпанија<sup>689</sup>, Француска<sup>690</sup>, Шведска<sup>691</sup>). Иако се нужна одбрана у овом акту наводи као основ искључења кривичне одговорности у литератури која се бави међународним кривичним правом настоји се да се направи разлика између основа који искључују противправност (оправдавајућих - *justifications*) и основа који искључују кривичну одговорност (извињавајућих - *excuses*).<sup>692</sup> У том смислу се нужна одбрана третира основом који искључује противправност<sup>693</sup> односно оправдавајућим основом.<sup>694</sup>

Одредба садржана у члану 31, тачка (ц) Римског статута гласи:

*„Лице реагује рационално како би одбранило себе или друго лице, односно у случају ратних злочина, да би одбранило имовину која је неопходна за његов опстанак или опстанак другог лица, или како би одбранило имовину која је од важности за извршење војног задатка против претеће или незаконите употребе силе, на начин који је пропорционалан степену опасности по то лице, друго лице или имовину које се штити. Околност да је лице у време извршења кривичног дела учествовало у одбрамбеној операцији војних снага, сама по себи не представља основ за искључење кривичне одговорности у смислу овог става.“*

<sup>688</sup> Закон о потврђивању Римског статута, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 5/2001.

<sup>689</sup> Criminal code of the Kingdom of Spain, члан 20, преузето са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/2/Spain/show> (15.12.2020)

<sup>690</sup> Criminal code of the French Republic, члан 122-5, преузето са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30/France/show> (15.12.2020)

<sup>691</sup> Criminal code of the Kingdom of Sweden, глава 24 члан 1, преузето са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/1/Sweden/show> (15.12.2020)

<sup>692</sup> Cruer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmsrust, E. (2007). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, University Press, Cambridge, стр. 331-332.

<sup>693</sup> Kaseze, A. (2005). *Међународно кривично право*, превод са енглеског, Београдски центар за људска права, Београд, стр. 258.

<sup>694</sup> Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmsrust, E., *op. cit.*, стр. 337-338.

Према овој одредби нужна одбрана постоји уколико лице у време извршења кривичног дела реагује разумно да би себе, друго лице или имовину која је неопходна за његов опстанак, опстанак другог лица или виталног значаја за извршење војне мисије, одбранио постојеће или непосредно предстојеће противправне употребе силе на начин који је сразмеран степену опасности по то лице, друго лице или имовину коју штити. Из овога следи да су карактеристике нужне одбране у међународном кривичном праву следеће:

1. На овај вид одбране се могу позвати искључиво појединци;
2. Заштићена добра су живот и тело лица које се брани или другог лица;
3. Заштићено добро под одређеним условима може бити и имовина;
4. Одбрана мора бити разумна, нужна, сразмерна реакција на напад;
5. Учествовање у одбрамбеној операцији војних снага не представља основ за искључење кривичне одговорности за извршено кривично дело;

У међународном кривичном праву право на нужну одбрану је индивидуално а не колективно право. То значи да се у случају међународних кривичних дела на овај институт могу позвати само појединци али не и нападнута држава. Нападнута држава има право на одбрану али то не би представљало злочин против мира. Дефиниција нужне одбране као основа за искључење индивидуалне кривичне одговорности у Римском статуту представља прво дефинисање нужне одбране у неком међународном уговору. Нужна одбрана (самоодбрана) у контексту међународног кривичног права ослобађа појединца одговорности за насиље извршено над другим људским бићем које би у другим околностима представљало кривично дело (нпр. убиство). У међународном кривичном праву су јасно одређене ситуације када позивање на нужну одбрану представља основ за искључење индивидуалне кривичне одговорности. Те ситуације су:

- Када оптужени који се терети да је учествовао у злочину против мира докаже да је употреба војне силе представљала легитиман чин самоодбране;
- Када у контексту неког ратног злочина, злочина против човечности или геноцида за који се терети оптужени тврди да је у време када се злочин за који се терети догодио поступио у самоодбрани;

Прва ситуација (*jus ad bellum*) се односи на регулисање околности у којима је оправдано прибећи војној сили. Према одредбама Повеље УН прибегавање оружаном сили, као инструменту државне политике, је забрањено. Међутим, та забрана није апсолутна јер је употреба оружане силе у циљу сопствене одбране од оружаног напада дозвољена. Лице које је учествовало у злочину агресије неће бити кривично одговорно уколико је тај чин представљао употребу силе у самоодбрани.

Друга ситуација (*jus in bello* – правила вођења рата) се односи на случајеве у којима се регулише начин вршења војних операција познатих као хуманитарно право. Ово право се примењује без обзира да ли је употреба војне силе оправдана или не, што значи да обе стране у сукобу имају обавезу да га се придржавају. Иако се нужна одбрана најчешће јавља у вези са ратним злочинима могуће је да се појави у кривичним делима против човечности и кривичним делима геноцида.<sup>695</sup>

Искључење индивидуалне кривичне одговорности за ратни злочин успостављањем права на нужну одбрану не може се односити на свако лице које је учествовало у војној операцији одбрамбеног карактера. То право се може признати само лицу које је извршило дело за које се терети употребљавајући смртоносну силу у циљу одбране себе, другог лица, а изузетно имовине која је од суштинске важности за неку војну операцију.<sup>696</sup>

Успостављање института нужне одбране као међународноправног института на начин на који је успостављен у члану 31 тачка (ц) Римског статута спречава злоупотребу нужне одбране. Искључење индивидуалне кривичне одговорности применом овог института може важити за припаднике било које сукобљене стране независно од противправности основе за учешће те стране у оружаном сукобу. Облик самоодбране из члана 31 тачка (ц) искључује индивидуалну одговорност за кривично дело „ратни злочин“ које би иначе представљало кривично дело без обзира да ли је посезање за војном силом легитимно или не.<sup>697</sup>

---

<sup>695</sup> Bassiouni, C. (1999). Crimes Against Humanity in International Criminal Law, II izdanje, стр. 448.

<sup>696</sup> Римски статут, члан 31 тачка (ц).

<sup>697</sup> Dinstein, Y. (2001). War, Aggression and Self-defence, III izdanje, стр. 140.

Према одредби из члана 31, да би се неком лицу признало право на нужну одбрану као институту међународног кривичног права неопходно је:

1. Да то лице брани себе или друго лице, а у случају ратних злочина и имовину која је неопходна за вршење војног задатка под условом да се брани од „непосредне и противправне силе“. За признавање овог права неопходно је да постоји потреба за употребом баш такве одбране која је употребљена. Опасност мора бити противправна. Према *jus in bello* употреба смртоносне силе против непријатељских војника који активно учествују у непријатељствима је легитимна. Међутим, и примена нелегитимне силе у неким случајевима не повлачи индивидуалну кривичну одговорност. То би био случај када ратни заробљеник нападне стражара у затвору. Стражару се не може оспорити право на нужну одбрану.
2. Сила која се употребљава у одбрани мора бити сразмерна опасности која прети. Сразмерност интензитета напада и одбране је услов за признавање овог права. Одбрана је сразмерна уколико није надмашила границе одбране која је неопходна за одбијање тог напада. Овај услов онемогућава злоупотребу нужне одбране односно њену употребу за прикривање делатности која нема за циљ одбрану. Употреба надмоћније и насразмерне силе често указује на постојање мотива који није одбрана. Према мишљењу неких аутора уколико неко лице искрено али погрешно верује да је угрожена егзистенција државе, иако одбрана представља пугативну нужну одбрану, том лицу се не може оспорити право на одбрану.<sup>698</sup> Ова теорија је у судској пракси одбачена са образложењем да би, у случају њеног прихватања, правила ратовања престала да постоје. Наиме, у том случају свака страна у сукобу би могла изнети разлоге да је требало бранити неки општи интерес.<sup>699</sup>
3. Од лица које се позива на нужну одбрану захтева се да при одбрани поступа „разумно“. При оцени „разумности“ не узима се у обзир лично уверење лица

---

<sup>698</sup> Пресуда у предмету САД против Охлендорфа, предмет бр. 9 (1946-49) IV Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law, No 10, sv. IV, стр. 334.

<sup>699</sup> *Ibid.*, стр. 348.

које поступа у нужној одбрани о нужности употребе одређеног степена силе ради одбране од опасности која је претила. Оцена се врши на основу интензитета и врсте силе коју би неко друго лице применило у истој или сличној ситуацији. Уколико се на основу чињеница у конкретном случају може закључити да је лице, које се позива на нужну одбрану, искрено веровало да је у самоодбрани било неопходно да поступа онако како је поступало, одговорност му се може приписати по правилима о стварној заблуди.

О услови „разумности“ из члана 31 тачка (ц) Римског статута постоје различита мишљења и то нарочито када се ради о одбрани имовине<sup>700</sup> која је у текст унета на инсистирање САД.

На основу анализе нужне одбране као услова искључења индивидуалне кривичне одговорности може се закључити да се код вршења кривичних дела „ратни злочини“ овај институт може веома ретко применити, а код кривичних дела „геноцид“ и „злочин против човечности“ још ређе.<sup>701</sup>

Члан 51 Повеље Уједињених нација регулише право државе на одбрану од оружаног напада које представља изузетак од опште забране употребе војне силе. Дужност државе која предузима одбрамбене мере јесте да пре њиховог предузимања обавести Савет безбедности и да се тим мерама не дира у овлашћења и дужности овог органа да реагује на начин који је неопходан за одржавање и успостављање међународног мира и безбедности. О домету права држава на самоодбрану постоје различита мишљења. Подељеност мишљења се заснива на различитом тумачењу израза „у случају оружаног напада“. Према некимада би остварила право на самоодбрану држава треба да чека да напад почне.<sup>702</sup> Употреба силе пре почетка напада представља „релаксирање“ овог рестриктивног и по

---

<sup>700</sup> Abons, K. (1999). General Principles of Criminal Law in Rome Statute, X Criminal Law Forum, No 1, стр. 26.

<sup>701</sup> Schabas, W.A. (1998). General principles of Criminal Law in the International Court Statute – Part III, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, No 84, стр. 108.

<sup>702</sup> Brownlie, I. (1963). International Law and the Use of Force by States, стр. 367.



мишљењу многих аутора, веома нереалног услова за признавање овог права.<sup>703</sup> Рестиктивно схватање овог израза поједини аутори ограничавају тумачењем према коме се забрана употребе силе не односи на ситуације у којима је примена силе уперена против:<sup>704</sup>

- Територијалне целовитости неке земље;
- Политичке независности државе;
- Употребе силе која је неспојива са неким циљевима УН;

Према неким теоретичарима израз „у случају оружаног напада“ се односи и на ситуације које укључују право држава на превентивну самоодбрану употребом силе и пре почетка напада. Ово тумачење произилази из схватања да је право на самоодбрану природно право које је као такво прихваћено и у Повељи УН.

---

<sup>703</sup> McDougal, M.S., Feliciano, F. F. (1963). Law and Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion, стр. 240.

<sup>704</sup> Stone, J. (1958). *op. cit.*, стр. 95.

## 7. НУЖНА ОДБРАНА У СУДСКОЈ ПРАКСИ

У оквиру писања докторске дисертације, а и циљу јаснијег разумевања и приказивања института нужне одбране, обрађен је део из судске праксе који се односи на сам предмет рада. Као предмет истраживања истичу се поједине пресуде донете од стране Вишег суда у Шапцу (Окружни суд), које приказују непосредано формирање судске праксе. Циљ истраживања јесте приказивање и анализирање судске праксе где се може истаћи да је нужна одбрана као један од најзначајнијих и најстаријих института кривичног права, у пракси тешко доказива. С обзиром да су границе нужне одбране и границе прекорачења нужне одбране вечито спорно питање, значај овог истраживања још више добија на важности.

У наставку ради изложићемо низ судских одлука које нужну одбрану, односно, прекорачење нужне одбране, доводе у везу са кривичним делима као што су убиство, убиство у покушају и убиство на мах. Такође, видећемо на конкретним примерима на који начин суд утврђује постојање овог института и које околности цени приликом доношења одлуке која се односи на то, да ли у конкретном случају постоји основ који искључује постојање кривичног дела или не.

### 1) Опис догађаја:

*У Шапцу 2003. године, око 02,00 часова у стану Ј.С., прекорачивши границе нужне одбране које прекорачење је учинио услед јаке раздражености изазване нападом оштећеног М.И., покушао оштећеног да лиши живота тако што је након уласка оштећеног у собу на спрату до које је дошао попевши се уз олук, док је исти викао и претио да ће се са свима обрачунати, те ударио два шамара сведокињи, па се уз претњу голорук упутио према њему, реширених руку ради физичког обрачуна, и ухватио оптуженог обема рукама за врат, након чега се оптужени померао уназад и успео да за тренутак одгурне оштећеног, па у страху да ће поново бити нападнут, а у намери да од себе одбије истовремени противправни напад, устао са треседа извадио иза појаса већ репетиран пиштољ*

непознате марке кал.7,65 мм и испруживши руку испалио један метак у правцу виталних органа оштећеном, наневши му тешку телесну повреду изражену у виду прострелне ране у пределу десне стране грудног коша поред грудне кости, која је проузроковала обилно крварење и продор ваздуха у грудну дупљу и била опасна по живот и моменту ношења, али није довела до смртог исхода захваљујући благовременој хируршкој интервенцији,<sup>705</sup> - чиме је извршио кривично дело убиство у покушају из чл.47 ст.1 КЗ РС у вези чл.19 и чл.9 ст.3 КЗ, као и кривично дело неовлашћено набављање, држање, ношење, израда, размена или продаја ватреног оружја, муниције или експлозивних материја из чл. 33 ст.1 Закона о оружју и муницији.<sup>706</sup>

Оптужени у својој одбрани наводи на није имао намеру оштећеног да лиши живота, пошто је оштећени после првог метка пао на под, а он није више имао намеру да пуца, као и да је био у страху од оштећеног, обзиром да му је претио да ће га убити и да је чуо да је исти склон насилничком понашању. Одбрана истиче да је оптужени кривично дело убиство извршио у стању нужне одбране, те да на страни оптуженог није постојао умишљај да оштећеног лиши живота, и истакао да је код оптуженог у тренутку извршења кривичног дела постојало стање јаке раздражености, и предложио да суд оптуженог казни блаже од законског минимума или да га ослободи од казне.

Након свих изведених доказа: саслушања оштећеног, саслушања сведока, вештачење неуропсихијатра о урачунљивости оптуженог као и његовом алкохолисаном стању, судско-медицинско-балистички налаз вештака, суд је на несумњив начин утврдио да је критичном приликом оштећени испровоцирао сукоб и започео противправан напад у односу на оптуженог.

Према оцени суда, оптужени је евидентно прекорачио границе нужне одбране, јер је оштећени неспорно био ненаоружан чиме је јасно показао своју намеру да се са оптуженим потуче. Чињеница да је у таквој ситуацији оптужени посегао за пиштољем и пуцао у правцу виталних органа, представља прекорачење

<sup>705</sup> Пресуда Окружног суда у Шапцу К. бр. 119/03

<sup>706</sup> Закон о оружју и муницији, Сл. Гласник РС, бр. 20/15, 10/19 и 20/20.

граница нужне одбране које су биле адекватне за одбијање овог противправног напада, а очигледно одбрана оптуженог ни по јачини ни по начину није представљала најблаже одбрамбено средство, такође имајући у виду и податак да је оштећени отприлике исте висине као оптужени, као и тврдња оптуженог да је противправни напад привремено успео да одбије својом физичком снагом, тако што је истог одгурнуо од себе којом приликом је за тренутак напад оштећеног и прекинут. Такође, није прихваћена одбрана оптуженог где наводи да није имао намеру да оштећеног лиши живота, јер није могао знати ни очекивати да у ситуацији када испањује метак из непосредне близине у правцу грудног коша оштећеног неће наступити смртни исход. Суд је на основу сагласних мишљења вештака утврдио да је урачунљивост оптуженог у време извршења кривичног дела била битно смањена, као и да се налазио у стању јаке раздражености и препасти.

Суд је оценио да би, с обзиром на околности догађаја као и на то да су извршена два дела пред већим бројем младих људи, било неадекватно оптуженом изрећи казну испод законског минимума или га ослободити од казне.

Дакле, према члану 19 КЗ, нужна одбрана је она која је неопходно потребна да учинилац од свог добра или добра другог одбије истовремени противправни напад, а у овом случају оштећени није био наоружан што указује да је имао намеру само да се потуче, док је окривљени, наоружан, пуцао у предео виталних органа, где није могао знати да код оштећеног неће наступити смрт. У овом случају не постоји сразмера између напада и одбране, нити је одбрана представљала једино могуће средство окривљеног.

## 2) Опис догађаја:

*17.11.2013. у Богатићу, у стању битно смањене урачунљивости због афекта страха који значајно утиче на сужење свести тако да особа не може функционисати на потпуно рационалном нивоу и са потпуном контролом свог понашања, у које стање је окривљени Ш.М. дошао услед понашања оштећеног Ј.М. и оштећеног М.Б., у нужној одбрани покушао да лиши живота оштећеног Ј.М., док је оштећеном М.Б. нанео лаке телесне повреде, на начин што се кретао путничким возилом „Опел кадет“ ка центру града, па након што му је оштећени*

*Ј.М. путничким возилом марке „Голф“ црвене боје којим је управљао, препречио пут, услед чега је окривљени Ш.М. зауставио своје возило, а затим је оштећени Ј.М. изашао из свог возила и пришао возилу којим је управља Ш.М. и истог противправно напао тако што је почео да му задаје ударце кроз прозор возила, а затим покушао окривљеног да извуче из возила, па је окривљени излазећи из возила узео нож који се налазио поред мењача, изашао из возила тако што је десну руку држао испружену поред тела, па је оштећени Ј.М. када је видео да је окривљени држи нож позвао и оштећеног М.Б. који се налазио у возилу „Голф“ и који је дошао до окривљеног Ш.М. па су обојица почела окривљеном да задају ударце, те је окривљени у намери да од себе одбије противправан напад у стању препасти изазване нападом, почео да замахује ножем као средством подобним да тело тешко повреди и здравље тешко наруши, и оштећеном Ј.М. задао више удараца у пределу грудног коша, наневши му тешку телесну повреду опасну по живот изражену у виду ране – убодног грудног коша, али је смртни исход спречен брзом интервенцијом лекара, док је оштећеног М.Б. ножем – ударио сечивом у пределу трбуха наневши му лаку телесну повреду, након чега се окривљени Ш.М. удаљио са лица места у непознатом правцу при чему је био свестан својих дела и хтео њихово извршење и свестан да су његова дела забрањена.<sup>707</sup>*

Након спороведеног поступка суд је донео пресуду којом је окривљеног огласио кривим за извршено кривично дело убиство у покушају из чл. 113 КЗ у вези чл. 30 КЗ и ослободио га од казне.

Апелациони суд у Новом Саду је усвајањем жалбе Вишег јавног тужиоца у Шапцу и браниоца окривљеног, укинуо ову пресуду и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење.

Заменик Вишег јавног тужиоца је у својој завршној речи тражила да се окривљени огласи кривим и казни на минималну казну затвора за ово кривично дело.

---

<sup>707</sup> Пресуда Вишег суда у Шапцу 3 К. 6/16 од 12.04.2016. године

Одбрана је остала при раније датој завршној речи, где је наведено да су наводи у оптужници о врсти и тежини повреда неспорно утврђени али да наводи везани за сам догађај нису доказани, већ да је до догађаја дошло искључиво на начин како је то окривљени описао, али да свакако из изведених доказа произилази да је окривљени поступао у нужној одбрани.

Након поновљеног поступка поводом изјављене жалбе на пресуду Вишег суда у Шапцу, Апелациони суд у Новом Саду донео је пресуду<sup>708</sup> где **се одбија** као неоснована жалба Вишег јавног тужиоца у Шапцу, а пресуда Вишег суда у Шапцу **се потврђује**.

Правилно је првостепени суд имао у виду и ценио дату одбрану окривљеног да је поступао у нужној одбрани, где је био у стању битно смањене урачунљивости у које стање је дошао не због карактеристика своје личности, већ да би се сваки човек у таквој ситуацији понашао на овакиав начин јер је понашање окривљеног изазвано објективним околностима. Налаз и мишљење вештака психијатра и психолога потврдило је да окривљени спада у просечне нормалне особе без знакова било какве психопатије и без девијантних црта личности. Такође, да је код окривљеног присутна стална стрепња, опрез, бојажљивост и несигурност, те да је особа која избегава непријатне ситуације, контролисана, опрезна. Окривљени је имао утисак да се кроз дистанцирање након ранијег дружења са оштећеним истом замерио, па је у периоду од наредне 2 године осећао страх и тензију од стране оштећеног када би га срео. Након изласка из возила критичног дана, када долази до физичког напада на окривљеног од стране оба оштећена, окривљени почиње да се плаши за сопствени живот. Суд је утврдио да је нагон за самоодржавањем најјачи и примарни нагон који постоји код људи. Како је окривљени осећао интензиван страх те због афекта страха био у стању битно способности да схвати значај последице дела и управља својим поступцима. Из налаза и мишљења вештака а по налогу Апелационог суда у Новом Саду, суд је утврдио да је код окривљеног понашање у критичној ситуацији последица објективних околности које су се одиграле, а не карактер његове личности. Што значи да се окривљени не би и иначе понашао тако,

---

<sup>708</sup> Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Кж I – 723/16 од 20.10.2016.

нити је склон агресивном и импулсивном понашању, нагону за самодоказивањем, нити је конфликтна личност, већ су његово психичко стање и понашање директно последица која је проузрокована од стране оштећених, као и да у оваквом стању афекта, страх значајно утиче на сужење свести тако да особа не може да функционише потпуно рационално у ситуацији у којој се налази.

Из налаза и мишљења вештака, суд је утврдио да је оштећени Ј.М. задобио две убодне ране, те да се ради о тешкој телесној повреди опасној по живот у моменту настајања, а да је оштећени Б.М. задобио две повреде, те да се укупно гледано ради о лакој телесној повреди.

Суд није прихватио наводе оштећеног да је окривљени након што је изашао из возила почео да замахује ножем према оштећеном, јер је према исказу сведока као и према исказу окривљеног, он држао нож у руци, поред тела. Дакле, окривљени није кренуо ножем на оштећене, веће је понео нож за случај одбране, ако осети да му је живот угрожен, што говори положај његовог тела, односно држање ножа који је спуштен поред тела.

Један од битних доказа који говори о личности и ранијем животу оштећеног Ј.М., а који је суд прихватио у складу са осталим доказима јесте део у ком се описује понашање оштећеног, односно наводе да се бави вршењем кривичних дела, да је давао новац на камату, а касније тукао људе који му нису дали новац. Сазнања о овоме позната су и окривљеном који је у тренутку напада на њега знао да је оштећени скол вршењу кривичних дела и да му насиље није страно. Ови наводи сагласни су са изводом из казнене евиденције оштећеног, дописима полицијске станице, Основног тужилаштва, Основног суда, Вишег јавног тужилаштва.<sup>709</sup>

Окривљени је неосуђиван и не води се други кривични поступак против њега.

---

<sup>709</sup> Из извештаја Министарства унутрашњих послова, суд је утврдио да је против оштећеног Ј.М. поднето више кривичних пријава, за кривично дело из чл. 122 ст.2 КЗ - лака телесна повреда, кривична пријава за дело из чл. 206 ст.1 - разбојништво, кривична пријава за кривично дело из чл. 348 ст. 4. у вези ст 1 и 2 КЗ - недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, кривична пријава због чл 214 ст. 1 КЗ – изнуда, за кривично дело из чл. 278 ст.1 КЗ – изазивање опште опасности. Из дописа Основног јавног тужилаштва у Шапцу суд је утврдио да се против оштећеног води истрага због кривичног дела из чл. 206 ст. 1 у вези чл. 33.

Суд је утврдио да су оштећени према окривљеном предузели противправни напад, јер су му препречили пут, онемогућили му кретање, а затим га је оштећени Ј.М. и физички напао. На овај начин јасно је утврђено да је оштећени започео напад а да му се касније придружио и други оштећени, где окривљени у тој ситуацији предузима радње искључиво са намером да од себе одбије истовремени противправни напад. Живот и тело окривљеног су том приликом објективно угрожени јер га нападају два снажна и млада човека. Окривљени се током напада налазио у стању препасти који доводи до сужења свести, те се нашао у стању битно смањене урачунљивости. Током читавог поступка извођењем доказа, несумњиво је утврђено да је окривљени истовремено са нападом предузео одбрану која је била управљена против нападача а да је основни смисао његове одбране било неутралисање напада, да је његова одбрана била неопходно потребна, нужна да би се одбио истовремени противправни напад, те да је иста била сразмерна нападу. Односно, да је окривљени критичном приликом поступао у нужној одбрани.

Током поступка је доказано да радње окривљеног садрже обележја кривичних дела које му се стављају на терет, али је доказано и да је исти дела учинио у нужној одбрани, те је суд окривљеног Ш.М. на основу чл. 423 тачка 1 ЗКП ослободио од оптужбе да је извршио кривично дело убиство у покушају из чл. 113 у вези чл. 30 КЗ и кривично дело лака телесна повреда из чл. 122 ст. 1 КЗ, јер његова дела пошто су извршена у нужној одбрани, по закону нису кривична дела.

### 3) Опис догађаја:

*М.И. је 08.11.2005. године у својој кући, на мах лишио живота свог сина, сада покојног В.И., доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом од стране убијеног, на начин што је након уласка покојног сина у собу, у којој је оптужени лежао на кревету, пошто га је покојни В.И. физички напао ударајући га рукама по глави, и рукама га стезао за врат, претећи да ће га заклати, а затим пошао ка вратима да изађе из собе, узео једну металну шипку дужине једног метра и том шипком задао ударац сада покојном Б.И. по глави у пределу десне слепоочнице, од ког ударца је пао на под, а оптужени наставио да га удара*



*шипком по глави, наневши му тешке телесне повреде, којима је покојни В.И. подлегао на лицу места.*<sup>710</sup>

Заменик ОЈТ је на главном претресу изменио правну квалификацију дела па је оптуженом уместо кривичног дела из члана 48 КЗ, ставио на терет извршење кривичног дела из члана 115 КЗ.<sup>711</sup>

Оптужени наводи да је његов покојни син, са којим је заједно живео, као врло млад почео да пије алкохол, па је и из војске отпуштен због алкохолизма. Истиче да је скоро свакодневно био пијан, а у таквом стању и веома агресиван, како према њему, тако и према покојној мајци, па се дешавало да дође кући и да их туче. Након мајчине смрти, оптуженог је наставио да малтретира, у току ноћи га је будио, тукао, те је оптужени често задобио телесне повреде због којих га је више пута пријављивао полицији, такође физички је нападао своју сестру и стрица. На основу обдукционог записника произилази да је пок. В.И. у моменту смрти имао 3,22 промила алкохола у крви. Према налазу и мишљењу вештака неуропсихијатра, ово одговара стању тешког пијанства где се смењују периоди агресије, туче, са периодима поспаности и губитка равнотеже.

Према налазу и мишљењу вештака неуропсихијатра, оптужени је психосоматски здрав човек, свестан и исправно оријентисан. Критичне вечери код оптуженог је услед напада оштећеног постојало осећање угрожености, које је прерасло у страх од смртне опасности која се појачавала због претњи „заклаћу те“ и сопствено сазнање да се иза врата налази сто са ножевима. Због ових сазнања, као и због претходних случајева у којима је био злостављан од стране свог сина, нашао се у стању јаке раздражености услед чега су код њега способност расуђивања и контрола поступака били битно смањени. Дакле, налазио се у стању битно смањене урачунљивости.

---

<sup>710</sup> Пресуда Окружног суда у Шапцу К.219/05 од 01.02.2006. године

<sup>711</sup> У конкретном случају примењен је нови закон, који је ступио на снагу 01.01.2006. године, као блажи по учиниоца, будући да је за кривично дело убиство на мах прописана блажа казна, од једне до осам година затвора. Старим законом, који је био на снази у време извршења кривичног дела, за кривично дело убиство на мах била је забрањена казна затвора од једне до десет година. На основу чл. 5 ст. 2 КЗ у коме се наводи да ће се на учиниоца применити закон који је најблажи а који је после извршења кривичног дела измењен једном или више пута, примењен је нови, Кривични Законик Републике Србије, као блажи по учиниоца, због прописане казне.

Оптужени је у моменту извршења дела био у стању јаке раздражености, што је доказано вештачењем преко вештака неуропсихијатра. У такво стање доведен је без своје кривице, нападом, сада пок. оштећеног. Дакле, доказано је да је јака раздраженост оптуженог у узрочној вези са понашањем оштећеног. Реакција ударцима шипком, који су усмртили оштећеног уследила је на мах јер је између напада и те реакције постојао врменски континуитет и веома кратак врменски интервал. Када је у једном моменту оштећени престао са нападом<sup>712</sup>, и кренуо у другу просторију, наводно да узме нож, готово истог момента оптужени је устао, дохватио шипку и њоме више пута ударио оштећеног у пределу главе наневши му тешке телесне повреде, којима је оштећени подлегао на лицу места.

У овом случају, одбрана оптужбе имплицира да се овде могло радити о стању нужне одбране, међутим суд је оценио да нема места примени овог института. Разлог због ког нема места примени института нужне одбране јесте тај што је у једном моменту напад оштећеног престао. Претио је да ће узети нож, али тај нож није узео, а и поставља се питање зашто би узео нож, кад је као несумњиво физички знатно снажнији и знатно млађи већ рукама стезао врат оптуженог, опкорачивши га, па је и на тај начин могао да му нанесе смртоносне повреде и без ножа. Осим тога, оштећени никада раније приликом свађе са оптуженим и приликом физичких напада на њега није имао нити нож, нити било какво друго оруђе, о чему се изјаснио и сам оптужени, као и сведок, стриц оштећеног, који је у више наврата и сам био жртва напада оштећеног.

Из овога произилази, да је оптужени лишио оштећеног живота на мах, доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом убијеног, где је био свестан да ударцима шипком у пределу главе може нанети смртоносне повреде, то је и хтео, поступао је са директиним умишљајем, па су се у његовим радњама стекла сва битна објективна и субјективна обележја кривичног дела убиство на мах из чл. 115 КЗ.

---

<sup>712</sup> По оцени суда небитно је да ли је сам престао са нападом или га је оптужени одгурнуо, о чему се сам оптужени различито изјашњава у претходном поступку и на главном претресу.

Приликом одмеравања казне суд је ценио да на страни оптуженог постоје само олакшавајуће околности у смислу да се ради о старијем човеку, који није осуђиван, извршење дела је у потпуности признао а непосредно након његовог извршења пријавио себе полицији, такође, раније понашање оштећеног према њему, стање јаке раздражености и стање битно смањене урачунљивости, те је казну ублажио и изрекао му осам месеци затвора, оценивши да ће се на тај начин постоћи сврха кажњавања.

Врховни суд Србије уважавањем жалбе браниоца оптуженог, донео је пресуду<sup>713</sup> којом се *преиначава* пресуда Окружног суда у Шапцу К. 219/05 од 01.02.2006. године само у погледу одлуке о кривичној санкцији, те му изриче условну осуду тако што му утврђује казну затвора од осам месеци, која се неће извршити уколико у року од две године оштећени не изврши ново кривично дело.

#### 4) Опис догађаја:

*Оптужени С.К. је 09.05.2007. године у својој породичној кући у стању битно смањене урачунљивости покушао да лиши живота Д.Ђ. тако што је по уласку Д.Ђ. и његових другова Д.П. и Д.В. у његову кућу, одбијајући њихов истовремени противправни напад, јер су га по уласку у кућу сва тројица напали, ударајући га рукама и палицама у пределу главе и тела, прекорачио границе нужне одбране тако што је дохватио један нож па је у стању препаста изазване нападом, Д.Ђ. два пута убо ножем и то у пределу срца и надколенице, наневши му на тај начин тешку телесну повреду опасну по живот, при чему је био свестан свог дела и хтео његово извршење. Овим је извршио кривично дело убиство у покушају у прекорачењу граница нужне одбране, из чл. 113 у вези са чл. 30 КЗ у вези чл. 19 ст. 3 КЗ, те га је на основу тога, суд ослободио од казне.*

*Оптужени Д.Ђ., Д.П., Д.В. су 09.05.2007. године у урачунљивом стању, у групи, вршили насиље према С.К. који је задобио лаке телесне повреде и значајније угрозили спокојство грађана и теже реметили јавни ред и мир, тако што су заједно дошли у кућу С.К. где се он налазио са породицом, при чему су Д.П. и Д.В. са*

---

<sup>713</sup> Пресуда Врховног суда Србије, КЖ I 604/06 од 12.04.2006. године

*собом понели бејзбол палице, а потом сва тројица почела да ударају С.К. све док по позиву у кућу није дошао С.Л. који их је раздвојио, након чега га је Д.В. ударио песницом у пределу лица услед чега је овај задобио лаке телесне повреде.*

*Овим су као саизвршиоци извршили кривично дело насилничко понашање из чл. 344 ст. 2 у вези ст. 1 КЗ у вези чл. 33 КЗ. Суд их осуђује на казну затвора у трајању од по 3 месеца.<sup>714</sup>*

На основу изведених доказа, суд је оценио да је оптужени С.К. поступао у прекорачењу граница нужне одбране. Оптужени су напали С.К. одмах са врата и задали му неколико удараца рукама и палицама у пределу главе и тела. На основу исказа вештака специјалисте неуропсихијатра, суд је утврдио да је С.К. због јаког осећаја личне угрожености, као и угрожености супруге и мале деце који су се налазили у кући, био у стању битно смањене способности расуђивања и контроле сопствених поступака. Дакле, поступао је у стању јаког афекта, у специфичној ситуацији потребе одбране како личне, тако и своје породице. У таквом стању он је дохватио нож који се налазио на кухињском столу, и њиме је, бранећи се, убо оптуженог Д.Ђ. прво у пределу десне натколенице, а затим у пределу срца. Међутим, главни разлог због ког суд наводи да је оптужени поступао у прекорачењу нужне одбране јесте тај што је у једном моменту напад оптужених на С.К. престао, али је он и даље наставио да маше ножем, чак и након речи сведока С.Л. да престане и да баци нож. Престао је тек када му је сведок отео нож из руке, чиме се сукоб и завршио.

Дакле, оптужени С.К је био изложен нападу који није изазвао, поступао је у стању нужне одбране јер је тај истовремени противправни напад осталих тројице оптужених, одвраћао тако што је узео један нож, што је у конкретном случају и према околностима које су се одигравале, било адекватно средство одбране, ако узмемо у обзир да је нападнут од стране тројице младића од којих су двојица имала палице у рукама, који су му ушли у кућу, у којој су се том приликом, налазиле жена оптуженог и његова мала деца. Био је у стању препасти изазване нападом, у стању битно смањене урачунљивости. Међутим, услед таквог стања он је прекорачио

---

<sup>714</sup> Пресуда Вишег суда у Шапцу 5 К.169/10 од 02.12.2013. године

границе нужне одбране јер је након што је напад престао и даље држао нож у руци, док му га сведок није одузео.

У радњама оптуженог С.К. стекла су се сва битна објективна и субјективна обележја кривичног дела убиство у покушају у прекорачењу нужне одбране из чл. 113 у вези чл. 30 и вези чл. 19 ст. 3 КЗ. Суд је оптуженог ослободио од казне на основу чл. 58 ст. 1 КЗ, у вези чл. 19 ст. 3 КЗ.

5) Опис догађаја:

*24.02.1998. године у Јадранској Леици, С.Ч. је са умишљајем лишио живота Д.Ж. на начин што је након препирке са оштећеним, задао му три убода ножем у пределу леве бочне стране грудног коша, од којих су настале три убодне ране, прве две убодне ране су због унутрашњег крварења довеле до смртог исхода код Д.Ж.*

*Чиме је извршио кривично дело убиство из чл. 47 ст.1 КЗ, те суд оптуженог на основу наведеног материјалног прописа осуђује на казну затвора у трајању од 4 године, у које ће му се урачунати време проведено у притвору.<sup>715</sup>*

Окружни јавни тужилац у Шапцу поднео је оптужницу 08.07.1998. године, против оптужених С.Ч. због извршења кривичног дела убиство из чл. 47 ст.1 КЗ и кривичног дела лака телесна повреда из чл. 54 ст. 2 КЗ, а и против оптужених З.М., Ј.М., М.М., Б.М., Р.Ж. и Ж.Д. због извршења у саизвршилаштву кривичног дела учествовање у тучи из чл. 55 КЗ.<sup>716</sup>

---

<sup>715</sup> Пресуда К. 148/05 Окружног суда у Шапцу од 20.03.2006. године.

<sup>716</sup> Након укидања првостепене пресуде овог суда К.57/98 од 19.11.1999. године, а која је укинута решењем Врховног суда Србије Кж 939/00 од 13.03.2001. године, Окружни јавни тужилац у Шапцу доставио је 14.04.2005. године допис суду, где одустаје од кривичног гоњења оптуженог С.Ч. за кривично дело лака телесна повреда из чл. 54 ст.2 КЗ на штету Ј.М., а одустаје и од оптужнице против оптужених З.М., Ј.М., М.М., Б.М., Р.Ж. и Д.Ж. за кривично дело учествовање у тучи из чл. 55 КЗ извршеног у саизвршилаштву, па је суд сходно овом одустанку ОЈТ Шабац дана 15.04.2005. године донео решење којим се обуставља кривични поступак против напред наведених кривичних дела, које је правоснажно. Након овог ОЈТ је остао код оптужнице против С.Ч. због извршења кривичног дела убиство из чл. 47 ст.1 КЗ.

Критичног дана око 14,00 часова, оптужени С.Ч., његов стриц Ђ.Ч. и његова стрина прошли су кроз циган-малу како би из рођакове куће узели кључ од куће. Како рођака нису затекли кући, отишли су до његове комшинице Ж.Д. да потраже тај кључ, који им она није дала, већ је почела да галами и да дозива комшије у помоћ. После неког времена, враћајући се на аутобуску станицу, поново су прошли поред куће Ж.Д. Оптужени С.Ч. и његов стриц Ђ.Ч. ушли су у двориште Ј.М. које је било повезано са двориштем Д.Ж. јер између нема ограде, носећи са собом дрвене мотке у руци. У том моменту у дворишту су се налазили Ј.М., З.М., Д.Ж., Б.М., Р.Ж., М.М., и још комшија. Одмах након што су дошли у двориште, Ђ.Ч. је дрвеном мотком ударио оптуженог З.М. по левом рамену, а потом је почео да туче и остале, а то је чинио и С.Ч. Присутни грађани су такође почели да туку оптуженог С.Ч. и његовог стрица камењем, рукама, циглом и дрвеним моткама, те је дошло до опште туче у којој је оптужени С.Ч. услед удараца и пада на земљу задобио повреде у виду нагњечења теменог предела главе, нагњечење у пределу грудног коша и леве подлактице десног рамена. У једном моменту стриц оптуженог је ударио Ј.М. дрветом по глави у пределу иза левог уха, па га је Ј.М. ухватио за то дрво, те су почели да се отимају око дрвета. Тада је оптужени С.Ч. пришао Ј.М. са леђа и ударио га ножем у мишицу десне руке услед ког ударца је Ј.М. претрпео лаку телесну повреду у виду расекотине. Пошто је ова рана почела да крвари, Ј.М. се уплашио и побегао у кућу, а након наношења повреде ножем, оптужени С.Ч. је почео да бежи, а за њим су потрчали и Д.Ж. и М.Ж. који су са собом понели два камена. Оптужени је са собом понео нож са дршком браон боје који му је био закачен за појас, а који је на том месту носио и раније. У међувремену окупљени грађани и даље су тукли Ђ.Ч. мотикама, циглом и камењем од чега је он пао у поток на неко грање.

На око 100 метара од куће Ж.М., оптужени С.Ч. је скренуо у леву страну поред ограде и дошао до паркираног путничког возилка „Застава 850“ који је био удаљен од пута око 5 метара. Ту се зауставио, а Д.Ж. и М.Ж. су се зауставили на ћошку дворишта и то на путу, удаљени од оптуженог на око 5 метара. Свађали су се и међусобно гађали камењем. Након 5-6 минута кренули су према оптуженом С.Ч. који је почео да бежи у дубину дворишта поред ограде, међусобно се псујући,

а затим је оптужени почео поново да бежи око паркираног возила. Д.Ж. и М.Ж. зауставили су се на 3 метра од возила. На том растојању они су и даље наставили да се свађају, с тим што је Д.Ж. рекао оптуженом: „ајде да се тучемо, ал поштено“. Оптужени је пришао Д.Ж. где су почели да се гурају, а за то време М.Ж. је стајао са стране не мешајући се у овај физички сукоб. Оптужени је извадио нож који је носио са собом и Д.Ж., док су били окренути лицем један према другоме, снажним замасима ножем, десном руком, нанео три убодне ране у пределу леве бочне стране грудног коша, од којих је Д.Ж. пао потрбушке на пешачку стазу, и од којих су прве две убодне ране због унутрашњег искрвављења довеле до смрти Д.Ж. Оптужени С.Ч. је побегао кроз кукурузе који су се налазили у близини, одбацујући нож на коме је остала крв покојног Д.Ж., и отишао код пријатеља кући где је касније дошла и његова стрина, те су заједно отишли до Медицинског центра Лозница да виде да ли се тамо налази његов стриц Ђ.Ч., након тога полиција је ухапсила оптуженог. Када је Д.Ж. превезен у хитну службу Медицинског центра Лозница констатована је његова смрт. Ђ.Ч. остао је да лежи у потоку, све до доласка полиције када је пребачен у хитну службу Медицинског центра Лозница, а одатле у Ургентни центар у Београду где је преминуо од последица повреда нанетих том приликом.

Након изведеног доказног поступка, суд је утврдио чињенично стање.

Бранилац оптуженог у завршној речи наводи да из изведених доказа произилази да оптужени није крив за дело које му се оптужницом ставља на терет. Одбрана истиче да, ако се посматра догађај у целини критичног дана, да је у 16,00 часова истог дана убијен стриц оптуженог, а да само пола сата касније услед одвијања догађаја долази до смрти покојног Д.Ж. Те да се оптужени С.Ч. нашао у таквој ситуацији да је био угрожен јер је непосредно пре убиства Д.Ж. убијен његов стриц, те да је оптужени бежао од двојице нападача, да је тражио од пролазнице да позове полицију јер је био угрожен, те да се налазио у класичној нужној одбрани. Стога је предложио суду да оптуженог ослободи од оптужбе.

У завршној речи ОЈТ је навео да из изведених доказа произилази да је оптужени С.Ч. починио кривично дело које му се оптужницом ставља на терет, па

је истакао да у радњама оптуженог нема елемената нужне одбране, те је предложио да га суд огласи кривим и да му изрекне казну у складу са законом.

Из налаза и мишљења вештака неуропсихијатра оптуженог С.Ч. произилази да се у време извршења кривичног дела оптужени налазио у стању лаке припитости, а имајући у виду на ову алкохолисаност, карактеристике његове личности и чињеницу да је емотивно незрела особа са интелектуалним потенцијалима на доњој граници нормале, његову телесну конструкцију у време када се догодило убиство пок. Д.Ж., приликом критичних догађаја, његова урачунљивост је била битно смањена.

Између осталог, суд је ценио исказ сведока М.Ж. које је био једини очевидац догађаја, који тврди да пок. Д.Ж. није имао нож код себе, такође да је након прве убодне ране коју је задао жртви, оптужени и њему запретио речима „и ти ћеш завршити као и он једног дана“.

Ценећи одбрану оптуженог у склопи свих доказа које је суд ценио током поступка, закључује се да је оптужени у својој одбрани ишао за тим да покаже да је био нападнут и да није имао другог избора већ да је бранећи себе морао нанети смртоносне повреде покојном Д.Ж., те да је покојни Д.Ж. био физички снажнији од њега.<sup>717</sup> Суд овакву одбрану није прихватио ако се има у виду целокупан догађај и околности под којима је дошло до смрти, а из записника о обдукцији се види да је висина покојног Д.Ж. била 165 цм, да је био слабије ухрањености, па имајући у виду килажу и конституцију покојника као и оптуженог у моменту извршења кривичног дела, суд је закључио да су обојица били сличне физичке грађе. Оптужени је са собом носио нож, а покојни Д.Ж. није имао нож код себе, нити је у једном моменту потезао нож на оптуженог, већ га је позвао да се поштено потуку.

Дакле, за постојање института нужне одбране, потребно је да је та одбрана неопходно потребна да учинилац од свог добра или добра другог одбије истовремени противправни напад. У конкретном случају, покојни Д.Ж. који том

---

<sup>717</sup> Оптужени, његов стриц и стрина су и раније нападали и тукли Д.Ж. и његову мајку Ж.Д. И критичног дана су изазвали свађу и претили жртви и његовој мајци, те касније дошли у њихово двориште са дрвеним моткама у рукама и започели тучу.



приликом није био наоружан, позвао је оптуженог да се потуку, где је оптужени, који је притом био наоружан, а његове радње нису биле неопходно потребне да од себе одбије противправни напад и поред чињенице што су за њим пок, Д.Ж. и М.Ж. трчали. Такође, не може се прихватити став одбране да је оптужени био уплашен и угрожен због тога што се пре тога десила смрт његовог стрица Ђ.Ч., јер у моменту окршаја са покојним Д.Ж., оптужени није ни знао да је његов стриц мртав. Тек када је побегао са лица места, отишао је до Лознице да провери шта је са његовим стрицем и тек тада је сазнао за његову смрт.

И поред чињенице да се оптужени С.Ч. овом приликом налазио у стању битно смањене урачунљивости може се закључити да је он критичном приликом поступао са директиним умишљајем, јер је био свестан да убада ножем, снажним замасима пок. Д.Ж. у предео виталних органа, шта више, срца, и то са три убода ножем, као да ће од тога наступити његова смрт, односно последица коју је према наведеним околностима и хтео.

Као олакшавајуће околности за оптуженог биле су то што није правоснажно осуђиван на основу извода из КЕ, да се налазио у стању битно смањене урачунљивости, као да је претходно и сам био повређен.

Суд је закључио да су се у радњама оптуженог С.Ч. стекли елементи кривичног дела убиство из чл. 47 ст. 1 Кривичног законика Републике Србије јер је на напред описани начин лишио живота пок. Д.Ж.

Врховни суд Србије, одлучујући о жалби браниоца оптуженог, изјављеној против пресуде Окружног суда у Шапцу К. 148/05, донео је пресуду којом *се одбија* као неоснована жалба браниоца оптуженог а пресуда Окружног суда у Шапцу *потврђује*.<sup>718</sup>

Жалбени основ је доследан тези која је заступана током трајања овог кривичног поступка, где одбрана тврди да је оптужени С.Ч. поступао у нужној одбрани.

Ово није прихватљиво.

---

<sup>718</sup> Пресуда Врховног суда Србије Кж. I 1103/06 од 27.09.2006. године.

Ценећи све наведене околности догађаја, првостепени суд је правилно оценио да оптужени није поступао у нужној одбрани или евентуално њеном прекорачењу, јер чим је пристао на позив на обрачун и сукоб, не може се позивати на нужну одбрану или дело њеног прекорачења. Такође, у жалби се не истичу чињенице нити докази који нису били предмет разматрања у првостепеном поступку а који би могли утврђене чињенице довести у сумњу, већ само сопствена оцена истих које је суд имао у виду и током првостепеног поступка.

б) Опис догађаја:

*22.03.1997. године око 18,45 часова, окривљени Р.М. је са умишљајем лишио живота оштећеног Р.Т. испред његове куће, тако што је у физичком сукобу, оштећеном задао четири ударца кухињским ножем, те му је нанео три убодне ране у пределу стомака и једну убодну рану у пределу грудног коша са леве стране, што је довело до повређивања великих крвних судова те искрвављења и смрти оштећеног, чиме је извршио кривично дело убиства из чл. 47 ст. 1 КЗ РС.<sup>719</sup>*

Окривљени и оштећени се познају дуго година, станују у истој улици, а већ неко време су у завади. Критичног дана, окривљени је дошао у кућу сведока Ј.К. где је у исту кућу, након неког времена, дошао и оштећени. У тренутку алкохолисаности, код окривљеног је дошло до развоја афекта и почео је да пребацује оштећеном неадекватан свадбени поклон који је донео када је овај удавао ћерку. Оштећени је на то реаговао тако што је устао и започео физички напад према окривљеном, псовајући га и ударајући га у главу, те их је сведок Ј.К. раздвојио. Одлазећи кући, оштећени је рекао окривљеном да ће га убити. Оваква ситуација је на окривљеног, због алкохолисаности и природе његове личности развија код њега афекат страха, реагујући претераним одбрамбеним механизмом на понашање оштећеног. Када је окривљени отишао својој кући, код њега се и даље развија афекат који је захтевао да се испразни. Окривљени се због тога не задржава код куће, већ је кренуо једном комшији да врати дуг, што је већ покушао раније истог дана али га није нашао код куће, али је са собом понео кухињски нож, за случај да у пролазу поред куће оштећеног Р.Т. поново дође до сукоба. Наилазећи

<sup>719</sup> Пресуда Окружни суд у Шапцу К. 15/02 од 16.05.2002. године

поред дворишта оштећеног, којег је уочио у дубини дворишта, међу њима поново креће вербални сукоб. Оштећени је узео једну металну опругу и кренуо ка окривљеном да би на улици дошло до физичког обрачуна, где је, положајем лицем у лице, оштећени задао окривљеном ударце опругом и оставио му повреде у пределу врата. Окривљени је прихватајући овај сукоб, из цепа извадио нож и задао оштећеном четири ударца, што је довело до искрвављења а потом и до смрти оштећеног.

Изнето чињенично стање је у највећем делу утврђено на основу налаза вештака судско медицинске и психијатриске струке, те на основу сагласних изјава окривљеног и испитаних сведока.

Окривљени је пензионисан као инвалид I категорије због стања након можданог шлога, такође, више година уназад у прекомерној количини конзумира алкохолна пића због чега је и болнички лечен. Прекомерна конзумација алкохола довела је до оштећења централног нервног система, а у психолошкој структури до депресивних промена у његовој личности са израженом потврдом самодоказивања. Све ово чини га особом чија је урачунљивост стално лако снижена. У депресивном стану 1995. године покушао је и самоубиство, самоповређивањем. Према мишљењу вештака неуропсихијатра, окривљени са оваквом структуром личности подстакнутом алкохолом, што је такође утврђено на основу резултата анализа крви окривљеног, сукоб је доживео претерано угрожавајућим по себе, а у његовој личности дошло је до потенцирања нагонских и инстинктивних радњи, у смислу импулсивности, агресивности и склоности конфликтима.

Став одбране је да је окривљени задавање ударца оштећеном предузео у тренутку истовременог и противправног напада оштећеног те да је поступао у стању нужне одбране. У завршној речи одбрана предлаже да суд окривљеног ослободи кривичне одговорности јер није имао другог начин да се одбрани од оштећеног, изражавајући жаљење због тежине последице.

Овакав став одбране не може да се прихвати, с обзиром на претходно утврђење да је окривљени на физички сукоб са оштећеним пристао, те се не може радити о самоодбрани.

При правној оцени дела, суд је ценио чињеницу да је од првог па до окончања другог сукоба, дакле и у време када је окривљени употребио нож, било у високој мери изражено стање афекта страха од паничне реакције што би се могло оценити као стање јаке раздражености. Међутим, ова околност по оцени суда не може бити узета у смислу чл. 48 КЗ<sup>720</sup>, с обзиром на мишљење вештака Завода за судска вештачења Нови Сад, односно да је овакав степен развоја афекта последица карактерних црта личности окривљеног, тј. његова немогућност да реално процени ситуацију.

Да би се радило о кривичном делу убиства на мах (чл. 115 КЗ), потребно је да је окривљени без своје кривице доведен у стање јаке раздражености нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране убијеног. У овом случају прихватање физичког сукоба, као и припремање ножа за потенцијални физички обрачун, како је то већ објашњено, искључује могућност да је стање јаке раздражености изазвано искључиво нападом оштећеног.

Према томе, будући да је окривљени у стању битно снижене урачунљивости у тренутку прихватања сукоба и задавања оштећеном ударце ножем, био свестан да истом може нанети смртоносне повреде, те да је то хтео, суд налази да је тиме извршио кривично дело убиства из чл. 47 ст. 1 КЗ, за које је и оглашен кривим, те му је изречена казна затвора у трајању од 4 године и шест месеци.

Врховни суд Србије, решавајући о жалби браниоца оптуженог изјављеној на пресуду Округног суда у Шапцу К број 15/02, од 16.05.2002. године, донео је пресуду којом *делимично уважава жалбу браниоца оптуженог. Преиначав се пресуда Округног суда у Шапцу, смао у погледу одлуке о казни, тако што Врховни суд оптуженог Р.М. због кривичног дела за које је оглашен кривим првостепеном пресудом, осуђује на казну затвора у трајању од 3 године и шест месеци.*<sup>721</sup>

Испитујући првостепену пресуду у делу одлуке о казни, оцењено је да је првостепени суд правилно утврдио и оценио све околности које су ревантанте, као и утврђивање олакшавајућих околности да окривљени није осуђиван, да му је

<sup>720</sup> Ради се о кривичном делу убиство на мах према старом КЗ СРЈ.

<sup>721</sup> Пресуда Врховног суда Србије Кж I 1067/02 од 23.09.2003. године

здравље озбиљно нарушено, да је породичан човек, те да је дело извршио у стању битно смањене урачунљивости. Врховни суд цени да све ово представља особито олакшавајуће околности, које је првостепени суд правилно утврдио али им није дат довољан значај, из ког разлога је уз примену чл. 42 и чл. 43 КЗ СРЈ, осудио Р.М. на мању казну затвора.

Из образложења жалбе браниоца везане за овај жалбени основ, произилази да се указује на погрешно изведен закључак у погледу чињеница од значаја за утврђивање кривичног дела и кривичне одговорности оптуженог, као и чињенице да одбрана остаје при тези да је оптужени кривично дело извршио у одбијању противправног истовременог напада од стране покојног, односно да је поступао у нужној одбрани.

Разлоге првостепеног суда, везане за чињенично утврђење, Врховни суд у свему прихвата, дајући разлоге због којих не прихвата став одбране, односно, истиче да је оптужени задавање удараца оштећеном предузео у тренутку физичког судкоба са оштећеним на који је сам пристао, те се не може позивати на институт нужне одбране.

## **ЗАКЉУЧАК**

Кривично дело је најзначајнији елемент кривичног права, због тога се у кривичноправној доктрини појму кривичног дела посвећује велика пажња. Дефиниција кривичног дела зависи од аспекта са ког де оно посматра. Све до доношења новог КЗ-а у кривичноправној теорији и судској пракси наше земље био је прихваћен материјално-формални појам кривичног дела. Сходно томе кривично дело је дело учињено са кривицом, друштвено опасно дело, противправно и у закону одређено као кривично дело. Међутим, око конститутивних елементата овог појма није постојала сагласност у теорији, јер противправност и кривица нису изричито наведени као његови обавезни конститутивни елементи.

Нови КЗ је усвојио неокласични појам кривичног дела који је, у основи задржао елементе класичног појма кривичног дела, али су јасне разлике по питању одређивања њихове садржине. Сходно законском тексту (члан 14 КЗ-а) општи појам кривичног дела има 4 елемента: радњу, предвиђеност дела у закону, противправност и кривицу. С обзиром на природу ових елемената и њихову функционалну повезаност општи појам кривичног дела у нашој кривичноправној теорији и пракси је објективно-субјективан. Његова 4 елемента су истовремено 4 степена које карактерише прогресивност приликом њиховог утврђивања у сваком конкретном случају. То значи да се увек при утврђивању остварености кривичног дела полази од утврђивања радње кривичног дела, а завршава са утврђивањем кривице.

Суштина кривичног дела је радња као друштвено релевантно остваривање воље учиниоца. Она се може испољавати у различитим облицима, чињењем, нечињењем, умишљајно, нехатно. Да би била кривичноправно релевантна радња мора извршити човек. У том смислу субјект кривичног дела је човек. Објект кривичног дела се може посматрати као заштитни објект и објект радње кривичног дела. Објект радње је предмет над којим се врши радња кривичног дела. Да би постојало кривично дело између радње и последице кривичног дела мора постојати каузална (узрочна) веза. Предвиђеност дела у закону је, такође, посебни елемент

општег појма кривичног дела. Оно има своју формалну страну која се односи на оствареност битних елемената законског описа кривичног дела и материјалну страну која се односи на друштвену опасност, штетност одређеног понашања. Противправност дела у формалном смислу је противност дела државној норми. У материјалном смислу противправно је оно дело које је друштвено штетно. Могуће је да неко оствари обележје бића кривичног дела, а да његова радња не буде противправна, те да кривично дело не постоји. Противправност не постоји уколико постоје основи који је искључују. КЗ као основе искључења противправности прописује дело малог значаја, нужну одбрану и крајњу нужду. Извршено дело се, такође не сматра кривичним делом уколико се учиниоцу за то дело не може приписати кривица, односно уколико се утврди постојање неурачунљивости учиниоца, непостојање умишљаја због неотклонљиве стварне заблуде или непостојања свести да је извршено кривично дело због постојања правне заблуде.

У том смислу, нужна одбрана је један од најстаријих кривичноправних института. Право на одбрану сопственог живота и тела још су антички филозофи сматрали природним правом човека. Угрожавање овог права представља неправу од којег се мора бранити. С обзиром да је суштина нужне одбране сукоб права са неправом може се закључити да корени овог института досежу у прошлост која је даља од времена римског права за које се везује настанак права као посебне научне дисциплине. У Римском праву се нужна одбрана није обрадила као посебан институт. У бројним правним споменицима се налазе извори који упућују на то да се нужна одбрана детаљно решавала по принципима по којима се и данас решава. Злоупотреба овог права се спречавала постављањем услова противправности напада, сразмерности интензитета напада и одбране и сл.

Канонско право је питање нужне одбране решавало у складу са правилима која је установила католичка црква. Нужна одбрана је представљала природно право које се ограничавало постављањем услова који спречавају злоупотребу нужне одбране. Према начелима хришћанске вере ради нечега што је мање вредно не сме се жртвовати живот човека. Такође, била је дозвољена и одбрана другог лица, јер се то сматрало дужношћу сваког хришћанина. Велики допринос развоју

нужне одбране дало је и германско право које је сваком лицу чије је право угрожено или повређено дозвољавало самоодбрану или одбрану ближег сродника. Ово право је познавало и институт прекорачња границе нужне одбране.

У домаћем кривичноправном систему фрагменти нужне одбране могу се наћи у Душановом законнику према коме „уколико се догоди убиство крив је онај који га је изазвао чак и ако је убијен“. У каснијем периоду над Србијом је била успостављена турска државна власт и примењивало се шеријатско право све до доношења Карађорђевог законика који је садржао одредбу о нужној одбрани. Наиме, у овом законнику је дозвољена одбрана уколико је нападач друго лице напао пушком.

Криминални законик из 1860. године представља први потпуни српски кривични законик који је био уређен према узору на модерне европске кривичне законике. Овај законик је садржао дефиницију нужне одбране, а предвиђао је и некажњивост за прекорачење услед страха.

Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године нужну одбрану регулише на савремен начин. Она је дозвољена код одбране било ког добра. Посебно је наглашена истовременост напада и одбране и управљеност одбране на нападача. Код прекорачења границе нужне одбране законик је допуштао ублажење казне али и ослобађање уколико је до ексцеса дошло услед јаке раздражености, страха или препасти. Овај законик је примењиван све до Другог светског рата. У послератном периоду 1947. године је донет Кривични закон ФНРЈ. Овај закон је нужну одбрану одређивао као основ за искључење кривичне одговорности. Обележја напада су остала иста као у Законнику из 1929. године. Као објекат заштите, по угледу на совјетско право, предвиђа се и народна власт односно друштвено и државно уређење.

Кривични закони из 1951. године и из 1977. године нужну одбрану регулишу на исти начин. Дело извршено у нужној одбрани не сматра се кривичним делом. Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна да се од себе или другог одбије истовремени противправни напад. Учиниоцу који је прекорачио границе нужне одбране суд може ублажити казну, а учиниоцу код кога је до



прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти изазваних нападом суд може ослободити казне.

КЗ из 2005. године је више пута новелиран али је одредба о нужној одбрани остала непомењена. Према актуелном решењу нужна одбрана је основ за искључење противправности дела. Њени елементи су напад и одбијање напада (одбрана). Међутим, да би се одбрана сматрала нужном морају кумулативно бити испуњени одређени услови. Напад мора предузети човек, не сме бити скривљен, мора бити противправан, ставран и уперен против било ког правног добра. Постојање свих услова је фактичко питање које се утврђује у сваком конкретном случају с обзиром на постојеће околности. Околности сваког конкретног случаја могу бити различите. Тако, када је у питању скривљеност напада, општеприхваћено је становиште да је напад противправан чак и ако је нападнуто лице изазвало напад. Међутим, за утврђивање права на нужну одбрану значајно је утврђивање околности да ли је провокација довршена у време предузимања напада. За квалификовање претходног понашања у неким кривичноправним системима користи се институт *actio illicita in causa* према коме је основ за кажњавање лица које изазвало напад провоцирање које представља противправни акт. У неким правним елементима ово питање се решава у односу на то да ли је провокација намерна или ненамерна.

КЗ Србије допушта примену нужне одбране за одбијање напада на било које сопствено или туђе правно добро. Уколико се ради о одбрани туђег правног добра, заузет је став да није од значаја сроднички однос лица које одбија напад и лица чије је правно добро нападнуто. Такође, није потребна сагласност лица чије је правно добро нападнуто нити постоји обавеза неког лица да одбије напад на туђе правно добро.

Противправност напада је кључни услов који поставља закон. Уколико се противправност схвати као противност правним нормама позитивног права утврђивање постојања овог услова не представља проблем. За његову оцену није релевантан субјективни однос нападача према извршеном делу. Субјективни однос може утицати на његов кривичноправни положај, а не на квалификацију дела. То значи да за непостојање свести нападача о противправности напада он може бити

блаже кажњен, а у неким случајевима и ослобођен казне. Стварност напада је један од основних услова за признавање права на нужну одбрану. Уколико напад није стваран ово право се не може остварити. У случајевима када лице, сматајући да је нападнуто, предузме одбрамбене радње, ради се о путативној нужној одбрани, јер се то лице налази у заблуди. У тим случајевима конкретна ситуација се решава по правилима о стварној заблуди.

Други елемент нужне одбране је одбијање напада (одбрана). Одбијање напада обухвата сваку делатност којом се омогућава, отежава или одлаже напад. Таквим радњама се могу сматрати и неке симболичне радње. Да би одбијање напада у смислу нужне одбране било релевантно морају бити испуњени одређени услови. Наиме, одбијањем напада мора бити остварено биће неког кривичног дела, мора се угрозити неко нападачево добро, одбрана мора бити неопходно потребна и истовремена са нападом. Делу извршеном у нужној одбрани недостаје елемент противправности и због тога се не сматра кривичним делом. Одбијањем напада се мора угрозити или повредити нападачево добро. Уколико се угрози или повреди правно добро трећег лица примењује се институт крајње нужде.

Најзначајнији проблем код утврђивања права на нужну одбрану је утврђивање неопходно потребне одбране. Неопходно поребна одбрана је она одбрана којом се, на основу околности конкретног случаја, може ефикасно отклонити напад уз што мање угрожавање или повреду нападачевог добра. У вези са овим питањем неопходно је утврдити интензитет напада. Само сразмера у интензитетима напада и одбране успоставља право на нужну одбрану. Одбрана која прелази границе неопходно потребне одбране, представља злоупотребу нужне одбране. За утврђивање неопходно потребе одбране у пракси се користе и одређени помоћни критеријуми као што су: средства којима су извршени напад и одбрана, место и време напада као објективне околности конкретног случаја. Приликом ове процене неопходно је утврдити и неке субјективне околности које се тичу субјективне оцене нападнутог лица о интензитету напада, његове физичке снаге и сл.

Иако КЗ не прописује сразмеру између нападнутог добра и добра угроженог одбијањем напада суд је мора утврдити, јер очигледна несразмера између вредности ових добара значи злоупотребу нужне одбране. Одређивае сразмере се врши применом социјално- етичког принципа.

Као неопходан услов за признавање права на нужну одбрану законодавац поставља услов истовремености напада и одбране. Наиме, закон дозвољава само одбрану од постојећег или непосредо предстојећег напада. Одбрана од будућег напада није дозвољена. У овом случају проблем може представљати разграничење непосредно предстојећег и будућег напада. У вези са тим, у теорији се непосредно предстојећи напад дефинише као могућност временски блиског извршења делатности напада.

Прекорачењем граница нужне одбране лице које врши одбрану свог или туђег правног добра излази из оквира онога што је правно допуштено. Иако су у теорији познате две врсте ексцеса нужне одбране (интензивни и екстензивни) у нашем законодавству и судској пракси је прихваћен само интензивни ексцес. Интензивни ексцес постоји када извршилац врши одбрану која по свом интензитету премашује напад. С обзиром да код екстензивног ексцеса није испуњен услов истовремености напада и одбране, јер се он односи на напад који је престао, овај облик представља прекорачење граница нужне одбране у нашем правном систему. Дело извршено прекорачењем граница нужне одбране представља кривично дело. Међутим законодавац је за лице које зврши такво дело предвидео могућност ублажавања казне, али и могућност ослобађања од казне под условом да је до прекорачења дошло услед јаке раздражености или препасти.

Најзад, и поред, сасвим реалне и очекиване, опасности од различитих покушаја злоупотреба, ипак сматрамо да би било од користи проширење појма нужне одбране у правцу одустанка од искључивог инсистирања на истовремености напада и одбране, који је искључиво објактивни критеријум, и додавањем у дефиницију једног превасходно субјективног критеријума, а који би зависио превасходно од нападнутог, биле далеко веће од потенцијалне штете. Ово неопходно субјективно проширење дефиниције нужне одбране постигло би се додавањем у

дефиницију (у делу дефиниције који се односи на противправни напад) следећег: *противправан напад који непосредно предстоји или противправан напад за који учинилац има јак основ да верује да ће извесно наступити.*

Стога би, у складу са свим напред наведеним, коначан предлог измена и допуна дефиниције нужне одбране из чл.19 ст. 2 Кривичног законика био такав да она гласи:

*Нужна одбрана је она одбрана која је неопходно потребна да учинилац од свог добра или добра другог одбије истовремени противправан напад, противправан напад који непосредно предстоји или противправан напад за који учинилац има јак основ да верује да ће извесно наступити.*

Сходно изнетом, можемо закључити да су наше обе хипотезе и потврђене, те да је неопходно извршити одређене измене у законском опису нужне одбране.

Крајња нужда је општи кривичноправни институт новије историје. Први пут се под тим називом помиње у Немачком кривичном законнику из 1871. године. У српском правном систему крајња нужда је као самостални институт први пут регулисана у Кривичном законнику Краљевине Југославије 1929. године. Између крајње нужде и нужне одбране постоји суштинска разлика. Код нужне одбране напад реално постоји, а код крајње нужде постоји опасност од повреде или угрожавања правног добра. Друга суштинска разлика између ова два института је да се код нужне одбране напад одбија угрожавањем правног добра нападача, а код крајње нужде то су правна добра трећих лица. То значи да су код нужне одбране у сукобу право и неправо, а код крајње нужде су у колизији два права. Из тог разлога је законодавац за признавање права на крајњу нужду поставио строжије услове у односу на оба њена елемента. Услови који су постављени за опасност су: да је њоме угрожено било које добро које је правно заштићено, да је нескривљена, стварна и истовремена. У отклањању опасности дозвољено је извршити одређено кривично дело под условом да је отклањање опасности извршено истовремено са опасношћу. Отклањање опасности је извршено у складу са овим институтом само ако се она није могла отклонити на други начин, већ само вршењем тог дела. Посебан услов који се поставља у вези са отклањањем опасности јесте да зло које

се наноси другом добру не буде веће од зла које је претило правном добру другог лица. Оцена да ли се опасност могла отклонити на други начин врши се на основу карактера опасности, времена и околности под којима је опасност наступила. Међутим, морају се узети у обзир и околности које су лицу које отклања опасност стајале на располагању у време трајања опасности. Отклањање опасности код крајње нужде се може вршити само док опасност траје или је извесно да ће наступити. Када опасност прође право на крајњу нужду више не постоји. Прекорачење граница крајње нужде постоји када се отклањањем опасности од свог или туђег правног добра повреди или угрози правно добро веће вредности од вредности заштићеног добра. За ексцес крајње нужде законодавац је предвидео две могућности. Прва је блаже кажњавање учиниоца, а друга је ослобађање од казне уколико је до прекорачења дошло под нарочито олакшавајућим околностима.

Између два најзначајнија светска правна система, и поред све израженије тенденције приближавања, још увек постоје суштинске разлике које се нарочито огледају у регулисању нужде одбране. Док англосаксонске државе још увек своје кривично право бразирају на *Common law* у европским земљама је оно кодификовано и засновано на принципу законитости. Кривично право Енглеске и америчко кривично право су засновани на прецедентном праву. Међутим, међу њиховим правним системима не постоје једнозначности. Енглески кривичноправни систем је остао приврженији *Common law* а амерички поред прецедента, као извор права примењује и законе. У Енглеској је нужна одбрана процесноправни институт који се примењује веома рестриктивно. У случају решавања нужне одбране више се примењује *Criminal law act* него прецедент, али се под нужном одбраном, у овој земљи, подразумева одбрана сопствене или туђе личности и имовине од напада што је у складу са *Common law*. С обзиром да у *Common law* нису постављени услови и елементи нужне одбране у теорији се сматра да је суштина овог института разуман одговор на силу или претњу силом. Термин „разумна сила“ није прецизно одређен што доводи до многобројних проблема у пракси.

У САД-у је велики број држава донео своје кривичне законике којима детаљно прописују услове за законску примену силе али само законик државе Њујорк садржи одребу о нужној одбрани. Према овим законима употреба физичке силе је дозвољена у случају заштите своје личности, личности других лица, непокретности, заштите од провале, спречавања и сузбијања крађе, вршења хапшења или предупређивање бекства лица која се налазе у затвору. Такође су прописани услови под којима се у свим наведеним случајевима може употребити сила и интензитет силе. Нужна одбрана је основ искључења кривичне одговорности.

У земљама евроконтиненталног правог система нужна одбрана је регулисана законом. Иако постоје извесне разлике у законском регулисању овог института његова суштина се у свакој земљи своди на искључење кажњивости учиниоца који бранећи своје или туђе правно добро изврши кривично дело. Уколико се у обзир узме дефиниција општег појма кривичног дела према којој су конститутивни елементи овог појма радња, предвиђеност у закону, противправност и кривица, недвосмислен је закључак да је нужна одбрана основ искључења противправности.

У међународном кривичном праву се нужна одбрана примењује као основ за искључење индивидуалне кривичне одговорности. На међународном плану овај институт регулише Римски статут. За успостављање овог права неопходно је кумулативно испуњење одређених услова. Ти услови су да лице које врши нужну одбрану, исту врши рационално, односно да није постојао други начин за одбијање напада, да се одбрана заснива на непосредну и противправну употребу силе, да одбрана буде сразмерна опасности која је нападнутом лицу претила, да напад не буде изазван. Римски статут је нужну одбрану регулисао по угледу на англосаксонско али и евроконтинентално право. Утицај првог се огледа у услову употребе разумне силе при одбијању напада. Захтев да се право на нужну одбрану призна само ако је напад противправан и непосредан је утицај евроконтиненталног права. Услов сразмерности напада и одбране је карактеристика оба правна система. У случају „ратних злочина“ Римски статут

предвиђа да нужна одбрана може бити основ за ублажавање или искључење одговорности, али када се предузима ради заштите имовине неопходне за опстанак нападнутог лица или заштиту имовине неопходне за испуњење војног задатка. Ово питање је изазвало бројне полемике јер је тешко разумети како прихватити нужну одбрану имовине која се остварује вршењем злочина. Прекорачење граница нужне одбране се у међународном кривичном законодавству не регулише.

## Литература

### Домаћи извори:

1. Авакумовић, Ј. Ђ. (1883). Нужна одбрана, Штампара задруге штампарских радника, Београд.
2. Атанацковић, Д. (1969). Однос друштвене опасности и противпрвности као елемената општег појма кривичног дела, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 17, бр. 2, стр. 193-214.
3. Аћимовић, М. (1937). Кривично право - општи део, Градска штампарија Краљевине Југославије, Суботица.
4. Аћимовић, М. (1966). Субјективни елемент кривичног дела у америчком праву, Београд.
5. Бабић, М. (1987). Крајња нужда у кривичном праву, Правни факултет, Бања Лука.
6. Бабић, М., Марковић, И. (2015). Кривично право - општи дио, Правни факултет, Бања Лука.
7. Бабић, М., Марковић, И. (2015). Кривично право - општи дио, Правни факултет, Бања Лука.
8. Бачић, Ф. (1978). Коментар Кривичног законика Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Београд.
9. Бачић, Ф. (1978). Коментар Кривичног законика Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Савремена администрација, Београд.
10. Бачић, Ф., Кривично право – општи дио, Информатор, Загреб.
11. Бојанић, И. (1999). Прекроачење граница нужне одбране, Казненоправно-криминалистичка библиотека, Хрватско удружење за казнене знаности и праксу, МУП Републике Хрватске, Загреб.
12. Воук В. (1962). Крајња нужда у кривичном праву, Савез удружења правника Југославије, Београд.
13. Воук, В. (1951). Једно мишљење о проблему крајње нужде, *Правни живот*, бр. 1-2, Београд.



14. Вуковић, И. (2012). Кривичноправни појам и функције радње, *Crimen*, вол. 3, бр. 1, стр. 73-94.
15. Вуковић, И. (2013). Пристанак повређеног као основ искључења противправности, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), Казнена реакција у Србији, III део, стр. 168-187.
16. Грубач, М. (2006) Усаглашавање Закона о кривичном поступку кривичног са Кривичним закоником - још један необављен посао, *Ревија за криминологију и кривично право*, вол. 44, бр. 1, стр. 29-41.
17. Групов авторов (2002). Курс уголовного права, Том I, Москва.
18. Делић, Н. (2009). Општи појам кривичног дела у Кривичном законик у Србије, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, трећи део, Правни факултет Београд, стр. 223-243.
19. Димитријевић, М. (1985). Класификација правних система, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 25, стр. 27-40.
20. Доленц, М. (1930). Тумач Кривичног законика Краљевине Југославије, Типографија, Загреб.
21. Ђокић И. (2005). Нехат у кривичном праву, *Правни живот*, вол. 54, бр. 9, стр. 359-378.
22. Ђокић, И. (2006). Крајња нужда у кривичном праву, у: Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ : прилози пројекту 2006. књига 5., Београд, стр. 244-260.
23. Ђокић, И.(2010). *Minima non curat praetor* - институт из члана 18 КЗ, преузето са <https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic> (22.09.2020.)
24. Ђокић. И. (2005). Крајња нужда у Кривичном законик у, стр.73-74. Преузето. са: [https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Krajnja\\_nuzda\\_u\\_Krivicnom\\_zakoniku.pdf](https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Krajnja_nuzda_u_Krivicnom_zakoniku.pdf) (30.10.2020)
25. Ђорђевић, М. (1995). Живот као објекат кривичноправне заштите, *Правни живот*, вол. 44, бр. 9, стр. 43-55.

26. Ђурђевић, Н. (1995). Пристанак оштећеног као основ искључења противправности штетне радње, Правни зборник 1-2, Удружење правника Црне Горе, Подгорица.
27. Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Здравковић, Љ. (2004). Нужна одбрана у кривичном праву, Ниш.
28. Жабински, Н. (1928). Критика и теорија за нужната одбрана, Софија.
29. Живановић Т. (1935). Основи кривичног права Краљевине Југославије, Београд.
30. Живановић, Т. (1910). Основни проблеми кривичног права, посебни део, Геца Кон, Београд.
31. Живановић, Т. (1921). Општи део кривичног права, Београд.
32. Живановић, Т. (1921). Основи Кривичног права - општи део, Геца Кон, Београд.
33. Живановић, Т. (1921). Основи кривичног права, Геца Кон, Београд.
34. Живановић, Т. (1922). Кривични законик и Законик о поступку судском у кривичним делима, Београд.
35. Здравковић, Љ. (2013). Крајња нужда у кривичном праву, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 64, стр. 207-226.
36. Зуглија С. (1920). Стање нужде, Велики Бечкерек.
37. Игњатовић, Б. (1967). Нужна одбрана, Добој.
38. Игњатовић, М. Б. (1967). Нужна одбрана у теорији и пракси, Штампарско предузеће „Графичар“, Добој.
39. Јефтић, Д. (1966). Судска патологија, Медицинска књига, Београд.
40. Јовановић, Ј., Јовашевић, Д. (2003). Кривично право - општи део, Београд.
41. Јовановић, Љ. (1976). Појам и врсте умишљаја, *Зборник радова Правног Факултета у Нишу*, бр. 16, стр. 131-147.
42. Јовашавић, Д., Петровић, Б. (2006). Нови концепт кривице у кривичном праву Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 47, стр. 33-62.
43. Јовашевић, Д. (1998). Кривичноправни значај института нужна одбрана, *Правни зборник*, бр. 1-2, Подгорица, стр. 128-143

44. Јовашевић, Д. (2000). Право на живот у светлу института крајње нужде, *Правни живот*, вол. 49, бр. 9, стр. 91-106.
45. Јовашевић, Д. (2007) Примена института нужне одбране у теорији и пракси кривичног права, *Зборник правног факултета у Нишу*, бр 50, стр. 51-85.
46. Јовашевић, Д. (2016). Основне карактеристике законодавства Карађорђево Србије, *Годишњак факултета правних наука*, вол. 6, бр. 6, стр. 63-74.
47. Јовашевић, Д., Петровић, Б. (2006). Појам кривичног дела у светлу „учења о неправу“ Јована Стерије Поповића, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 48, стр. 53-75.
48. Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., (2001). Основи искључења кривичног дела, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
49. Кадников, Н. Г. (2006). Уголовное право России – Общая и Особенная части, Москва.
50. Кадников, Н.Г. (2006). Уголовное право России - общая и особенная части, Москва.
51. Камбовски, В. (2005). Казнено право, општи дел, Скопје.
52. Камбовски, В. (2005). Казнено право, општи део, Скопље.
53. Камбовски, В. (2005). Казнено право, општи део, Скопље.
54. Ковачевић–Куштиримовић, Р. (2011). Од идеје природног права до Европске конвенције о људским правима, *Зборник радова правног факултета у Нишу*, бр. 58, стр. 41-56.
55. Козарић, Д., Грубишић-Илић, М., Грозданић, В. (2005). Форензичка психијатрија, Медицинска наклада, Загреб.
56. Коларић, Д. (2008). Кривично дело убиства детета при порођају у Кривичном законнику Србије, *Безбедност*, вол. 50, бр. 3, стр. 101-121.
57. Кондић, Љ. (1977). Одабрани извори из Опше историје државе и права, Савремена администрација, Београд.
58. Крстић, Б. (1983). Форензички аспект емоција, стр. 85. Преузето са <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z23/07z23.pdf> (22.09.2020)

59. Лазаревић, Љ. (2006). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд.
60. Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В. (2004). Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње.
61. Лист, Ф. (1902). Немачко кривично право, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд.
62. Лист, Ф. (1902). Немачко кривично право, превод, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд.
63. Лукић, С. (1959). О пропорционалиту добара као реквизицу института нужне одбране, *Наша законитост*, вол. 12, бр. 1 – 2, Загреб.
64. Лукић, С. (1959). О пропорционалиту добара као реквизицу института нужне одбране, *НЗ*, бр. 1-2, Загреб.
65. Mussig, В. (2003). Antizipierte Notwehr, *ZStW*, 2/2003, Berlin.
66. Марјановић, Г. (1980). Предавање по кривично право, Скопје.
67. Мартиновић, И. (2010). Трајна опасност као облик истодобне опасности у оквирима крање нужде, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, вол. 17, бр. 2, стр. 867-891.
68. Мартиновић, И. (2012). Проблем узрочности у казненом праву, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, вол. 19, бр. 1, стр. 75-104.
69. Микезић, Г. (1939). Кривични законик, објашњења – пракса - споредно законодавство, Геца Кон, Београд.
70. Митровић, К. (2014). Учење два велика светска система права о законитости и њихово приближавање, *НБП-журнал за криминалистику и право*, вол. 19, бр. 2, стр. 137-152.
71. Михајловски, А. (1997). Друштвена опасност кривичних дела, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 75-90.
72. Новаковић, С. (1907). Уставно питање и закони Карађорђевог времена, Београд.
73. Новоселац, П. (1983). Ограничење права на нужну одбрану у случају портивправног напада, *Наша законитост*, вол. 27, бр. 3, стр. 78-89.

74. Новоселац, П., Бојанић, И. (2013). Опћи дио казненог права, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб.
75. Новоселец, П. (2004). Опћи дио казненог права, Загреб.
76. Олшар, Е. (1940). Студије о противправности, Праг.
77. Орехов, В. В. (2003) Необходная оборона и иные обстоятельства искључающие преступность деяния Санкт-Тетербург.
78. Петровић, М. (1985). Кривично право СФРЈ - општи дио, НИО, Универзитетска ријеч, Никшић.
79. Петровић, Б. (1929). Нови Кривични законик за Краљевину Југославију, идеје троеобног (трипартитног) система у науци кривичног права, *Бранич*, стр. 114-118.
80. Петровић, М. (1991). Правни институт нужне одбране у судској пракси, *Правни живот*, вол. 41, бр. 1-2, стр. 175-178.
81. Петровић, М. (1995). Урачунљивост као услов за кривичну одговорност у судској пракси, *Бранич*, вол. 49, бр. 3, Београд, стр. 16-19.
82. Пихлер, С. (1974). Основне црте развоја кривичног права Србије од 1815. до кодификације 1860. године, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 21, бр. 1-2, стр. 147-168.
83. Пихлер, С. (1994). О противправности и тзв. искључењу противправности, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, вол. 64, бр. 5, Нови Сад, стр. 5-17.
84. Пихлер, С. (2005). Новеле општих установа у кривичном законодавству Србије – поводом Кривичног законика РС од 29. септембра 2005. г., *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 39, бр. 3, стр. 41-58.
85. Радовановић, М. (1966). Кривично правно - општи део, Београд.
86. Радовановић, М. (1975). Кривично право СФРЈ - општи део, Београд.
87. Радовановић, М. (1975). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд.
88. Радовановић, М. (1976). Кривично право СФРЈ - општи део, Савремена администрација, Београд.
89. Римски статут Међународног кривичног суда, Рим, 1998.

90. Рисимивић, Р. (2012). Нужна одбрана у кривичном праву, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
91. Рисимовић, Р. (2008). Нужна одбрана у кривичном законодавству Шпаније, *Страни правни живот*, бр. 3, стр. 222-261.
92. Рисимовић, Р. (2011). Изазвана нужна одбрана, *Безбедност*, вол. 53, бр.2, стр. 168-181.
93. Рисимовић, Р. (2012). Нужна одбрана у кривичном праву, Криминалистичко полицијска академија, Београд.
94. Селаковић, Н., (2007). Душанов законик и правни транспаренти, Правни факултет у Београду, Београд.
95. Сећања старог Земунца, преузето са: <https://secanjastarogzemunca.wordpress.com> (21.06.2021).
96. Симић, И. (2000). Збирка судских одлука из кривичноправне материје, Београд.
97. Сингер, М. (1963). Појам радње у систему кривичног права, Загреб.
98. Срзентић, Н., Стајић, А, Лазаревић, Љ. (2000). Кривично право Југославије - општи део, Савремена администрација, Београд.
99. Срзентић, Н., Стајић, А. (1970) Кривично право - општи и посебни део, Завод за издавање уџбеника, Сарајево.
100. Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (1994). Кривично право Југославије, Београд.
101. Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ. (2000). Кривично право, Савремена администрација, Београд, стр. 140.
102. Станковић, Н. (2016). Кривично право - општи део, Европски универзитет Брчко дистрикт.
103. Стојановић, З. (2005). Основне концепције у Предлогу Кривичног законика Србије и Кривичног законика Црне Горе, *Ревизија за криминологију и кривично право*, вол 43, бр. 1, стр. 10-21.
104. Стојановић, З. (2006). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд.
105. Стојановић, З. (2006). Кривично право, општи део, Правна књига, Београд, стр. 143.

106. Стојановић, З. (2007). Коментатр Кривичног законика, Службени гласник, Београд.
107. Стојановић, З. (2011). Однос крајње нужде са нужном одбраном, *Ревивија за криминологију и кривично право*, вол 49, бр. 2-3, стр. 13-26.
108. Стојановић, З. (2012). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд.
109. Стојановић, З. (2012). Кривично право, општи део, Службени гласник.
110. Стојановић, З. (2013). О појму претње у кривичном праву, *НБП – журнал за криминалистику и право*, вол. 18, бр. 2, стр. 1-17.
111. Стојановић, З. (2017). Међународно кривично право, Правна књига, Београд.
112. Стојановић, З. (2018). Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, стр. 34.
113. Стојановић, З. (2019). Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд.
114. Стојановић, З. (2019). Кривично право - општи део, Правна књига, Београд.
115. Таховић, Ј. (1956). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд.
116. Таховић, Ј. (1957). Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд.
117. Таховић, Ј. (1961). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд.
118. Таховић, Ј. (1961). Кривично право - општи део, Савремена администрација, Београд.
119. Тимошкин, В. (1939). Нужна одбрана, Сарајево.
120. Томановић, М. (1995.) Нужна одбрана и крајња нужда, Новинско издавачка установа Службени листг СРЈ, Београд..
121. Томенковић, Т. (1966). Психологија, Београд.
122. Томенковић, Т. (1966). Психологија, Београд.
123. Томић, З. (2008). Кривично право I, Правни факултет, Сарајево.
124. Томић, З. (2008). Кривично право, Правни факултет, Сарајево.

125. Топаловић, Ж. (1911). Граничне међе умишљаја и нехата, *Полицијски гласник*, вол. 7, бр. 1, стр. 63-68.
126. Ћирић, З. (2004). Основи судске психијатрије, Ниш.
127. Ћоровић, Е. (2012). О могућим правним дејствима нужне одбране, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, vol. 84, бр. 5, стр. 331-343.
128. Франк, С. (1955). Теорија казног права, Загреб.
129. Хајдаровић, С. (2019). Институт нужне одбране у босанскохерцеговачком и европском кривичном законодавству – правци хармонизације, *Ревивија за право и економију*, вол.20, бр. 1, стр. 353-373.
130. Херцег-Пакшић, Б.(2015). Законска регулација и правна природа прекорачења граница нужне одбране као испречавајућег разлога *de lege lata et de lege ferenda*, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, вол 22, бр. 1, стр. 125-151.
131. Хобс, Т. (1651). Левијатан, (превод Миливоје Марковић), Култура, Београд.
132. Хорват, М. (1980). Римско право, X издање, Школска књига, Загреб.
133. Хоџић, С. (1991). Неки проблеми кривичне одговорности, *Правна мисао*, бр. 5-6, стр. 21-38.
134. Ценић, Ђ. (1865). Објашњење Казног законика за Кнежевство Србију, Друга свеска, Београд.
135. Цетинић, М. (2002). Нека стварна питања прекорачења границе нужне одбране, *Правни живот*, вол. 52, бр. 9, стр. 148-159.
136. Цетинић, М. (2006). Поглед на нужну одбрану у евроконтиненталном систему кривичног права, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 54, бр. 2, стр. 166-176.
137. Чејовић, Б. (1985). Кривично право у судској пракси - општи део, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд.
138. Чејовић, Б. (2006). Кривично право, општи и посеби део, Београд.
139. Чејовић, Б. (2007). Кривично право, Досије, Београд.
140. Чејовић, Б., Кулић, М. (2014). Кривично правно, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад.



141. Чубински, М. (1930). Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Издавачка књижница Геце Кон, Београд.
142. Чубински, М. (1934). Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд.
143. Шепаровић, З. (1975). Кривично право - опћи дио, Загреб.
144. Шиловић, Ј. (1890). Нужна одбрана, Загреб.
145. Шкулић, М. (2015). Неурачунљивост и интоксикација учиниоца у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу у српском кривичном праву, *НБП-журнал за криминалистику и право*, вол. 20, бр. 2, стр. 1-25.
146. Шкулић, М. (2017). Англосаксонска доктрина „одбране замка“ у кривичном праву САД и њене могуће рефлексије на нужну одбрану у српском кривичном законодавству, у: Ђорђе Игњатовић (уредник), *Кзанена реакција у Србији*, стр. 33-79.

*Законски прописи:*

147. Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Сл. гласник РС*, бр 97/08.
148. Закон о потврђивању Римског статута, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 5/01.
149. Казени закон Аустрије, од 27. маја 1852. године, Загреб.
150. Кривичен Законик на Република Македонија, *Службен весник на Република Македонија*, број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11, 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14.
151. Кривични закон Брчко дистрикт, *Сл. гласник Брчко дистрикта БиХ*, бр. 19/20.
152. Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 44/76.

153. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Сл. новине ФБиХ, бр. 36/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17.
154. Кривични законик Краљевине Југославије, *Службене Новине* бр. 33- XVI.
155. Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије - општи део, *Сл. лист НФРЈ*, бр. 106/47.
156. Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије - општи део, *Сл. лист НФРЈ*, бр. 106/47.
157. Кривични законик Народне Федеративне Републике Југославије, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 13/51.
158. Кривични законик Републике Српске, Сл. гласник РС, бр. 64/17, 104/18, - одлука УС, 15/21 и 89/21.
159. Кривични законик Руске Федерације (Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ ред. от 30.12.2020).
160. Кривични законик Црне Горе, *Сл. лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и *Сл. Лист ЦГ*, бр. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 - др. закон, 40/13, 56/13 - испр., 14/15, 42/15, 58/15 - др. закон, 44/17, 49/18 и 3/20.
161. Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.
162. Пројекат Казненог законика за Краљевину СХС, службено издање Министарства правде, Београд.
163. Пројекат општег казненог законика за Краљевину Норвешку од 1912-1913.
164. Закон о оружју и муницији, Сл. Гласник РС, бр. 20/15, 10/19 и 20/20.
165. Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2015 (BGBl. I S. 10) m.W.v. 27.01.2015.

*Судска пракса:*

166. Пресуда Вишег суда у Шапцу 3 К. 6/16 од 12.04.2016. године.
167. Пресуда Вишег суда у Шапцу 5 К.169/10 од 02.12.2013. године.
168. Пресуда Врховног суда Србије Кж I 1067/02 од 23.09.2003. године.
169. Пресуда Врховног суда Србије Кж. I 1103/06 од 27.09.2006. године.

170. Пресуда Врховног суда Србије, КЖ I 604/06 од 12.04.2006. године.
171. Пресуда К. 148/05 Окружног суда у Шапцу од 20.03.2006. године.
172. Пресуда Окружни суд у Шапцу К. 15/02 од 16.05.2002. године.
173. Пресуда Окружног суда у Шапцу К. бр. 119/03
174. Пресуда Окружног суда у Шапцу К.219/05 од 01.02.2006. године.
175. Пресуда у предмету САД против Охлендорфа, предмет бр. 9 (1946-49) IV Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law, No 10, sv. IV.

*Страни извори:*

176. Abons, K. (1999). General Principles of Criminal Law in Rome Statute, X Criminal Law Forum, No 1.
177. Allen, M. J. (2001). Criminal Law, London.
178. Altvater, G. (2006.) Rechtsprechungsübersicht Tötungs-delikte, NStZ, 2/2006, München- Frankfurt a.M.
179. Amelung, K. (1982). Das Problem der heimlichen Notwehr gegen die erpresserische Androhung kompromittierender Enthüllungen, GA, 9/1982, Heidelberg.
180. Antolisei, F. (1960). Manuale di diritto penale – Porte grande, Milano.
181. Antolisei, F. (1960). Manuale di diritto penale – Parte generale, Milano.
182. Ashworth, A. (1999). Principles of criminal law, Oxford.
183. Asworth, A. (1999). Principles of Criminal Law, Oxford University press.
184. Bassiouni, C. (1999). Crimes Against Humanity in International Criminal Law, II izdanje.
185. Bavcon, Lj., Šelih, A. (1978). Kazneni zakonik s pojasnili in sudsko prakso, Ljubljana.
186. Bavcon, Lj., Šelih, A. (2003). Kazensko pravo - splošni del, Ljubljana.
187. Bavcon, Lj., Šelih, A. (2003). Kazeno pravo, splošni del, Ljubljana.
188. Beltrani, S. (2006). Corso di diritto penale – Parte generale e speciale, Padova.
189. Beltrani, S. (2006). Corso di Diritto penale- parte generalee speciale, Padova.

190. Berenguer, E.O. Evangelo, A.M. (2007). Derecho penal – parte general, Valencia.
191. Bertel, C. (1972). Notwehr gegen verchuldete Angrif, ZStW 1/1972.
192. Bertel, C. (1972). Notwehr gegen verschuldete Agrif, ZStW, 1/1972 Berlin.
193. Binding, K. (1922). Die normen und ihre übertretung, Leipzig.
194. Bloy, R. (2005). Die bedeutung des Irrtums über die Täterrolle, ZStW, 1/2005 Berlin.
195. Bloy, R. (2005). Die bedeutung das Irrtums über die Tätrolle, ZStW, 1/2005, Berlin.
196. Brownlie, I. (1963). International Law and the Use of Force by States.
197. Card, R. (1988). Introduction to Criminal Law, London.
198. Card, R. (1988). Introduction to Criminal Law, London.
199. Carp, R. A. and all (2004). Outline of US Legal System, Bureau of Intenational Information Programs United States Department of State, Washington.
200. Cerezo, A.C., Montalvo, J.A.C. (2005).Codigo Penal Comentado, Bilbao.
201. Christmann, B. M. (1989). Der Notwehrexzes, *JuS*, 9/1989, München – Frankfurt.
202. Compendio di Dritto penale, Parte generale e speciale, Milano, 2004. godine.
203. Constitutio Criminalis Theresiana (Казнени законик Марије Терезије), 1768. године.
204. Criminal Code od Federal Republic of Germany, преузето са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28/Germany/show> (10.12.2020.)
205. Criminal code of the Kingdom of Spain, члан 20, преузето са: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/2/Spain/show> (15.12.2020).
206. Criminal code of the French Repubic, члан 122-5, преузето са <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30/France/show> (15.12.2020)
207. Criminal code of the Kingdom of Sweden, глава 24 члан 1, преузето са:

208. Cruer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmsbrust, E. (2007). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, University Press, Cambridge.
209. Delpino, L. (2006). *Diritto penale – Parte generale*, Napoli.
210. Detter, K. (2006). Zum strafzumessungs – und ma\_regelrech, NStZ, 3/2006, München- Frankfurt a.M.
211. Detter, K. (2006). Zum Strafzumessungs – und Massregelrecht, NStZ, 2/2006, München –Frankurt a.M.
212. Dinstein, Y. (2001). *War, Aggression and Self-defence*, III izdanje.
213. Duttge, G., (2006). Rechtsprechungsübersicht zur (strafrechtlichen) Fahrlässigkeit, NStZ, 5/2006 München – Frankfurt, A. M.
214. Eldefonso, E., Coffy, A.R. (1981). *Criminal Law – History, Philosophy, Enforcement*, Harper & Row Publishers, New York.
215. Elliot, C., Quinn, F. (2012). *Criminal Law*, Ninth edition, Pearson, Essex.
216. Engels, D. (1982). Der Partielle Ausschuss der Notwehr bei tätlichen Auseinandersetzungen zwischen Ehegatten, Ga, 3/1982, Hamburg.
217. Espinar, J. M .Z., et al. (2004). *Derecho penal, Parte general*, Valencia.
218. Espinar, J.M., Alonso, E.J.P. (2004). *Derecho penal parte deneral*, Valencia.
219. Fabrizy, E.E. (2002). *Strafgesetzbuch, Kurz-Kommentar*, Wien.
220. Fayette, J. (2006). If you know him like I did, you have shot him too... A survey of Alaska law od self-defence, *Alaska Law Rewiew*, Volume XXIII, No. 2, Durham, стр. 179-187.
221. Fiandaca, G., Musco, E. (2001). *Diritto penale-parte generale*, Bologna.
222. Fiandaca, G., Musco. (2001). *Diritto penale – parte generale*, Bologna.
223. Frister, H. (1988). Die Notwehr im System der Notrechte, GA,7/1988, Heidelberg.
224. Fritjof Haft (2004). *Strafrecht, Allgemeiner Teil. Eine Einführung fur Anfangssemester*, München.
225. Gery, R. (1994). *Essential Criminal Law*, London.
226. Geyer. (1857). *Die lehre von der Nothwehr*, Jena.
227. Gropp, W. (2001). *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin-Heidelberg.
228. Hälschner, H. (1881). *Das gemeine Deutsche strafrecht*, Bonn.

229. Heaton, R. (1988). *Criminal Law – cases and materials*, London.
230. Heinrich, B. (2010). *Strafrecht-Allgemeiner Teil/ Grundlagen der Strafbakeit, Aufbau der Straffat beim Vollendungs und Versuchsdelikt*, Stuttgart, 2. Auflage.
231. Himmelreich, K. (1966). *Erforderlichkeit der Abwehrhandlung, Gebotenstein der Notwehrhandlung, Provokation und Rechtsmißbrauch, Notwehrexeseß*, GA 5/1966, Heidelberg.
232. Himmelreich, K. (1971) *Notwehr und unbewusste Fahrlässigkeit*, Berlin – New York.
233. Hornle, T. (2006). *Die rolle Opfers in der Straftheorie und im materiellen Strafrecht*, JZ 19/2006, Tübingen.
234. Hornle, T. (2006). *Die Rolle Opfers in der Straftheorie und im materiellen Strafrecht*, JZ, 19/2006, Tübingen.
235. Ingeborg, P. *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für Irrümer bei der Ausübung der Notwehr und für deren Folgen*, JZ, 15-16/1989 Tübingen.
236. Jahn, M., (2006). *Strafrecht – notwehr*, JuS 5/2006, München.
237. Jefferson, M. (2007). *Criminal Law*, London.
238. Jeschck, H., H., Weigend, T. (1995). *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, Berlin.
239. Jescheck, H.H. , Weogend, T. (2003). *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner teil*, Berlin.
240. Jescheck, H.H. , Weogend, T. (2003). *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner teil*, Berlin.
241. Kaplan J. Wisberg, R. (1981). *Criminal Law, Cases and materials*, Boston, Toronto.
242. Kargl, W. (1998). *Die intersubjektive Beründung un Begrenzung der Notwehr*, ZstW 1/1998, Berlin.
243. Kargl, W., (1998) *Die intersubjektive Begründung und Begrenzung der Notweher* ZStW, 1/1998, Berlin.
244. Kaseze, A. (2005). *Међународно кривично право, превод са енглеског*, Београдски центар за људска права, Београд.

245. Kaspar, J. (2006). Anfängerhausarbeit – Strafrecht: Versuchte Tötung des schlafenden “Haustyrannen”, *JuS*, 10/2006, München-Frankfurt A. M.
246. Kazneni zakonik Republike Slovenije, *Uradni list RS*, št. 95/04 z dne 27. 8. 2004.
247. Kirchorf, P. (1978). Polizeiche Eingriffsbefugnisse und private Nothilfe, *NJW*. 20/1978, München-Frankfurt A. M.
248. Köstlin, R. (1845). Neue revision der Grundbegriffe des Criminalrechts, Tübingen.
249. Krause, F. W. (1979). Zur Einschränkung der Notwehbefunis, *GA*, 9/1979, Hamburg.
250. Krause, F. W. (1979). Zur Einschränkung der Notwehbefunis, *GA*, 9/1979, Hamburg.
251. Krause, F. W. (1979). Zur Einschankung der Notwehrbefugnis, *GA*, 9/1979, Hamburg.
252. Kunz, K.L. (1983). Organisierte nothilfe, *ZStW*, 4/1983, Berlin.
253. Kunz, K.L. (1983). Organisierte nothilfe, *ZStW*, 4/1983, Berlin.
254. Lechner, K., Kühl, K. (2001). Strafgetzbuch mit Erlauterrungen, Muchen.
255. Leckner, K., Kühl, K. (2001). Strafgesetzbuch mit Erlauterungen, Минхен.
256. Mantovani, F. (2001). Diritto penale – Parte generale, Padova.
257. Marisco, A. (1969). Diritto penale – Parte generale, Napoli..
258. Marphy, P. (1994). Criminal practice, Oxford,
259. Marsico, A. (1969). Diritto penale – parte generale, Napoli.
260. McAlhone, C, Huxley-Binns, R. (2010). Criminal Law – the Fundaementals, Second edition, Sweet & Maxwell and Thomson – Reuters, London.
261. McDougal, M.S., Feliciano, F. F. (1963). Law and Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion.
262. Meglar, J.S. (2006). Codice penal – comentarios, Jusrisprudencia, Madrid.
263. Melgar, J. S. (2006.) Codio penal – comentarios, Jurisprudencia, Madrid.
264. Mitsch, W. (2003). Strafrecht, Allgemeiner Tail, Bielefeld,
265. Morgenstern, C. (2006). Referendarexamensklausur – Strafrecht: Unterschlagung und Notwehr, *JuS*, 3/2006, München – Frankfurt a.M.

266. New York Penal law, article 35.15 preuzeto sa:  
<https://ypdcrime.com/penal.law/article35htm#p35.15> (22.12.2020.)
267. Notwehrwillen getragen, JZ 19/1991, Tübingen.
268. Olivares, G.Q., Prats, F.M. (2006). Parte general del Derecho Penal, Barcelona.
269. Pagliaro, A., Ardizzone, S. (2006) Diritto penale Italiano, Milano.
270. Prittwitz, C. (1980). Zum Verteidigungswillen bei der Notwehr, GA, 10/1980, Heidelberg.
271. Pufendorf, von S. (1672). De Jure Naturae et Gentium, издање из 2019. године, Generic, Бостон.
272. Puig, S.M., Castineira, M.T. (1987). Legetima defensa del honor, limites del derecho de defensa, Madrid.
273. Renzikowski, J. (1994). Noststand und Notwehr, Berlin.
274. Roxin, C. (1963). Die provozierte Notwehrlage, ZStW,4/1988, Berlin.
275. Roxin, C. (1975). Über den Notwehrexezes, Berlin.
276. Roxin, C. (2010). О евентуалном умишљају, *Crimen*, вол. 1, бр. 1, стр. 5-11.
277. Roxin, C. (1963). Die provozirte Notwehrlage, ZStW, 4/1963, Berlin.
278. Satzger, H. (2005). Internationales und Europaisches Strafrechts, Nomos, Baden-Baden.
279. Satzger, H. (2006). Dreimal “in causa” - action libera in causa, omissio libera in causa und action illicita in causa, JURA, 7/2006, Berlin.
280. Schabas, W.A. (1998). General principles of Criminal Law in the International Court Statute – Part III, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, No 84.
281. Scheb, J. M., Scheb, J. M. I. (2002). Criminal Law and Procedure, Fourth Edition, Wadsworth and Thomson Learning, Belmont.
282. Schmidhäuser, E. (1991). Die Rechtmässige brechug eines Widerstandes ist regelmässig auc von einem
283. Schönke, A., Schröder, H. (2001). Strafgesetzbuch- kommentar, München.
284. Scmidhäuser, E. (1991) Die Rechtmässige Brechung eines Widerstandes ist regelmässig auch von einem Notwehrwillen getragen, JZ, 19/1991, Tübingen.
285. Seago, P. (1994). Criminal Law, London.



286. Seelman, K. (2007). *Stafrecht I, Basler Kommentar, 2 auflage.*
287. Senna, J. P., Siegel, L. G. (1999). *Criminal Justice, Eight Edition, West Wadworth – An International Thomson publishing Company, Belmont.*
288. Sinn, A. (2003). *Notwehr gegen nicht sorgfaltswidiges Verhalten, GA, 2/2003, Heidelberg.*
289. *The Offences against the Persons Act, London, 1861. godine.*
290. Theile, H. (2006). *Der bewusste Notwehrexzess, JuS, 11/2006, München – Frankfurt.*
291. Walter, S. (2003). *Strafrecht – Anmerkung, JZ/1 Tübingen.*
292. Warda, G. (1996). *Die Geeignetheit der Verteidigungshandlung bei der Notwehr Strigges in der aktuellen Diskussion, GA, 9/1996, Heidelberg.*
293. Weber, U. (1975). *Der Misbrauch prozessualer Rechte im Strafverfahren, GA, 10/1975, Heidelberg.*
294. Weigend, T. (2003). *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil, Berlin.*
295. Welzel, H. (1963). *Das Deutsche Strafrecht, Berlin.*
296. Wessely W.(1862). *Die Befugnisse des Notstandes, Der Notwehr nach Österreichischem Rechte, Prag.*
297. Wilda, W.E. (1846). *Das Strafrecht der Germanen, C.A- Schwetschke und Sohn, Halle.*
298. Wilson, W. (2003). *Criminal Law – doctrine and theory, London.*
299. Winkler, W. (2006). *Verbrechen und Vergehen gegen das Betaubungsmittelgesetz, NStZ, 6/2006.*
300. Winkler, W. (2006). *Verbrechen und vergehen gegen das Betaubungsmittelgesetz, NStZ 6, München-Frankfurt.*
301. Wössner, M., (2006) *Die Notwehr und Einschränkungen in Deutschland in den USA, Berlin.*
302. Zapatero, L.A. (2007). *Berguo Gomes de la Tore y otro, Comentarios el Cadigo penal, Madrid.*